Ю. М. Коваленко
Л. О. Вітренко

ФІНАНСУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

ФІНАНСУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Ю. М. Коваленко
Л. О. Вітренко

ФІНАНСУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Монографія

Ірпінь
2020

УДК 378.4:336(477)
ББК 74.9(4Укр)58÷65.9(4Укр)497
К 56

Рекомендовано до друку Вченою радою
Університету державної фіскальної служби України
(протокол № 4 від 26 березня 2020 р.)

Рецензенти:

Кужелєв М. О., д.е.н., професор, директор Навчально-наукового інституту фінансів, банківської справи Університету державної фіскальної служби України;

Давиденко Н. М., д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів Національного університету біоресурсів і природокористування України;

Загірняк Д. М., д.е.н., доцент, професор кафедри обліку і фінансів Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського Міністерства освіти і науки України.

Коваленко Ю. М.

К 56 **Фінансування закладів вищої освіти в Україні** : монографія / Ю. М. Коваленко, Л. О. Вітренко. – Ірпінь: Університет ДФС України, 2020. – 238 с.

ISBN 978-966-337-576-2

У монографії досліджено теоретичні та практичні засади й визначено перспективні напрями вдосконалення фінансування закладів вищої освіти в Україні.

Монографія включає в себе загальні розрахунки щодо показників розвитку вищої освіти в Україні, а також детальну оцінку динаміки бюджетного фінансування та специфіки механізму фінансування закладів вищої освіти. Аналіз сучасного стану та тенденцій розвитку механізму фінансування закладів вищої освіти дав змогу визначити проблемні аспекти та загрози для подальшого його розвитку з урахуванням набутого досвіду. Також запропоновані шляхи розвитку механізму фінансування закладів вищої освіти, що дає змогу розширити спектр джерел залучення фінансових ресурсів для розвитку їх економічної діяльності, а також досягти більшої автономії.

Видання розраховане на науковців, викладачів, здобувачів вищої освіти, а також для широкого загалу читачів, які цікавляться проблемами фінансування закладів вищої освіти.

УДК 378.4:336(477)
ББК 74.9(4Укр)58÷65.9(4Укр)497

© Коваленко Ю. М.,
Вітренко Л. О., 2020
© Університет ДФС України, 2020

ISBN 978-966-337-576-2

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ 4

ВСТУП 5

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ 8
1.1. Вища освіта як соціально-економічний феномен 8
1.2. Сутність та джерела фінансування закладів вищої освіти 17
1.3. Характеристика механізму фінансування закладів вищої освіти 32
1.4. Зарубіжний досвід механізму фінансування закладів вищої освіти 49

РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ МЕХАНІЗМУ ФІНАНСУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ 64
2.1. Еволюція розвитку механізму фінансування вищої освіти 64
2.2. Аналіз бюджетного фінансування закладів вищої освіти 76
2.3. Специфіка сучасного механізму фінансування закладів вищої освіти державної форми власності 95

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ФІНАНСУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ 113
3.1. Ідентифікація загроз у сфері фінансування закладів вищої освіти та способи їх усунення 113
3.2. Модернізація механізму фінансування закладів вищої освіти державної форми власності 128
3.3. Підвищення ефективності фінансування закладів вищої освіти 141

ВИСНОВКИ 155

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 158

ДОДАТКИ 188

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЗВО	–	заклад вищої освіти
ДФВ	–	державна форма власності
ВО	–	вища освіта
СНР	–	Система національних рахунків
ВВП	–	валовий внутрішній продукт
КВЕД	–	Класифікація видів економічної діяльності
МСКО	–	Міжнародна стандартна класифікація освіти
НКО	–	некомерційна організація
ДПП	–	державно-приватне партнерство
ОЕСР	–	Організація економічного співробітництва та розвитку
ПЦМ	–	програмно-цільовий метод
КМУ	–	Кабінет Міністрів України
НПП	–	науково-педагогічні працівники
МСКО	–	Міжнародна стандартна класифікація освіти
ЄПВО	–	Європейський простір вищої освіти

ВСТУП

Сучасні соціально-економічні перетворення в Україні спричинили кардинальні зрушення у сфері вищої освіти як бази генерування нових знань і підготовки висококваліфікованих кадрів. При цьому ринкові умови господарювання суттєво впливають на процеси формування та використання фінансових ресурсів закладів вищої освіти (далі – ЗВО). Простежується диспропорційність у фінансуванні різних спеціальностей і рівнів освіти, необґрунтованість сум виділених коштів у розрізі ЗВО. За таких обставин набувають першочерговості питання проведення реформ у цій сфері, що вимагає формування нових підходів до розбудови наукового обґрунтованого та ефективного механізму фінансування ЗВО.

Підвищення ефективності реалізації механізму фінансування ЗВО можна досягти за рахунок переосмислення їх місця та ролі в економічному розвитку України, мобілізації нових джерел фінансових ресурсів для провадження конкурентної освітньої діяльності та виробництва якісних освітніх послуг. Нагальна потреба у вирішенні проблем, що пов'язані з удосконаленням сучасного механізму фінансування ЗВО, зокрема державної форми власності, зумовлює пошук нових методів і підходів щодо диверсифікації та раціонального використання їх фінансових ресурсів.

Значний внесок у дослідження проблем фінансування освіти зробили такі зарубіжні вчені, як Ф. Алтабек, Р. Барнетт, М. Брей, А. Ватер, В. Джеймс, Дж. Дьюі, С. Маргінсон, Е. Морган, Ю. Месіад, Б. Кларк, Дж. Крісмен, Т. Хайнес, Р. Хайхо, Х.- Г. Хофманн, Дж. Філіп, С. Фрейсер, Т. Шульц, Р. Шиллер, Л. Якобсон та ін. Різні аспекти механізму фінансування ЗВО стали предметом досліджень В. Базилевича, Т. Боголіб, З. Варналія, М. Вербового, Н. Верхоглядової, Ю. Вітренка, В. Ворони, О. Гонти, С. Григанської, І. Грищенка, О. Грішнової, Д. Загірняка, Д. Ільницького, М. Іщенка, І. Каленюк, Ю. Коваленко, В. Ковтунця, О. Комарової, І. Кочарян, О. Красільника, В. Кременя, М. Кужелєва, О. Кукліна, В. Куценко, А. Ломоносова, В. Лугового, В. Лукіна, О. Моргулець, С. Натрошвілі, Т. Оболенської, С. Онишко, І. Руденка, Н. Ткаленко, Н. Ткаченко, І. Тимошенкова, Н. Холявко, А. Шевчука та ін.

Наукові праці вказаних вчених є вагомим внеском у розвиток теорії та практики фінансування ЗВО, але новітні процеси та явища у провадженні освітньої діяльності формують запит на наукове переосмислення наявних концептуальних підходів до розбудови механізму їх фінансового забезпечення. Особливо це стосується ЗВО державної форми власності, які потребують зміни моделі фінансування, пошуку перспективних способів формування та наповнення їх бюджетів. Це і зумовлює актуальність пропонованої читачу монографії, що присвячена поглибленню теоретичних засад і розробці практичних рекомендацій щодо фінансування закладів вищої освіти в Україні.

Монографія складається з трьох розділів, які розкривають теоретичні та практичні аспекти фінансування закладів вищої освіти в Україні.

У першому розділі зосереджено увагу на дослідженні теоретичних засад функціонування закладів вищої освіти, їх джерельної бази, зокрема ЗВО державної форми власності, та обґрунтуванні механізму їх фінансування. Розкрито сутнісні характеристики таких понять, як вища освіта, освітня послуга, освітня діяльність, конкурентоспроможність ЗВО, фінансування, фінансові ресурси закладів вищої освіти. Визначено основні джерела формування фінансових ресурсів і фактори впливу на них. Узагальнено зарубіжний досвід фінансування ЗВО й встановлено, що вони мають економічну автономію, широкі права і можливості у використанні різних форм фінансування.

У другому розділі монографії проаналізовано особливості механізму фінансування вищої освіти, здійснено оцінку бюджетного фінансування ЗВО, з'ясовано сучасні елементи механізму такого фінансування. Виділено п'ять основних періодів розвитку ЗВО України: формування нормативно-правової бази (1991–1995 рр.); закладання сучасних підвалин освітньої діяльності (1996–2001 рр.); впровадження Болонської системи (2002–2014 рр.); інформатизація та інноватизація (2015–2017 рр.); реформування. «Нова» вища школа (2018 р. – дотепер). Такий підхід до періодизації дав змогу виявити системні проблеми у реалізації механізму фінансування ЗВО. Проаналізовано динаміку видатків на освіту та вищу освіту. Доведено на основі математичних розрахунків, що сьогодні відбувається зростаюча динаміка фінансування освіти, однак така ситуація має більше номінальний характер, ніж реальний через об'єднання Державною казначейською службою

потоків державних коштів і надходжень коштів від приватних осіб, а також інфляційних процесів. Визначено вплив офіційного курсу гривні щодо долара США та рівня інфляції на видатки на вищу освіту (щодо ВВП). Проаналізовано фінансові показники десяти провідних ЗВО державної форми власності, в контексті якого здійснено оцінювання зміни структури їх бюджетів у 2015–2017 рр.

У третьому розділі монографії ідентифіковано загрози у сфері функціонування ЗВО та способи їх усунення, запропоновано основні напрями модернізації механізму фінансування цих закладів, а також надано рекомендації та пропозиції щодо підвищення ефективності фінансування ЗВО. Запропоновано методику розрахунку порівняльного коефіцієнта ефективності розподілу бюджетних коштів. Подано рекомендації та пропозиції щодо підвищення ефективності фінансування ЗВО.

Видання розраховане на науковців, викладачів, здобувачів вищої освіти, а також для широкого загалу читачів, які цікавляться проблемами фінансування закладів вищої освіти.

РОЗДІЛ І
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

1.1. Вища освіта як соціально-економічний феномен

У сучасних умовах в Україні відбувається розвиток усіх сфер соціального забезпечення життя населення, посилюється потреба у дослідженнях і наукових обґрунтуваннях методів державного впливу на економічний розвиток. Особливого значення набувають питання участі держави у фінансуванні сфери вищої освіти, оскільки практика свідчить, що з кожним роком ускладнюються умови діяльності закладів вищої освіти (далі – ЗВО) державної форми власності. Основні причини вбачаються у тому, що, по-перше, скорочення бюджетного фінансування вищої освіти вимагає від ЗВО постійного пошуку альтернативних джерел залучення фінансових ресурсів для свого стабільного розвитку; по-друге, входження України в європейський освітній і науковий простір загострює конкурентну боротьбу між вітчизняними і зарубіжними ЗВО, в результаті якої перші виявляються практично неконкурентоспроможними порівняно з другими; по-третє, жорсткий відбір ЗВО, які прагнуть працювати на ринку послуг у сфері вищої освіти [1, с. 18]. Крім того необхідно зазначити, що на цей ринок виходить усе більше приватних закладів вищої освіти, які завдяки своїй мобільності, розвиненій матеріально-технічній базі і деякою мірою більш гнучкій ціновій політиці забезпечують поступове збільшення своєї частки на ринку послуг у сфері вищої освіти [2].

Фінансування закладів вищої освіти в Україні базується на нормах чинного законодавства, що визначені у законах України та в інших нормативно-правових актах, що відображені в додатку А.

Щодо наукового підґрунтя, то першим у світовій економічній науці обґрунтував знання і навички складовою багатства індивіда і всього суспільства В. Петті [3, с. 27]. Продуктивну природу освіти стверджував і А. Сміт, вказуючи на важливість загальної освіти населення [4, с. 561]. У Законі України від 05.09.2017 № 2145-VIII «Про освіту» зазначено, що «освіта є основою інтелектуального, духовного,

фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави» [5].

Поняття «освіта» досить складне й багатоаспектне (додаток Б табл. Б.1). Саме тому зміст освіти, як зазначає І. Каленюк, розкривається в таких аспектах: 1) результат суспільнозначимих знань; 2) процес передачі знань та інформації, втілення навичок й умінь, тобто навчальний процес; 3) організаційно-економічна система, тобто як галузь соціально-економічної діяльності [3, с. 9]. Думки про те, що освіта є процесом і результатом оволодіння людиною певною системою знань, умінь і навичок, дотримуються і такі автори, як Г. Москалик [6], В. Луговий [7], О. Новіков [8], Т. Андрущенко [8], Дж. Дьюі [9], С. Маргінсон [10]. Частково погоджуємося з підходом авторів до визначення, що «освіта» – як «процес і результат засвоєння людиною систематичних знань, умінь і навичок, розвиток розуму та почуттів, формування світогляду та пізнавальних інтересів», оскільки поняття освіта передбачає не лише знання й навички як результат навчання, але й уміння критично мислити, творити, оцінювати з моральних позицій усе навколишнє [11]. У національній стратегії розвитку освіти визначено, що освіта – це «стратегічний ресурс … розвитку суспільства, поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення міжнародного авторитету й формування позитивного іміджу держави, створення умов для самореалізації кожної особистості» [12]. К. Колін [13, с. 21], І. Лернер, М. Скаткін [14, с. 124] і І. Харламов [15] розглядають освіту як «…систему наукових знань, практичних умінь і навичок». Як комплексне педагогічне явище – констатують такі науковці, як З. Тюмасева, Є. Богданов, Н. Щербак [16]; як «соціальний інститут, за допомогою якого здійснюється передача культур від одного покоління до іншого», у свої наукових працях наводять автори М. Конох [17], К. Хоруженко [18], Н. Піщулін [8] і С. Сисоєва [19]. Р. Хайхо зазначає, що «…освіта повинна дозволити кожному розвиватися морально, інтелектуально й фізично, стати робітником із соціалістичною свідомістю і культурою» [20]. Вважаємо, що найбільш загальним є визначення В. Кременя: «Освіта – це поле комплексних досліджень, міждисциплінарного підходу й системного аналізу» [21].

З огляду на це подано визначення вищої освіти як системи, що включає в себе процес виробництва закладом освіти освітніх послуг і

результат отримання специфічних знань, надбання навичок, що формують у здобувача такої освіти ряд загальних та професійних компетентностей для різних спеціальностей і рівнів Національної рамки кваліфікацій вищої освіти. У Методичних рекомендаціях щодо розроблення стандартів вищої освіти 2017 р. визначено поняття спеціальність як «складова галузі знань, за якою здійснюється професійна підготовка» [39, с. 5] та поняття кваліфікація як «офіційний результат оцінювання і визнання, який отримано, коли уповноважена установа встановила, що особа досягла компетентностей за заданими стандартами» [39, с. 3]. Тим часом компетентність визначають як «динамічну комбінацію знань, вмінь і практичних навичок … що визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти» [7, с. 29].

За матеріалами, що представлені Міжнародною стандартною класифікацією освіти (МСКО-2011), поділяють освітні програми на дев'ять рівнів (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Освітні програми за МСКО-2011

Рівень	Назва рівня
МСКО-Д 0	Освіта для дітей молодшого віку
МСКО-Д 0	Нижче початкової освіти
МСКО 1	Початкова освіта
МСКО 2	Базова середня освіта
МСКО 2-3	Середня освіта
МСКО 3	Повна середня освіта
МСКО 4	Подальша невища освіта
МСКО 5-8	Вища освіта

Джерело: складено за даними [23].

Важливо зазначити, що однією з ключових програм є вища освіта, оскільки вона формує фахову підготовку необхідних у суспільстві професіоналів, забезпечує безперебійну діяльність та розвиток не лише індивіда, але й держави у цілому. Саме тому однією з найважливіших функцій держави, безумовно, є забезпечення отримання якісної вищої освіти, що гарантовано Конституцією України (ст. 53).

У Законі України від 01.07.2014 № 1556-VII «Про вищу освіту» пропонується трактування вищої освіти як «сукупності систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти» [24]. Дефініції поняття «вища освіта» різними науковцями представлено в додатку Б (табл. Б. 2). Так, В. Малишко [25], В. Андрущенко [26], Г. Хоружій [27, с. 7] і В. Крижко [28, с. 25] зазначають, що «вища освіта є джерелом задоволення духовних, культурних, інформаційних потреб людини, а також інвестиційним благом – засобом зростання доходів, забезпечення конкурентних переваг на ринку праці». Натомість І. Каленюк [29, с. 4], С. Гончаренко [15], В. Луговий [30, с. 3], Л. Антонюк і Д. Ільницький [31] наголошують, що «…освіта, зокрема вища освіта, – це чинник динамічного соціально-економічного розвитку країни». У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI ст. вищу освіту визначено як «стратегічний ресурс поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету й конкурентоспроможності держави на міжнародній арені» [32, с. 8–9]. За С. Берганом, сутність вищої освіти можна згрупувати в 4 категорії: 1) підготовка фахівців до ринку праці; 2) підготовка активних громадян до життя у суспільстві; 3) особистий розвиток; 4) розробка й підтримка нагромадженої бази знань [33]. Варто зазначити, що всі чотири категорії однаково важливі і мають доповнювати одна одну.

Водночас заслуговує на увагу визначення Я. Гориня, який зазначає, що «вища освіта – ринок освітніх послуг … попитом і пропозицією, їхньою взаємодією, наявністю механізму формування ринкової рівноваги та встановлення рівноважної ціни на освітні послуги» [34]. Автор акцентує увагу на тому, що вища освіта є видом економічної діяльності та її результатом виступає послуга чи продукт. Такої позиції дотримуються і чимало зарубіжних вчених, зокрема Дж. Філіп і *Ф. Алтабек* [35], *Р. Барнетт* [36], *Л. Жу [37], Ю. Месіад [38]*. Отже, виробництво послуг у сфері вищої освіти є ключовою вимогою економічних взаємовідносин усіх зацікавлених сторін та виступає результатом освітньої діяльності.

Виходячи з того, що Україна в усіх офіційних документах перейшла до принципів вільної ринкової економіки, то в цьому контексті авторський колектив під керівництвом Ю. Вітренка [1] виявив закономірним перехід фінансових відносин у сфері вищої освіти також на засади ринкової економіки. Це, зокрема, підкреслюється тим, що у ринковій економіці кожен вид діяльності має свій результат – продукт (послуга). На нашу думку, це є логічною та правильною практикою в умовах ринкової економіки. З позицій Системи національних рахунків (СНР-2008) [40], освіта є однією з рівноправних 21 видів економічної діяльності, що формує ВВП країни. В Україні використовується Класифікація видів економічної діяльності (КВЕД-2010), за якою освіті належить код Р [41] (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Місце освіти у КВЕД-2010

Код	Назва	NACE (Rev.1.1)	ISIC (Rev. 4)
P	Освіта	–	P
85	Освіта	–	85
85.4	Вища освіта	–	853
85.42	Вища освіта	80.30	8530

Джерело: складено за даними [41].

Послуги вищої освіти України у державному класифікаторі продукції та послуг наведено у табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Місце послуг вищої освіти у державному класифікаторі продукції та послуг

Код	Назва
Секція Р	Послуги у сфері освіти
85	Послуги у сфері освіти
85.4	Послуги у сфері вищої освіти
85.41	Послуги у сфері післяшкільної освіти неуніверситетського рівня
85.42	Послуги у сфері вищої освіти університетського рівня

Джерело: складено за даними [42].

Сьогодні в українському законодавстві відсутнє визначення «послуга вищої освіти», лише в Законі України від 05.09.2017 № 2145-VIII «Про освіту» подано трактування «освітня послуга» як комплексу визначених законодавством, освітньою програмою та/або договором дій суб'єкта освітньої діяльності, що мають визначену вартість та спрямовані на досягнення здобувачем освіти очікуваних результатів навчання [5].

Не можна оминути увагою й визначення вченими освітньої послуги (додаток Б табл. Б.3). Так, Ю. Вітренко [1], І. Грищенко [43, с. 28], Л. Ловінська і С. Даниленко [44, с. 10–11], К. Крачевський [45, с. 34] трактують її як «освітню діяльність, що вносить зміни в інтелектуальний стан окремої особи». Однак деякі науковці, такі як О. Астін [46], К. Бранс і С. Сонка [47], С. Кадачников [48], Т. Оболенська [49, с.133], М. Матвіїв [50, с. 43] і В. Огаренко [51, с. 42], розуміють освітню послугу як «специфічний освітній товар». В. Куценко теж дотримується думки, що «освітня послуга – це товар особливого роду, який має не тільки ціну, що виражає його конкретну корисність для конкретного споживача на ринку, але і загальну корисність у вигляді безпосередньо накопичуваного людською цивілізацією наукового знання» [52, с. 29]. Як «результат здійснення педагогічної, виховної, наукової діяльності», освітню послугу визначають Р. Патор [53, с. 11], В. Зотов [54], В. Бабаєвська [55, с. 81–87], Т. Сон [56] і Н. Жигоцька [57, с. 28]. Як «організований процес навчання», освітню послугу визначають, зокрема, В. Александров [58, с. 156], А. Дмитрів [59, с. 41] і П. Кулагін [60]. Найбільш загальне визначення, на нашу думку, дають І. Каленюк і Л. Цимбал [61], В. Дмитрієв [62] і А. Старостіна [60], які визначають освітню послугу як «систему економічних взаємовідносин між виробниками і споживачами освітніх послуг». Як правило, українська теорія виходить з того, що послуги надаються споживачу, а відповідно до зарубіжної – продаються покупцям (споживачам), хоча виключенням є КВЕД-2010 України, де виробництво послуг забезпечується у всіх інституційних секторах економіки [63, с. 42].

Узагальнюючи вищенаведені підходи, під освітньою послугою пропонується розуміти виробництво специфічного інтелектуального товару, що має певну вартість, із задоволенням потреб споживача в отриманні відповідного рівня теоретичних знань та практичних вмінь для подальшого їх використання у професійній діяльності. Тож освітня послуга – це дещо ширше поняття і включає виробництво послуг

дошкільною, середньою і вищою освітою. Більше того, економічна діяльність бюджетних або комунальних закладів вищої освіти «здійснюється в статусі бюджетна установа, що практично унеможливлює досягти фінансову автономію або бути повноправним учасником ринкових відносин» [63]. Фінансову автономію прийнято визначати як «фінансову незалежність та можливість формувати самостійно у пов'язаних видах діяльності власну поведінку як складову сутності змісту автономії університетів» [64].

Відтак послуги вищої освіти є основною умовою економічних відносин у сфері вищої освіти в умовах ринкової економіки і результатом освітньої діяльності [65]. Підходи щодо визначення освітньої діяльності наведено в додатку Б (табл. Б. 4). Узагальнюючи думки науковців, вважаємо, що освітня діяльність – це діяльність закладів вищої освіти, що пов'язана з виробництвом освітніх послуг і задоволенням потреб здобувачів вищої освіти та інших осіб із видачею відповідного документа.

Разом із тим ринкова економіка передбачає надання рівних умов господарювання усім суб'єктам діяльності, і кожен ЗВО повинен підтримувати рівень конкурентоспроможності за рахунок підвищення якості освіти. Паризьке Комюніке, що було підписане у травні 2018 р., свідчить про досягнення успіхів у забезпеченні якості вищої освіти в Європі згідно із Звітом про запровадження положень Болонського процесу 2018. За результатами звітних матеріалів, було визначено ряд проблемних аспектів підвищення рівня якості вищої освіти в європейських державах та запропоновано напрями їх усунення, зокрема: підвищення мобільності та справедливого визначення кваліфікації фахівців і періодів навчання в Європейському просторі вищої освіти (далі – ЄПВО); запровадження системи заходів заохочення щодо розвитку та збільшення кількості спільних програм між країнами ЄПВО; здійснення розвитку мобільності та запровадження схем щодо аналізу та порівняння кваліфікацій вищої освіти, що здобувалася в одній із країн ЄПВО для автоматичного визнання на рівних підставах в інших європейських країнах тощо [66]. Оскільки Україна стала на шлях євроінтеграції, гостро постає питання щодо конкурентоспроможності та якості вищої освіти в ЄПВО. У цьому напрямі Україною було прийнято офіційний документ «Стратегія сталого розвитку України до 2030 року», де одним із завдань є «забезпечення … конкурентоспроможної якісної освіти» [67].

Проаналізувавши підходи науковців Я. Гориня [34], Н. Верхоглядової [68], І. Тарасенко і Т. Нефедової [69, с. 181], М. Портера [70] та інших щодо трактування конкурентоспроможності ЗВО (додаток Б табл. Б. 5), вважаємо, що вона є здатністю ЗВО виробляти та постачати освітні послуги, цінові і нецінові якості, які будуть більш привабливі за аналогічні послуги конкурентів, швидко адаптовуватимуться до змін і потреб ринку праці, а також ефективно розпоряджатимуться наявними фінансовими, матеріальними, трудовими та інформаційними ресурсами.

Важливу роль відіграють і фактори забезпечення конкурентоспроможності ЗВО. Вони представлені у табл. 1.4.

Таблиця 1.4

Ключові фактори забезпечення конкурентоспроможності закладів вищої освіти

Рівні	Фактори
Стратегічний	– відсоток працевлаштованих здобувачів вищої освіти; – кількість зарахованих здобувачів вищої освіти на перший курс навчання; – кількість залучених слухачів на підготовчі курси до вступу
Тактичний	– матеріально-технічна база; – професійний рівень та практичний досвід НПП; – рівень наукової діяльності; – дієва та ефективна маркетингова діяльність
Оперативний	– якість навчально-методичної бази

Джерело: складено авторами.

Для забезпечення конкурентоспроможності ЗВО необхідна систематична робота з організації та управління усім виробничо-господарським циклом, що залежить від ряду основних показників, таких як фінансова та професійна результативність, задоволення вимог на ринку праці в забезпеченні висококваліфікованими працівниками, сприяння соціального, економічного та наукового розвитку не лише регіону, але й країни у цілому [69]. Тобто конкурентоспроможність освіти насамперед визначається її якістю. У *Законі України* від 01.07.2014 № 1556-VII «Про вищу освіту» якість вищої освіти визначено як «рівень здобутих особою знань, умінь, навичок, інших компетентностей, що відображає її компетентність відповідно до стандартів вищої освіти» [24].

В Україні Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти чи акредитованими ним незалежними установами здійснюється оцінювання рівня якості освіти ЗВО на предмет їх відповідності щодо системи забезпечення якості вищої освіти вітчизняним і міжнародним стандартам. В умовах ринкової економіки рівень якості виробництва освітніх послуг визначатиме якісний освітній сервіс та імідж, що дозволить їм отримувати фінансування з різних джерел. Воно є основним важелем впливу держави на процеси перетворень у ЗВО та основним інструментом досягнення позитивних результатів в освітній сфері [25]. Відповідно до чинного законодавства в Україні запроваджується формульний розподіл бюджетного фінансування послуг вищої освіти. Наприкінці 2017 р. розділ VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України було доповнено п. 46, згідно з яким «обсяг видатків державного бюджету на вищу освіту розподіляється між вищими навчальними закладами на основі формули, яка розробляється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері освіти, та затверджується Кабінетом Міністрів України і має враховувати, зокрема, такі параметри: кількість здобувачів вищої освіти за освітньо-кваліфікаційними рівнями та спеціальностями і співвідношення вартості освітніх послуг; рівень результатів зовнішнього незалежного оцінювання вступників; показники якості освітньої і наукової діяльності вищого навчального закладу» [71].

Варто зазначити, що до прийняття Закону України «Про освіту» 2017 р. вживалося поняття «вищий навчальний заклад». Із введенням у дію вищезазначеного закону поняття «вищий навчальний заклад» було замінено на «заклад вищої освіти». Вважаємо, що ці поняття є тотожними. Сутнісну характеристику закладу вищої освіти наведено у додатку Б (табл. Б. 6).

В Академічному тлумачному словнику української мови подано визначення закладу вищої освіти як «навчальної установи, яка дає сукупність ширших і глибших знань з ряду певних дисциплін (порівняно з середньою освітою)» [72]. Але, на нашу думку, це визначення не передає повної сутності. Так, у ст. 1 Закону України від 01.07.2014 № 1556-VII «Про вищу освіту» заклад вищої освіти розглядається більш широко як окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє, згідно з виданою ліцензією, для

провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їх покликань, інтересів і здібностей [24]. У СНР-2008 гл. 4 визначено, що «… університети є … некомерційними організаціями, що зайняті ринковим виробництвом, якщо вони отримують платежі, які відображають їх витрати на виробництво і які достатньо високі, щоб суттєво впливати на попит на їх послуги. Результатом виробничої діяльності цих одиниць має бути прибуток або збиток. Будь-який прибуток повинен залишатися у розпорядженні некомерційних організацій (НКО)» [73, с. 67]. В економічних напрацюваннях результати економічної діяльності ЗВО визнаються невід'ємною складовою ринкової економіки і включаються до ВВП – одного з найбільш використовуваних індикаторів результатів економічної діяльності. Конкретним результатом економічної діяльності у сфері вищої освіти виступають послуги вищої освіти як одна зі складових ВВП.

Отже, з огляду на вищевикладене, а також враховуючи входження України у глобалізований інтегрований освітній простір, питання щодо вдосконалення механізму фінансування закладів вищої освіти набувають особливої актуальності. Вважаємо, що Україна потребує нового, сучасного механізму фінансування ЗВО державної форми власності, що зорієнтований на підвищення якості вищої освіти, її конкурентоспроможності та результативності державного фінансування.

1.2. Сутність та джерела фінансування закладів вищої освіти

Сьогодні як ніколи досить важливим є забезпечення достатнього фінансування ЗВО для того, щоб вони працювали ефективно і могли підготувати висококваліфікованого фахівця інноваційного типу, який зможе реалізувати потенційні ідеї щодо виведення України з аутсайдерів світового ринку. У цьому контексті М. Кужелєв та М. Житар пропонують створити ефективну систему розподілу публічних ресурсів, а також забезпечити сприятливу систему фінансування, налагодити співпрацю із закордонними суб'єктами освітньої діяльності [74, с. 151]. Тобто Україні необхідно розробити методологію фінансування ЗВО, де будуть вказані чіткі процедури, яким чином і з яких джерел

надходитиме фінансування. На відміну від зарубіжного досвіду, вітчизняний не відповідає бажаному. Країна вже намагається реалізувати інвестиційну політику щодо фінансування закладів вищої освіти, шукає методи інвестування, оскільки у бюджеті недостатньо ефективно заплановане фінансування означеної сфери. Однак це лише початковий етап реформування фінансування вищої освіти, потрібно продовжувати вивчати зарубіжний досвід та адаптовувати його до українських реалій.

У наукових працях представлено чимало наукових підходів у трактуванні понять «фінансування» та «фінансування закладів вищої освіти», основні з яких наведені у додатку В (табл. В. 1, табл. В. 2).

Хоча термін «фінансування» є досить ємним, у науковій літературі зустрічається чимало визначень цього поняття. У широкому сенсі під фінансуванням мається на увазі будь-яке надходження фінансових коштів з різних джерел. Такої позиції дотримується ряд учених, зокрема О. Височан [75], Ю. Коваленко і А. Пересада [76], І. Бланк [77], Дж. Морган [78], К. Мейєр [79], Р. Сайєр [80], М. Болдрін і А. Монтес [81], А. Поддєрьогін [82].

У більш вузькому сенсі фінансування розглядають В. Родіонова і Л. Пельтек [83], Л. Алексеєнко [84], зокрема, як «процес забезпечення реалізації поставлених цілей за рахунок грошових надходжень, тобто доходи пов'язуються з конкретними витратами». Для реалізації статутних цілей ЗВО мають бути передбачені витрати на: 1) оплату праці основних і допоміжних працівників; 2) соціальні, податкові, стимулюючі й інші виплати; 3) придбання та/або оренду основних фондів; 4) придбання та/або оренду оборотних коштів і/або нематеріальних активів; 5) забезпечення функціонування освітньої інфраструктури (бібліотек, архівів, пунктів громадського харчування, спортивних та санаторно-оздоровчих об'єктів тощо). Так, С. Онишко, Т. Паєнтко і К. Швабій визначають фінансування як специфічну форму управління у суспільному виробництві; одну із форм перерозподілу; спосіб управління щодо передачі грошових коштів на придбання необхідних ресурсів та їх використання [85]. Іноді поняття «фінансування» звужують до надходжень (В. Дем'янишин [86], О. Романенк і В. Опарін [87]), що отримані з бюджету (бюджетів) певного рівня (певних рівнів). Грошові кошти, що акумульовані за рахунок надання платних послуг, реалізації результатів інтелектуальної праці співробітників тощо.

У цьому випадку критерієм ідентифікації терміна «фінансування» є ступінь впливу з боку установи вищої школи на можливість його отримання. Чим нижче можливість впливу на процес, тим більше підстав відносити певне грошове вливання до категорії «фінансування».

Під поняттям «фінансування» розуміється також надходження виключно з бюджетних коштів (А. Загородній, Г. Вознюк, Т. Смовженко [88, с. 47]). Ця позиція багато в чому перетинається з попередньою: ступінь впливу ЗВО на отримання грошей з державного та місцевого бюджетів дійсно невелика. Але відмінність у тому, що надходження коштів із недержавних благодійних фондів в першому випадку оцінюватиметься як «фінансування», а у другому – ні.

Дослідження наукових підходів щодо розуміння сутності фінансування засвідчило, що найчастіше його розглядають як процес забезпечення необхідними грошовими ресурсами суб'єктів усіх інституційних секторів економіки, видів економічної діяльності, зокрема освіти та їх закладів. Щодо фінансових ресурсів ЗВО державної форми власності, то вони являють собою надходження бюджетних і позабюджетних коштів (із формуванням загального та спеціального фондів), що перебувають у їх розпорядженні, спрямовуються для безперебійного функціонування ЗВО і сприяють підвищенню рівня його конкурентоспроможності та автономії у межах чинного законодавства. Нобелівський лауреат Дж. Стігліц, аналізуючи серйозні прорахунки державної політики 90-х років, виділяє недостатню увагу до фінансування освіти як основного джерела економічного зростання, забутого, на його думку, в останні роки президентства Б. Клінтона, а згодом і Дж. Буша. Він наголошує, що науково-технічні основи таких базових нововведень, як Інтернет та космічний зв'язок, з'явилися завдяки державному фінансуванню [89]. Останнім часом спостерігається залежність процесу фінансування освіти від базового підходу до його реалізації, що передбачає вибір з можливих альтернатив: державне та комерційне фінансування, спонсорські внески, комбіноване фінансування тощо. Фінансування державних ЗВО здійснюється за рахунок коштів відповідних бюджетів, видів економічної діяльності, державних підприємств, організацій, а також додаткових джерел. Основні джерела формування фінансових ресурсів, а також фактори впливу на них наведені на рис. 1.1.

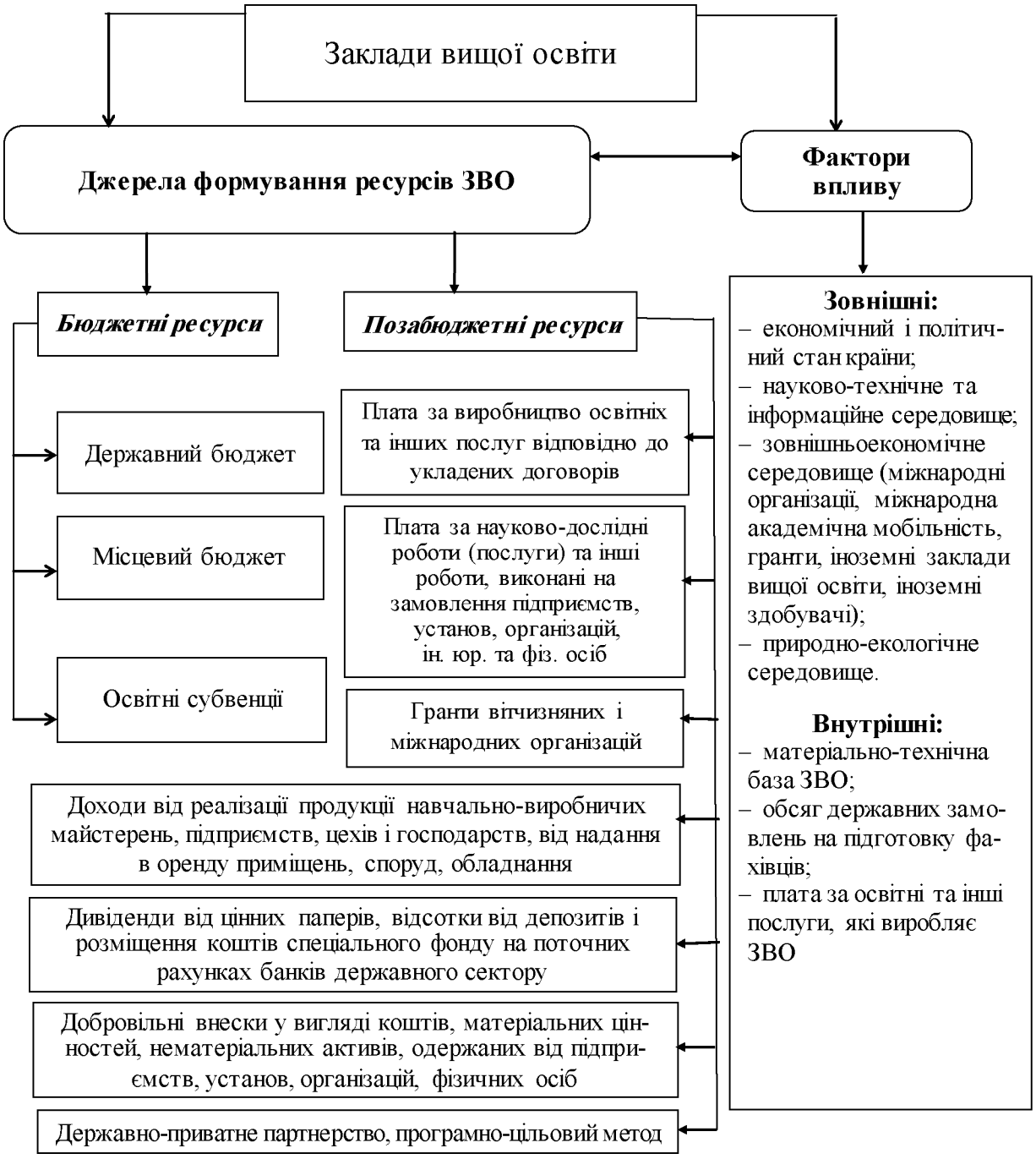

Рис. 1.1. Джерела формування фінансових ресурсів ЗВО та фактори впливу на них

Джерело: власна розробка.

Фінансування вищої освіти в Україні реалізується з використанням кошторисно-бюджетного методу, тобто державний ЗВО здійснює свою діяльність на основі кошторису, що дає йому право на отримання доходів та повноваження щодо здійснення видатків, визначає обсяг і напрями використання коштів для виконання визначених функцій та досягнення поставлених цілей. Найбільш загальне визначення кошторису надав

В. Приймак, який зазначив, що це «затверджений у встановленому порядку або прийнятий належним чином фінансово-плановий документ, який містить відповідні статті і суми витрат коштів на виконання робіт» [90]. Фінансування вищої освіти в Україні здійснюється за рахунок різноманітних джерел, які поділяють на бюджетні та позабюджетні [91].

Різні погляди щодо трактування поняття «фінансові ресурси» наведено у додатку В (табл. В 3). Так, О. Шашкевич [92], О. Откаленко [93] і В. Савчук [94] дотримуються думки, що фінансові ресурси – це «активи з високою трансформаційною здатністю, що формуються за рахунок загального та спеціального фондів бюджету, залучаються у формі бюджетних асигнувань та власних надходжень, перебувають у розпорядженні закладу вищої освіти, створюють можливість фінансової автономії» [93]. С. Мочерний у своїх дослідженнях розглядає фінансові ресурси як «грошові фонди, створені у процесі розподілу, перерозподілу та використання валового внутрішнього продукту країни» [95]. В. Опарін дотримується думки, що фінансові ресурси – це сума коштів, спрямованих в основні засоби та обігові кошти підприємства [96]. В. Дем'янишин вважає, що фінансові ресурси – це «сукупність грошових фондів, створених у результаті розподілу й перерозподілу ВВП суб'єктами фінансових відносин для досягнення кінцевої мети, забезпечення виконання їхніх завдань, функцій і зобов'язань» [97, с. 146]. У фінансовому словнику наведено визначення фінансових ресурсів як сукупності коштів, що перебувають у розпорядженні держави та суб'єктів господарювання. У свою чергу, Н. Пойда-Носик і С. Грабарчук визначають фінансові ресурси як «сукупність усіх грошових ресурсів, які надійшли в установу за певний період або на визначену дату у процесі реалізації продукції (товарів, робіт, послуг – операційна діяльність), основних і оборотних засобів (інвестиційна діяльність) і видачі зобов'язань (майнових і боргових – фінансова діяльність)» [98, с. 98]. На нашу думку, фінансові ресурси – це надходження бюджетних і позабюджетних коштів (із формуванням загального та спеціального фондів), що перебувають у їх розпорядженні та спрямовуються для безперебійного функціонування ЗВО та сприяють підвищенню рівня його конкурентоспроможності та автономії у межах чинного законодавства.

Відповідно до Бюджетного кодексу України «власні надходження державних і комунальних вищих навчальних закладів..., отримані як плата за послуги, що надаються ними згідно з основною діяльністю, благодійні внески та гранти зараховуються на спеціальні реєстраційні рахунки, відкриті територіальними органами Державної казначейської служби України, або на поточні рахунки у банках державного сектору». Також тут зазначено, що «обсяг видатків державного бюджету на вищу освіту розподіляється між вищими навчальними закладами на основі формули, яка розглядається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізує державну політику у сфері освіти та затверджується КМУ і має врахувати, зокрема, такі параметри: 1) кількість здобувачів вищої освіти за освітньо-кваліфікаційними рівнями та спеціальностями і співвідношенням вартості освітніх послуг; 2) рівень результатів зовнішнього незалежного оцінювання вступників; 3) показники якості освітньої і наукової діяльності закладу вищої освіти» [71].

На виконання норм Бюджетного кодексу України наказом Міністерства фінансів України від 28.01.2002 № 57 «Про затвердження документів, що застосовуються у процесі виконання бюджету» затверджено такі форми документів: кошторис; план асигнувань із загального фонду; лімітна довідка про бюджетні асигнування; штатний розпис бюджетної установи; зведений кошторис; зведений план асигнувань; зведення показників спеціального фонду кошторису; план використання бюджетних коштів [99].

Крім того, Інструкцією про складання і виконання розпису Державного бюджету України, затвердженою наказом Міністерства фінансів України від 28.01.2002 № 57 «Про затвердження документів, що застосовуються в процесі виконання бюджету» [99], затверджено форми довідок, зокрема про зміни річного розпису бюджету (кошторису); помісячного розпису асигнувань загального фонду бюджету (плану асигнувань із загального фонду); щомісячного розпису повернення кредитів до загального фонду бюджету; щомісячного розпису доходів загального фонду бюджету; щомісячного розпису фінансування загального фонду бюджету; щомісячного розпису спеціального фонду бюджету, а також реєстр довідок про внесення змін до розпису Державного бюджету України; про підтвердження надходжень на спеціальні реєстраційні рахунки, відкриті в органах Державної казначейської служби України.

Фінансування закладів вищої освіти відбувається з позицій раціонального використання фінансових ресурсів у галузі освіти в цілому, в кожній його ланці та освітній установі; безпосереднього внеску працівників освіти у виробництво і підвищення якості освітніх послуг, у створення національного доходу країни; приросту матеріальних благ, який забезпечується завдяки підвищенню загальноосвітнього та професійно-кваліфікаційного рівня працівників для всіх інших галузей народного господарства; абсолютного й відносного зниження витрат ресурсів у галузях матеріального виробництва від науково-технічних розробок, які здійснюються спеціалістами в інших галузях освіти [58, с. 156].

Оскільки державні та комунальні ЗВО України здійснюють свою економічну діяльність у статусі «бюджетна установа» [1], то одним із основних правових регуляторів зазначеної діяльності виступає Бюджетний кодекс України, яким «регулюються відносини, що виникають у процесі складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання та контролю за дотриманням бюджетного законодавства, і питанням відповідальності…» [71]. Так, у ст. 2 п. 12 зазначено: «Бюджетні установи… організації, створені… у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок… бюджету. Бюджетні установи є неприбутковими» [71]. У ст. 7 п. 1 пп. 1 зазначено: «… принцип єдності бюджетної системи України – єдність бюджетної системи України забезпечується єдиною правовою базою, єдиною грошовою системою, єдиним регулюванням бюджетних відносин, єдиною бюджетною класифікацією, єдністю порядку виконання бюджетів та ведення бухгалтерського обліку і звітності». Пп. 7 цієї ж ст. 7 містить: «Принцип субсидіарності – розподіл видів видатків між державним бюджетом та місцевими бюджетами, а також між місцевими бюджетами ґрунтується на необхідності максимально можливого наближення надання гарантованих послуг до їх безпосереднього споживача» [71]. У ст. 4 встановлено таку норму: «Якщо іншим нормативно-правовим актом бюджетні відносини визначаються інакше, ніж у цьому Кодексі, застосовуються відповідні норми цього Кодексу» [71].

Різноманітність джерел фінансування навчальних закладів, зокрема закладів вищої освіти, ефективне нарощування фінансових ресурсів та реформування механізму управління освітою дасть змогу забезпечити розширення джерел фінансування, рівний доступ населення до

послуг вищої освіти впродовж усього життя, посилення контролю за ефективним розподілом фінансових ресурсів, формування дохідної фінансової бази освітньої галузі, здійснення системного аналізу цільового використання коштів та підвищення життєвого рівня населення.

У ст. 61 Закону України від 05.09.2017 № 2145-VIII «Про освіту» визначено, що фінансування державних закладів освіти та установ, організацій, підприємств системи освіти здійснюється за рахунок коштів відповідних бюджетів, коштів галузей народного господарства, державних підприємств і організацій, а також додаткових джерел фінансування, тобто для усіх закладів системи освіти (дошкільної освіти, загальної середньої освіти, позашкільної освіти, професійно-технічної освіти, вищої освіти, післядипломної освіти тощо) передбачено однаковий механізм фінансування [5].

Розмежування видатків між місцевими бюджетами здійснюється на основі принципу субсидіарності з урахуванням критеріїв повноти надання послуги та наближення її до безпосереднього споживача. За цими критеріями види видатків поділяються на групи [100]:

– перша група – видатки на фінансування бюджетних установ, у тому числі і ЗВО, та заходів, які забезпечують необхідне першочергове надання соціальних послуг, гарантованих державою, і які розташовані найближче до споживачів. Ці видатки здійснюються з бюджетів сіл, селищ, міст та їх об'єднань;

– друга група – видатки на фінансування бюджетних установ та заходів, які забезпечують надання основних соціальних послуг, гарантованих державою для всіх громадян України. Вони здійснюються з бюджетів міст обласного значення, а також районних бюджетів;

– третя група – видатки на фінансування бюджетних установ та заходів, які забезпечують гарантовані державою соціальні послуги для окремих категорій громадян, або фінансування програм, потреба в яких існує в усіх регіонах України.

Склад і структура видатків державного і місцевих бюджетів визначаються багатьма факторами, зокрема їх предметною спрямованістю (у загальному вигляді вона відображена в бюджетній класифікації), економічним змістом та ін. Але у будь-якому випадку державі за розподілу видатків доводиться вирішувати питання про пріоритетність об'єктів фінансування. Оскільки Україні, як і будь-якій іншій державі, недостатньо грошових коштів для фінансування всіх потреб,

то процес планування видатків зводиться до проблеми вибору між конкуруючими потребами. У цьому, крім суто юридичних, велике значення мають економічні фактори, які випливають з конкретних умов певного періоду [101].

Отже, фінансування освіти за рахунок державного бюджету буде тільки тоді ефективним, коли кошти, що призначені державою на фінансування освіти, виділятимуться у достатніх обсягах і на стабільній, об'єктивній та пропорційній основі. І навіть у цьому випадку система централізованого фінансування має доповнюватися громадським контролем за використанням ресурсів та якістю виробництва послуг на місцевому рівні. Дефіцитні бюджети на освіту, нерегулярне надходження бюджетних коштів і непрозорість їх розподілу на обласному і місцевому рівнях призводять до зниження якості й ефективності освітніх послуг. Усе це, а також брак належного контролю за цільовим використанням коштів державного бюджету призводить до втрати довіри населення у сфері державної системи освіти [102].

До джерел фінансування освіти належать:

– кошти державного та місцевого бюджетів;

– надходження ЗВО від навчальної, наукової, виробничої діяльності;

– плата за оренду майна;

– надходження від реалізації майна;

– пільгові державні кредити для здобуття вищої освіти;

– оплата навчання здобувачів вищої освіти за рахунок фірм та підприємств;

– благодійні внески, гранти та дарунки;

– кошти, що надходять для виконання конкретних доручень від юридичних та фізичних осіб, кошти іноземних замовників, інноваційних компаній;

– плата за проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, наукової експертизи, проєктування та виготовлення дослідних зразків, надходження від господарської та виробничої діяльності [103, с. 86; 104; 105].

Фінансові ресурси закладів вищої освіти пропонуємо класифікувати за ознаками, наведеними у табл. 1.5.

Таблиця 1.5

Деталізована класифікація фінансових ресурсів закладів вищої освіти

№ з/п	Класифікаційна ознака	Джерела фінансування
1.	Види послуг	– плата за навчання; – надходження від наукової діяльності; – надходження від господарської та виробничої діяльності; – плата за оренду майна; – надходження від реалізації майна
2.	Спосіб формування	– кошти загального фонду державного та місцевих бюджетів; – власні надходження бюджетних установ; – благодійні внески, гранти та дарунки; – кошти, що надходять для виконання доручень від юридичних та фізичних осіб; – кредити; – кошти компаній, які займаються інноваційною діяльністю
3.	Види діяльності	– основні (плата за навчання, надходження від наукової діяльності тощо); – допоміжні (надходження від господарської або виробничої діяльності, плата за оренду майна, надходження від реалізації майна тощо)
4.	Форма власності	– державні (кошти загального фонду державного бюджету); – приватні (плата за навчання, благодійні внески, гранти та дарунки, кошти, що надходять для виконання окремих доручень від юридичних та фізичних осіб, оплата послуг приватними юридичними особами)
5.	Постійність надходження фінансових ресурсів	– постійні (плата за навчання, надходження від господарської та виробничої діяльності, плата за оренду майна тощо); – тимчасові (надходження від реалізації майна, благодійні внески, гранти та дарунки, кошти, що надходять для виконання окремих доручень від юридичних та фізичних осіб тощо)
6.	Приналежність фінансових ресурсів	– вітчизняні (кошти державного бюджету, юридичних осіб, зареєстрованих в Україні, та фізичних осіб – громадян України); – іноземні (кошти юридичних і фізичних осіб інших держав)

Джерело: власна розробка.

У загальному вигляді для побудови міжбюджетних відносин щодо фінансування закладів освіти може бути використано дві схеми:

1) з відповідного бюджету фінансуються державні заклади освіти певного рівня підпорядкування відповідно до ст. 87 Бюджетного кодексу України;

2) за нестачі власних коштів у відповідному бюджеті його наповнення забезпечується шляхом виділення ресурсів з бюджетів інших рівнів, як правило, за допомогою трансфертів. Трансферт – це кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого [71].

Рушійною силою фінансування державою освіти є те, що остання є тим чинником, який громадянин може використовувати для підвищення свого життєвого рівня, а також тим, що витрати на освіту є суспільно корисними – вигоду від наявності громадян з високим рівнем освіти має не лише окремо взята людина, але й суспільство в цілому. Тобто суспільна вигода від освіти перевищує суму тих вигод, які отримують окремі громадяни, й саме тому держава здебільшого не залишає питання про визначення рівня освіти на розсуд ринку, оскільки сам ринок не завжди правильно враховує потреби та інтереси суспільства. Послуги освіти мають довгостроковий характер, а це означає, що від них залежить довгострокова перспектива економічного й соціального розвитку країни в цілому. Так, основоположники концепції людського капіталу Т. Шульц і Г. Беккер зазначають, що освіта – це інвестування в індивідів, що породжує віддачу, як і будь-яке інше капіталовкладення.

Один із представників неокласицизму, лауреат Нобелівської премії Р. Шиллер (2013) у роботі «Фінанси і гарне суспільство» [106] зазначає: «…втручання держави… не повинно негативно впливати на ринкові рішення. У цьому випадку завдання держави полягає у встановленні чітких правил, які захищають споживачів, сприяють діям, що відповідають суспільним інтересам і дозволяють гравцям конкурувати в тих галузях, в яких вони володіють найбільш розвиненими діловими здібностями і забезпечують наданню кращих товарів і послуг. Зазначені вище правила повинні мати міжнародний вимір, оскільки відмінні риси сучасних ринків – глобальне охоплення і миттєвий вплив» [106, с. 43]. Питання, що стосуються економічних відносин у сфері вищої освіти, у зазначеній роботі певним чином розглянуті у

главах «Працівники сфери освіти», «Фахівці з фінансів у сфері суспільних благ» і «Менеджери некомерційних організацій і довірчі управляючі». Зокрема, підкреслюється, що «... викладачам належить одне із центральних місць з огляду на функціонування фінансової системи в цілому», пропонуються рекомендації щодо підвищення рівня викладання фінансів і бізнесу в коледжах і університетах [106, с. 227], щодо здійснення університетами економічної діяльності у статусі некомерційних організацій [106, с. 262].

Наразі важливим у фінансуванні закладів вищої освіти є недержавне фінансування. Розвиток недержавних форм фінансування відбувається поступово. Крім того, застосування окремих джерел є досить обмеженим з різних обставин. Перешкодою фінансуванню закладів освіти з боку підприємств та фінансових структур є непрозорість бюджетного процесу як на рівні окремих закладів освіти, так і на рівні району чи міста. Використання механізмів кредитування освіти також є обмеженим [107]. Адже всі заклади вищої освіти перебувають у статусі «бюджетна установа» і керуються Бюджетним кодексом України. Варто зазначити, що найближчим часом планується, що бюджетне фінансування виступатиме інструментом підтримки найкращих наукових напрямів у ЗВО, які обиратимуться за чіткими і прозорими критеріями. Це означає, що значна частина ЗВО вирішуватиме проблеми самофінансування. Найбільш перспективним та пріоритетним напрямом для інвестування у заклади вищої освіти може бути реалізація державно-приватного партнерства (далі – ДПП). Нині діє Закон України від 01.07.2010 № 2404-VI «Про державно-приватне партнерство», що визначає організаційно-правові засади взаємодії державних партнерів з приватними партнерами та основні принципи державно-приватного партнерства на договірній основі [108]. Для фінансування ЗВО можуть залучатися додаткові джерела фінансування, що не заборонені законодавством. Залучені кошти спрямовуються на здійснення статутної діяльності закладу освіти у порядку та на умовах, що визначені законодавством і його статутом. ЗВО державної форми власності використовують кошти відповідних бюджетів, а також додаткових джерел фінансування, що не заборонені законодавством, на оплату праці та матеріальне стимулювання своїх працівників. У законодавстві закладам вищої освіти розширюють фінансову незалежність, дозволяючи самостійно розпоряджатися власними кош-

тами. Вони самі можуть надавати ряд приватних послуг, кошти від яких підуть на спеціальні фонди з подальшим використанням у господарській діяльності [109]. У цьому контексті чимало авторів, зокрема Р. Хусаінов, О. Ляховець [110], Ю. Вітренко, В. Ворона [1] та інші, пропонують використовувати ДПП у системі вищої освіти, що «активізує розвиток партнерських відносин між державою, наукою і приватним сектором, дасть змогу ЗВО підвищити ефективність управління майном, сприятиме залученню позабюджетних коштів для реалізації проєктів, підвищить рівень викладання і проведення наукових досліджень, і в цілому сприятиме активному розвитку системи вищої освіти України» [111]. ДПП у загальному розумінні визначається як «система відносин між державним та приватним партнерами, при реалізації яких ресурси обох об'єднуються з відповідним розподілом ризиків, відповідальності та винагород (відшкодувань) між ними, для взаємовигідної співпраці на довгостроковій основі у створенні (відновленні) нових та/або модернізації (реконструкції) наявних об'єктів, які потребують залучення інвестицій, та у користуванні (експлуатації) такими об'єктами» [112]. Запровадження ДПП в освітній сфері зможе пришвидшити її реформування та створить якісно нові конкурентні умови для здобувачів вищої освіти. Також науковці схиляються до думки про «необхідність реалізації комплексних проектів між бізнесом, державою і освітніми закладами, що забезпечить кращий ефект від взаємодії, ніж реалізація ряду дрібних проєктів» [112]. На рис. 1.2 представлено алгоритм реалізації ДПП у фінансуванні закладів вищої освіти в Україні, де як державний партнер виступатимуть міністерства, зокрема і МОН, державні служби, центральні органи виконавчої влади.

У рамках державно-приватного партнерства вбачається необхідним формування освітньо-наукових кластерів з відповідним фінансуванням, що сприятиме активізації освітньо-наукової діяльності, диверсифікації джерел фінансування освітніх програм і наукових досліджень.

Перевагами від реалізації ДПП у фінансуванні ЗВО в Україні можна вважати: 1) стимулювання розвитку підприємницького мислення і сприяння впровадження передових методів управління; 2) сприяння розвитку новаторських форм проєктного фінансування; 3) підвищення якості державних послуг споживачам (здобувачам вищої освіти); 4) підвищення ефективності та результативності фінансування з урахуванням інтересів різних груп стейкхолдерів.

Рис. 1.2. Алгоритм реалізації ДПП у фінансуванні закладів вищої освіти в Україні

Джерело: власна розробка.

У пропонованому алгоритмі першим етапом є замовлення робіт, яке в нашому випадку йде виключно від держави. Фінансування йде від кредитора до виконавця і ЗВО. У свою чергу, виконавець проводить відповідні роботи і передає його на обслуговування до приватного партнера. Експлуатація та утримання цього сервісу провадиться державою в особі міністерств, державних служб й органів виконавчої влади спільно з приватним партнером [114].

Ще одним додатковим джерелом фінансування закладів вищої освіти є програмно-цільовий метод, який є сукупністю прийомів і способів погодження цілей, планових позицій, оптимізації планових рішень з ресурсами за допомогою цільової програми або проєкту. При цьому розробка останніх полягає у побудові «дерева цілей» і «дерева заходів», що відображають поетапні елементи шляху та засобів досягнення основної мети, у визначенні ресурсів з урахуванням встановлених обмежень

для діяльності організації [115]. Варіанти програм можуть бути різними, а порівняння альтернативних шляхів вирішення проблеми за обраним критерієм оцінки дозволяє обрати найкращих серед інших [116].

Застосування програмно-цільового методу у бюджетному проєктуванні фінансування та інвестуванні закладів вищої освіти сприятиме вирішенню таких завдань [117]:

– забезпечення прозорості бюджетного процесу;

– уможливлення справедливої та обґрунтованої оцінки діяльності учасників бюджетного процесу (Міністерства освіти і науки України, управлінь освіти, освітніх закладів) щодо досягнення поставлених цілей та виконання завдань;

– упорядкування організації діяльності розпорядників бюджетних коштів щодо формування й виконання бюджетних програм;

– підвищення якості підготовки бюджетних документів.

Планування за програмно-цільовим методом передбачає визначення показників «від зворотного»: спочатку обґрунтовується певний результат (ціль), який має бути досягнутий, а згодом визначаються ресурси, необхідні для досягнення вказаного результату. Наразі джерела (бюджет, кошти приватних інвесторів тощо) й обсяг фінансових ресурсів мають бути ретельно обґрунтованими [118].

За твердженням І. Чугунова та І. Запатріної [119], застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі передбачає розробку кількісних і якісних показників результативності – критеріїв оцінки й аналізу бюджетних програм щодо обсягів витрат, досягнення необхідних результатів, рівня ефективності та якості, які характеризують виконання програми і допомагають оцінити використання бюджетних коштів.

Одним з найважливіших етапів програмно-цільового методу бюджетного проєктування є визначення та оцінка показників результативності програм. Реально розраховані показники виконання програм дають змогу оцінити віддачу від використання бюджетних коштів, економічність (співвідношення результатів та витрат), визначити, чи за цільовим призначенням були витрачені бюджетні кошти, чи програми досягають поставленої мети [120].

Таким чином, впровадження програмно-цільового методу бюджетного проєктування капітального фінансування закладів вищої освіти сприятиме ефективному вирішенню таких завдань, як забезпечення більшої прозорості бюджетного процесу в частині фінансування видатків на освіту та вдосконалення здійснення справедливої й обґрунтованої

оцінки нерухомого майна закладів освіти. Також одним з найбільш важливих складових програмно-цільового методу бюджетного проєктування капітального фінансування видатків на заклади освіти є визначення та оцінка показників результативності державних програм.

Отже, вимогами сьогодення є різноманітність джерел фінансування ЗВО, ефективне нарощування фінансових ресурсів і реформування механізму управління у сфері вищої освіти, що дасть змогу забезпечити розширення джерел фінансування, рівний доступ населення до освітніх послуг упродовж усього життя, посилення контролю за ефективним розподілом фінансових ресурсів, формування дохідної фінансової бази освітньої сфери, здійснення системного аналізу цільового використання коштів та підвищення життєвого рівня населення.

1.3. Характеристика механізму фінансування закладів вищої освіти

Рівень якості освітніх послуг закладів вищої освіти тісно пов'язаний з функціонуванням існуючого механізму фінансування освіти в Україні. Дослідження цього механізму та його оцінка сприятимуть виявленню шляхів зміни принципів і підходів щодо фінансування навчальних закладів.

Сучасні економічні реалії свідчать, що ефективний розвиток закладів вищої освіти неможливий без достатнього фінансування. І. Каленюк у своїх працях неодноразово наголошує, що «удосконалення механізму фінансування є нагальною необхідністю сучасного розвитку освіти» [121]. Також у національній доповіді «Інноваційна Україна 2020» виокремлено завдання модернізації національної системи освіти, зокрема вищої. Одним з пріоритетних завдань є визначення механізму багатоканального фінансування закладів вищої освіти [122, с. 275]. Д. Загірняк теж визначає розробку ефективного механізму фінансування як одне з ключових завдань [123, с. 160].

Огляд наукових напрацювань дав змогу зробити висновок про те, що не існує єдиної точки зору щодо трактування поняття «механізм фінансування закладів вищої освіти». Його часто ототожнюють з терміном «фінансовий механізм» (додаток Д, додаток Е). Проте сам фінансовий механізм, який, згідно з тлумаченням Економічної енциклопедії, являє собою комплекс заходів спеціально розроблених і законодавчо закріплених форм і методів створення та використання фінансових ресурсів для

забезпечення економічного розвитку і соціальних потреб громадян [124], включає в себе і механізм фінансування ЗВО. На нашу думку, це зумовлено тим, що фінансовий механізм поєднує функції фінансового забезпечення та фінансового регулювання. Фінансове забезпечення являє собою механізм, за допомогою якого реалізується фінансування ЗВО.

Трактування поняття «механізм фінансування» наведено у табл. 1.6.

Таблиця 1.6

Сутність поняття «механізм фінансування»

Автор, джерело	Сутність поняття
С. Онишко [125]	Фінансове утворення, в якому функціонує упорядкована і взаємопов'язана узгодженою спрямованістю сукупність фінансових відносин, стимулів, важелів, інструментів, форм і методів, здатних до автономного забезпечення … діяльності
М. Житар [126]	Сукупність конкретних форм, функцій і методів, що направлені на збалансоване регулювання процесу функціонування та розвитку … країни
О. Височан [75]	Перерахування бюджетних коштів з поточних рахунків місцевих бюджетів на рахунки головних розпорядників бюджетних коштів
Й. Бескид [127]	Методичні, організаційні, правові положення і заходи, що визначають функціонування фінансів в економіці держави, їх практичне використання для досягнення визначених відповідними програмами цілей і завдань
Л. Васечко [128]	Взаємозалежність між джерелами фінансування та результатами фінансової діяльності, які відповідним чином впливають на економічний розвиток країни
Т. Боголіб [129]	Сукупність методів, форм, формул розподілу ресурсів, розподіл відповідальності за фінансування між загальнодержавним і місцевими бюджетами, право суб'єктів розпоряджатися фінансовими ресурсами, форма відповідальності суб'єктів за результати діяльності
Ю. Волинчук [130]	Сукупність методів, інструментів, важелів, пов'язаних з формуванням, розподілом, використанням фінансових ресурсів, що здійснюється з метою гармонізації інтересів задіяних сторін
В. Тадтаєва [131]	Система, що забезпечує постачання фінансових ресурсів до навчальних закладів для виконання ними своїх функцій

Джерело: систематизовано авторами.

В економічній літературі зустрічається трактування механізму фінансування ЗВО як процесу створення достатніх для ефективного функціонування всіх цих закладів освіти фінансових умов і формування відносин між учасниками фінансування та одержувача ресурсів у зв'язку із запровадженням нових методів навчання.

Теоретичне узагальнення існуючих поглядів щодо сутності механізму фінансування ЗВО дозволило визначити його як множину фінансових відносин з властивою йому сукупністю елементів (місії, цілей, принципів, суб'єктів, методів, форм, джерел, факторів забезпечення та аналітичних інструментів), на основі чого досягається необхідний рівень фінансування, функціонування та розвитку цих закладів. Механізм фінансування ЗВО державної форми є єдиною складною системою взаємопов'язаних елементів, що формується на основі причинно-наслідкових залежностей цілеспрямованого організуючого, координуючого і регулюючого впливу держави на систему вищої освіти шляхом застосування методів важелів та інструментів впливу. Рис. 1.3 відображає існуючий механізм фінансування ЗВО в Україні.

Механізм фінансування закладів вищої освіти є багатогранним, має власний вектор розвитку, свою стратегію, що охоплює значну кількість складових, які взаємодіють між собою [132]. Досліджуючи це питання, С. Онишко зазначає, що системна побудова поняття механізму фінансування «повинна відображати потребу:

– об'єднати узгодженою спрямованістю окремі методи, підвищити рівень керованості, а звідси і їх ефективності;

– враховувати специфіку методів фінансування, структури використаних ресурсів;

– нетрадиційності форм відтворення та пошуку джерел з метою створення умов і конкретних форм залучення ресурсів;

– формування інноваційних пріоритетів і напрямів, здатних забезпечити нарощування темпів … соціального розвитку» [125, с. 179].

Рис. 1.3. Механізм фінансування закладів вищої освіти і його складові

Джерело: розроблено авторами на основі [5].

Механізм фінансування ЗВО будується на засадах чинного законодавства. Його нормативно-правове забезпечення охоплює значний спектр законодавчих актів. У ст. 2 Закону України від 05.09.2017 № 2145-VIII «Про освіту» визначено, що ключовим законодавчим актом є Конституція України, спеціальні законодавчі акти, які стосуються освіти, науки, міжнародні договори України, підписані згідно із встановленим законодавством порядком [5]. Підзаконні нормативно-правові акти включають листи, накази, інструкції, методичні рекомендації міністерств та відомств, що можуть впливати на процес здійснення фінансування ЗВО, якщо вони не суперечать чинному законодавству та не встановлюють правові норми. ЗВО можуть приймати певні рішення з питань фінансування і діяти самостійно на основі статуту, в межах своєї автономії, якщо це не суперечить чинному законодавству України.

Фінансова складова механізму фінансування ЗВО базується на інформаційному забезпеченні. Згідно із ст. 30 Закону України від 05.09.2017 № 2145-VIII «Про освіту» уся статистична, звітна інформація має носити прозорість та інформаційну відкритість. ЗВО на своїх вебсайтах повинні, відповідно до чинного закону, розміщувати:

– кошториси;

– фінансові звіти про надходження та використання всіх отриманих бюджетних і позабюджетних коштів;

– інформацію про благодійну допомогу: перелік отриманих товарів, робіт і послуг із зазначенням їхньої вартості;

– суми грошових надходжень, отриманих з інших джерел, не заборонених законодавством.

ЗВО формують та оприлюднюють річні звіти про їх діяльність, у тому числі й фінансову складову, матеріально-технічне забезпечення, розмір плати за навчання, перелік додаткових освітніх та інших послуг, їх вартість, порядок надання й оплати та іншу інформацію.

Механізм фінансування ЗВО регулюється державою. При цьому підсистема державного регулювання передбачає [5]:

– правове регламентування, тобто здійснення регулювання шляхом забезпечення дієвої правової основи, прийняття відповідних законодавчих актів у цій сфері;

– фінансове регулювання, що здійснюється шляхом тих самих нормативно-правових актів у сфері здійснення фінансових операцій: Закон України «Про Державний бюджет України на рік», Бюджетний кодекс України, Податковий кодекс України тощо;

– фінансове планування. В Україні, як правило, здійснюється на рік та у випадку з фінансуванням ЗВО закладається в державний бюджет, оскільки переважним чином освіта фінансується державою;

– фінансові прогнози. На основі фінансових звітів за певний період аналізується зібрана статистична інформація та шляхом застосування економіко-математичного програмування виводяться певні висновки і будуються фінансові прогнози на перспективу. Це дає можливість передбачати та враховувати всі позитивні і негативні фактори, що можуть вплинути на механізм фінансування ЗВО в майбутніх періодах, і на основі цього прийняти ефективні рішення;

– державний фінансовий контроль і аудит. Фінансовий контроль може здійснюватися у формах попереднього, поточного і заключного контролю. Попередній контроль проводиться державою на стадії планування, перевіряються фінансові плани на наявність неточностей у розрахунках, доцільність виділення коштів на зазначені цілі тощо. Поточний контроль проводиться упродовж бюджетного року та звіряються суми надходжень і витрат закладів вищої освіти, цільове використання бюджетних коштів тощо. Заключний контроль та аудит проводиться уже за фінансовою документацією після завершення бюджетного року та звіряється правильність розрахунків, форм заповнення тощо;

– діяльність органів державного управління. Для здійснення державного регулювання механізмом фінансування ЗВО уповноважуються певні органи державного управління, які й регулюють цей процес.

Місія реалізації механізму фінансування ЗВО є належним фінансуванням, функціонуванням та їх розвитком на ринку освітніх послуг. З неї випливають ключові цілі фінансового та соціально-орієнтованого характеру. Фінансові цілі передбачають забезпечення певного рівня фінансової стійкості ЗВО. Соціально-орієнтовані цілі спрямовані на безперервне виробництво якісних послуг вищої освіти.

Механізм фінансування ЗВО передбачає взаємодію таких суб'єктів, як органи державної законодавчої влади, органи державної виконавчої влади, заклади освіти, юридичні та фізичні особи. Його ключовими методами є:

– кошторисний метод;

– фінансування на основі показника вартості навчання одного здобувача;

– програмно-цільові;

– фінансування за фактично надані послуги.

Реалізація механізму фінансування ЗВО будується на загальних та спеціальних принципах [133]. Загальними принципами керується механізм фінансування закладів вищої освіти усіх форм власності. Спеціальні принципи індивідуальні для кожного закладу вищої освіти і можуть відрізнятися залежно від поставлених цілей та специфіки його діяльності.

Сутність принципу законності полягає у тому, що за побудови механізму фінансування закладів вищої освіти відбувається обов'язкове врахування усіх положень загальнодержавних законів, підзаконних актів, інших нормативно-правових документів. Дотримання вимог цього принципу сприятиме послідовності та порядку здійснення фінансування закладів вищої освіти, уникненню непорозумінь з правоохоронними органами.

Заснований на основі загальної мети та поєднанні окремих взаємообумовлених частин функціонування принцип системності передбачає тісно пов'язані дії різних органів, які задіяні в механізмі фінансування закладів вищої освіти та здійснюються у рамках однієї спрямованості. Саме цей принцип забезпечує поєднання органів, дій, завдань у цілісний механізм, де вони виступають як взаємопов'язані елементи, що мають своє місце і роль за побудови ефективного механізму фінансування ЗВО. Принцип системності потребує особливої уваги в контексті логічності: чим логічніше буде побудований механізм фінансування закладів вищої освіти, тим ефективніше він функціонуватиме.

У процесі забезпечення спланованого зменшення чи збільшення обсягів фінансування закладів вищої освіти має значення принцип плановості. В умовах кризи та фінансової нестабільності важко передбачити і спланувати на майбутнє необхідні обсяги фінансування, особливо в середньо- чи довгостроковій перспективі, але потрібно намагатися перед собою ставити реальні мету, цілі, завдання, здійснювати розрахунки можливих варіантів розвитку ситуації, оскільки планування сприяє поетапному досягненню поставлених завдань [134].

Принцип конкретності передбачає необхідність дослідження конкретних параметрів, напрямів та етапів у побудові механізму фінансування закладів вищої освіти, має здійснювати аналіз його ефективності у конкретних обставинах та аналізувати і зіставляти з відповідними законодавчими актами, робити висновки та висувати пропозиції

для практичного запровадження. Цей принцип здійснює систематичне проведення аналітичної діяльності. Вчасне і дієве реагування на певні негативні зміни допоможе забезпечити стабільність реалізації механізму фінансування ЗВО.

Цілеспрямований вплив на формування механізму фінансування ЗВО у цілому або на окремі його параметри на основі використання чи пізнання об'єктивних законів, закономірностей передбачає принцип наукової обґрунтованості. Усі дії щодо реалізації механізму фінансування ЗВО повинні бути логічними, науково обґрунтованими. У процесі його дії виникає потреба у своєчасному виявленні тенденції змін у навколишньому середовищі, які можуть позитивно чи негативно відобразитися на показниках фінансування, тому потрібно постійно здійснювати нагляд за закономірностями цих змін, контролювати та регулювати рух цих закономірностей.

Сутність принципу функціональності полягає у тому, що механізм фінансування закладів вищої освіти керується насамперед основними принципами управління. Тому побудова самої системи управління, регулювання, контролю фінансування закладів вищої освіти вимагає створення такої структури управління, яка б виключала виникнення дублювання функцій управління. У процесі реалізації механізму фінансування ЗВО цей принцип є надзвичайно важливим, оскільки він дозволить спростити та прискорити виконання поставлених мети, цілей і завдань.

Як уже зазначалося, здійснення управління передбачає досягнення певних цілей, що ставляться компетентними органами і які спрямовують зусилля для їх досягнення. Саме принцип цілеспрямованості забезпечує втілення у життя поставлених мети, цілей, завдань у контексті фінансування закладів вищої освіти.

Принцип поєднання єдиноначальності та колегіальності необхідний для ефективної реалізації механізму фінансування ЗВО, а саме: у колективі потрібно знаходити та підтримувати баланс оптимального співвідношення між єдиноначальністю (прийняття рішень лише однією особою – керівником) та колегіальністю (прийняття рішень колективно, тобто з урахуванням думки підлеглих керівнику працівників різного рівня виконавців). Це сприятиме ухваленню ефективних управлінських рішень [135].

Кожна особа, яка причетна до керівного чи виконавчого складу механізму фінансування ЗВО, має ряд обов'язків і прав. У разі якщо норми не виконуються чи порушуються і працівник частково чи повним обсягом не виконує належним чином покладені на нього посадові обов'язки, тоді він за це несе відповідальність. Принцип відповідальності посадових осіб за їх дії чи бездіяльність безпосередньо пов'язаний з функціями управління в процесі реалізації механізму фінансування закладів вищої освіти.

Принцип раціонального співвідношення цілей та способів їх досягнення з ресурсним забезпеченням передбачає потребу під час прийняття кожного рішення у врахуванні усіх ресурсних можливостей (показників) відповідно до поставлених цілей. Якщо ж прийняті рішення суперечитимуть основним цілям чи суттєво змінюватимуть їх зміст, то може статися, що будуть вибрані нераціональні засоби досягнення цих цілей і виникне дефіцит ресурсів за їх досягнення.

До факторів забезпечення механізму фінансування ЗВО належать:

– фінансові ресурси;
– трудові ресурси;
– матеріально-технічне забезпечення;
– новітні технології.

Ключовими формами механізму фінансування ЗВО вважаються:

– некомерційне фінансування;
– кредитування;
– самофінансування.

Джерела фінансування ЗВО визначені у ст. 79 Закону України від 05.09.2017 № 2145-VIII «Про освіту» [5] (табл. 1.6; рис. 1.1). Здійснення фінансування ЗВО з державного та регіонального бюджетів може проводитися шляхом надходження освітніх субвенцій, що передбачені у Законі України «Про Державний бюджет України» на відповідний рік, та не суперечить Бюджетному кодексу України, як це було зазначено вище. Встановлення плати за навчання, проведення підготовки, перепідготовки чи підвищення кваліфікації встановлюється у гривневому еквіваленті, і лише для нерезидентів України плата може встановлюватись в іноземній валюті. Умови та розмір оплати за навчання, підготовку, перепідготовку чи підвищення кваліфікації або за надання додаткових освітніх послуг, згідно з положеннями чинного законодавства України, встановлюються договором (контрактом). Плату можна здійснювати за весь термін навчання, підготовки, перепідготовки чи підвищення кваліфікації, надання додаткових освітніх послуг повністю одноразово або частинами.

Заклад вищої освіти може змінювати плату за навчання (в частині залишку несплаченої суми) у порядку, що передбачений договором, але не більше ніж один раз на рік і не більше ніж на офіційно визначений рівень інфляції за попередній календарний рік. Отримані бюджетні асигнування на освіту, включаючи кошти освітніх субвенцій, позабюджетні кошти та кошти, що отримані закладом освіти як плата за навчання, підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації кадрів, за надання додаткових освітніх послуг, не вилучаються в дохід держави чи дохід місцевих бюджетів. Ці кошти можуть спрямовуватись на діяльність, визначену установчими документами закладу освіти [121]. Згідно з чинним законодавством кошти, матеріальні та нематеріальні цінності, які надходять закладам освіти та науки у вигляді безповоротної фінансової допомоги чи інших надходжень, добровільних пожертвувань юридичних і фізичних осіб, для розвитку освітньої, наукової, спортивної, культурної, оздоровчої діяльності, не вважаються прибутком. Бюджетні та галузеві асигнування закладів освіти, згідно з чинним законодавством, у разі одержання закладами освіти коштів з інших джерел не зменшуються.

Заклади вищої освіти можуть самостійно розпоряджатися надходженнями від здійснення господарської та іншої діяльності, передбаченої їх установчими документами.

До основних інструментів формування механізму фінансування ЗВО відносять:

– факторний аналіз;
– сценарний аналіз;
– метод дерева рішень;
– моніторинг;
– прогнозні моделі;
– оптимізацію фінансових рішень;
– економіко-математичне моделювання.

Процес реалізації механізму фінансування графічно наведено на рис. 1.4.

На сьогодні провідні фахівці і науковці критикують існуючий механізм фінансування ЗВО.

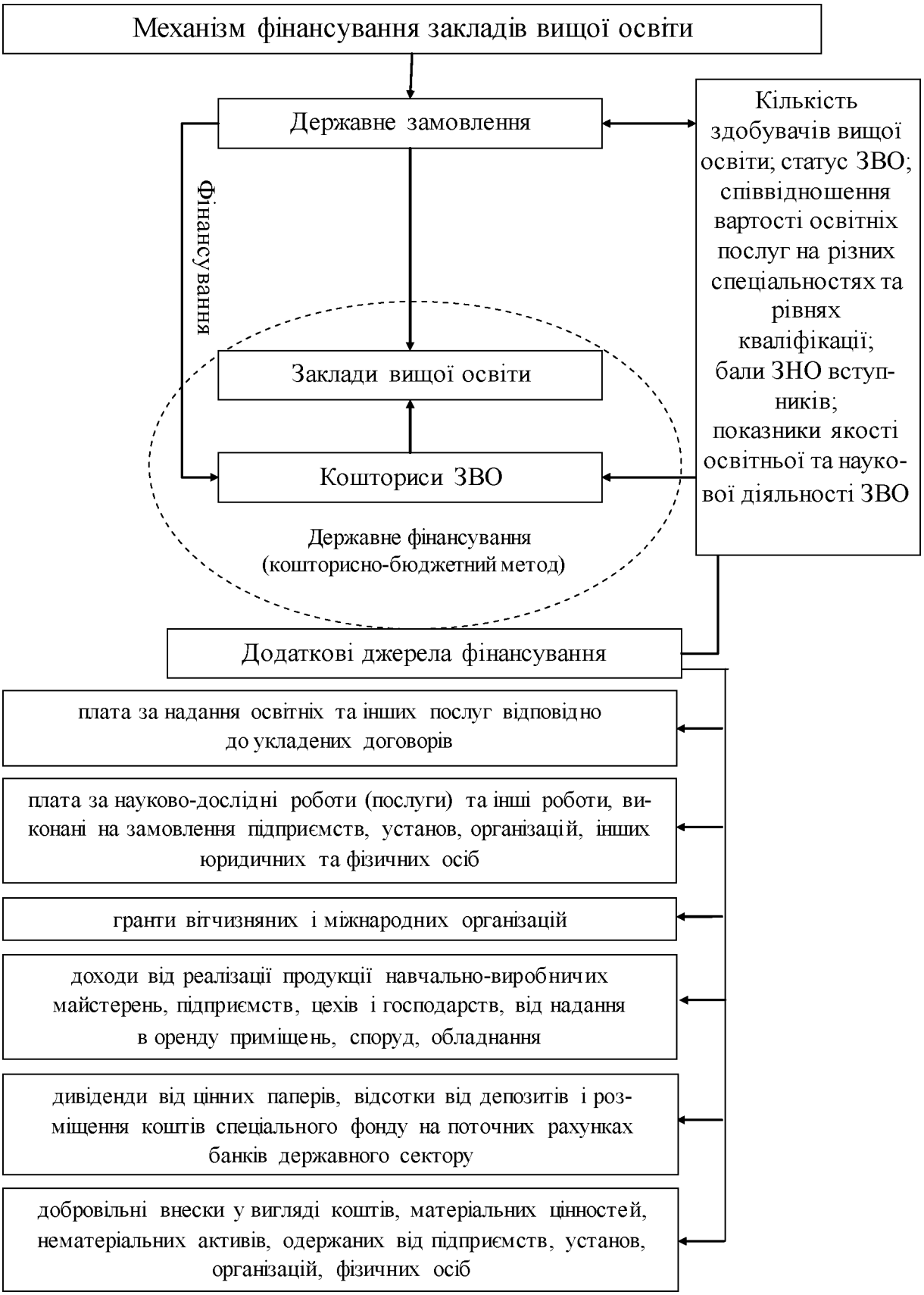

Рис. 1.4. Процес реалізації механізму фінансування закладів вищої освіти в Україні

Джерело: складено авторами на основі [91].

На нашу думку, така критика спричинена:

– порушенням автономії закладів вищої освіти через здійснення фінансування за допомогою трансакцій у системі Державної казначейської служби України;

– відсутністю можливості вільно володіти, користуватися та розпоряджатися під власну відповідальність належними фінансовими ресурсами;

– складністю передбачення розміру державного замовлення підготовки фахівців через відсутність потрібної для прийняття об'єктивних рішень інформації, що необхідне для визначення обсягів фінансування ЗВО з державного бюджету;

– неналежністю процедури ухвалення рішень з приводу фінансування ЗВО через невизначеність об'єктивних критеріїв;

– застарілістю існуючого механізму фінансування, що не забезпечує конкурентність освітніх послуг; залежність фінансування від кількості здобувачів вищої освіти, статусу ЗВО та чисельності персоналу;

– розподілом державного замовлення за непрозорими принципами; планування обсягу державних місць на здобуття вищої освіти [136].

Зміна механізму фінансування ЗВО є одним із пріоритетних завдань [137]. Потреба у зміні механізму фінансування ЗВО викликана тим, що чинна система, яка здійснюється через державне замовлення, себе дискредитувала, а нова ідея повинна полягати в поділі фінансування на дві частини – державну і ту, що надходить разом з потоком фінансів від плати послуг вищої освіти абітурієнтів або корпорацій, які зацікавлені у спеціальності. Зміни повинні передбачати те, що розподіл державного фінансування вищої освіти здійснюватиметься за формулою, яка враховує як «витратні» показники діяльності ЗВО (у першу чергу, кількість здобувачів вищої освіти з найкращих абітурієнтів, які захотіли навчатися у ньому), так і показники, що ілюструють ефективність діяльності ЗВО (наукові результати, інтернаціоналізація, внутрішня система забезпечення якості, рівень працевлаштування випускників тощо). Нова модель фінансування ЗВО має базуватись на тому, що:

1) заклади вищої освіти як бюджетні установи – це організації, створені органами державної влади, місцевого самоврядування для неринкової освітньої діяльності, які повністю утримуються за рахунок,

відповідно, державного чи місцевих бюджетів. Результати своєї освітньої діяльності надають споживачам послуг вищої освіти безоплатно або за економічно незначними цінами. Бюджетні установи є неприбутковими, а вся господарська діяльність здійснюється відповідно до положень Бюджетного кодексу України;

2) особливості економічної діяльності у сфері вищої освіти можуть бути підставою для рішення або дій державної влади та органів місцевого самоврядування, які спрямовані на обмеження ринкових засад у сфері вищої освіти з використанням засобів державного регулювання, встановлених законом;

3) економічна діяльність у сфері вищої освіти здійснюється за замовленням органів державної влади, місцевого самоврядування, корпорацій, інших юридичних осіб (замовники послуг вищої освіти), фізичних осіб – замовників і споживачів, які формують попит на послуги вищої освіти, закладами вищої освіти усіх видів і типів незалежно від форм власності, що зареєстровані у встановленому законом порядку, які формують пропозиції щодо виробництва послуг вищої освіти;

4) економічна діяльність закладів вищої освіти здійснюється відповідно до вимог Класифікації видів економічної діяльності (КВЕД) [1].

Бюджетне фінансування полягає в тому, що ЗВО можуть отримати від держави відсоток обсягу фінансування, визначений державними замовниками. Але для цього необхідно розробити систему індикаторів, які ґрунтуються на результатах навчання у ЗВО найкращих здобувачів вищої освіти та можливості абітурієнтів вирішувати, де їм навчатися.

Наступна складова механізму має визначатися якістю дослідницької роботи у ЗВО. В Україні потрібно розробити прозорі показники для оцінки якості досліджень та створити систему, де університети стануть не лише центрами навчання, а й центрами проведення досліджень. Основна ідея – створити таку систему, що дозволятиме надавати кошти високоякісній освіті. Переваги нового механізму фінансування ЗВО та розподілу між ними місць державного замовлення: 1) відсутність адміністративного втручання з боку Міністерства освіти і науки України, інших державних замовників; 2) безпосередній зв'язок між абітурієнтом та ЗВО; 3) прозорий та автоматизований механізм вступу на освітні рівні. Ця модель фінансування ЗВО, за В. Башковим, розраховується на рівні 70 % від обсягу фінансування минулого року, на основі принципу «профільності» спеціальностей уже через декілька років призведе до

зменшення мінімуму бюджетного фінансування «не своїх» ЗВО через припинення фінансування в них «непрофільних» спеціальностей, визначених у протизаконний спосіб [137].

За визначення обсягу державного фінансування ЗВО, незалежно від форми власності, доцільно враховувати та використовувати схему, згідно з якою обсяги фінансування з державного бюджету залежатимуть від кількості залучених здобувачів послуг вищої освіти, які мають право на державне фінансування, грантове фінансування, фінансування за допомогою кредитів. Таке фінансування відображено на рис. 1.5.

Рис. 1.5. Фінансування закладів вищої освіти за якісними показниками

Джерело: систематизовано авторами на основі [137].

Зокрема, фінансування ЗВО пропонуємо розподілити:

1) фінансування здобувачів вищої освіти, що полягатиме у безповоротному фінансуванні абітурієнтів ЗВО, які отримали це право за підсумками ЗНО. При цьому частка таких витрат має становити 80 % у загальній структурі витрат на освіту;

2) фінансування здобувачів вищої освіти та спільних наукових колективів за допомогою грантів, яке полягає у безповоротному фінансуванні здобувачів і викладацьких колективів на основі їх досягнень. При цьому частка таких витрат має становити 20 % у структурі витрат на освіту;

3) кредити здобувачам на здобуття вищої освіти. Державні кредити матимуть право отримувати здобувачі ЗВО, які не отримали право на державне фінансування, але отримали право на здобуття освіти за власний рахунок [138].

Обсяг фінансування доцільно пропорційно розподілити між здобувачами вищої освіти залежно від отримуваних у ЗВО балів, які будуть скориговані для врахування інших факторів. Зокрема, формула розподілення базового фінансування серед здобувачів ВО може враховувати таке:

1) успішність навчання здобувачів ВО;

2) результати ЗНО;

3) коефіцієнти, які будуть враховувати вартість підготовки у розрізі спеціальностей.

Відповідно, здобувач вищої освіти отримує обсяг базового фінансування, що пропорційний частці його балів у загальній кількості балів усіх ЗВО, які мають право на отримання базового бюджетного фінансування на здобуття вищої освіти. Крім того, можна передбачити, що базове фінансування освіти може використовуватися для її здобуття лише в межах встановлених державою квот на підготовку фахівців певних спеціальностей, що відображало б пріоритети держави.

Однак уже сьогодні зазначається про те, що кошти між ЗВО розподілятимуться відповідно до формули, що затвердить КМУ. Формула має враховувати показники якості роботи закладів вищої освіти, такі як: кількість здобувачів вищої освіти; рівень працевлаштування випускників; результати наукової роботи; залучення коштів на наукову роботу; рівень інтернаціоналізації університету [139].

У цьому контексті вирішення завдання з удосконалення механізму фінансування ЗВО, як зазначає А. Вербицька, вбачається державою в необхідності здійснення переходу від кошторисного фінансування до нормативного. Впровадження нормативного фінансування не передбачає врахування якості послуг, що надаються, і результатів діяльності тих установ вищої освіти, які фінансуються. При цьому бюджетне фінансування має здійснюватися з урахуванням пріоритетних напрямів розвитку вищої освіти [140].

А. Вербицька [140] пропонує запровадити механізм фінансування ЗВО єдиною сумою та реалізовувати такий механізм у декілька етапів. На першому етапі можливо надати дозвіл використовувати кошти, що залишилися від окремих видів діяльності в межах однієї статті. Другим етапом має стати надання ЗВО дозволу використовувати кошти, що залишаються з однієї статті, на витрати з обмеженої кількості інших статей. Третій етап повинен включати запровадження системи фінансування єдиною сумою повним обсягом для експериментальної групи ЗВО. Четвертий етап передбачає перехід від постатейного бюджетування до фінансування ЗВО державної та комунальної форм власності єдиною сумою. На думку А. В. Вербицької, такий поетапний механізм впливатиме на терміни фінансування, не забезпечуватиме своєчасності надходження коштів, оскільки підрахунок коштів, отримання дозволів, визначення пріоритетних статей, які фінансуватимуться на першому етапі, відсутність експериментальних ЗВО не сприятимуть швидкій реакції владних органів на потреби ЗВО [140].

Одним із основних напрямів державної освітньої політики є вдосконалення механізму функціонування вітчизняної вищої освіти. Для вирішення цього завдання необхідними є впровадження сучасних механізмів фінансування, виявлення нових джерел матеріальних та інтелектуальних ресурсів. У цьому контексті виникають дві проблеми: по-перше, постає питання, за рахунок яких джерел треба здійснювати фінансування освіти; по-друге, потребує вирішення проблема ефективного використання цих ресурсів для одержання позитивних результатів і забезпечення високої якості та доступності освіти для всіх верств населення [91]. Саме тому механізм фінансування ЗВО повинен відповідати поставленим цілям і завданням розвитку освіти в Україні, що наочно можна продемонструвати у табл. 1.7. Розуміння основних цілей механізму фінансування дозволить визначити пріоритетні завдання та терміни їх виконання.

Запровадити такий механізм фінансування можливо за умови, що він буде враховуватиме якісні показники діяльності навчальних закладів.

Таблиця 1.7

Пріоритетні цілі та завдання механізму фінансування закладів вищої освіти України

Цілі	Завдання відповідно до конкретної цілі
Рівність конституційних прав громадян на здобуття освіти	Заохочення приватних джерел фінансування шляхом кредитування здобувачів вищої освіти
Підвищення результативності освіти (обсяг видатків на освіту, зокрема і на вищу освіту до ВВП)	Орієнтація на ключові показники ефективності закладів вищої освіти та їх оцінка під час визначення обсягів фінансування
Підвищення ефективності фінансування за рахунок державного бюджету	Створення конкурентного середовища за рахунок усунення дискримінації між закладами різних форм власності в частині фінансування з держбюджету
Підвищення якості освіти	Зміна об'єкта фінансування. Фінансування здобувачів вищої освіти, які мають право обирати навчальний заклад, замість фінансування закладу. Використання ваучерів або грантів на здобуття освіти

Джерело: складено авторами на основі [137].

Існуючий механізм фінансування ЗВО потребує докорінних змін через нормативно-правові акти, зміну принципів та підходів до фінансування, що в подальшому має забезпечити якість вищої освіти в Україні, створить можливості для вступу абітурієнтів на цікаві їм спеціальності, стимулюватиме до здобуття знань. Потрібно запровадити державне фінансування освіти на основі прозорих принципів відбору закладів для фінансування зі зміною об'єктів, зокрема переходу від фінансування освітніх закладів на фінансування самих здобувачів. Подальше удосконалення механізму фінансування вищої школи може пов'язуватися з оптимізацією джерел фінансування і впровадженням системи бюджетування діяльності ЗВО. Основною метою впровадження нового механізму фінансування у поєднанні з національними стандартизованими вступними іспитами має бути боротьба з корупцією, що у результаті сприятиме підвищенню доступу до навчання в університетах та покращенню якості освіти.

1.4. Зарубіжний досвід механізму фінансування закладів вищої освіти

Високоінтелектуальне суспільство є підґрунтям побудови конкурентоспроможної та високорозвиненої держави. У жодній країні ефективний розвиток економіки та усіх видів економічної діяльності неможливий без освіченої нації, для формування якої вагоме місце належить вищій освіті. Варто також зазначити, що зростання валового внутрішнього продукту на душу населення залежить від рівня освіченості та фахових навичок громадян. Тому в умовах сьогодення питання щодо фінансування вищої освіти є актуальним. Тож доцільно проаналізувати механізми фінансування ЗВО, порівняти їх та запропонувати найкращі з них для удосконалення механізму фінансування ЗВО в Україні.

Нині розвинені країни не економлять на фінансуванні вищої освіти, а, навпаки, щороку збільшують видатки на неї, розуміючи, що це є підґрунтям конкурентоспроможності економіки та ефективного розвитку держави.

Досліджуючи зарубіжний досвід фінансування ЗВО, варто звернути увагу на передові ЗВО світу і проаналізувати особливості їх фінансування для можливостей адаптації та імплементації в практику українських закладів вищої освіти. За рейтинговими показниками, до найкращих ЗВО світу 2019 р. увійшло 11 закладів США, 5 закладів Великобританії, 2 заклади Сінгапуру, 1 інститут Швейцарії та 1 університет Китаю. Рейтинг двадцяти найкращих ЗВО світу 2019 р. представлено в табл. 1.8.

У всьому світі доволі відомими є досягнення вищої освіти в Сполучених Штатах Америки. Не останню роль відіграє саме система фінансування закладів вищої освіти США у їх високих рейтингових показниках надання освітніх послуг. Фінансування вищої освіти в США має два джерела:

– приватний капітал;
– державний бюджет.

У США спочатку ЗВО отримували фінансові ресурси переважно з джерел приватного капіталу, а державне фінансування на той період було незначним. Лише у другій половині минулого століття в США обсяги державного фінансування почали перевищувати приватні. На сьогодні спостерігається стабільна тенденція щодо збалансування між державними і приватними фінансовими ресурсами [142].

Таблиця 1.8

Рейтинг найкращих ЗВО світу 2019 року

№	ЗВО	Країна
1.	Массачусетський технологічний інститут	США
2.	Стендфордський університет	США
3.	Гарвардський університет	США
4.	Каліфорнійський технологічний інститут	США
5.	Оксфордський університет	Великобританія
6.	Кембріджський університет	Великобританія
7.	Швейцарський федеральний технологічний інститут	Швейцарія
8.	Імперський коледж Лондона	Великобританія
9.	Чикогський університет	США
10.	UCL	Великобританія
11.	Національний університет Сінгапура	Сінгапур
12.	Технологічний університет Наньян	Сінгапур
13.	Принстонський університет	США
14.	Корнельський університет	США
15.	Йельський університет	США
16.	Колумбійський університет	США
17.	Університет Цинхуа	Китай
18.	Еденбургський університет	Великобританія
19.	Університет Пенсильванії	США
20.	Мичиганський університет	США

Джерело: [141].

Щоб розкрити сутність вказаних вище механізмів фінансування, розглянемо зарубіжний досвід їх застосування на прикладі конкретних країн, таких як Великобританія та США (табл. 1.9).

На цілі освіти в США асигнуються значні кошти, які виділяються на сьогодні в основному державою. Державне фінансування здійснюється за трьома основними напрямами: наукові дослідження, інституційна допомога і допомога студентам. Серед ЗВО чільне місце займають так звані дослідницькі університети, які являють собою основу американської системи вищої школи, будучи основними центрами фундаментальних наук і підготовки фахівців та науковців вищої

кваліфікації [143]. Саме ці заклади мають найбільшу державну підтримку щодо проведення наукових досліджень, саме такі університети присуджують найбільше докторських ступенів у різних науках. Зазвичай це досить престижні університети, які перебувають на провідних позиціях в усьому світі (Прінстонський, Гарвардський, Єльський, Стенфордський, Колумбійський, Пенсільванський, Корнельский університети, Массачусетський і Каліфорнійський політехнічні університети та ін.). Водночас питання щодо якості освіти, відсутності корупції та створення стимулів для того, щоб навчальні заклади ставали максимально привабливими, за кордоном гостро постають [144].

Таблиця 1.9

Фінансування ЗВО розвинених країн

Країна	Застосовані види фінансування
Великобританія	1. Безпосередня плата за навчання від студентів. 2. Гранти. 3. Урядові субсидії. 4. Окреме приватне фінансування від підприємств та 5. благодійних організацій, які цілеспрямовано фінансують окремі дослідницькі програми
США	1. Виділення державних коштів. 2. Плата студентів за навчання. 3. Лотереї. 4. Пожертвування. 5. Доходи від досліджень. 6. Кредитування

Джерело: узагальнено авторами.

Надзвичайні показники рівня вищої освіти в США були досягнуті саме завдяки підтримці держави. Було прийнято десятки законодавчих актів, які створювали умови для всебічного розвитку ЗВО, сприяли інтеграції науки і бізнесу, захищали інтелектуальну власність, поєднували ЗВО і приватний бізнес в галузі наукових досліджень, надавали підтримку студентам та університетам зокрема [143].

Аналітичні показники свідчать, що одна третина закладів американської вищої освіти фінансується з приватного капіталу – це приватні (фізичні чи юридичні) особи, різні благодійні фонди і фінансові корпорації тощо [145]. Половину від усього здійсненого фінансування становлять пожертви приватних осіб, як правило, ними є випускники

ЗВО. У США поширено створення асоціацій випускників, членство в яких визнається почесним, а постійні фінансові пожертви надають можливість отримати визнання в суспільстві. Відомими благодійними фондами та організаціями є такі: Фонд Карнегі, Фонд Форда, Фонд Дьюка, Фонд Рокфеллера та ін. Саме ці фонди є важливим джерелом здійснення фінансування американської вищої освіти. Початок функціонування цих фондів стартував з першої половини XX ст., саме в той час ці фонди розпочали надавати фінансову підтримку ЗВО США на загальні потреби та наукові дослідження [146]. Розраховувати на допомогу благодійних фондів мали змогу лише престижні навчальні заклади, а значні фінансові ресурси фондів спрямовувалися переважно на провідні університети та коледжі. Значну частину приватних фінансових ресурсів на освіту в США становлять інвестиції корпорацій. Вони включають у себе фінансування спільної діяльності та корпоративних контрактів з прикладних наукових досліджень для здійснення розробки чи виробництва певних товарів, послуг, програмного забезпечення тощо. У другій половини XX ст. частка корпоративних інвестицій становила 13,9 %, а на початку XXI ст. – 18 % [142]. Приватні фінансові вклади в розвиток ЗВО здійснюють також і релігійні організації, дослідницькі центри, професійні асоціації, клуби та ін.

Нині багато університетів США мають свої власні ендавмент-фонди, кошти від яких ідуть на підтримку професорсько-викладацького складу та кафедр університету, академічних програм і безпосередньо самих студентів. Варто зазначити, що у вузькому сенсі ендавмент-фонд – це сума коштів або цінних паперів у безстроковому фонді, який створюється на основі благодійних внесків від донорів. У широкому розумінні ендавмент – це акт або процес надання благодійницької допомоги з метою забезпечення фінансової стабільності установи у майбутньому [147]. Також у США добре розвинена система освітнього кредитування, зокрема батьківське (Parent Loan), федеральне студентське (Federal Student Loan) і приватне (Private Loan). Саме за допомогою такого освітнього кредитування, велика частина приватних ЗВО може розвиватись, адже у багатьох ЗВО США близько 50 % фінансування надходить від студентського кредитування.

Додатковим джерелом фінансування освіти та професійної підготовки можуть стати фінансові ресурси спонсорів і благодійних організацій. Виходячи з цього можемо констатувати, що сьогодні фінансування

державою або підприємцями все більше спрямоване не на самі ЗВО, а на студентів або конкретні проєкти чи програми. Але водночас ЗВО продовжують отримувати певні кошти здебільшого на матеріальне забезпечення.

Тож ЗВО зацікавлені у тому, щоб у них навчалося якомога більше студентів, таким чином, з'являється конкуренція між ЗВО, боротьба за студентів. Такий механізм фінансування вищої освіти є доволі виправданим в умовах ринкової економіки, проте ще не користується великим попитом у західних країнах.

Можна виділити два типи фінансування студентів: пряме (гранти, стипендії) і непряме фінансування (позики). За фінансування студентів ЗВО можуть встановлювати свою будь-яку вартість за навчання, що може спричинити невиправдано дорогі розцінки [35]. Також з'являється здорова конкуренція між студентами на отримання фінансування на навчання. Тому все логічно – студенти конкурують між собою за фінансування, ЗВО – за студентів, щоб залучити якомога більше коштів. Проте не можна стверджувати, що такі ринкові відносини чинять виключно позитивний вплив на освіту.

Досвід фінансування навчальних закладів США показав, що у них присутня економічна автономія, широкі права і можливості у використанні різних форм фінансування [149]. Для України імплементація такого досвіду надасть можливість розробити нову, більш ефективну систему фінансування вищої освіти та наблизитись до європейських стандартів вищої освіти. Однак, щоб наздогнати розвинені країни, треба хоча б частково спонукати вітчизняних науковців та здобувачів вищої освіти залишати свій інтелектуальний потенціал в Україні, а не «вивозити» його за кордон.

Рівень стипендії не дає змоги сконцентруватись лише на навчанні, тому більшість студентів вимушені працювати паралельно з навчанням, а це відволікає від навчального процесу та не дає розкрити на 100 % інтелектуальний потенціал.

Описаний зарубіжний досвід механізму фінансування ЗВО варто досліджувати та запроваджувати і в Україні з оглядом на сучасні можливості держави. Цей механізм може бути адаптований частково і поширений на підтримку найталановитіших здобувачів вищої освіти. З метою покращення фінансування вітчизняних ЗВО варто б звернути увагу саме на такі форми, як фінансування «за видатками», «договірне фінансування» та фінансування «за результатами».

Висока цінова політика закладів вищої освіти в США поступово привела до потреби формування системи фінансової підтримки студентів, що передбачала б надання допомоги не лише урядами штатів чи федеральним урядом, а й приватними особами, корпораціями, благодійними фондами чи безпосередньо самими ЗВО. Видатки американців на отримання вищої освіти становлять значну частку їх загальних витрат. Якщо сім'я має невеликі доходи, їй надають можливість отримати фінансову допомогу на навчання дітей. Теоретично фінансову підтримку можуть тримати абсолютно всі студенти. Однак перевага надається студентам із малозабезпечених сімей; представникам расово-етнічних меншин; студентам, що досягли значних успіхів у навчанні. Федеральна підтримка таких студентів здійснюється згідно з Програмою федеральної фінансової допомоги (Title IV federal fi nancial aid program). Усі студенти акредитованих ЗВО, факультетів і програм є її безпосередніми учасниками. У США широко розвинувся підхід, що поєднує ефективність та якість. У вищій освіті продуктивність часто визначається виходячи з кількості студентів на одного викладача чи кількості статей, опублікованих на одного дослідника. Однак це призводить до додаткових викликів. Відповідно до цього за кордоном сформувалася така модель: фінансування – ефективність – якість. Неправильний баланс вищезазначеної моделі може нести серйозні ризики [144].

Ключові відмінності між системою фінансування вищої освіти в США та України пов'язані зі ступенем автономії університетів, а тому відрізняються мірою контролю з боку державних інституцій на різних рівнях, підходами щодо процесу акредитацій (у США є добровільною, водночас в Україні – обов'язковою), інтенсивністю та характером взаємодії закладів вищої освіти з ринком праці (у США – високий, в Україні – низький), джерелами фінансування, критеріями якості освіти, зорієнтованістю систем управління, підходами та ступенями сформованості внутрішньої системи управління якістю освіти, ступенями відкритості інформації щодо результатів діяльності ЗВО. Узагальнення результатів американського досвіду і впровадження деяких ідей у вітчизняний освітній простір може сприяти подальшому розвитку системи вищої освіти в Україні [150].

Для України прикладом є система фінансування ЗВО США, оскільки відбувається: 1) безпосереднє фінансування студентів; 2) виділення коштів під певні дослідницькі програми; 3) поєднання вищої освіти і бізнесу; 4) безпосереднє фінансування ЗВО для забезпечення благоустрою.

Якість британської освіти визнано в усьому світі: британські університети і коледжі займають провідні позиції у світових рейтингах ЗВО. Вартість освіти у Великобританії досить висока, проте багато коледжів та університетів пропонують власні стипендіальні програми для студентів.

До основних джерел фінансування ЗВО Великобританії можна віднести: 1) безпосередньо плату за навчання від студентів; 2) гранти; 3) урядові субсидії; 4) окреме приватне фінансування від підприємств та благодійних організацій, які цілеспрямовано фінансують окремі дослідницькі програми [151].

Виділений бюджет розподіляється між університетами відповідно до кількості студентів. Певна частина субсидій розподіляється між університетами відповідно до якості наукових досліджень [151].

Максимальну величину субсидії отримує той факультет, який набрав більше балів. Якщо факультет не набрав жодного бала, фінансування він не отримує (приклад фінансування «за результатами»). На навчання студенту може виділятися або фіксована сума (її розмір визначає кожен навчальний заклад окремо залежно від обраної програми), або стипендія, що дозволяє погасити від 50 до 100 % вартості навчання [152].

Кількість деяких стипендій може бути обмежена, інші доступні всім кандидатам, які відповідають вимогам цього ЗВО. Деякі стипендії виплачуються тільки на певних програмах упродовж фіксованого періоду часу, існують і тематичні стипендії, наприклад, спортивні.

Стипендії британських університетів, коледжів та шкіл на 2017–2018 рр. різняться своїми умовами та розміром [151]. Наприклад, Лондонський університет New College of the Humanities надає значну підтримку студентам з високими академічними досягненнями і потенціалом. Усі стипендії виділяються на підставі академічної успішності і присуджуються автоматично, окрема заява не потрібна [152].

Так, освіта у Великобританії, хоча і є чи не найкращою у світі, проте фінансується в основному за рахунок підвищеної вартості навчання у ЗВО, що робить навчання у Великобританії доступним лише досить заможним студентам або ж талановитим, які змогли отримати грант на навчання [153].

Модель фінансування ЗВО у Великобританії передбачає, що переважна більшість студентів здійснює самофінансування через систему студентського кредиту. Поряд з цим існує й державне фінансування

для напрямів, що вимагають значних ресурсів (наприклад, медицина, ветеринарія, машинобудування). У країні прослідковується зростання кількісних приватних постачальників послуг, які повністю самофінансуються. Основним регулюючим органом з питань здійснення фінансування вищої освіти є Рада з питань фінансування вищої освіти в Англії (HEFCE), (Шотландія, Уельс і Північна Ірландія мають свої інституції). Більшу частину фінансування для навчання і науково-дослідної інфраструктури в Англії забезпечує Департамент у справах бізнесу, інновацій та навичок (BIS) через Раду з фінансування вищої освіти Англії (HEFCE) [154]. В Уельсі ці повноваження має уряд Асамблеї Уельсу (WAG) та здійснює забезпечення фінансування ЗВО через Раду з фінансування вищої освіту Уельсу (HEFCW). Через відносно невеликий розмір за обсягами сектору вищої освіти в Північній Ірландії питаннями фінансування ЗВО займається Департамент з питань зайнятості та навчання (DEL). Зазначений державний орган не лише несе відповідальність за забезпечення фінансування, але й, на відміну від діючих механізмів в інших регіонах Великобританії, здійснює переведення коштів безпосередньо в навчальні установи. Департамент з питань зайнятості та навчання (DEL) співпрацює з питань планування та фінансування вищої освіти з Радою з вищої освіти Північної Ірландії (NIHEC), невиконавчим консультативним органом. Станом на 2018 рік HEFCE перебував в процесі злиття з OFFA для утворення Національного бюро для студентів [154]. Міністерство освіти і зайнятості щорічно здійснює публікацію доповіді про основні цілі, завдання і пріоритети у сфері не лише вищої, але і загальної середньої освіти. На основі зазначеної доповіді (майже одночасно) незалежний від Міністерства освіти державний інститут – Рада з фінансування вищої освіти [155] здійснює розробку та публікує план фінансування усіх ЗВО країни з розбивкою за статтями фінансування. Щороку Рада здійснює розгляд показників діяльності ЗВО та за формулою (що відома як ректорам, так і громадськості) визначає розмір бюджетного фінансування ЗВО за всіма статтями, які включають і витрати на наукові дослідження. За фінансування ЗВО в Англії враховується категорія ЗВО (спеціальності) (гуманітарні, медичні, технічні тощо), є також коефіцієнти, які враховують певні регіональні особливості ЗВО (локація ЗВО у великому центральному місті з більш вартісними комунальними послугами чи вектор пріоритетності віддаленого регіону тощо).

Рада з фінансування закладів вищої освіти переважним чином визначає фонд заробітної плати професорсько-викладацького складу (далі – ПВС) навчального закладу (за формулою, що частково базується на чисельності студентів), а конкретна чисельність ПВС залежить від рівня автономії ЗВО. Існують також і різні механізми для фінансування закладів вищої освіти в коледжах, у медичному, стоматологічному секторах освіти, для фінансування початкової підготовки вчителів, а також і для наукових досліджень. Здійснення державного фінансування медичної та стоматологічної освіти і наукових досліджень поширюється в межах партнерства між відповідним органом фінансування та Національною службою охорони здоров'я (NHS). Як приклад, в Англії HEFCE виділяє фінансові ресурси на підтримання навчання та наукові дослідження в університетських медичних школах, водночас як фонди NHS підтримують клінічні кошти, необхідні для проведення цих заходів у лікарнях та інших частинах служби охорони здоров'я [156]. Фінансування для студентів з дисциплін, що пов'язані зі здоров'ям, такі як догляд за дітьми, акушерство, суміжні медичні професії, здійснюється від NHS. В Уельсі та Північній Ірландії здійснення фінансування початкових програм щодо підготовки вчителів здійснюється вищими органами фінансування освіти. В Англії забезпечується Агентством з навчання та розвитку для шкіл (TDA) [157]. У Сполученому Королівстві проведення фінансування для підтримки науково-дослідницької інфраструктури здійснюється вибірково на основі звітів з оцінки якості досліджень за допомогою проведеної періодичної Оцінки дослідницької практики (Research Assessment Exercise (RAE) [158]. Цю систему було розроблено для підтримки і розвитку рівня досліджень та міжнародної конкурентоспроможності науково-дослідницької бази установ у Великобританії, а також щодо сприяння підтримки високої якості в установах, які здійснюють кращі дослідження та, відповідно, отримують найбільшу частку гранту. RAE, по суті, процес рецензування. Останній RAE відбувся 2008 р. [154]. Згодом у Сполученому Королівстві запровадили систему Рамка досконалості досліджень (Research Excellence Framework (REF). Це нова система проведення оцінки якості досліджень у ЗВО.

У Великобританії грандом та яскравим представником вищої освіти є один з найвідоміших університетів у всьому світі – Кембриджський університет. 2009 р. було 800 років від дати його заснування.

Ключовими джерелами доходів університету є: 1) державне фінансове забезпечення, що здійснюється через Раду з фінансового забезпечення вищої освіти в Англії, яка надає блок-гранти для навчання та гранти на дослідження; 2) кошти студентів (їх плата за навчання і технічні засоби); 3) фінансові ресурси від досліджень; 4) благодійні внески та пожертвування для поточного використання; 5) інвестиційний дохід від накопичених пожертвувань (ендавмент) та інших активів; 6) кошти від надання послуг зовнішнім клієнтам; 7) фінансові ресурси від комерціалізації інтелектуальної власності [159].

Кожна країна має свої власні підходи до здійснення вищої освіти. Спільним для високорозвинених країн світового простору є визнання вищої освіти як соціального та економічного регулятора, сприйняття ЗВО як інтерактивних гравців, взаємодія з якими здійснює сприяння інноваційному розвитку суспільства, а також економічному зростанню країни. Різні країни Європейського Союзу та світу мають певні особливості в здійсненні процесу організації фінансування закладів вищої освіти. Ці особливості можна згрупувати у чотири моделі (рис 1.6).

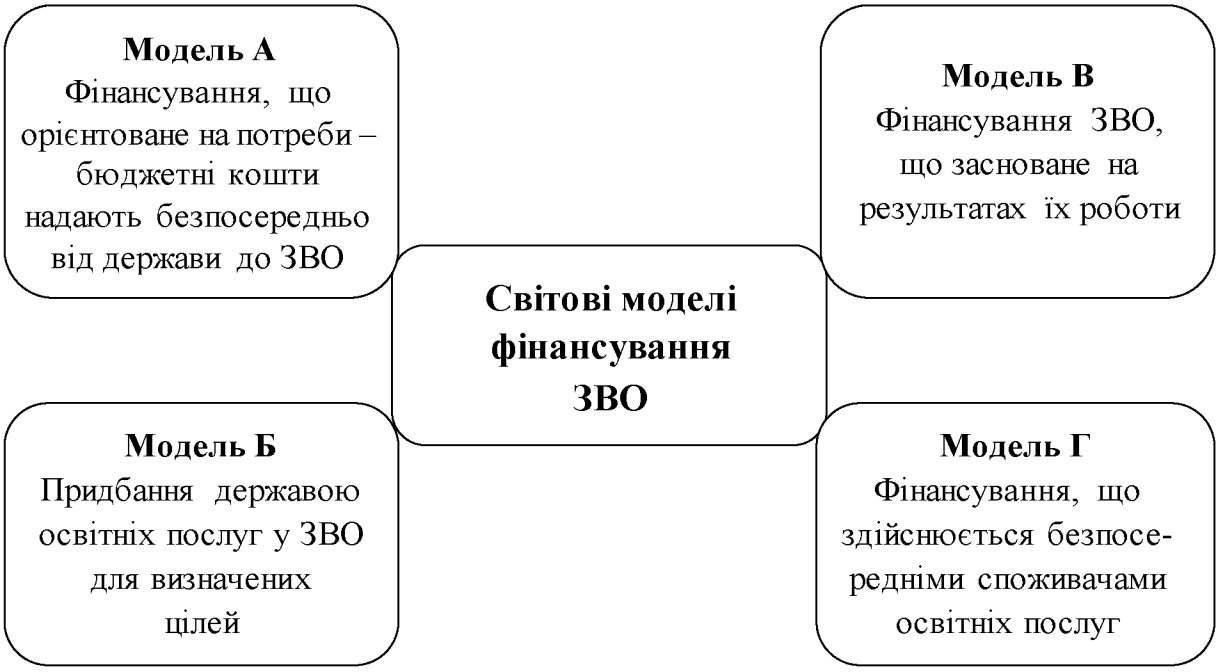

Рис. 1.6. Світові моделі фінансування ЗВО в Європейському Союзі та світі

Джерело: побудовано авторами за даними [156].

У рамках моделі А ЗВО, підписавши пакет документів з відповідними державними органами, беруть на себе зобов'язання готувати потрібних із суспільної точки зору фахівців із заздалегідь встановленими узгодженими цінами на отримання освітніх послуг. Цю модель фінансування ЗВО використовують такі країни, як Англія, Німеччина, Франція та Швеція.

Переваги застосування моделі А полягають у тому, що одночасно здійснюється підвищення ефективності і мінімізація витрат держави. Але в цьому випадку відповідність планованої підготовки кадрів щодо реальних потреб ринку праці визначається ступенем точності відповідних прогнозних оцінок держави.

Модель Б чітко орієнтована на ринок. Цю модель запровадила та використовує у своїй практиці Норвегія. ЗВО беруть участь у конкурсах на отримання державного замовлення підготовки необхідних фахівців. Відмінність від моделі А полягає у конкурсному порядку розподілу державних доручень і можливості зменшення витрат держави на освіту.

За моделі В обсяг державного фінансування ЗВО визначається такими показниками діяльності навчальних закладів: чисельність студентів, прийнятих на перший курс; чисельність випускників; складність викладання курсів; результати контролю знань студентів; кількість захищених дисертацій тощо. У практичній діяльності ця модель використовується в Нідерландах, Румунії та Швеції.

У моделі Г використовуються державні зобов'язання, які передаються у вигляді визначених сертифікатів (ваучерів) чи купонів безпосереднім споживачам освітніх послуг. Єдиним істотним обмеженням для того, хто навчається, є термін дії виданого ваучера. Як і в інших моделях фінансування ЗВО, фінансування на основі ваучерів може бути доповнено доплатою з боку студента. Ця модель знайшла свою реалізацію в таких країнах, як Австралія, Великобританія, Китай та Фінляндія.

Одні країни віками проводять нарощування своєї сили у галузі вищої освіти, яскравим прикладом є Великобританія. А інші, завдячуючи ефективній державній політиці фінансового забезпечення вищих навчальних закладів, зробили ривок у її розвитку (Швейцарія). Однак будь-який досвід потребує досконалого вивчення та ретельного аналізу. Швейцарія (Швейцарська Конфедерація) нині має один з

найвищих у світі показників зайнятості населення (84 %, що на 13 % вище за середній показник Організації економічного співробітництва та розвитку), рівня ВВП на душу населення, а також один з найнижчих рівнів безробіття не лише у Європі, але й світі, що є яскравим прикладом державного фінансового забезпечення вищої освіти.

Швейцарія є федеративною країною, у якій державні повноваження, зокрема й проведення фінансового забезпечення, децентралізовані та поділені за принципом субсидіарності між Конфедерацією, комунами і кантонами. Освіта в Швейцарії є обов'язком держави від початкового рівня до найвищого, а основна відповідальність за розвиток освіти та культури, в першу чергу, полягає на 26 кантонах країни, що фінансують 90 % державних витрат на розвиток освітньої діяльності. Місцеві і федеральний уряди мають власні повноваження, вони здійснюють координацію своєї роботи на національному рівні та відповідають за рівні освіти разом [160].

Державні витрати на здійснення освітньої діяльності – друга за розміром (17 %) стаття бюджету в Швейцарії після соціального забезпечення країни, на яке виділяється близько 39 % державних витрат. Серед загальних витрат на освіту 92 % є поточними (тобто виплата заробітної плати освітянам, матеріальні та інші поточні витрати), а 8 % – інвестиційними. Гранти і кредити, які надають кантони, є частиною державних витрат на освіту. Хоча кредити також є важливим інструментом фінансової підтримки освіти, вони становлять лише незначну частину фінансових зобов'язань кантонів – 5 % [161]. Фінансування вищої освіти здійснюється з чотирьох основних джерел: 1) федерального (основні та інвестиційні внески, проєктні внески); 2) кантонального (відповідно до кантональних законів та міжкантональних угод); 3) зовнішнього, призначеного на конкурсній основі (фінансове забезпечення науково-дослідних проєктів та міжнародних програм); 4) інших джерел (плата за навчання, федеральний науково-дослідний мандат, мандати інших органів, мандати приватного сектору, підтримка з боку фондів, доходи від послуг і безперервної освіти). Відносні частки цих джерел фінансового забезпечення варіюються залежно від типу навчального закладу та обумовлені конкретними завданнями і правовою основою [162].

За рейтинговими показниками Academic Ranking of World Universities, останнім часом перше місце серед швейцарських ЗВО та сьоме у світі займає Швейцарський федеральний технологічний

інститут Цюріха (Swiss Federal Institute of Technology Zurich (ETH), який добре зарекомендував себе відмінною освітою, новаторськими підходами до фундаментальних досліджень та їх практичною реалізованістю. У закладі, за статистичними дослідженнями, навчається близько 19,2 тис. студентів з більш ніж 120 країн, його бюджет становить 1,7 млрд швейцарських франків, 1,3 млрд з яких – основне фінансове забезпечення від федерального уряду [163]. ETH здійснює свій внесок у стійкий розвиток країни шляхом проведення досліджень найбільш глобальних проблем. Сучасні технології і наукові ідеї освітнього закладу сприяють збереженню ресурсів та допомагають підтримати роль Швейцарії на світовій арені як міжнародної ділової локації. Він зобов'язаний надавати відмінні умови в інтересах далекоглядності свого основного спонсора – Швейцарської Конфедерації. У своїх планах на майбутнє ректорат ETH прогнозує помірне зростання контингенту студентів, і після 2020 р. розраховує мати більше 20 тис. студентів та бюджет у розмірі 2 млрд швейцарських франків [163]. Академічний розвиток закладу є можливим завдяки стійкому фінансуванню його освітньої та науково-дослідної діяльності, а застосування принципу субсидіарності дозволяє на рівні його департаментів управління ресурсами як загальне, так і автономне. Для підтримки стратегії сталого фінансового забезпечення ETH працює в тісній співпраці зі своїм Фондом, який формує довгострокові партнерські відносини з компаніями, організаціями та приватними особами з метою доповнення державного фінансового забезпечення цілеспрямованим приватним фінансуванням, тим самим прагне прискорити реалізацію академічної стратегії [163].

Цікавими для України є практичний досвід і основні елементи функціонування системи вищої освіти Китаю: 1) активна державна підтримка розвитку вищої освіти, яка сприймається владою та суспільством як чинник технологічного прориву (розширення державного замовлення на підготовку фахівців з технічних і технологічних спеціальностей, стимулювання впровадження освітніх технологій, грантова підтримка молодих учених тощо); 2) переважання безоплатного навчання у державних закладах вищої освіти, що дає змогу допустити до закладів вищої освіти, які фінансуються за кошти бюджету, дійсно підготовлених абітурієнтів, а решта направляється для навчання у заклади професійної освіти або приватні заклади; 3) вступні іспити

проводяться за програмами, що затверджені державним органом, через що виключається застосування різних методик відбору абітурієнтів; 4) абітурієнти з невисокою кількістю балів не мають права вступати до провідних закладів вищої освіти, що мотивує до кращого навчання у середній школі, а також забезпечити високу якість відбору; 5) високий рівень автономії закладів вищої освіти у виборі освітніх програм і методів навчання, що дозволяє краще врахувати специфіку майбутньої діяльності випускника та рівень потенціалу самого закладу; 6) наявність різних мотиваційних програм для успішних студентів; 7) китайські університети проводять реальну наукову та інноваційну діяльність, реалізуючи напрацьовані результати на відкритому ринку, у тому числі через технопарки та інженерні центри; 8) стимулювання навчання іноземних студентів. За формування та реалізації державної політики у сфері вищої освіти України варто врахувати позитивні елементи китайського досвіду, що сприятиме підвищенню якості освіти [164]. Доцільно буде також посилення українсько-китайського співробітництва у сфері фінансування вищої освіти, зокрема на основі двосторонніх контактів та обміну практичним досвідом.

В Україні, як і в більшості розвинених країн, реалізується модель змішаного фінансування ЗВО, в рамках якої як основні джерела фінансування залучаються бюджетні і приватні кошти (переважно приватні кошти студентів). Наразі концепція фінансування та, відповідно, й умови здійснення організації прямого фінансування ЗВО, а також програм проведення фінансової підтримки студентів в Україні значно відрізняються від тих, що застосовуються у високорозвинених західних країнах. Існуюча в Україні модель проведення фінансування ЗВО базується на концепції бінарного фінансування, де студенти, прийняті до ЗВО в межах лімітів державного замовлення («бюджетники»), мають можливість здобути освіту безкоштовно, а решта студентів, які зараховані в межах ліцензованих обсягів прийому ЗВО («самофінансисти»), тобто сплачують вартість навчання самостійно.

Загальна тенденція, яка склалась у різних країнах на сьогодні, показує, що найчастіше застосовується спільне фінансування ЗВО з боку держави, приватних організацій чи установ, спонсорів. Це пояснюється тим, що в систему вищої освіти починають впроваджувати такі форми фінансування, які були б результативними та змогли б

ефективно вплинути на розвиток цієї сфери. Зважаючи на те, що кожна країна має свою особливу стратегію у фінансуванні ЗВО, спільною рисою для них усіх є залучення споживачів освітніх послуг у процес взаємодії держави та ЗВО. Досвід здійснення фінансування ЗВО у високорозвинених країнах можна обґрунтовано адаптувати та запроваджувати для української практики для того, щоб забезпечити не лише розвиток самих ЗВО, а й освітньої системи України в цілому. Рішення, які прийняті вітчизняним урядом щодо зазначених питань, дозволять покращити рівень якості вищої освіти в країні та раціоналізувати використання ресурсів.

Описаний зарубіжний досвід механізму фінансування ЗВО варто досліджувати та запроваджувати і в Україні з урахування сучасних можливостей держави. Цей механізм може бути адаптований частково і поширений на підтримку найталановитіших студентів. З метою покращення фінансування вітчизняних ЗВО варто звернути увагу саме на такі форми, як фінансування «за видатками», «договірне фінансування» та фінансування «за результатами».

РОЗДІЛ 2
РЕАЛІЗАЦІЯ МЕХАНІЗМУ ФІНАНСУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

2.1. Еволюція розвитку механізму фінансування вищої освіти

В умовах сьогодення гостро посилюється значення освіти, яка є безпосередньою продуктивною силою суспільства і перетворилася на один з основних факторів, що визначає економічний потенціал країни. При цьому «закономірним є зростання інтересу до довгострокових соціально-економічних проблем і перспектив розвитку» [165], і варто визнати, що розвиток нації, її процвітання та безпека залежать від прогресу в освіті та науці. Так, на думку К. Ясперса, «прогрес можливий тільки у розумовому значенні і є можливим рухом поглиблення й удосконалення людської природи» [166]. Саме освіта, як зазначає Т. Боголіб, є «безальтернативним засобом національного самоутвердження та перетворює країну на самостійну і сильну державу» [129]. Значний вклад в обґрунтуванні ролі освіти у формуванні людського капіталу, у підвищенні ефективності виробництва вніс наш земляк академік С. Струмилін, який першим у колишньому СРСР дав економічне обґрунтування впливу освіти на результати діяльності всієї економіки країни, а також представив кількісну оцінку впливу освіти на ефективність праці та виробництва. Він дійшов висновку, що початкова освіта підвищує продуктивність праці на 24 %, а вища – на 67 % [167].

З розвитком суспільства і змінами законодавчої бази вітчизняна система фінансування закладів вищої освіти зазнавала суттєвих змін. За радянських часів економічний механізм освітянської галузі, в тому числі й системи вищої освіти, зводився фактично до простого бюджетного фінансування, оскільки вважалося, що в умовах «розвиненого» соціалізму освіта має надаватися безоплатно, за рахунок бюджетних коштів. За таких умов удосконалення загального механізму бюджетного фінансування виявлялося практично неможливим через значну складність процедури змін бюджетної системи. Система освіти, починаючи із СРСР, завжди фінансувалася за залишковим принципом [168]. Уже з набуттям Україною статусу незалежної держави постало

питання щодо створення самостійної системи у сфері фінансування освіти. Необхідно було набувати власний досвід чи досліджувати (запроваджувати) досвід інших країн, та ще й у стислі терміни. Вона будувалась уже в пострадянські часи, але за схемою, що використовувалась у Радянському Союзі. Українська держава перейняла традицію бюджетного фінансування освіти, яка не була економічно доцільною [169]. Незважаючи на те, що в 90-х рр. минулого століття освіта в Україні опинилася поза інтересами держави, вона розвивалася і набула розгалужену систему. Нині вітчизняна освіта має складну структуру європейського типу і включає дошкільну, загальну середню, позашкільну, професійно-технічну, вищу, післядипломну освіту, аспірантуру, докторантуру та самоосвіту [170, с. 147].

Провідною складовою системи освіти є вища освіта. В Україні еволюція розвитку вищої освіти відбувалася у декілька етапів. Пропонуємо виділити п'ять етапів їх становлення та розвитку (табл. 2.1, додаток Ж).

Таблиця 2.1

Періодизація етапів розвитку вищої освіти

Етап	Роки	Назва періоду
I етап	1991–1995	Формування нормативно-правової бази
II етап	1996–2001	Закладання сучасних підвалин освітньої діяльності
III етап	2002–2014	Впровадження Болонської системи
IV етап	2015–2017	Інформатизація та інноватизація
V етап	2018 – дотепер	Реформування. «Нова» вища школа

Джерело: власна розробка.

Так, першим етапом вважається період 1991–1995 рр., який відзначився прийняттям базових нормативно-правових актів у системі освіти та її фінансування зокрема. На початку 1991 р. Міністерством вищої і середньої спеціальної освіти Української РСР був підготовлений проєкт Державної програми розвитку вищої освіти УРСР, де основними засадами визначалися загальнолюдські цінності, нарощення інтелектуального потенціалу, міжнародне співробітництво [171, с. 69–78]. Підготовка фахівців мала відповідати вимогам ринку та демократизації суспільства. Ініціювалися структурні зміни, направлені на розвиток

двоступеневої освіти, поширення нових типів ЗВО, різних за строками, рівнями, формами навчання, джерелами фінансування. Планувалось удвічі збільшити прийом до аспірантури і докторантури, розширити залучення вітчизняних і зарубіжних учених, створення Вищої атестаційної комісії, Академії педагогічних наук України, мережі спеціалізованих рад. Поряд з конкурсною мала постати контрактна система комплектування професорсько-викладацького складу [168]. Ю. Сухарніков стверджує, що «проблема розвитку вищої освіти з 90-х років XX ст. полягала не стільки у відсутності нормативно-правової бази, скільки у «прихованому саботажі» її реалізації. Це стосується не тільки національних регулятивних актів, але й рекомендацій європейського простору вищої освіти, деякі з яких банально ігноруються й навіть не згадуються в документах МОН» [172]. Вищезазначений період мав як переваги, так і недоліки (додаток Ж).

Другий етап розпочався із вступом в дію Закону України від 23.03.1996 № 100/96-ВР «Про освіту» і тривав до 2002 року. Цьому періоду характерне прийняття Конституції України та приведення до неї законодавства про вищу освіту, подальше вдосконалення базового законодавства про вищу освіту. За період 1996–2001 рр. було ухвалено ряд нормативно-правових актів, спрямованих на покращення регулювання адміністративно-правових відносин у сфері вищої освіти [173]. Переваги та недоліки цього періоду наведено у додатку Ж.

Щодо третього періоду розвитку вищої освіти в Україні (2002–2014 рр.), то варто зазначити, що у ЗВО запроваджувався ряд заходів, спрямованих на прискорення і поглиблення реформи національної освітньої системи. Прискіплива увага приділялася нероздільності навчального процесу і наукових досліджень, що визначалось одним із фундаментальних положень Болонської декларації. Акцент був спрямований на здійснення ревізії усталених і сформованих упродовж багатьох років традицій, які сьогодні «стали вже гальмом для розвитку освіти». Успішна реалізація цих заходів на рівні викладача, завідувача кафедри, декана та інших керівників ЗВО мала значною мірою підвищити рівень академічної культури та посилити відповідальність ЗВО за результати діяльності перед суспільством [174]. Переваги та недоліки третього етапу наведені в додатку Ж.

Наступний етап (2015–2017 рр.) соціально-економічного розвитку України в XXI ст. зорієнтований на інноваційні технології, людські та інформаційні ресурси у всіх сферах діяльності. Виробництво

та сфера послуг потребували фахівців нового покоління, здатних працювати в умовах нестійкої кон'юнктури та жорсткої конкуренції. У зв'язку з цим була нагальна потреба у розробці шляхів і засобів підготовки «багатопланового» випускника [175] та впровадження автономії закладів вищої освіти. Зокрема, у Законі України № 1556-VII «Про вищу освіту», що набрав чинності 2014 р., під поняттям автономія вищого навчального закладу розуміється «самостійність, незалежність і відповідальність вищого навчального закладу у прийнятті рішень стосовно розвитку академічних свобод, організації наукових досліджень, освітнього процесу, внутрішнього управління, економічної та іншої діяльності, самостійного добору і розстановки кадрів у межах, передбачених вищезазначеним законом» [24]. На важливості автономії ЗВО наголошується у численних звітах та документах Асоціації Європейських Університетів (АЄУ), Європейської Комісії, європейських організацій, які опікуються питаннями освіти. Крім того, принцип автономії європейських ЗВО закріплено у Саламанкській (2001 р.), Гразькій (2003 р.), Лісабонській (2007 р.) і Празькій (2009 р.) деклараціях [176, с. 135].

Наразі в Україні відбувається реформування вищої освіти відповідно до європейських освітніх вимог та стандартів, кінцевою метою якого є входження до Європейського простору вищої освіти та Європейського дослідницького простору.

Аналізуючи статистичні матеріали щодо кількості ЗВО, можна дійти висновку, що на момент розпаду Радянського Союзу в Україні працювало 149 закладів вищої освіти III–IV рівнів акредитації та 742 заклади I–II рівнів акредитації [177], а в 2018/2019 навчальному році в Україні функціонує 282 заклади вищої освіти III–IV рівнів акредитації та 370 закладів I–II рівнів акредитації. Динаміка ЗВО зображена на рис. 2.1 та додатку И.

На рис. 2.1 чітко прослідковується, що кількість ЗВО I–II рівнів акредитації за період з 1990 до 2018 рр. скоротилася вдвічі, тоді як кількість ЗВО III–IV рівнів акредитації мала стійку тенденцію до зростання та збільшилися на 204 установи (майже у 2,5 раза). За цей період значно розширилася мережа навчальних закладів, зросла кількість здобувачів вищої освіти та підготовлених фахівців.

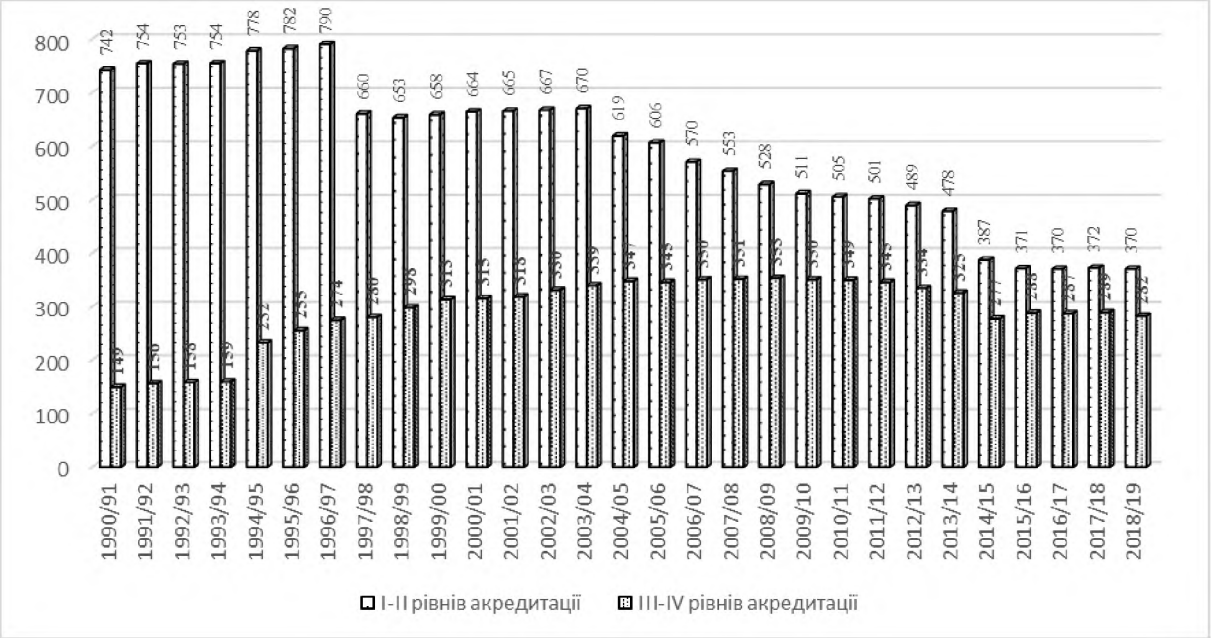

Рис. 2.1. Динаміка кількості закладів вищої освіти у 1990–2018 рр. в Україні

Джерело: розраховано і побудовано на основі [178].

Проте з 2009 до 2018 рр. відбувається поступове скорочення закладів. Так, за цей період кількість ЗВО III–IV рівнів акредитації зменшилася на 68 закладів, а найбільших втрат система зазнала 2014 р., коли було закрито 48 ЗВО. Як зазначає А. Підгорний, на сьогодні ситуація стабілізувалася та чисельність закладів упродовж останніх років залишається майже незмінною [179, с. 8].

Відповідно до динаміки ряду (додаток И) можна відмітити, що середній ланцюговий темп приросту ЗВО I–II рівнів акредитації у 1990–2018 рр. становить –2,32, водночас як середній абсолютний приріст – 13 навчальних закладів, середній темп зростання 97,6 %, абсолютне середнє значення 1 % приросту становить 6,2 %. Це чітко вказує на зменшення навчальних закладів. Також можна відстежити, що середній ланцюговий темп приросту навчальних закладів III–IV рівнів акредитації становить 2,67, водночас абсолютний приріст – 5 навчальних закладів, середній темп зростання становить 102,67 %, абсолютне середнє значення 1 % приросту становить 2,92 %, що й характеризує збільшення навчальних закладів. У цьому зв'язку вважаємо за необхідне звернути увагу на аналітичну записку Національного інституту стратегічних досліджень «Глобальні тенденції і проблеми розвитку освіти: наслідки для України», де фахівці вказують на «значне

розширення системи вищої освіти, що відбувалося в Україні із середини 1990-х років, маючи на увазі як збільшення самої кількості закладів вищої освіти, так і стрімке зростання загальної кількості здобувачів вищої освіти і випускників ЗВО. Зі швидким розростанням системи вищої освіти прямо й опосередковано пов'язуються такі проблеми, як руйнування системи професійно-технічної освіти, дефіцит кваліфікованих кадрів робітничих спеціальностей, неможливість для багатьох випускників ЗВО знайти роботу за фахом, інфляція освітніх і професійних стандартів, надмірне навантаження на викладачів та недостатнє фінансування університетів, зростання рівня корупції у навчальних закладах та інші» [180].

Базуючись на аналітичних матеріалах [181], можна здійснити трендовий аналіз кількості ЗВО I–IV рівнів акредитації. Варто зазначити, що лінії тренду застосовуються для графічного відображення змін у даних і для аналізу прогнозування. Такий аналіз називається регресивним аналізом. За допомогою аналізу регресії можна продовжити лінію тренду на діаграмі за межі наявних даних з метою прогнозування майбутніх значень [182]. Схематично трендовий аналіз кількості ЗВО I–II рівнів акредитації у 1990–2022 рр. представлено на рис. 2.2 і табл. 2.2.

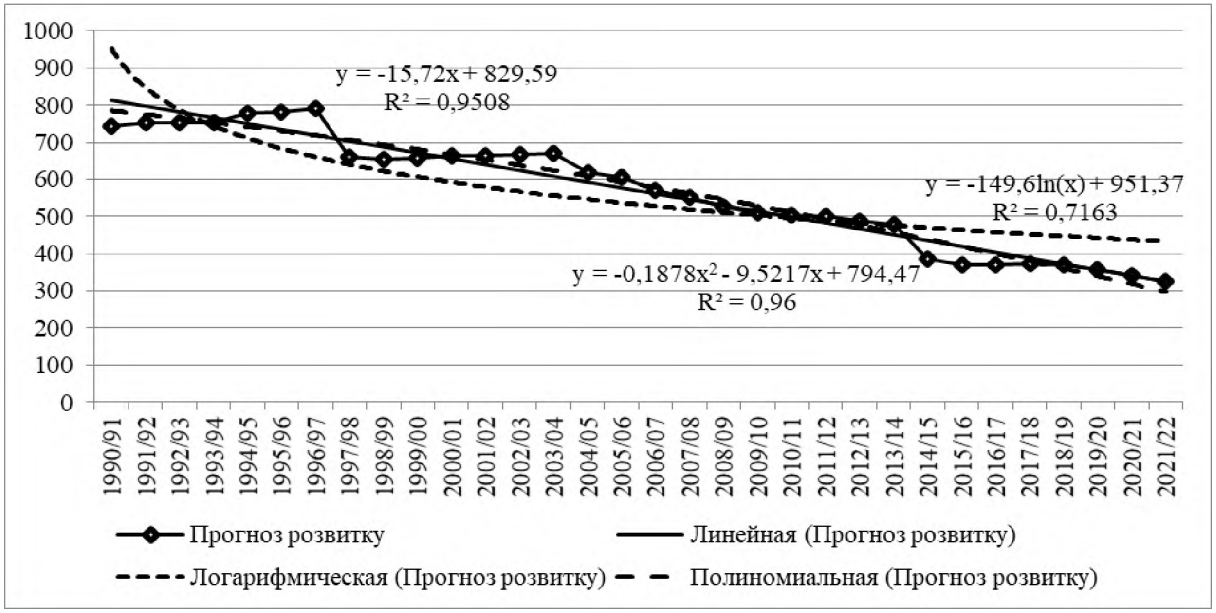

Рис. 2.2. Трендовий аналіз кількості закладів вищої освіти I–II рівнів акредитації у 1990–2022 рр.

Джерело: розраховано і побудовано на основі [178].

На рис. 2.2 можна спостерігати, що у 2019–2020 навчальному році відбудеться скорочення кількості ЗВО I–II рівнів акредитації (12 навчальних закладів), згодом відбувається стабільна тенденція скорочення прогнозних показників. Так, у 2020/2021 навчальному році планується скорочення на 16 ЗВО, а у 2021/2022 навчальному році ще зменшиться на 15 установ.

Таблиця 2.2

Прогноз розвитку закладів вищої освіти I–IV рівнів акредитації на 2016–2022 рр.

Навчальні роки	2016/ 2017	2017/ 2018	2018/ 2019	2019/ 2020	2020/ 2021	2021/ 2022
ЗВО I–II р.а.	370	372	370	358	342	327
ЗВО III–IV р.а	287	289	282	264	255	247

Джерело: розраховано і побудовано на основі [178].

Схематично трендовий аналіз кількості ЗВО III–IV рівнів акредитації з 2000–2022 рр. представлено на рис. 2.3.

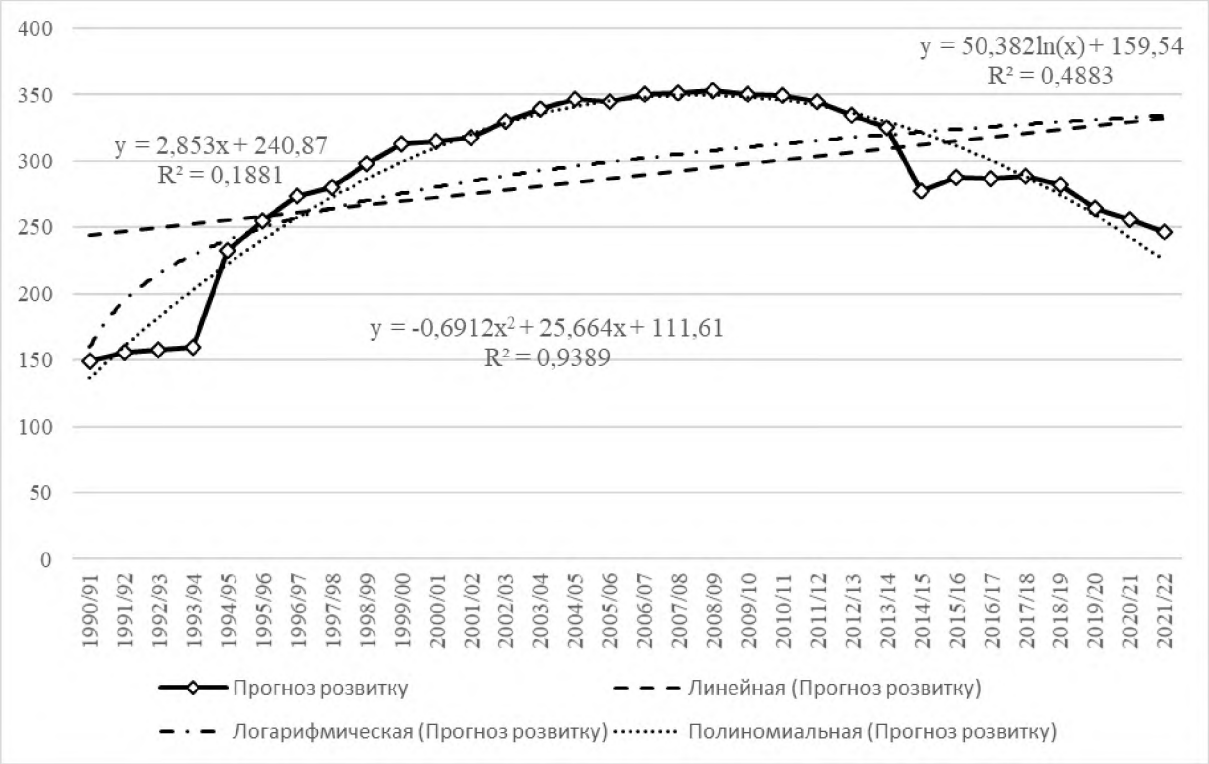

Рис. 2.3. Трендовий аналіз кількості закладів вищої освіти III–IV рівнів акредитації у 1990–2022 рр.

Джерело: розраховано і побудовано на основі [178].

Здійснюючи прогнозний аналіз розвитку ЗВО III–IV рівнів акредитації спостерігаємо з 2018–2022 рр. тенденцію скорочення навчальних закладів. Так, порівняно з 2018–2019 навчальним роком передбачається у 2019–2020 навчальному році зменшення на 18 закладів, у 2020–2021 – на 9 закладів, і 2020 року – ще на 8 закладів вищої освіти. Це пов'язано з такими факторами, як зменшення кількості абітурієнтів; відтік молоді за кордон; скорочення бюджетних місць; обмеження фінансових можливостей у батьків оплачувати контрактну форму навчання; відсутність перспектив працевлаштування та гідної оплати праці. Небажання звертати увагу на цю тенденцію з боку керівників освітніх закладів, як наслідок, призвело до того, що самі заклади виявилися неготовими до такого зменшення кількості абітурієнтів.

Досліджуючи тенденції розвитку вищої освіти, важливо проаналізувати динаміку змін кількості осіб, які навчалися у ЗВО за період 1990–2018 рр. Аналіз представлено у додатку К. Варто відмітити, що за роки незалежності України відбулося скорочення кількості осіб у ЗВО I–II рівнів акредитації в 3,5 раза. У той час як кількість осіб, які навчалися у ЗВО III–IV рівнів акредитації, збільшилася за цей саме період на 488 тис. осіб, така ситуація розцінюється як «відгук» вищої школи на зростаючий попит молоді на освітні послуги. На сьогодні має місце перекіс у бік підготовки фахівців з вищою освітою, водночас їх частка на ринку праці становить менше 20 %, а до ЗВО вступають понад 80 % випускників загальноосвітніх шкіл [69, с. 19]. Про важливість сфери вищої освіти у сучасному суспільному житті свідчать й дані ООН щодо валового коефіцієнта охоплення населення вищою освітою. У 2010–2015 рр. показник становив у світі 35 %, зокрема в Україні 82 %, у Німеччині – 65 %, Сполученому Королівстві – 56 %, Франції – 64 %, Польщі – 71 % [183, с. 230–233]. Соціологічні дослідження свідчать про наявність такої типології професійно-життєвих орієнтацій молоді, яка вступає у ЗВО III–IV рівнів акредитації: 1) соціально-статусна мотивація одержання вищої освіти та вибору конкретного ЗВО (одержання вищої освіти та навчання в конкретному ЗВО пов'язані зі сподіванням у майбутньому досягти посади, що достатньо оплачується, зайняти престижне, поважне місце у суспільстві, зробити кар'єру); 2) настанова на професійно-особистісну самореалізацію (ця настанова виражає бажання отримати професію, яка усвідомлюється як покликання, розвинути здібності, реалізувати

свій талант, створювати нове у сфері зацікавлення); 3) ситуативна мотивація (об'єднує змінні, які щодо професійної настанови вищої освіти та вибору конкретного ЗВО можна назвати ситуативними: вирішили продовжувати навчання, тому що на цьому наполягали батьки; бажають матері освіту не гіршу, ніж у людей їхнього кола та ін.) [170, с. 164].

Динаміка кількості здобувачів вищої освіти у 1990–2018 рр. відображена на рис. 2.4.

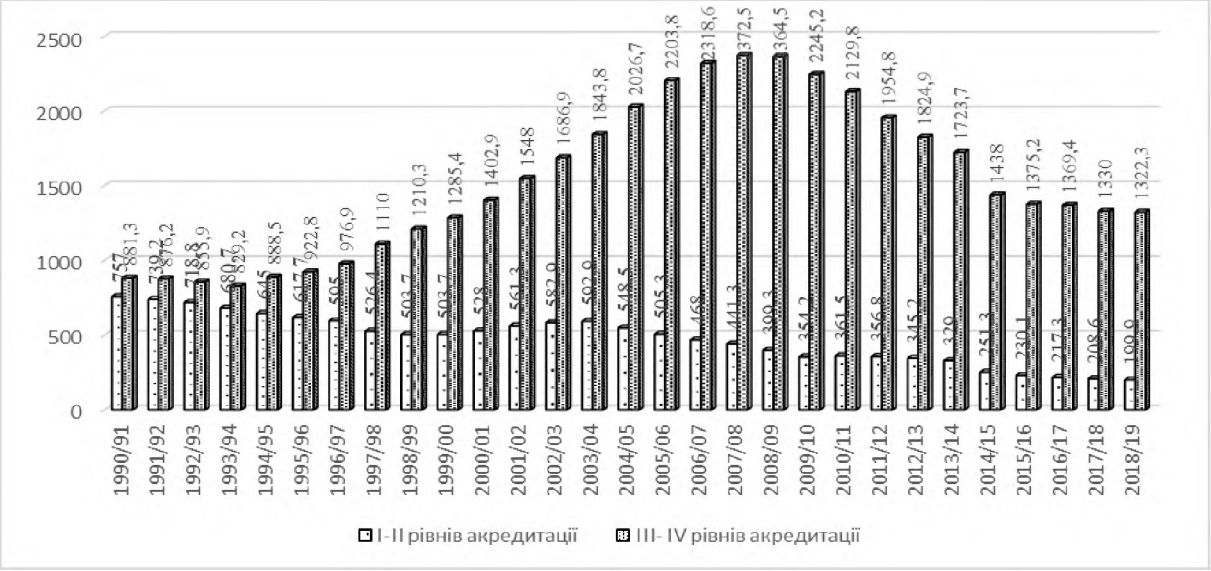

Рис. 2.4. Динаміка кількості здобувачів вищої освіти у 1990–2018 рр. в Україні, тис. осіб

Джерело: розраховано і побудовано на основі [178].

Варто зазначити, що за останні десять років, як видно на рис. 2.4, відбулося різке скорочення контингенту здобувачів вищої освіти. Це спричинює ряд проблем, зокрема скорочення кількості закладів вищої освіти; втрату коштів, що надходять від фізичних осіб за освітні послуги тощо.

Отже, існує взаємозалежність зростаючої чи спадаючої тенденції кількості ЗВО різних рівнів акредитації та кількості здобувачів вищої освіти.

У період становлення та функціонування ЗВО, здійснивши прогнозний аналіз розвитку, можна дійти висновків, що ЗВО потребують збільшення обсягів фінансування. Хоча за аналітичними показниками в Україні відстежується зростаюча тенденція фінансування освіти в абсолютних і відносних показниках, але все одно залишається недостатнім. Разом з тим збільшення обсягу витрат на освіту досягнуто об'єднанням потоків державних і приватних витрат, які йдуть на

навчальні заклади через казначейство з 2000 року. За таким підходом фактично обсяг державних витрат збільшується на величину тих приватних ресурсів, які надходять до державних закладів через плату за навчання [184]. Динаміка видатків на освіту, зокрема на вищу, зображена на рис. 2.5 (додаток Л).

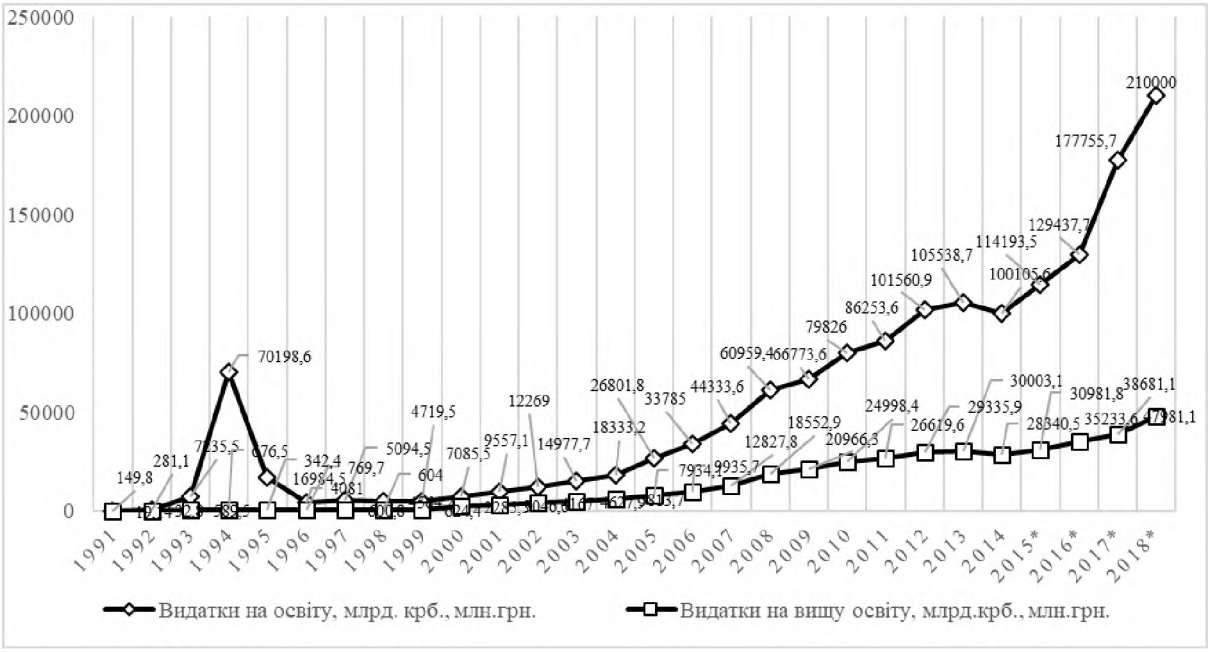

* Без урахування видатків бюджетів Автономної Республіки Крим та м. Севастополь

Рис. 2.5. Динаміка видатків на освіту та вищу освіту у 1991–2018 рр. в Україні, млн грн, млрд крб

Джерело: розраховано і побудовано на основі [178].

За даними рис. 2.5 та додатку Л, обсяги державного фінансування на вищу освіту зростають щороку упродовж усього аналізованого періоду, лише 2014 р. фінансування зменшилося на 1 662,6 млн грн. Однак 2015 р. видатки зведеного бюджету на вищу освіту України зросли на 2 641,3 млн грн, а 2016 р. цей показник зменшився на 385,9 млн грн порівняно з минулим періодом. Можна проаналізувати відчутне збільшення видатків 2017 та 2018 рр.

Варто зазначити, що обсяг видатків щороку збільшується, проте це носить більше номінальний характер, який пояснюється темпами інфляції, ніж реальним зростанням видатків, оскільки у відсотковому відношенні до загальних видатків обсяг фінансування коливається у незначних межах. Також й обсяг бюджетного забезпечення освіти у відсотках від ВВП не має стабільної тенденції до зростання. Приріст ВВП зображено на рис. 2.6.

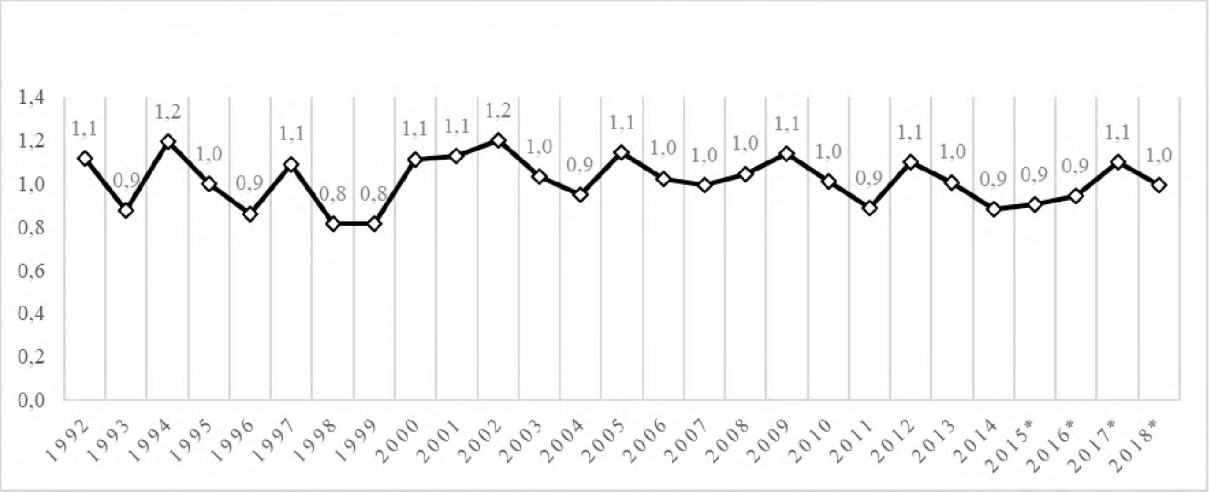

* Без урахування видатків бюджетів Автономної Республіки Крим та м. Севастополь

Рис. 2.6. Приріст відсотків ВВП фінансування галузі «Освіта» у 1991–2018 рр. в Україні

Джерело: розраховано і побудовано на основі [178].

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» держава зобов'язується забезпечити бюджетні асигнування на освіту в розмірі не менше 10 % національного доходу. Але, як видно з рис. 2.7, обсяг видатків на освіту до ВВП завжди був меншим 8 %, що свідчить про невиконання цієї статті [185].

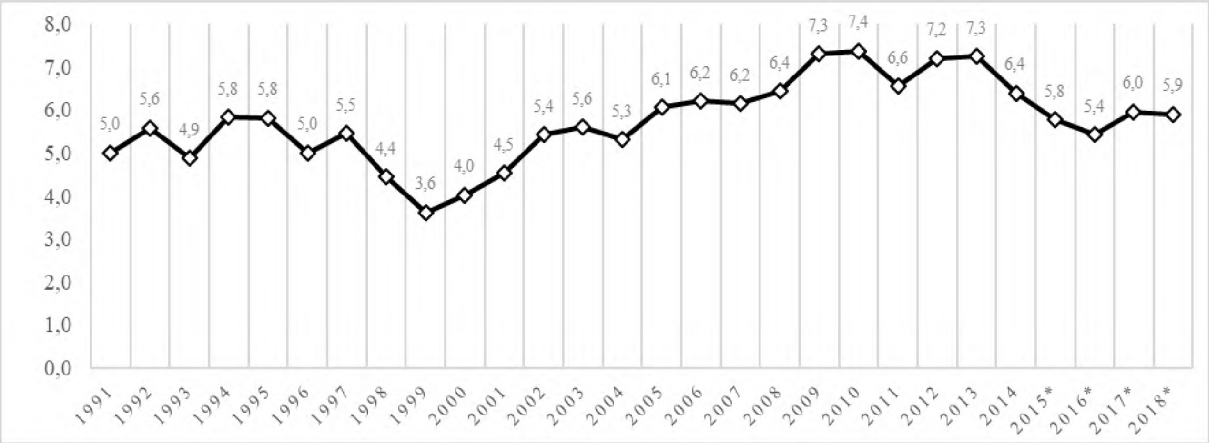

* Без урахування видатків бюджетів Автономної Республіки Крим та м. Севастополь

Рис. 2.7. Динаміка видатків на освіту у 1991–2018 рр. в Україні, відсотки до ВВП

Джерело: розраховано і побудовано на основі [178].

Важливою складовою аналізу впливу фінансування на розвиток вищої освіти є прогнозування динаміки та обсягів її економічних показників з використанням економіко-математичних методів і моделей з урахуванням ризику результатів моделювання. Тому вважаємо доцільним зробити кореляційно-регресійний аналіз.

Для прогнозування динаміки та обсягів економічних показників доцільно використовувати економетричні моделі, які за вихідними даними поділяються на два види: просторові моделі та моделі часових рядів. Просторові моделі аналізують дані, що характеризують сукупність різних об'єктів у визначений період часу, моделі часових рядів – дані, що характеризують один об'єкт за ряд послідовних періодів часу.

Спостерігаються такі основні складові часового ряду: зростаюча тенденція (тренд); циклічна складова; випадкові фактори. На практиці часові ряди економічних показників не є тільки однією з цих складових, вони можуть мати дві або усі три складові. Моделі часових рядів поділяються на адитивні (ряд включає суму складових) та мультиплікативні (ряд є добутком складових). Також розрізняють ряди стаціонарні (не мають тенденції щодо зміни тренду) і нестаціонарні (містять змінний тренд). Висновок про стаціонарність або нестаціонарність часового ряду можна зробити, аналізуючи графік часового ряду.

Узагальненою багатофакторною лінійною регресійною моделлю називають математичну модель виду [186]:

$$Y_i = \beta_0 + \beta_1 x_{i1} + \beta_2 x_{i2} + \cdots + \beta_p x_{ip} + U_i, \qquad (2.1)$$

де Y_i – залежна змінна, або регресандом;

$x_{i1}; x_{i2}; \ldots; x_{ip}$ – незалежні змінні (фактори або регресори);

$\beta_0; \beta_1; \ldots \beta_2$ – параметри моделі (константи), які потрібно оцінити;

U_i – неспостережувана випадкова величина.

Для побудови кореляційно-регресійної моделі скористуємось такими факторами, які подано у додатку М.

Y – видатки на вищу освіту щодо ВВП;

x_1 – офіційний курс гривні щодо долара США (середній за період), грн;

x_2 – рівень інфляції, що поданий у коефіцієнтах.

Побудуємо регресійну функцію для результативної змінної Y від факторних X_1, X_2. У результаті отримаємо модель залежності видатків на вищу освіту (щодо ВВП) від офіційного курсу гривні щодо долара США, рівня інфляції:

$$Y = 0{,}02564 - 0{,}00029x_1 - 0{,}00335x_2 \qquad (2.2)$$

Дисперсійно-регресійний аналіз вказує на те, що модель має гарні характеристики: високий коефіцієнт детермінації R = 0,6196 означає, що незалежні змінні X_1, X_2, пояснюють 61,96 % варіації залежної змінної Y [187, с. 177]; критерій Фішера F = 5,7016 значно перевищує критичне значення $F_{2;\,10;\,0{,}05} = 0{,}0339$, що підтверджує адекватність отриманої моделі й істотність кореляційного зв'язку між досліджуваними параметрами; всі коефіцієнти цієї регресійної моделі – значимі (значення t-статистики за модулем не перевищують значення t-розподілу Ст'юдента $t_{10;0{,}05} = 4{,}103$). Для того щоб зросли видатки на вищу освіту, необхідно, щоб рівень інфляції знизився на 0,335 відсоткові пункти.

Таким чином, для формування ефективного фінансування державних ЗВО необхідно здійснювати постійний моніторинг діяльності ЗВО, який дозволить виявити кількісні оцінки соціально-економічних наслідків здійснених державою заходів в освітній сфері та визначити перспективні напрями розвитку державних ЗВО.

2.2. Аналіз бюджетного фінансування закладів вищої освіти

В Україні існує механізм фінансування закладів вищої освіти, який переважно реалізується з державного бюджету. Видатки бюджету мають як кількісну, так і якісну характеристику. Кількісне визначення пов'язане з величиною виділених бюджетних коштів, а якісне дає уяву про економічну природу і суспільне призначення кожного виду бюджетних видатків. У видатках бюджету знаходить свій прояв фінансова політика держави у сфері державного регулювання та стимулювання виробництва, фінансового забезпечення соціального захисту населення, розвитку науково-технічного прогресу, зовнішньополітичної діяльності. Тому перелік витрат, їх склад і структура постійно змінюються залежно від конкретної економічної ситуації [188, с. 34].

Розмежування видатків за економічними ознаками (рис. 2.8) з точки зору впливу державних видатків на рух сукупного продукту і процес розширеного відтворення базується на визначенні поточних видатків і капітальних видатків та кредитування за вирахуванням погашення, склад яких визначається Міністерством фінансів України [189].

Рис. 2.8. Економічна класифікація видатків ЗВО

Джерело: побудовано авторами на основі [190].

Поточні видатки – це витрати бюджетів на фінансування мережі підприємств, установ, організацій і органів, яка діє на початок бюджетного року, а також на фінансування заходів щодо соціального захисту населення та інших заходів, що не належать до видатків розвитку [191, с. 19].

Кредитування за вирахуванням погашення – операції, пов'язані з наданням коштів з бюджету на умовах повернення, платності та строковості, в результаті яких з'являються зобов'язання перед бюджетом, та операції, пов'язані з поверненням цих коштів до бюджету [71].

Капітальні видатки (видатки розвитку) – це видатки на фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності, зокрема: 1) фінансування капітальних вкладень виробничого і невиробничого призначення; 2) фінансування структурної перебудови національної економіки; 3) субсидії, субвенції та інші видатки, пов'язані з розширеним відтворенням [24, с. 62].

Алгоритм обґрунтування потреби у капітальних видатках передбачає операції з визначення: 1) складу центрів витрат і структури їх витрат; 2) правил розподілу витрат; виділення із загальних витрат ЗВО (за рахунок коштів з різних джерел фінансування) витрат на підготовку за навчальними програмами; 3) кількісних параметрів для розподілу витрат; 4) витрат на перебування навчальних груп в аудиторіях під час занять; 5) витрат на навчальний процес з групою за навчальним розкладом; 6) загальностудентських витрат; 7) загальних витрат на навчальну групу; 8) підсумкових витрат на підготовку фахівця [192, с. 157].

Метою здійснення бюджетних видатків є надання належного обсягу передбачених суспільно корисних послуг відповідної якості, важливе значення має забезпечення об'єктивної потреби в інвестиційних ресурсах бюджетних установ. Останнім надана можливість у процесі підготовки бюджетного запиту щорічно інформувати про потребу в капітальних видатках розпорядників вищого рівня. Але нормативне забезпечення функціонування ЗВО та здійснення освітньої діяльності не повною мірою відповідають реформам, яких потребує вітчизняна вища освіта, і не вирішують нагальних проблем ефективного управління та фінансування вищої освіти [193].

Необхідною умовою ефективного функціонування закладів вищої освіти є порядок і умови формування їх фінансових ресурсів. Варто звернути увагу на те, що джерела фінансування ЗВО залежать насамперед від форми їх власності [194, с. 176]. Як було зазначено вище, заклади освіти державної / комунальної форми власності фінансуються за кошторисно-бюджетним методом [195]. Кількісний аналіз закладів вищої освіти України державної / комунальної та приватної форм власності у 2007–2018 рр. подано у табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Кількісний аналіз закладів вищої освіти державної / комунальної та приватної форми власності у 2007–2018 рр. в Україні

Навчальні роки	**2007/ 2008**	**2008/ 2009**	**2009/ 2010**	**2010/ 2011**	**2011/ 2012**	**2012/ 2013**	**2013/ 2014**	**2014/ 2015**	**2015/ 2016**	**2016/ 2017**	**2017/ 2018**	**2018/ 2019**
Кількість закладів усього	904	881	861	813	805	785	767	664	659	657	661	652
у т.ч. – державної та комун. форм	702	685	674	637	633	619	609	520	525	527	533	529
– приватної форми	202	196	187	176	172	166	158	144	134	130	128	123
Кількість ЗВО I–II рівнів акредитації	606	528	511	483	479	469	458	387	371	370	372	370
у т.ч. – державної та комун. форм	517	445	432	406	406	399	391	323	317	318	321	320
– приватної форми	89	83	79	77	73	70	67	64	54	52	51	50
Кількість ЗВО III–IV рівнів акредитації	350	353	350	330	326	316	309	277	288	287	289	282
у т.ч. – державної та комун. форм	244	240	242	231	227	220	218	197	208	209	212	209
– приватної форми	106	113	108	99	99	96	91	80	80	78	77	73

Джерело: розраховано і складено на основі [178].

Динаміку кількісного аналізу ЗВО державної / комунальної та приватної форми власності у 2007–2018 рр. в Україні відображено на рис. 2.9.

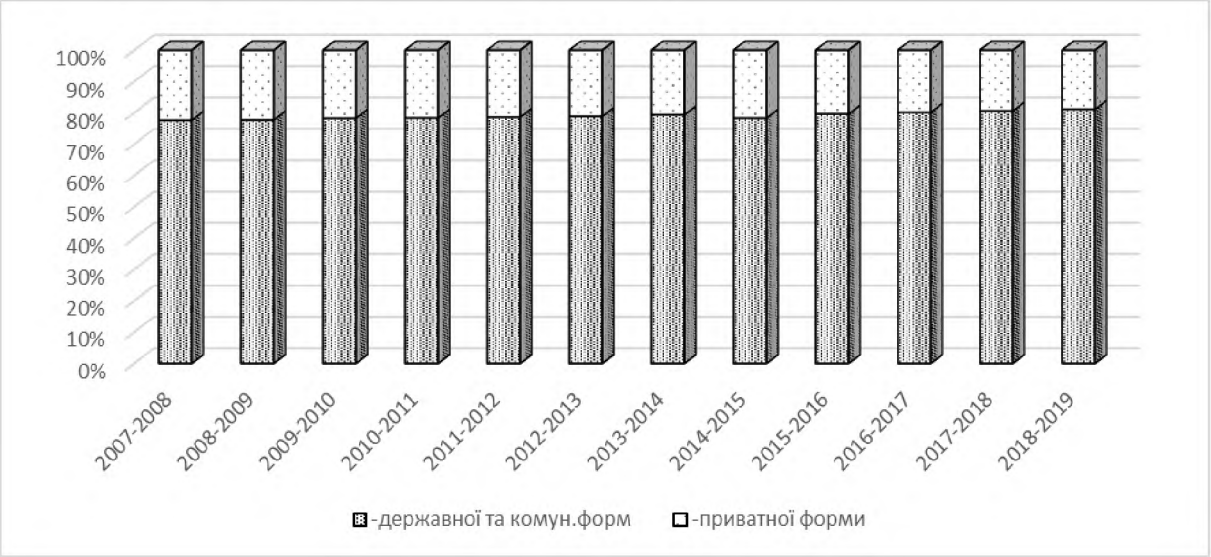

Рис. 2.9. Динаміка кількості закладів вищої освіти державної / комунальної та приватної форми власності у 2007–2018 рр. в Україні

Джерело: розраховано і побудовано на основі [178].

Як показують результати розрахунків, кількість ЗВО невпинно зменшується. Так, 2015 р. було ліквідовано 89 закладів з державною та комунальною власністю і 14 – з приватною власністю; 2016 р. закрито ще 10 закладів з приватною власністю, однак з'явилося 5 закладів з державною власністю, 2017 р. було закрито 4 заклади з приватною власністю і з'явилося 2 заклади з державною власністю. Аналогічна тенденція відслідковується і 2018 р. На нашу думку, така ситуація спричинена рядом демографічних та соціально-економічних факторів.

Необхідною умовою ефективного функціонування закладів вищої освіти є порядок і умови формування їх фінансових ресурсів.

Важливим аспектом є дослідження надходжень видатків на заклади вищої освіти I–IV рівнів акредитації. Так, показники видатків на заклади вищої освіти I–II рівнів акредитації у 2007–2018 рр. наведено у табл. 2.4 та додатку М (табл. М. 1).

Таблиця 2.4

Видатки на заклади вищої освіти I–II рівнів акредитації у 2007–2018 рр., млн грн

Роки	Загальний фонд		Спеціальний фонд		Разом	
	План на рік з урахуванням внесених змін	Виконано	План на рік з урахуванням внесених змін	Виконано	План на рік з урахуванням внесених змін	Виконано
2007	8346,531	4842,092	2505,247	1392,6	10851,78	6234,692
2008	12958,16	7408,265	3172,836	1735,661	16131	9143,926
2009	15559,55	9287,985	3870,877	1896,838	19430,43	11184,82
2010	16645,99	11370,59	3103,209	2074,726	19749,2	13445,32
2011	16715,68	10440,35	3885,786	2340,952	20601,47	12781,3
2012	22683,28	13615,88	5561,159	3264,999	28244,44	16880,88
2013	24241,49	13188,93	6072,171	2888,898	30313,66	16077,83
2014	24767,2	14182,97	6630,333	2977,392	31397,53	17160,36
2015	24669,07	15907,37	6402,721	3444,972	31071,79	19352,35
2016	26099,28	14164,06	6500,475	2946,764	32599,76	17110,83
2017	28118,77	16820,6	6975,932	3666,425	35094,7	20487,03
2018	60012,75	58104,61	11016,02	96053,57	71028,78	67709,97

Джерело: розраховано і складено на основі [196].

Як свідчать дані табл. 2.4, відбувається поступове нарощення видатків на ЗВО I–II рівнів акредитації за загальним і спеціальним фондами. Хоча в деяких періодах як у планових, так і фактично виконаних показниках загального та спеціального фондів ЗВО вищої освіти I–II рівнів акредитації наведена на рис. 2.10.

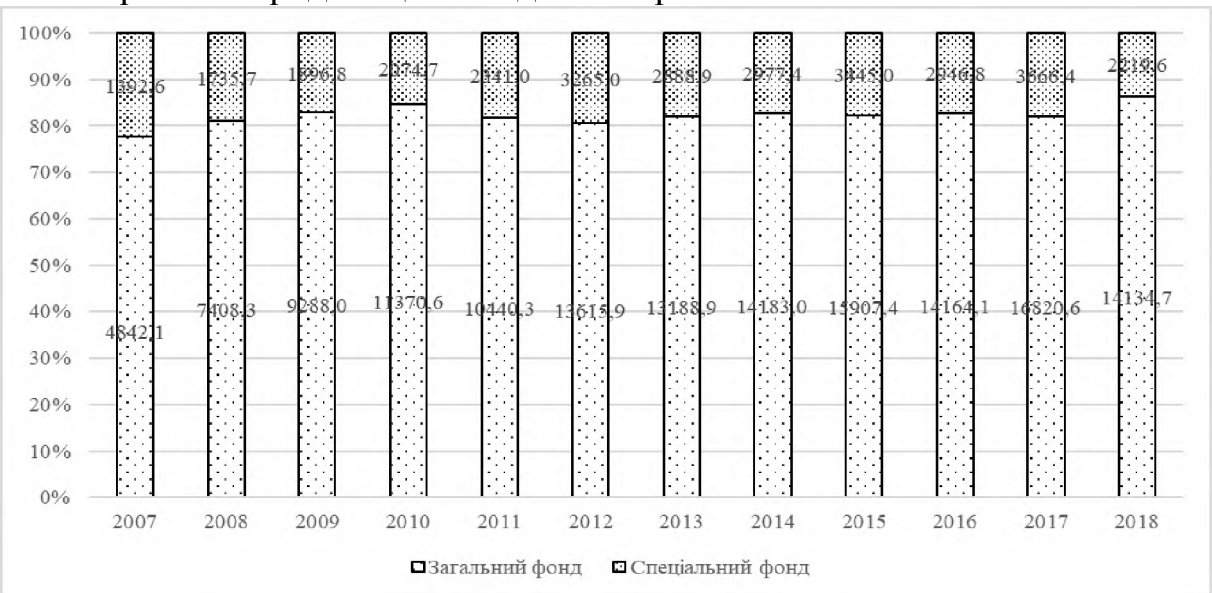

Рис. 2.10. Динаміка видатків на заклади вищої освіти I–II рівнів акредитації у 2007–2018 рр., млн грн

Джерело: розраховано і побудовано на основі [196].

Видатки на ЗВО III–IV рівнів акредитації у 2007–2018 рр. наведені у табл. 2.5 та додатку М (табл. М. 2).

Таблиця 2.5

Видатки на заклади вищої освіти III–IV рівнів акредитації у 2007–2018 рр., млн грн

Роки	Загальний фонд		Спеціальний фонд		Разом	
	План на рік з урахуванням внесених змін	Виконано	План на рік з урахуванням внесених змін	Виконано	План на рік з урахуванням внесених змін	Виконано
2007	22286,27	13223,26	18491,27	10066,97	40777,54	23290,24
2008	36036,67	20860,56	22470,49	13031,69	58507,16	33892,25
2009	40528,1	24931,93	30312,88	14684,81	70840,97	39616,75
2010	41708,88	29046,1	25740,11	16719,95	67449	45766,05
2011	37550,14	24241,31	26718,4	15516,57	64268,53	39757,88
2012	54755,02	33189,35	37352,23	22228,32	92107,24	55417,67
2013	57217,82	32313,7	41012,3	19365,42	98230,12	51679,12
2014	57146,14	33130,45	41608,7	19832,22	98754,84	52962,67
2015	56309,96	38177,42	43211,26	24181,96	99521,21	62359,38
2016	61943,67	34271,4	47591,02	23577,95	109534,7	57849,36
2017	69694,31	43018,18	54885,82	28752,24	124580,1	71770,42
2018	65383,02	33257,52	46140,27	19701,39	111523,29	52958,91

Джерело: розраховано і складено на основі [196].

За аналітичними показниками табл. 2.5 простежується тенденція до збільшення видатків на заклади вищої освіти III–IV рівнів акредитації, однак 2011 р., порівняно з попереднім періодом, відбувалося скорочення видатків, а також незначні зменшення видатків відбувалися за загальним і спеціальним фондами 2013 та 2016 років. Динаміку видатків на заклади вищої освіти III–IV рівнів акредитації у 2007–2018 рр. наведено на рис. 2.11.

Відповідно до динаміки ряду (додаток М, табл. М. 3) середній ланцюговий темп приросту номінального надходження видатків до закладів вищої освіти I–II рівнів акредитації за 2007–2018 рр. становить 37,77 %, водночас середній абсолютний приріст – 3 217 млн грн, середній темп зростання – 137,77 %, абсолютне середнє значення 1 % приросту становить 36,05 %. Так само можна зазначити і про видатки на заклади вищої освіти III–IV рівнів акредитації (додаток М, табл. М. 4), що їхній середній ланцюговий темп приросту номінального надходження

видатків за період 2007–2018 рр. становить 180,24 %, водночас середній абсолютний приріст – 11 302 млн грн, середній темп зростання – 280,24 %, абсолютне середнє значення 1 % приросту становить 124,96 %.

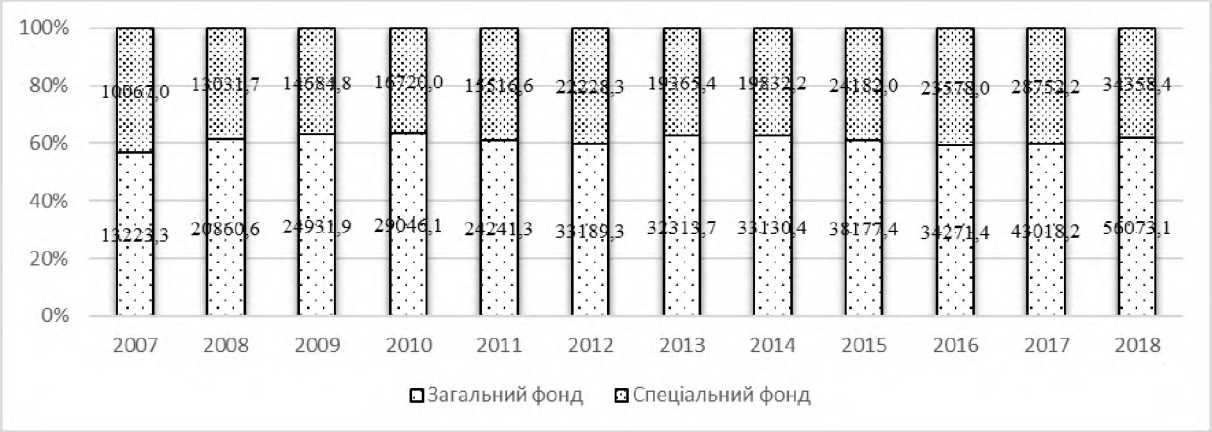

Рис. 2.11. Динаміка видатків на заклади вищої освіти III–IV рівнів акредитації у 2007–2018 рр., млн грн

Джерело: розраховано і побудовано на основі [196].

На основі аналізованих показників прослідковується постійне збільшення видатків на заклади вищої освіти. Але необхідно врахувати інфляційну складову, яка значно завищує номінальні показники видатків. Тому доцільно проводити аналіз реальних даних видатків.

Аналогічно можна побачити, що середній темп приросту реального надходження видатків до закладів вищої освіти I–II рівнів акредитації за 2007–2018 рр. становить 34,37 %, водночас середній абсолютний приріст – 843 млн грн, середній темп зростання – 134,37 %, абсолютне середнє значення 1 % приросту становить 13,45 %.

Середній темп приросту реального надходження видатків до закладів вищої освіти III–IV рівнів акредитації за 2007–2018 рр. становить 177,64 %, водночас середній абсолютний приріст – 2 874 млн грн, середній темп зростання – 277,64 %, абсолютне середнє значення 1 % приросту становить 47,03 %. Реальний і номінальний показники видатків на заклади вищої освіти I–II рівнів акредитації наведено на рис. 2.12.

З рис. 2.12 можна дійти висновку, що у 2007–2018 рр. номінальний показник видатків на ЗВО I–II рівнів акредитації значно перевищував реальний показник, що пов'язаний з інфляційною складовою.

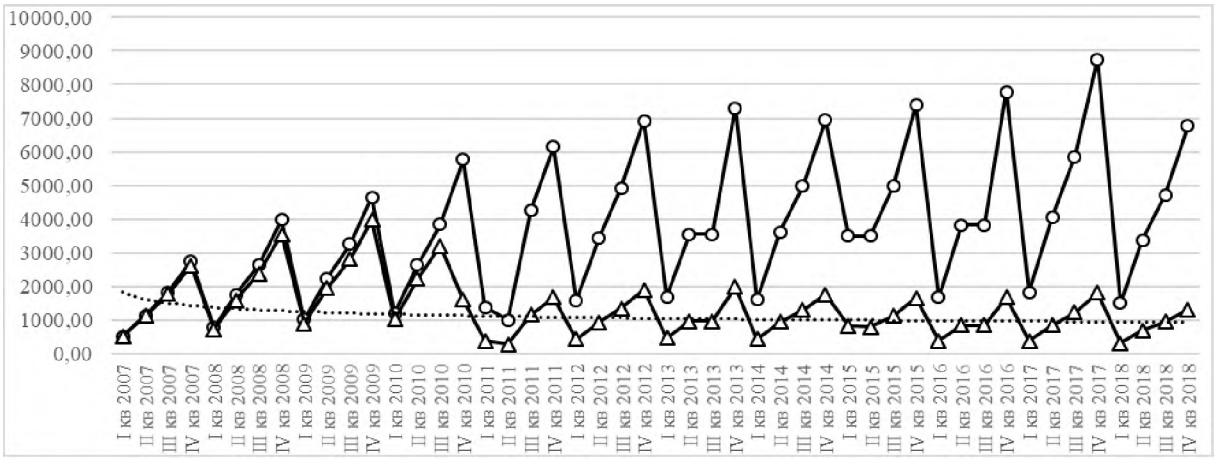

Рис. 2.12. Номінальний та реальний показники видатків на заклади вищої освіти I–II рівнів акредитації у 2007–2018 рр., млн грн

Джерело: розраховано і побудовано на основі [196].

Реальний і номінальний показники видатків на ЗВО III–IV рівнів акредитації наведено на рис. 2.13.

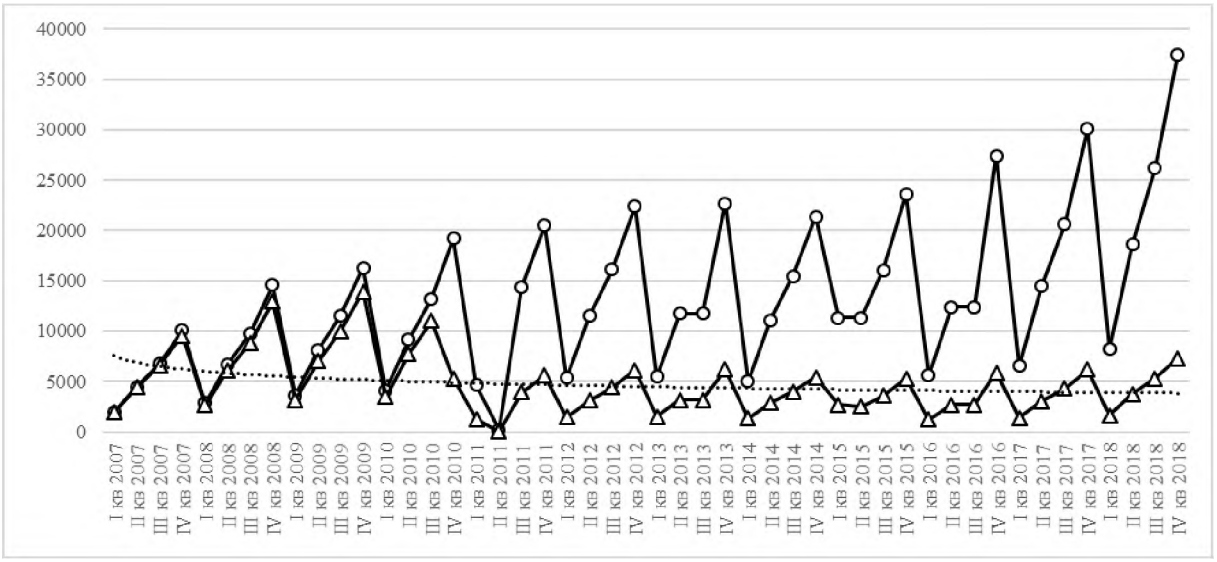

Рис. 2.13. Номінальний та реальний показники видатків на заклади вищої освіти III–IV рівнів акредитації у 2007–2018 рр., млн грн

Джерело: розраховано і побудовано на основі [196].

Аналізуючи рис. 2.13, можна побачити, що у 2007–2017 рр. номінальний показник видатків на заклади вищої освіти III–IV рівнів акредитації також значно перевищує реальний, на що впливає високий показник інфляції.

Дослідимо капітальні видатки на вищу освіту за допомогою кореляційно-регресійного аналізу. Регресійний аналіз – це метод визначення відокремленого і спільного впливу факторів на результативну ознаку та кількісної оцінки цього впливу шляхом використання відповідних критеріїв.

Регресійний аналіз виконується на основі побудованого рівняння регресії і визначає внесок кожної незалежної змінної у варіацію досліджуваної (прогнозованої) залежної змінної величини. Основним завданням регресійного аналізу є визначення впливу факторів на результативний показник (в абсолютних показниках) [197]. Тобто кореляційно-регресійний аналіз надасть змогу дослідити тісноту взаємозв'язку капітальних видатків на вищу освіту й інфляції [198]. Побудова регресійної моделі полягає в знаходженні аналітичного виразу зв'язку між факторною ознакою X і результативною ознакою Y. Аналіз адекватності регресійної моделі має за мету оцінити, наскільки побудована теоретична модель взаємозв'язку ознак відображає фактичну залежність між цими ознаками, і тим самим оцінити практичну придатність синтезованої моделі зв'язку (рис. 2.14).

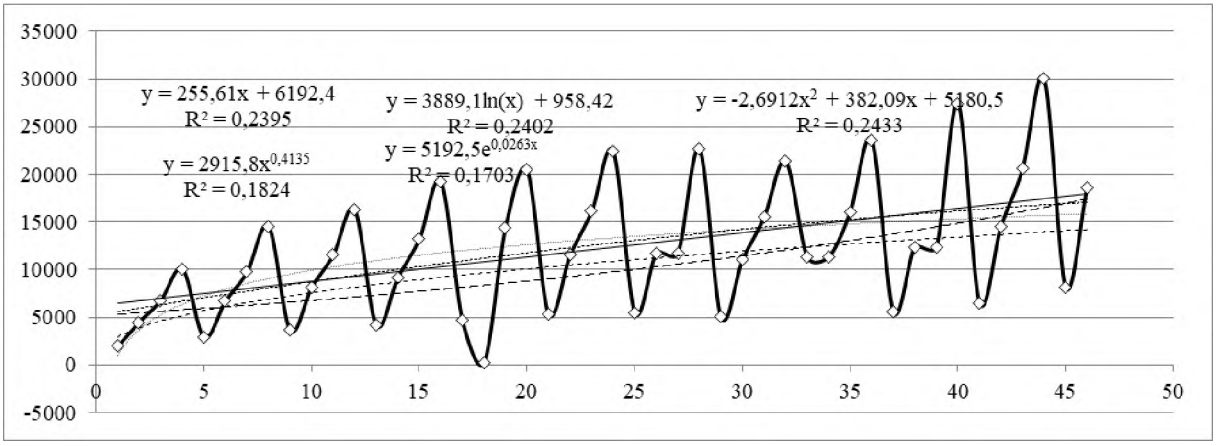

Рис. 2.14. Порівняльний трендовий аналіз номінальних видатків на заклади вищої освіти III–IV рівнів акредитації у 2007–2018 рр., млн грн

Джерело: розраховано і побудовано на основі [196].

Результати кореляційно-регресійного аналізу подано у табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Номінальний показник видатків на заклади вищої освіти III–IV рівнів акредитації у 2007–2018 рр.

Вид тренда	Рівняння тренда	Коефіцієнт детермінації
Лінійний	$y = 255{,}6x + 6192$	$R^2 = 0{,}239$
Логарифмічний	$y = 3889{,}ln(x) + 958{,}4$	$R^2 = 0{,}240$
Поліноміальний	$y = -2{,}691x^2 + 382{,}0x + 5180$	$R^2 = 0{,}243$
Степеневий	$y = 2915{,}x^{0{,}413}$	$R^2 = 0{,}182$
Експоненційний	$y = 5192{,}e^{0{,}026x}$	$R^2 = 0{,}170$

Джерело: розраховано і складено на основі [196].

Одним із найважливіших факторів, що впливає на обсяг капітальних видатків на вищу освіту, є інфляція як невід'ємний атрибут нашого життя. Одним із показників, що характеризує динаміку інфляційних процесів, є темп зростання інфляції. Розрахунок реальних капітальних видатків на вищу освіту здійснюється з урахуванням кумулятивного індексу, який розраховується за формулою [181]:

$$I_{K1} = \frac{T_{ін} * 1}{100}, \tag{2.3}$$

$$\text{тоді } I_{K2} = \frac{T_{ін} * I_{K1}}{100}, \tag{2.4}$$

де $T_{ін}$ – темп зростання інфляції.

Розрахунок реальних капітальних видатків на вищу освіту здійснюється за формулою:

$$R = \frac{H}{I_K}, \tag{2.5}$$

де I_K – кумулятивний індекс;

H – номінальні капітальні видатки на вищу освіту;

R – реальні капітальні видатки на вищу освіту.

Результати розрахунку номінального та реального показника видатків на заклади вищої освіти III–IV рівнів акредитації у 2007–2018 рр. представлено у додатку М (табл. М. 5).

Проведемо розрахунок реальних видатків на ЗВО III–IV рівнів акредитації за допомогою рівнянь регресії (рис. 2.15).

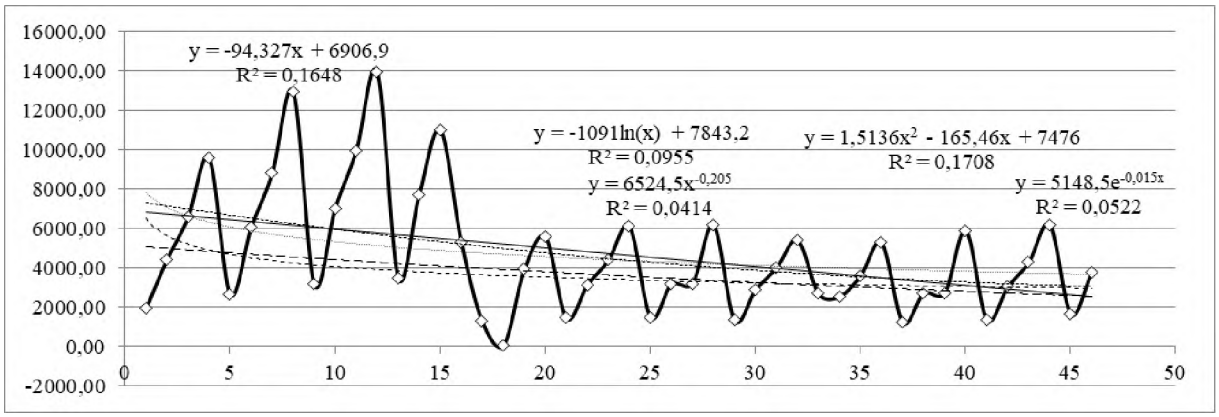

Рис. 2.15. Порівняльний трендовий аналіз реальних видатків на ЗВО III–IV рівнів акредитації у 2007–2018 рр., млн грн

Джерело: розраховано і побудовано на основі [196].

Результати кореляційно-регресійного аналізу подано у табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Реальний показник видатків на заклади вищої освіти III–IV рівнів акредитації у 2007–2018 рр.

Вид тренда	Рівняння тренда	Коефіцієнт детермінації
Лінійний	$y = = -94{,}32x + 6906$	$R^2 = 0{,}164$
Логарифмічний	$y = -1091\ln(x) + 7843$	$R^2 = 0{,}095$
Поліноміальний	$y = 1{,}513x^2 - 165{,}4x + 7476$	$R^2 = 0{,}170$
Степеневий	$y = 6524{,}x^{-0{,}20}$	$R^2 = 0{,}041$
Експоненційний	$y = = 5148{,}e^{-0{,}01x}$	$R^2 = 0{,}050$

Джерело: розраховано і складено на основі [196].

Придатність побудованої регресійної моделі для практичного використання можна оцінити за величиною індексу детермінації R^2, який показує, яка частина загальної варіації ознаки Y пояснюється в побудованій моделі варіацією чинника X. Вибір найбільш адекватного рівняння регресії визначається максимальним значенням індексу детермінації R^2: чим ближче значення R^2 до одиниці, тим більш точно регресійна модель відповідає фактичним даним. Максимальне значення індексу детермінації $R^2 = 0{,}170$. Отже, найбільш адекватне фактичним даним нелінійне рівняння регресії має вигляд:

$$y = 1{,}513x^2 - 165{,}4x + 7476. \qquad (2.6)$$

Аналіз автокореляційної функції і корелограми дозволяє визначити лаг, за якого автокореляція більш висока, відповідно, лаг, за якого зв'язок між поточним і попереднім рівнями ряду найбільш тісний, тобто за допомогою аналізу автокореляційної функції і корелограми можна виявити структуру ряду. Якщо найбільш високим виявився коефіцієнт автокореляції першого порядку, досліджуваний ряд містить тільки тенденцію. Якщо найбільш високим виявився коефіцієнт автокореляції порядку *i*, то ряд містить циклічні коливання з періодичністю в *i* моментів часу. Якщо жоден з коефіцієнтів автокореляції не є значущим, можна зробити припущення відносно структури цього ряду: або ряд не містить тенденції і циклічних коливань *i* має структуру, подібну зі структурою ряду, або ряд містить сильну нелінійну тенденцію, для виявлення якої необхідно провести додатковий аналіз [199].

Максимальне значення індексу детермінації $R^2 = 0{,}170$, тому для виявлення та аналізу загальної тенденції розвитку досліджуваного явища необхідно абстрагуватися від впливу нетрендових факторів. Досягти цього певною мірою дозволяють прийоми згладжування або вирівнювання часового ряду. Проведемо згладження за допомогою ковзної середньої (додаток М, табл. М. 6). Результати дослідження відображено на рис. 2.16.

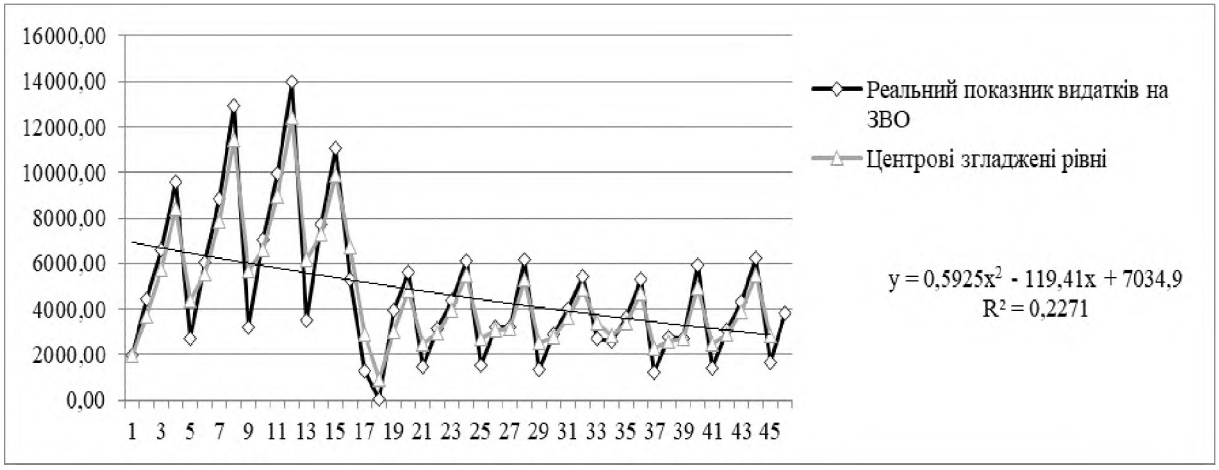

Рис. 2.16. Експоненційне згладження видатків на ЗВО III–IV рівнів акредитації у 2007–2018 рр., млн грн

Джерело: розраховано і побудовано на основі [196].

За допомогою експоненційного згладжування коефіцієнт детермінації становить $R^2 = 0{,}227$, здійснимо згладжування за допомогою ковзної середньої (рис. 2.17).

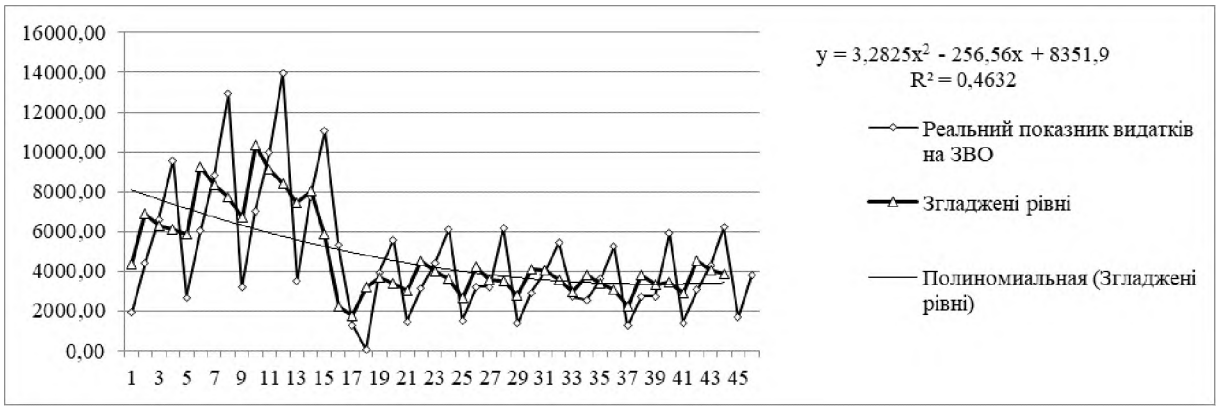

Рис. 2.17. Згладжування реальних показників видатків на ЗВО III–IV рівнів акредитації у 2007–2018 рр. за допомогою ковзної середньої, млн грн

Джерело: розраховано і побудовано на основі [196].

Згладжування у разі ковзної середньої коефіцієнт детермінації збільшується з $R^2 = 0{,}227$, він становить $R^2 = 0{,}463$. За допомогою методів уникнення випадкових флуктуацій у динамічному ряді було визначено, що метод укрупнення інтервалів за реальними капітальними видатками найкраще усунув випадкові флуктуації і надав найбільший коефіцієнт апроксимації (рис. 2.18).

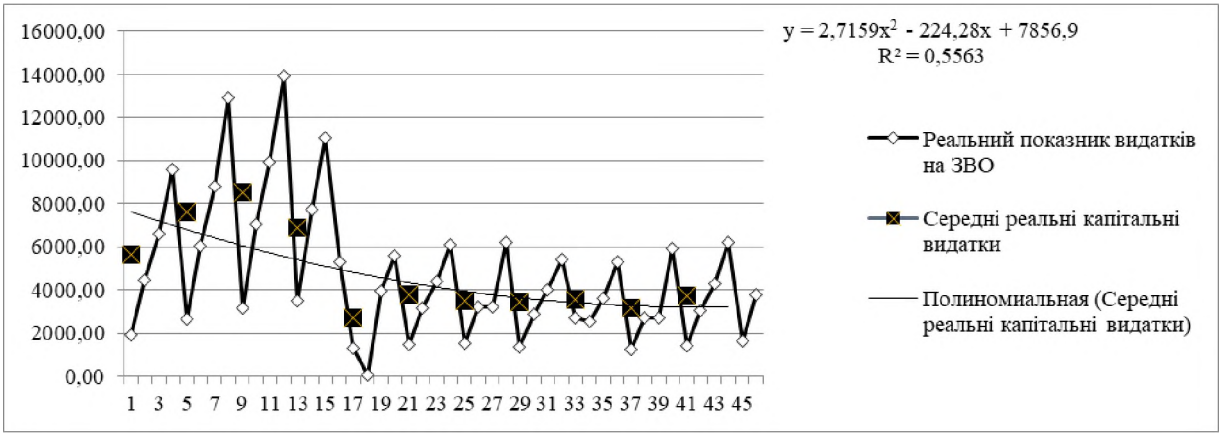

Рис. 2.18. Згладжування методом укрупнення інтервалів реальних показників видатків на ЗВО III–IV рівнів акредитації у 2007–2018 рр., млн грн

Джерело: розраховано і побудовано на основі [196].

Згладжування за допомогою укрупнення інтервалів коефіцієнт детермінації становить $R^2 = 0{,}556$. Результати кореляційно-регресійного аналізу подано у табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Номінальний і реальний показник видатків на заклади вищої освіти III–IV рівнів акредитації у 2007–2018 рр.

Показник	Рівняння тренда	Коефіцієнт детермінації
Номінальні капітальні видатки	$y = -2{,}691x^2 + 382{,}0x + 5180$	$R^2 = 0{,}243$
Реальні капітальні видатки	$y = 1{,}513x^2 - 165{,}4x + 7476$	$R^2 = 0{,}170$
Експоненційне згладжування реальних капітальних видатків	$y = 0{,}592x^2 - 119{,}4x + 7034$	$R^2 = 0{,}227$
Згладження за допомогою ковзної середньої	$y = 3{,}282x^2 - 256{,}5x + 8351$	$R^2 = 0{,}463$
Згладження за допомогою методів укрупнення інтервалів	$y = 2{,}715x^2 - 224{,}2x + 7856$	$R^2 = 0{,}556$

Джерело: розраховано і складено на основі [196].

За результатами кореляційно-регресійного аналізу зробимо висновок, що капітальні видатки на вищу освіту були одержані за допомогою методу укрупнення інтервалів. Коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,556$, тобто найбільш вдало видатки на вищу освіту описує поліном другого порядку рівняння:

$$y = 2,715x^2 - 224,2x + 7856. \quad (2.7)$$

Прогноз реальних показників видатків наведено в табл. 2.9.

Таблиця 2.9

Прогноз реального показника видатків на заклади вищої освіти III–IV рівнів акредитації на I–II квартал 2020 р.

Показник	Прогноз на I квартал	Прогноз на II квартал
Експоненційне згладжування реальних капітальних видатків	3 788,14	2 350,77
Згладження за допомогою ковзної середньої	2 728,99	3 788,14
Згладження за допомогою методів укрупнення інтервалів	2 728,99	2 205,16

Джерело: розраховано і складено на основі [196].

Прогнозування обсягів видатків лише за допомогою методів згладжування недостатньо, тому що ці методи не враховують факторів, які можуть впливати на його обсяги (багатофакторні динамічні моделі), тому вважатимемо цей прогноз орієнтовним.

Під час прогнозування економічних процесів, зокрема щодо вибору специфікації моделі, необхідно, в першу чергу, керуватись економічним аналізом. Вибіркові дані – це лише сукупність цифр, і, маніпулюючи ними, іноді можна отримати хорошу, з точки зору математики, модель, яка не має сенсу. Тому таку важливу роль відіграє «групування», що передує кількісній оцінці (додаток Н, табл. Н. 1).

Групування – задача розбиття заданої вибірки об'єктів (ситуацій) на підмножини, що називаються групами, так, щоб кожна група складалася з подібних об'єктів, а об'єкти різних груп істотно відрізнялися. Метою групування є класифікація об'єктів на відносно гомогенні (однорідні) групи виходячи з досліджуваної кількості ознак (показників, змінних). Об'єкти в групі є відносно подібними з огляду на досліджувані показники і відрізняються від об'єктів в інших групах [200, с. 8].

Визначимо оптимальну кількість груп у процесі класифікації регіонів за рівнем освіти. Попередньо розрахуємо кількість груп, на які розбиваються регіони. Оптимальною буде кількість груп, яка приводить до найбільшої ентропії. Ентропія визначається за формулою (2.7) [201]:

$$H = -\sum_{i=1}^{n} \frac{N_i}{N} \log_2 \frac{N_i}{N} = \log_2 N - \frac{1}{N} \sum_{i=1}^{n} N_i \log_2 N_i , \qquad (2.8)$$

де H – ентропія класифікації, біт;

N – кількість об'єктів у досліджуваній сукупності, од.;

N_i – кількість об'єктів, що потрапили в *i*-ий клас, од.;

$i = \overline{1,n}$, n – кількість груп.

Результати проведеної, відповідно до запропонованої методики, інтегральної оцінки рівнів освіти в регіонах України 2018 р. наведено в додатку Н (табл. Н. 2).

У процесі класифікації регіонів за рівнем розвитку спочатку досліджувана сукупність розбивалась на різне число груп, для яких було проведено аналіз ентропії (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Ентропія класифікації під час оцінки рівнів вищої освіти 2018 р.

Групи	Кількість об'єктів у кластерах, одиниць						Ентропія, біт	Максимальне значення ентропії, біт	Відхилення ентропії від максимального значення, біт
	1	2	3	4	5	6			
1	5	4	2	6	7	9	0,60	1,50	0,90
2	7	9	10	7	5	5	1,50	2,00	0,50
3	4	5	7	5	7	5	2,00	3,00	1,00
4	4	2	1	2	1	1	3,00	5,00	2,00
5	5	5	5	5	5	5	5,00	24,22	19,22
Усього	25	25	25	25	25	25	–	–	–

Джерело: розраховано і складено на основі [178].

З табл. 2.10 зробимо висновок, що регіони можна поділити на п'ять груп за рівнем освіти III–IV рівнів акредитації. Відхилення розрахункового значення ентропії від максимального можливо мінімальне і становить 19,22 %. Групування регіонів України за рівнем вищої освіти 2018 р. наведено у табл. 2.11.

Таблиця 2.11

Групування регіонів України за рівнем якості вищої освіти 2018 р.

№	Характеристика рівнів	К-сть регіонів	Регіони	Рейтинг регіону		Центр групи	Границі групи	
				у групі	загальний			
1.	Найвищий «А»	5	м. Київ	1	1	14,61	5,00	24,2
			Харківська	2	2			
			Дніпропетровська	3	5			
			Львівська	4	3			
			Одеська	5	4			
2.	Високий «В»	4	Запорізька	1	1	4,00	3,00	5,00
			Донецька	2	3			
			Хмельницька	3	2			
			Херсонська	4	4			
3.	Середній «С»	4	Вінницька	1	1	2,50	2,00	3,00
			Черкаська	2	4			
			Тернопільська	3	3			
			Полтавська	4	2			
4.	Низький «D»	7	Житомирська	1	6	1,75	1,50	2,00
			Закарпатська	2	4			
			Івано-Франківська	3	1			
			Київська	4	5			
			Луганська	5	7			
			Миколаївська	6	3			
			Рівненська	7	2			
5.	Найнижчий «Е»	5	Сумська	1	1	1,05	0,60	1,50
			Чернівецька	2	2			
			Чернігівська	3	4			
			Волинська	4	3			
			Кіровоградська	5	5			

Джерело: розраховано і складено на основі [178].

У результаті застосування викладених методів отримано розбивку на п’ять класів регіонів за рівнем якості освіти III–IV рівнів акредитації та було охарактеризовано як найвищий, високий, середній, низький і найнижчий рівні розвитку (табл. 2.11).

З аналізу проведеного групування суб'єктів країни за рівнем вищої освіти в регіональному розрізі на прикладі 2018 р. можна зробити такі висновки:

– у групі «А» виділено місто Київ, Харківська обл., Дніпропетровська обл., Львівська обл. та Одеська обл., що характеризується найвищою інтегральною оцінкою рівнів вищої освіти (14,61 частки одиниці), значення якого у 3 рази перевищує середнє значення цього показника за досліджуваною сукупністю об'єктів і включає п'ять регіонів країни, що становить 20,00 % від усієї сукупності досліджуваних об'єктів;

– група «В» характеризується високою інтегральною оцінкою рівнів вищої освіти (нижня границя – 3,00, верхня – 5,00, центр – 4,00 частки одиниці) та включає чотири регіони країни, що становить 16,00 % від усієї сукупності досліджуваних об'єктів;

– група «С» характеризується середньою інтегральною оцінкою ЗВО рівнів вищої освіти (нижня границя – 2,00, верхня – 3,00; центр – 2,50 частки одиниці) та включає чотири регіони країни, що становить 16,00 % від усієї сукупності досліджуваних об'єктів;

– група «D» характеризується низькою інтегральною оцінкою ЗВО рівнів вищої освіти (нижня границя – 1,5, верхня – 2,00; центр – 1,75 частки одиниці) і включає сім регіонів, що становить 28,00 % від усієї досліджуваної сукупності;

– група «Е» характеризується найнижчою інтегральною оцінкою рівнів вищої освіти (нижня границя – 0,60; верхня – 1,50 і центр – 1,05) і включає п'ять регіонів країни, що становить 20,00 % від усієї сукупності досліджуваних об'єктів.

З метою визначення ефективності використання фінансових ресурсів перед основними розпорядниками бюджетних коштів та ЗВО, що підпорядковані їм, постає необхідність формування комплексної методики оцінки ефективності використання фінансових ресурсів та державної власності. Під час визначення шляхів удосконалення діючих форм бюджетного фінансування до них не може бути застосовано єдиного підходу, перспективи розвитку якого повинні пов'язуватися з цілями, які можуть бути розподілені на загальні та спеціальні. Що стосується капітальних видатків, то вони становлять ту частку бюджету, яку держава витрачає на забезпечення фундаментальних основ соціально-економічного розвитку, тому важливим кроком для забезпечення стабільної динаміки економічного розвитку є збільшення обсягів бюджетних інвестицій з подальшою стабілізацією державних фінансів.

Варто звернути увагу на те, що джерела фінансування закладів вищої освіти залежать насамперед від форми власності закладу вищої освіти [194, с. 176].

Діяльність державного навчального закладу провадиться на підставі кошторису, який надає йому повноваження щодо отримання доходів і здійснення видатків, визначає обсяг і спрямування коштів для виконання своїх функцій та досягнення цілей. Як свідчить вітчизняний та зарубіжний досвід, наразі не вироблено чітких принципів та методів оцінки впливу механізму управління фінансовими ресурсами ЗВО на результативність їх освітньої діяльності. Тому виникає потреба у розробці основ формування та розвитку такої системи управління фінансовими ресурсами ЗВО, яка спроможна реагувати на поточні та стратегічні цілі державної освітньої політики з огляду на потреби споживачів освітніх послуг [202, с. 87].

У загальній системі бюджетів виділяють основний (консолідований) і локальні бюджети. Основний бюджет – це фінансове, кількісно визначене виявлення маркетингових і виробничих планів, необхідних для досягнення поставленої мети, а локальні бюджети, у свою чергу, є вихідною інформаційною базою для розробки основного бюджету [203, с. 30].

Концепція Державної програми розвитку освіти однією з основних проблем визначила обмежене фінансування освіти і науки з державного й місцевих бюджетів, що призвело до погіршення стану матеріально-технічної бази навчальних закладів, їхньої соціальної інфраструктури та гальмування впровадження сучасних інноваційних технологій і засобів навчання. Об'єктивна тенденція розвитку вищої освіти полягає у постійному зростанні потреби у фінансових ресурсах.

Фінансування ЗВО здійснюється за допомогою коштів державного бюджету на умовах державного замовлення на оплату послуг з підготовки фахівців, наукових і науково-педагогічних кадрів та інших джерел, що незаборонені законодавством. Кошторис ЗВО обов'язково включає витрати, пов'язані з розвитком матеріально-технічної і лабораторної бази.

2.3. Специфіка сучасного механізму фінансування закладів вищої освіти державної форми власності

Рух України у напрямі європейської інтеграції вимагає певних змін як існуючих суспільних структур, так і формування нових, зокрема у соціальній сфері. У цьому контексті серйозної уваги заслуговує стан справ у вищій школі країни, яка завжди була предметом досліджень соціологів, психологів і педагогів. В умовах ринкової економіки вища школа потребує перегляду застарілого типу економічно-соціальних відносин, розробки та застосування нових форм роботи та відповідного фінансового забезпечення. Перед закладами вищої освіти постає ряд принципово нових викликів та завдань, вирішенню яких повинен сприяти Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII «Про вищу освіту». Відтак організація навчального процесу, матеріально-технічне, науково-педагогічне, методичне та фінансове забезпечення ЗВО потребує принципових змін і новаторських підходів.

Основою економічного та науково-інтелектуального потенціалу суспільства є сучасна якісна освіта, яка сприяє розвитку й успішному існуванню держави. Роль якісної освіти та її значення посилюються процесами глобалізації, які відбуваються в світі, стрімким розвитком інформаційних технологій, посиленням конкуренції на міждержавному рівні.

В умовах стрімкого розвитку технологічного виробництва, інформаційного прогресу та постіндустріального суспільства для успішного соціально-економічного розвитку будь-якої держави питання якісної освіти стає пріоритетним. Державна політика України має будуватися саме з урахуванням цих факторів і бути спрямованою на вирішення кадрових, інституційних та фінансових питань освітньої сфери. Успішна діяльність закладів вищої освіти в сучасних умовах потребує постійного оновлення матеріально-технічної бази, ведення та розвитку науково-дослідної діяльності, розширення співпраці між закладами освіти як в Україні, так і за її межами, що можливо тільки за умов відповідної фінансової підтримки з боку держави.

Влучною є думка Л. Гордієнко, яка полягає у тому, що на фінансування закладів вищої освіти впливає багато чинників, а саме: форма власності, загальна кількість навчальних закладів і рівень їх конкурентоспроможності в Україні та за її межами, чисельність здобувачів

вищої освіти, що здобувають освіту в окремому навчальному закладі, темпи зростання ВВП, рівень доходів населення, кон'юнктура ринку праці, динаміка чисельності випускників шкіл, рівень фінансової автономії тощо [204].

З огляду на те, що переважна більшість (70 %) ЗВО в Україні є державними, відповідно, й левова частка грошових коштів надходила з державного бюджету. Водночас на сьогодні майже всі заклади вищої освіти надають платні освітні послуги, що є основним джерелом надходження позабюджетних коштів. На рис. 2.19 наведено динаміку структури джерел фінансування здобувачів вищої освіти у навчальних закладах у 2015–2017 рр.

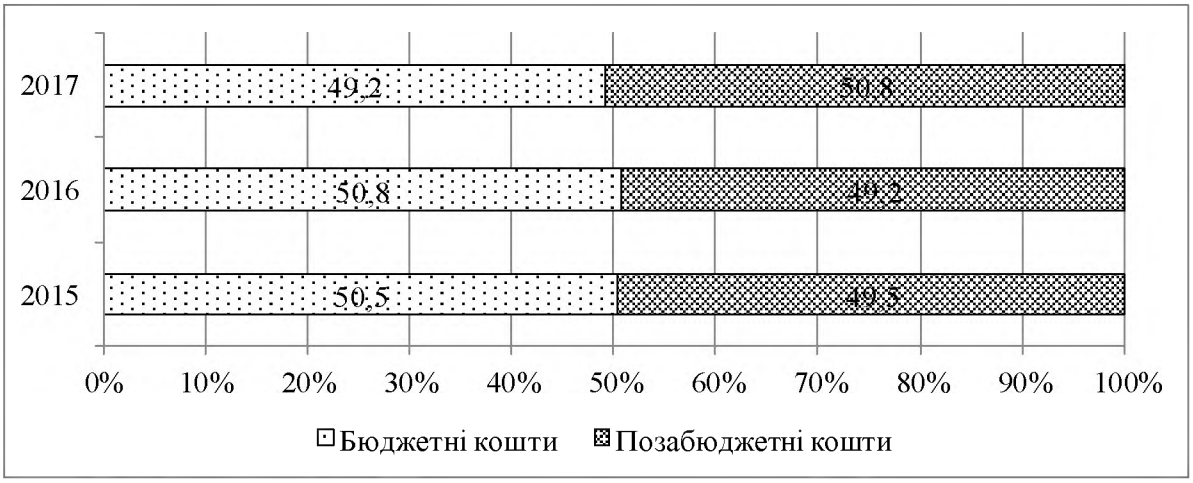

Рис. 2.19. Динаміка структури джерел фінансування здобувачів вищої освіти у навчальних закладах у 2015–2017 рр., %

Джерело: розраховано і побудовано на основі [178].

Аналізуючи структуру наповнення бюджетів закладів вищої освіти, зробимо висновок, що позабюджетні надходження 2017 р. зросли та фактично становили 50,8 %. Отже, характерна особливість сучасного етапу розвитку української освіти полягає в абсолютному та відносному прирості позабюджетного фінансування, що є частиною багатоканальної системи фінансового забезпечення закладів освіти та посиленні ролі і значення позабюджетної діяльності, що обумовлено недостатнім рівнем бюджетного фінансування. Так, Є. Ніколаєв та О. Длугопольський зауважують, що сьогодні більше 10 млрд грн надходить у сферу вищої освіти від фізичних та юридичних осіб, передусім у вигляді оплати навчання здобувачів-контрактників. Тому Україна витрачає на сферу вищої освіти близько 2 % свого ВВП, що є одним з найвищих показників у світі [205].

Пошук оптимального співвідношення між державним і приватним фінансуванням освіти став ключовою проблемою реформування системи вищої освіти в багатьох країнах. Так, у фінансуванні ЗВО у країнах ОЕСР частка позабюджетних джерел становить: у США – 52 %; Великобританії – 38 %; Канаді – 39 %; Японії – 57 %. При цьому варто звернути увагу на відмінності у співвідношенні бюджетних і позабюджетних джерел фінансування. У країнах з більш високим рівнем диференціації доходів залежно від рівня освіти частка приватних інвестицій вище [206].

Водночас сучасні заклади вищої освіти України приймають виклики функціонування в конкурентному середовищі як у середині країни, так і в Європі та світі загалом. Динаміка, що необхідна для завершення формування в Україні Європейського простору вищої освіти, не буде реалізована або призведе до недобросовісної конкуренції, якщо збережеться чинне надмірне регулювання та суворий адміністративний і фінансовий контроль вищої освіти. Тому Уряду України необхідно розширити повноваження ЗВО і зміцнити необхідну їм автономію, забезпечити стабільне інституційно-правове та фінансове середовище. ЗВО повинні брати на себе відповідальність за реалізацію реформи у тісній співпраці зі здобувачами, підвищувати якість діяльності закладу [207].

Варто зазначити, що нині не існує бази освітньої аналітики в Україні, де б містилася інформація про діяльність закладів вищої освіти. Незважаючи на те, що фахівці в галузі освіти вказують на прозорість фінансових дій навчальних закладів, переважна більшість ЗВО не оприлюднює інформацію про характер джерел фінансування їхньої діяльності.

На нашу думку, необхідним є виділення десяти закладів вищої освіти України для аналізу поточного стану їхнього фінансування: Національний університет біоресурсів і природокористування, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Сумський державний університет, Чернівецький національний університет Юрія Федьковича, Запорізький національний університет, Національний технічний університет України «КПІ імені Ігоря Сікорського», Київський національний лінгвістичний університет, Національний авіаційний університет, Херсонський національний університет, Ужгородський національний університет (додаток П, табл. П. 1 і додаток П, табл. П. 2). Вибрані ЗВО є лідерами у загальному рейтингу ЗВО

України та на офіційних сайтах мають відповідну звітну інформацію. Для того щоб прослідкувати, як змінилася структура бюджету зазначених ЗВО у зв'язку з прийняттям нового законодавства, розглянемо їх фінансові показники за 2015 і 2017 роки. На рис. 2.20 наведено надходження грошових коштів на балансові рахунки закладів вищої освіти 2015 р.

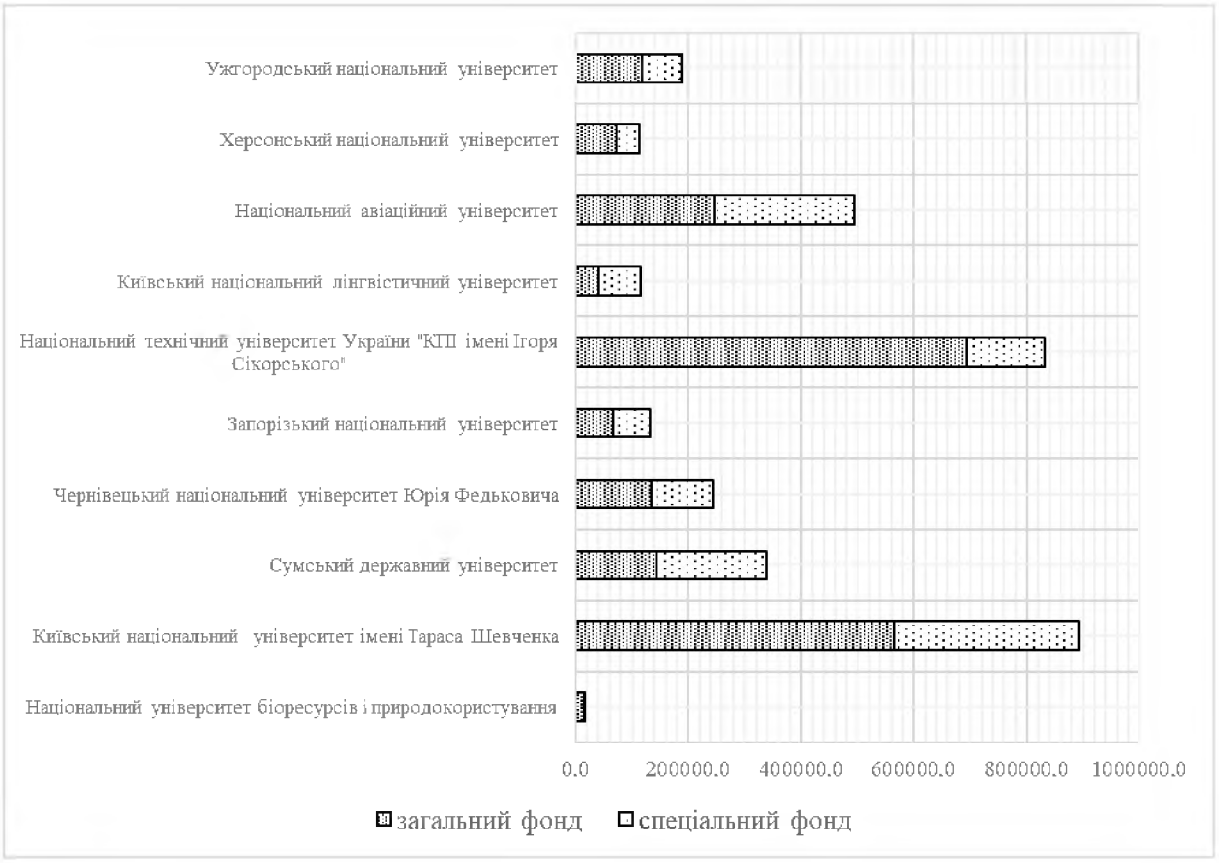

Рис. 2.20. Надходження грошових коштів на балансові рахунки закладів вищої освіти 2015 р., тис. грн

Джерело: розраховано і побудовано на основі [208–217].

З рис. 2.20 зробимо висновок, що станом на 2015 р. у більшості ЗВО у структурі фінансування переважали бюджетні кошти. Виняток становили лише Національний авіаційний університет, Запорізький національний університет, де кошти надходили однаковим обсягом від держави та з позабюджетних джерел. У Київському національному лінгвістичному університеті та Сумському державному університеті частка позабюджетних надходжень значно перевищувала державні кошти.

На рис. 2.21 наведено загальну структуру надходження грошових коштів на балансові рахунки ЗВО 2017 р.

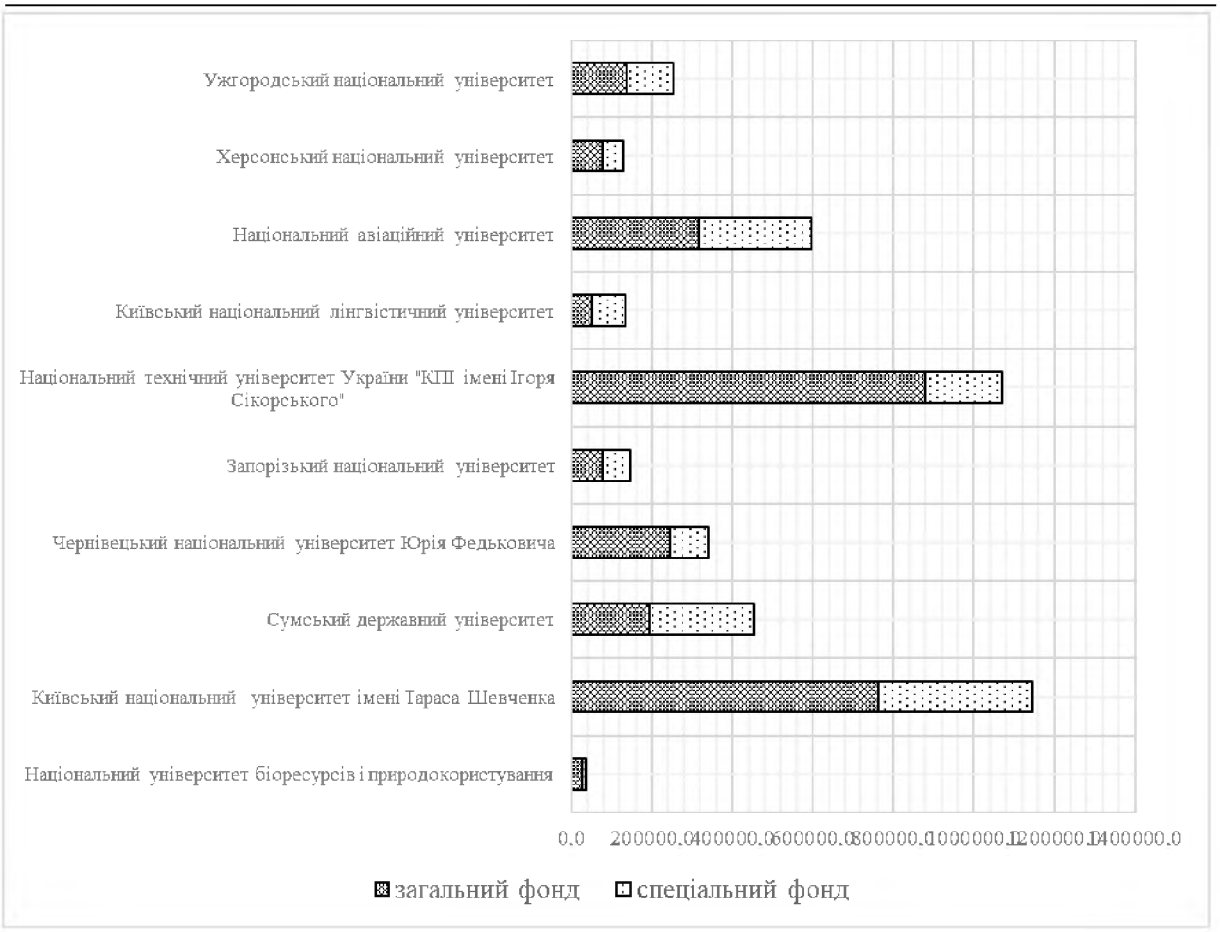

Рис. 2.21. Надходження грошових коштів на балансові рахунки закладів вищої освіти 2017 р., тис. грн

Джерело: розраховано і побудовано на основі [208–217].

Як бачимо, після прийняття 2017 р. нового законодавства відбулися певні зміни. У ряді ЗВО зросла частка позабюджетних надходжень, а саме: Ужгородському національному університеті, Національному технічному університеті України «КПІ імені Ігоря Сікорського», Національному університеті біоресурсів і природокористування. Водночас в інших закладах зросла частка коштів, що були залучені з бюджету. До таких ЗВО можна віднести Національний авіаційний університет, Чернівецький національний університет Юрія Федьковича, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Більш детально розглянемо розподіл фінансових джерел на прикладі кожного ЗВО окремо. Насамперед необхідно проаналізувати кошторис Національного університету біоресурсів і природокористування [208] (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Структура джерел фінансування діяльності Національного університету біоресурсів і природокористування у 2015–2017 рр.

Показники	Значення			Абсолютне відхилення, +/–	
	2015	2016	2017	2016/2015	2017/2016
Надходження з державного бюджету, грн	15 000 000	18 275 771	28 254 500	3 275 771	9 978 729
у т.ч. у %	88,24	73,32	78,08	–14,91	4,75
Позабюджетні надходження, грн	2 000 000	6 649 000	7 933 200	4 649 000	1 284 200
у т.ч. у %	11,76	26,68	21,92	14,91	–4,75
Плата за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю	1 318 896	6 249 000	7 533 200	4 930 104	1 284 200
Надходження бюджетних установ від додаткової (господарської) діяльності	681 104	400 000	400 000	–281 104	0
Усього надійшло	17 000 000	24 924 771	36 187 700	7 924 771	11 262 929

Джерело: розраховано і складено за даними [208].

Отже, у Національному університеті біоресурсів і природокористування грошові кошти надходять переважно з державного бюджету. 2016 р. цей показник зменшився на 14,91 %, однак за підсумками 2017 р. він становив 78,08 %, що на 4,75 % більше, ніж у попередньому році. Відповідно, частка позабюджетних коштів 2017 р. становила 21,92 %, яка включала лише дві статті, а саме: плата за послуги, що надаються бюджетними установами, згідно з їх основною діяльністю, у сумі 7 533 200 грн та надходження бюджетних установ від додаткової (господарської) діяльності у сумі 400 000 грн. Варто зазначити, що обсяг позабюджетних коштів також зростав щороку.

У табл. 2.13 наведено кошторис Ужгородського національного університету [209].

Таблиця 2.13

Структура джерел фінансування діяльності Ужгородського національного університету у 2015–2017 рр.

Показники	Значення			Абсолютне відхилення, +/–	
	2015	2016	2017	2016/2015	2017/2016
Надходження з державного бюджету, грн	117 791 100	132 531 800	138 056 200	14 740 700	5 524 400
у т.ч. у %	62,72	60,65	54,13	–2,08	–6,52
Позабюджетні надходження, грн	70 000 000	86 000 000	117 000 000	16 000 000	31 000 000
у т.ч. у %	37,28	39,35	45,87	2,08	6,52
Плата за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю	69 730 000	76 890 000	116 523 300	7 160 000	39 633 300
Надходження бюджетних установ від додаткової (господарської) діяльності	0	8 635 000	0	8 635 000	–8 635 000
Плата за оренду майна бюджетних установ	270 000	457 000	476 700	187 000	19 700
Усього надійшло	187 791 100	218 531 800	255 056 200	30 740 700	36 524 400

Джерело: розраховано і складено за даними [209].

За даними розрахунків зробимо висновок, що у структурі джерел фінансування діяльності Ужгородського національного університету також переважають надходження з державного бюджету. Однак варто зазначити, що їх частка зменшується щороку. Так 2016 р. вона зменшилась на 2,08 %, а 2017 р. – на 6,52 %. Відповідно, частка позабюджетних коштів зростає. На відміну від попереднього ЗВО, цей заклад, крім двох статей надходжень, також здає майно бюджетної установи в оренду, щороку збільшуючи прибуток від цієї діяльності. Так, 2017 р. плата за оренду становила 476 700 грн, що на 19 700 більше, ніж 2016 р.

У табл. 2.14 наведено кошторис Київського національного університету імені Тараса Шевченка [210].

Таблиця 2.14

Структура джерел фінансування діяльності Київського національного університету імені Тараса Шевченка у 2015–2017 рр.

Показники	Значення			Абсолютне відхилення, +/–	
	2015	2016	2017	2016/2015	2017/2016
Надходження з державного бюджету, грн	565 074 000	610 765 600	764 016 100	45 691 600	153 250 500
у т.ч. у %	63,36	64,74	66,71	1,38	1,97
Позабюджетні надходження, грн	326 746 000	332 672 200	381 331 900	5 926 200	48 659 700
у т.ч. у %	36,64	35,26	33,29	–1,38	–1,97
Плата за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю	247 443 600	243 695 000	282 426 900	–3 748 600	38 731 900
Надходження бюджетних установ від додаткової (господдарської) діяльності	77 577 300	87 252 100	97 120 000	9 674 800	9 867 900
Плата за оренду майна бюджетних установ	1 525 100	1 525 100	1 585 000	0	59 900
Надходження бюджетних установ від реалізації в установленому порядку майна (крім нерухомого майна)	200 000	200 000	200 000	0	0
Усього надійшло	891 820 000	943 437 800	1145348000	51 617 800	201 910 200

Джерело: розраховано і складено за даними [210].

Основним джерелом фінансування Київського національного університету імені Тараса Шевченка є державні кошти, при цьому така тенденція зростає щороку. Так, частка надходжень з державного бюджету 2016 р. зросла на 1,38 %, порівняно з 2015 р., та фактично становила 64,74 %, а 2017 р. зросла на 1,97 %, порівняно з 2016 р., та фактично становила 66,71 %. Втім надходження позабюджетних коштів також зростає з кожним роком, однак їх частка у загальній структурі, відповідно, зменшується. Упродовж аналізованого періоду заклад отримує додаткові кошти з таких джерел, як плата за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю, надходження бюджетних установ від додаткової (господарської) діяльності, плата за

оренду майна бюджетних установ, надходження бюджетних установ від реалізації в установленому порядку майна (крім нерухомого майна).

У табл. 2.15 наведено дані аналізу кошторису Сумського державного університету [211].

Таблиця 2.15

Структура джерел фінансування діяльності Сумського державного університету у 2015–2017 рр.

Показники	Значення			Абсолютне відхилення, +/–	
	2015	2016	2017	2016/2015	2017/2016
Надходження з державного бюджету, грн	144 486 367	167 150 981	195 075 940	22 664 614	27 924 959
у т.ч. у %	42,70	39,20	42,95	-3,50	3,75
Позабюджетні надходження, грн	193885411,3	259 235 625	259 070 150	65 350 213,7	–165 475
у т.ч. у %	57,30	60,80	57,05	3,50	–3,75
Плата за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю	120 862 069	168 975 561	214 254 179	48 113 492	45 278 618
Надходження бюджетних установ від додаткової (господарської) діяльності	9 134 549	22 988 162	37 052 591	13 853 613	14 064 429
Плата за оренду майна бюджетних установ	416 070	520 758	791 895	104 688	271 137
Надходження бюджетних установ від реалізації в установленому порядку майна (крім нерухомого майна)	27 028	22 775	7 496,5	–4 253	–15 278,5
Благодійні внески, гранти, подарунки	2 546 258,88	3 405 684,22	4 192 775,77	859 425,34	787 091,55
Кошти, що отримують бюджетні установи ВВЦІД підприємств, організацій, фіз. осіб	4 054 488,44	151 832,76	233 216	–3 902 655,68	81 383,24
Субвенції	25 000	227 000	2 437 997	202 000	2 210 997
Фінансування за активними операціями	56 819 948	62 447 557	0	5 627 609	–62 447 557
Інше	0	496295	100000	496295	-396295
Усього надійшло	338371778,3	426 386 606	454 146 090	88 014 827,7	27 759 484

Джерело: розраховано і складено за даними [211].

На прикладі Сумського державного університету можна побачити, що частка позабюджетних джерел фінансування переважає над часткою державних надходжень. Так, 2017 р. позабюджетні надходження становили 57,05 % у загальній структурі джерел фінансування діяльності університету, що у вартісному виразі становило 259 070 150 грн. Порівняно з попереднім звітним періодом цей показник зменшився на 3,75 %. Варто зазначити, що Сумський державний університет має широкий діапазон різноманітних джерел надходження додаткових коштів, серед них: плата за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю, надходження бюджетних установ від додаткової (господарської) діяльності, плата за оренду майна бюджетних установ, надходження бюджетних установ від реалізації в установленому порядку майна (крім нерухомого майна), благодійні внески, гранти, подарунки, кошти, що отримують бюджетні установи ВВЦІД підприємств, організацій, фізичних осіб, субвенції, фінансування за активними операціями тощо.

У табл. 2.16 наведено дані аналізу кошторису Чернівецького національного університету Юрія Федьковича [212].

Таблиця 2.16

Структура джерел фінансування діяльності Чернівецького національного університету Юрія Федьковича у 2015–2017 рр.

Показники	Значення			Абсолютне відхилення, +/–	
	2015	2016	2017	2016/2015	2017/2016
1	2	3	4	5	6
Надходження з державного бюджету, грн	135 174 320	625 575 800	245 795 000	490 401 480	–379 780 800
у т.ч. у %	55,30	96,92	72,50	41,62	–24,42
Позабюджетні надходження, грн	109 252 870,4	19 850 000	93 221 000	–89 402 870,4	73 371 000
у т.ч. у %	44,70	3,08	27,50	–41,62	24,42
Плата за послуги, що надаються бюджетними Установами згідно з їх основною діяльністю	78 231 846	19 850 000	80 874 000	–58 381 846	61 024 000
Надходження бюджетних установ від додаткової (господарської) діяльності	12 771 972	0	10 879 000	–12 771 972	10 879 000

Продовження табл. 2.16

1	2	3	4	5	6
Плата за оренду майна бюджетних установ	1 573 467	0	1 452 000	–1 573 467	1 452 000
Надходження бюджетних установ від реалізації в установленому порядку майна (крім нерухомого майна)	16 367	0	16 000	–16 367	16 000
Благодійні внески, гранти, подарунки	4 894 710,39	0	0	–4 894 710,39	0
Кошти, що отримують бюджетні установи ВВЦІД підприємств, організацій, фіз. осіб	337 241	0	0	–337 241	0
Фінансування за активними операціями	242 876	0	0	–242 876	0
Інше	11 184 391	0	0	–11 184 391	0
Усього надійшло	244427190,4	645425800	339 016 000	400998609,6	–306409800

Джерело: розраховано і складено за даними [212].

Отже, в університеті основним джерелом фінансових надходжень є державні кошти. Так, частка надходжень з бюджету 2017 р. становила 72,5 %, що на 24,42 % менше, ніж 2016 р. Це пов'язано з тим, що 2017 р. заклад припинив отримувати кошти з таких джерел, як благодійні внески, гранти, подарунки, кошти, що отримують бюджетні установи ВВЦІД підприємств, організацій, фізичних осіб, субвенції, фінансування за активними операціями тощо.

У табл. 2.17 наведено результати аналізу кошторису Запорізького національного університету [213]. Відповідно до розрахунків структура джерел фінансування цього університету є однорідною. Однак у 2016–2017 рр. спостерігається тенденція до повільного зростання частки позабюджетних коштів як джерела фінансування. Крім також позабюджетних джерел як плата за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю, надходження бюджетних установ від додаткової (господарської) діяльності, плата за оренду майна бюджетних установ, заклад також реалізує майно, за що отримує додаткові кошти.

Таблиця 2.17

Структура джерел фінансування діяльності Запорізького національного університету у 2015–2017 рр.

Показники	Значення			Абсолютне відхилення, +/–	
	2015	2016	2017	2016/2015	2017/2016
Надходження з державного бюджету, грн	66 259 200	74 145 100	76 340 500	7 885 900	2 195 400
у т.ч. у %	49,52	53,48	52,17	3,96	–1,31
Позабюджетні надходження, грн	67 538 500	64 500 000	70 000 000	–3 038 500	5 500 000
у т.ч. у %	50,48	46,52	47,83	–3,96	1,31
Плата за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю	61 883 500	57 593 000	64 280 000	–4 290 500	6 687 000
Надходження бюджетних установ від додаткової (господарської) діяльності	5 400 000	6 570 000	5 400 000	1 170 000	–1 170 000
Плата за оренду майна бюджетних установ	250 000	320 000	300 000	70 000	–20 000
Надходження бюджетних установ від реалізації в установленому порядку майна (крім нерухомого майна)	5 000	17 000	20 000	12 000	3 000
Усього надійшло	133 797 700	138 645 100	146 340 500	4 847 400	7 695 400

Джерело: розраховано і складено за даними [213].

У табл. 2.18 наведено аналіз кошторису Національного технічного університету України «КПІ імені Ігоря Сікорського» [214]. Структура джерел фінансування діяльності цього ЗВО є подібною до попереднього університету. Так, частка надходжень з державного бюджету 2017 р. становила 82,24 %, що на 2,63 % менше, ніж 2016 р. Відповідно, частка позабюджетних коштів зростає та 2017 р. становить 17,76 %. Серед основних позабюджетних джерел фінансування можна виділити плату за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю, надходження бюджетних установ від додаткової (господарської) діяльності, плату за оренду майна бюджетних установ. Однак, незважаючи на зростання цього виду фінансових джерел, обсяги отриманих коштів за вказаними статтями зменшуються щороку.

Таблиця 2.18

Структура джерел фінансування діяльності Національного технічного університету України «КПІ імені Ігоря Сікорського» у 2015–2017 рр.

Показники	Значення			Абсолютне відхилення, +/–	
	2015	2016	2017	2016/2015	2017/2016
Надходження з державного бюджету, грн	692 167 600	784 059 000	879 777 200	91 891 400	95 718 200
у т.ч. у %	83,18	84,87	82,24	1,69	–2,63
Позабюджетні надходження, грн	140 000 000	139 800 000	190 000 000	–200 000	50 200 000
у т.ч. у %	16,82	15,13	17,76	–1,69	2,63
Плата за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю	80 500 000	55 000 000	4 500 000	–25 500 000	–50 500 000
Надходження бюджетних установ від додаткової (господарської) діяльності	83 800 000	52 000 000	4 000 000	–31 800 000	–48 000 000
Плата за оренду майна бюджетних установ	90 000 000	94 000 000	6 000 000	4 000 000	–88 000 000
Усього надійшло	832 167 600	923 859 000	1069777200	91 691 400	145 918 200

Джерело: розраховано і складено за даними [214].

У табл. 2.19 наведено результати аналізу кошторису Київського національного лінгвістичного університету [215]. Протилежною є ситуація у цьому університеті. У закладі основним джерелом фінансування є позабюджетні кошти, їх частка у загальній структурі станом на 2017 р. становила 62,21 %. Основними статтями додаткового доходу є плата за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю, надходження бюджетних установ від додаткової (господарської) діяльності, плата за оренду майна бюджетних установ.

Таблиця 2.19

Структура джерел фінансування діяльності Київського національного лінгвістичного університету у 2015–2017 рр.

Показники	Навчальний період			Абсолютне відхилення, +/–	
	2015	2016	2017	2016/2015	2017/2016
Надходження з державного бюджету, грн	40 714 900	46 050 000	50 580 700	5 335 100	4 530 700
у т.ч. у %	35,06	36,63	37,79	1,56	1,16
Позабюджетні надходження, грн	75 404 000	79 678 000	83 265 700	4 274 000	3 587 700
у т.ч. у %	64,94	63,37	62,21	–1,56	–1,16
Плата за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю	70 132 000	73 253 000	76 331 800	3 121 000	3 078 800
Надходження бюджетних установ від додаткової (господарської) діяльності	4 922 000	5 775 000	6 213 900	853 000	438 900
Плата за оренду майна бюджетних установ	350 000	650 000	720 000	300 000	70 000
Усього надійшло	116 118 900	125 728 000	133 846 400	9 609 100	8 118 400

Джерело: розраховано і складено за даними [215].

Однак варто зазначити, що останні три роки у Київському національному лінгвістичному університеті спостерігається тенденція до зменшення цього виду фінансування. Відповідно, зростають надходження коштів з державного бюджету, які 2017 р. фактично становили 37,79 %, тоді як 2016 р. – 36,63 %.

У табл. 2.20 наведено аналіз кошторису Національного авіаційного університету [216]. Структура джерел фінансування діяльності цього ЗВО є однорідною. Однак упродовж аналізованого періоду зберігається тенденція до зростання частки державних коштів. Так, 2017 р. частка надходжень з державного бюджету становила 53,17 %, що на 0,8 % більше, ніж 2016 р. Джерела надходження додаткових коштів є нерізноманітними та включають усього лише три статті, найбільш прибуткові з яких плата за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю, та надходження бюджетних установ від додаткової (господарської) діяльності.

Таблиця 2.20

Структура джерел фінансування діяльності Національного авіаційного університету у 2015–2017 рр.

Показники	Навчальний період			Абсолютне відхилення, +/–	
	2015	2016	2017	2016/2015	2017/2016
Надходження з державного бюджету, грн	247 192 700	283 322 300	317 517 100	36 129 600	34 194 800
у т.ч. у %	49,94	52,37	53,17	2,43	0,80
Позабюджетні надходження, грн	247 797 000	257 700 000	279 700 000	9 903 000	22 000 000
у т.ч. у %	50,06	47,63	46,83	–2,43	–0,80
Плата за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю	204 797 000	197 700 000	207 700 000	–7 097 000	10 000 000
Надходження бюджетних установ від додаткової (господарської) діяльності	38 000 000	55 000 000	65 000 000	17 000 000	10 000 000
Плата за оренду майна бюджетних установ	5 000 000	5 000 000	7 000 000	0	2 000 000
Усього надійшло	494 989 700	541 022 300	597 217 100	46 032 600	56 194 800

Джерело: розраховано і складено за даними [216].

Подібною є ситуація й у Херсонському національному університеті [217]. Розподіл фінансових джерел цього закладу наведено у табл. 2.21.

Таблиця 2.21

Структура джерел фінансування діяльності Херсонського національного університету у 2015–2017 рр.

Показники	Навчальний період			Абсолютне відхилення, +/–	
	2015	2016	2017	2016/2015	2017/2016
1	2	3	4	5	6
Надходження з державного бюджету, грн	73 624 400	83 390 300	79 104 600	9 765 900	–4 285 700
у т.ч. у %	64,85	65,57	60,90	0,72	–4,67
Позабюджетні надходження, грн	39 901 500	43 787 000	50 782 600	3 885 500	6 995 600
у т.ч. у %	35,15	34,43	39,10	–0,72	4,67

Продовження табл. 2.21

1	2	3	4	5	6
Плата за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю	32 058 100	35 878 000	41 083 800	3 819 900	5 205 800
Надходження бюджетних установ від додаткової (господарської) діяльності	7 783 400	7 644 000	9 260 300	–139 400	1 616 300
Плата за оренду майна бюджетних установ	60 000	265 000	438 500	205 000	173 500
Усього надійшло	113 525 900	127 177 300	129 887 200	13 651 400	2 709 900

Джерело: розраховано і складено за даними [217].

На прикладі Херсонського національного університету можна побачити, що частка державних коштів у структурі фінансування переважає над часткою позабюджетних коштів. Однак позабюджетні надходження зростають щороку, так 2017 р. цей показник становив 39,1 %, що на 4,67 % більше, ніж попереднього року. Варто також зазначити, що перелік джерел позабюджетних коштів у цьому закладі значно вужчий, ніж у Сумському державному університеті.

Проаналізувавши сучасні тенденції розвитку системи освіти, можемо стверджувати, що фінансова автономія надає більш широкі можливості отримання та розподілу фінансування, а також можливостей позичати кошти і залишати у розпорядженні ЗВО невикористані бюджетні кошти. ЗВО України отримують державне фінансування у формі однорічного постатейного бюджету, і саме тому їх фінансова автономія обмежена. Їм не дозволяється зберігати надлишок та немає можливості позичати гроші на фінансовому ринку. Майбутні законодавчі реформи в освіті повинні надати ЗВО можливість залучати додаткові надходження на фінансових ринках. Таким чином, і держава, і влада, і університети можуть визначити інноваційні шляхи диверсифікації та збільшення фінансових потоків ЗВО [218]. Нині основним джерелом надходжень ЗВО є навчання вітчизняних та іноземних здобувачів вищої освіти понад державне замовлення в межах ліцензованого обсягу прийому, підготовка аспірантів і докторантів, навчання на військовій кафедрі. Щодо видатків, то найбільша увага приділяється оплаті праці та стипендіальному забезпеченню.

На думку О. Панич, інвестування коштів у вищу освіту є питанням соціальної відповідальності і безпеки. Втім проблема фінансування охоплює не лише питання кількості коштів, але й механізмів фінансування, а також супутнього регулювання, яке впливає на розподіл цих коштів. Стимули для розвитку закладів вищої освіти залежать від загальної економічної політики держави [219]. Зі свого боку А. Підгорний зазначає, що для залучення додаткових джерел фінансування установи сфери освіти можуть використовувати тільки два джерела: власний інтелектуальний капітал і матеріальну базу. Інтелектуальний капітал забезпечить розвиток освітньої і наукової діяльності, матеріальна база дозволить з оптимальними витратами розвивати як відповідальні, так і непрофільні для навчального закладу напрями діяльності [206].

Зважаючи на вищевказане, варто виділити такі пріоритетні напрями поліпшення та удосконалення механізму фінансування закладів вищої освіти:

– зростання ефективності фінансування освіти з боку держави;

– оптимізація розподілу надходження фінансових ресурсів з боку державного та місцевих бюджетів;

– дієвий контроль за цільовим використанням коштів;

– створення ефективної системи багатоканального фінансування із залученням усіх зацікавлених господарських структур, у т. ч. приватних;

– забезпечення фахової підготовки спеціалістів та урахування їх кількості відповідно до вимог сучасного ринку праці;

– ринкове регулювання матеріального забезпечення працівників закладів вищої освіти щодо стану соціально-економічної ситуації;

– поступове збільшення обсягів фінансування академічної науки;

– удосконалення науково-методичного забезпечення освітнього процесу;

– розширення науково-дослідної діяльності закладів вищої освіти, що, в свою чергу, стане додатковим джерелом фінансування;

– впровадження нової системи взаємодії ЗВО, держави та громадян, яку можна назвати солідарною.

Вважаємо, що реалізація вказаних напрямів значно вдосконалить механізм фінансування сучасних закладів вищої освіти, зважаючи

на те, що лише достатнє забезпечення фінансовими ресурсами здійснить вагомий вплив на стійкий розвиток вищої освіти, а також на рівень підготовки конкурентоспроможних висококваліфікованих фахівців різних видів економічної діяльності.

Базуючись на проведеному дослідженні, доходимо висновку, що недостатній рівень фінансування закладів вищої освіти має негативний вплив на рівень та якість освіти. Недофінансування вищої освіти з боку держави вимагає від ЗВО пошуку додаткових джерел фінансування. Пріоритетом повинен стати позитивний світовий досвід вирішення таких проблем: впровадження системи наукових грантів, залучення до проблем вищої освіти меценатів, спонсорів та зацікавлених комерційних структур; впровадження ефективної системи кредитування закладів вищої освіти та наукових досліджень; удосконалення співпраці ЗВО і виробничих підприємств з метою якомога швидшого втілення наукових розробок у виробництво, яке сприятиме економічному розвитку.

РОЗДІЛ 3
УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ФІНАНСУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

3.1. Ідентифікація загроз у сфері фінансування закладів вищої освіти та способи їх усунення

Освіта є основою розвитку національної економіки України, адже саме знання та наукові досягнення дають можливість забезпечувати конкурентоспроможність української економіки, технологічне переозброєння у різних видах соціально-економічної діяльності. Успіху досягають у постіндустріальному суспільстві ті країни, які змогли забезпечити високий рівень розвитку освіти, які мають нові знання, використовують нові технології. Для багатьох країн вища освіта є пріоритетною сферою економіки. У неї вкладаються значні фінансові ресурси, що забезпечують її розвиток. В Україні існує чимало проблем, що пов'язані з фінансуванням закладів вищої освіти, основна з них – це відсутність фінансових ресурсів [220]. Ці обставини зумовлюють потребу в удосконаленні механізму фінансування закладів вищої освіти.

У цьому контексті Т. Боголіб, яка є засновницею наукової школи фінансового забезпечення розвитку освіти та науки, наголошує на розвитку економіки знань; Л. Іщук та І. Лютий розглядають особливості фінансування закладів вищої освіти; Л. Бурдонос [221] вивчає кризові явища в системі вищої освіти; А. Вербицька [222] досліджує пріоритетні напрями фінансування вищої освіти у європейських країнах; Т. Добко [223] вивчає диверсифікацію джерел фінансування вищої освіти; І. Жиляєв [224] характеризує сучасний стан та проблеми вищої освіти України; Ю. Заїка [225] досліджує проблеми та перспективи економічного розвитку у сфері вищої освіти; В. Кремень [183] вивчає перспективи розвитку освіти в Україні; Ю. Семенець [226] характеризує стан фінансування системи вищої освіти в Україні; О. Цюк [227] досліджує розвиток системи освіти у Швеції; О. Чумак [134] розглядає основні підходи до модернізації державного механізму фінансування вищої освіти в умовах реформування тощо. Проте поряд з численними напрацюваннями у сфері вищої освіти та позитивними змінами, що

відбуваються під час реформування закладів вищої освіти та приведення їх до європейських стандартів, виникає ряд загроз, що порушують ефективну діяльність навчальних закладів.

Так, Л. Бурдонос, І. Жиляєв і В. Кремень вважають, що основними проблемами у сфері освіти є нереагування закладів вищої освіти на зміни, що відбуваються на світовому ринку освітніх послуг. На їх думку це призводить до невизнання українських ЗВО на міжнародному рівні. Не можна не погодитися з І. Совсун у контексті того, що «співпраця вітчизняних закладів вищої освіти з міжнародними колегами залишається слабкою. Додатковим доказом невизнання української освіти на міжнародній арені є відсутність вітчизняних закладів вищої освіти у глобальних рейтингах або надзвичайно низькі позиції (починаючи з 800 місця). Українські ЗВО характеризуються низьким рівнем інтернаціоналізації, а також стрімким старінням наукових ресурсів, отриманих у спадок від радянських учених та дослідників, що створюють умови для зниження якості освітньо-наукового прогресу» [228].

Варто зазначити, що позиції науковців і політиків є неузгодженими, тому сучасність української освіти є достатньо суперечливою. З одного боку, політиками підтримуються минулі здобутки, оскільки вони характеризуються значним потенціалом, а з іншого – наявна незадоволеність суспільства та роботодавців якістю університетської підготовки, слабким зв'язком з ринком праці та наукою, про що свідчать різноманітні опитування, міжнародні порівняння, рейтинги та моніторинги. Л. Бурдонос, досліджуючи ці питання, вказує, що в сучасній Україні система вищої освіти багато в чому зберігає консервативні риси, які виявляються у сповільненій реакції вітчизняних закладів вищої освіти на зміни, що відбуваються на світовому ринку освітніх послуг [221]. В українських навчальних закладах недостатньо уваги приділяється розвитку творчого потенціалу здобувачів вищої освіти та науковців, оскільки перевага надається більше теоретичному освоєнню ними інформації, ніж на отримання практичних навичок та розвитку необхідних професійних якостей майбутніх фахівців. Нерідко випускники вітчизняних ЗВО є непідготовленими до виконання своїх професійних обов'язків, тим більше на посадах у міжнародних компаніях. Про це свідчить масовий відтік молодих випускників переважно до тих сфер діяльності, де наявність вищої професійної освіти не є обов'язковою. Така ситуація виникла внаслідок низького рівня інтеграції інформаційних технологій у професійну діяльність громадян.

Разом з тим, на думку Ю. Заїки, О. Панич і Т. Троцика [219, 220], варто звернути увагу на вирішення таких питань, як нормативно-правове регулювання вищої освіти, низький рівень модернізації закладів освіти, невідповідність рівня оплати праці європейським стандартам, низький рівень підтримки науково-дослідницької діяльності. І вже сьогодні є конкретні завдання щодо удосконалення освітньої діяльності у сфері вищої освіти, зокрема: створення нової формули фінансування закладів вищої освіти, що побудована не на кількісних показниках, а акцент сконцентровано на якісних параметрах діяльності; надання свободи у використанні грошових ресурсів, що надходитимуть до бюджетів закладів вищої освіти, часткове розпорядження майном, можливість самостійно формувати заробітні плати працівникам; організація та проведення навчання з менеджменту адміністративного апарату закладів вищої освіти на рівні МОН; проведення ліцензування в електронному форматі; уніфікація системи формування ключових показників ефективності діяльності ЗВО; створення та затвердження пакета законів щодо змін системи управління і порядку фінансування ЗВО; введення в практику дієвих регіональних наглядових рад за діяльністю ЗВО.

Матрицю проблем фінансування вітчизняних ЗВО та шляхів їх вирішення наведено в додатку Р табл. Р. 1 та табл. Р. 2.

У результаті досліджень було виділено ряд загроз ефективного функціонування закладів вищої освіти, зокрема (рис. 3.1):

Вважаємо, що важливо здійснити моделювання загроз та побудувати економіко-математичну модель, яка охоплюватиме різні параметри й дозволить визначити проблемні аспекти у фінансуванні навчальних закладів. Вчасно виявлені загрози, які можуть спричинити негативний вплив на функціонування навчальних закладів, а також оперативно вжиті заходи щодо їх усунення чи мінімізації негативного впливу сприяють ефективному та стабільному розвитку не лише окремо взятих закладів вищої освіти, але й у цілому всієї освітньої сфери. Використовуючи метод аналізу ієрархії загроз ефективному функціонуванню цих закладів, можна упорядкувати їх за важливістю впливу на процес [229], а метод Томаса Сааті дозволить виявити компоненти для посилення чи послаблення дії спричиняючого фактора [230].

Рис. 3.1. Основні загрози функціонування закладів вищої освіти

Джерело: власна розробка.

Припустимо, що множина $Z = \{z_1, z_2, \ldots z_m\}$ містить загрози функціонування закладів вищої освіти в сучасних економічних, соціальних та політичних реаліях. Відтак необхідно визначити ключові загрози, чим задано підмножину $Z_1 = \{z_1, z_2, \ldots z_n\}$ множини Z ($Z_1 \subset Z$). Сформуємо таблицю, де буде зазначено перелік факторів (загроз) і їх математичне позначення (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Перелік факторів та їх математичне позначення

Математичне позначення	Назва фактора	Мнемонічна назва
Z_1	Низький рівень інтернаціоналізації вітчизняних закладів вищої освіти	НРІ
Z_2	Неузгодженість позицій науковців та політиків щодо розвитку освіти	НПНП
Z_3	Моральний і фізичний знос основних засобів та нематеріальних активів у закладах вищої освіти	ММЗОЗ
Z_4	Відносна сповільненість темпів розвитку освіти порівняно зі стрімкою модернізацією сучасного суспільства	ВСТРО
Z_5	Відставання якості освіти порівняно з освітніми системами розвинених держав	ВЯО
Z_6	Низький рівень підготовки випускників закладів вищої освіти	НРПВ
Z_7	Незбалансованість джерел фінансування вищої школи (значне перевалювання державної частки)	НДФ
Z_8	Перенасиченість ринку праці випускниками закладів вищої освіти	ПРПВ
Z_9	Відрив навчання від практики	ВН
Z_{10}	Недостатнє фінансування інноваційних потреб закладів вищої освіти та розвитку науково-педагогічного потенціалу	НФІП
Z_{11}	Відсутність чіткої стратегії фінансування закладів вищої освіти	ВЧСФ
Z_{12}	Невідповідність статусу закладів вищої освіти «бюджетна установа» як суб'єктів економічної діяльності засадам ринкової економіки	НС
Z_{13}	Конкуренція вітчизняних закладів вищої освіти із зарубіжними навчальними закладами	КВЗ

Джерело: власна розробка.

Відобразимо підмножину факторів Z_1 та можливі каузальні зв'язки між ними за допомогою орієнтованого графа (рис. 3.2), який складається з 13 точок, де ребра з'єднують суміжні пари вершин (z_i, z_j). Стрілка прямує від фактора z_i, що залежить від фактора z_j (кінець стрілки). Так, наприклад, низький рівень підготовки випускників закладів вищої освіти спричинений недостатнім фінансуванням інноваційних потреб цих закладів та розвитку науково-педагогічного потенціалу.

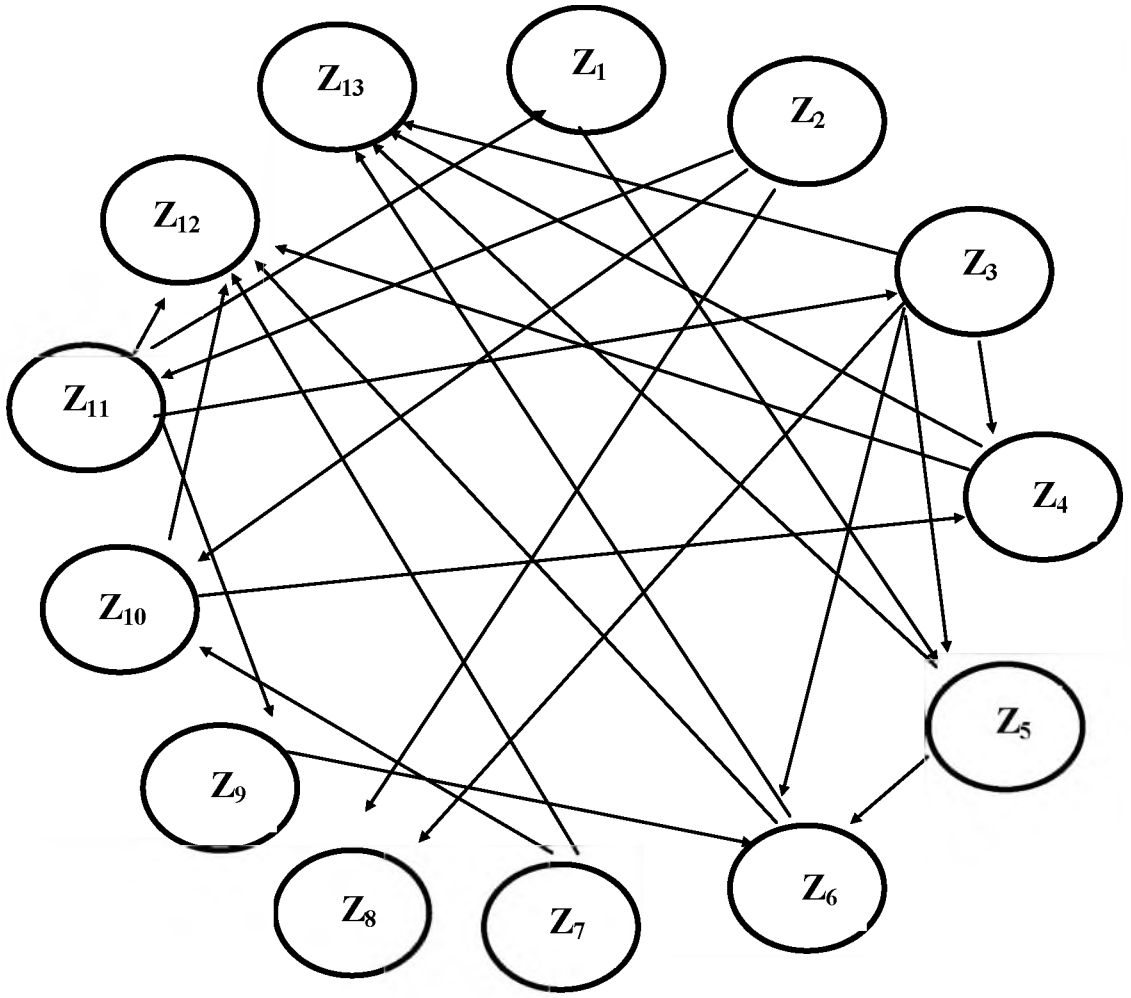

Рис. 3.2. Граф каузальних зв'язків між основними загрозами ефективного фінансування закладів вищої освіти

Джерело: власна розробка.

Варто зазначити, що каузальні зв'язки – мовна репрезентація логічної категорії причинності [231]. В основі каузації, як зазначає Г. Глущук, полягає причинний зв'язок, який визначається по-різному: з одного боку, це зв'язок між двома субстанціями у тих випадках, коли одна з них спонукає іншу до дії, з іншого – це таке співвідношення між ситуаціями, при якому наявність однієї ситуації обумовлює реалізацію іншої [231].

Використовуючи дані рис. 3.2, можна побудувати бінарну матрицю залежності $B = (b_{ij}, \quad i,j = \overline{1,13})$, де кожен з елементів матриці

$$b_{ij} = \begin{cases} 1, \text{ якщо вершина } i \text{ залежить від вершини } j \\ 0, \text{якщо вершина } i \text{ не залежить від вершини } j \end{cases} \qquad (3.1)$$

За результатами бінарного відношення «залежить від», усі елементи в матриці можуть приймати два значення – 0 і 1.

Таблиця 3.2 демонструє бінарну матрицю залежності, де в першому стовпчику та першому рядку таблиці зазначається номер загрози, а в другому рядку і в другому стовпці – її назва. Створена матриця задовольняє умову транзитивності.

Таблиця 3.2

Бінарна матриця залежності каузальних зв'язків між основними загрозами ефективного функціонування закладів вищої освіти

№ з/п	Мнемонічна назва фактора	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
		НРІ	НПНП	ММЗОЗ	ВСТРО	ВЯО	НРПВ	НДФ	ПРПВ	ВН	НФІП	ВЧСФ	НС	КВЗ
1.	НРІ	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
2.	НПНП	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	1	0	0
3.	ММЗОЗ	0	0	0	1	1	1	0	1	0	0	0	0	1
4.	ВСТРО	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
5.	ВЯО	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	1
6.	НРПВ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
7.	НДФ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0
8.	ПРПВ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
9.	ВН	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
10.	НФІП	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0
11.	ВЧСФ	1	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0
12.	НС	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
13.	КВЗ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Джерело: власна розробка.

Побудуємо матрицю досяжності I + B, де I – одинична матриця порядку 13. Отримана матриця відповідає умові [232]:

$$(I+B)^{k-1} \leq (I+B)^k = (I+B)^{k+1}, \qquad (3.2)$$

де k – ціле число.

Із множини Z_1, яку раніше визначили, для кожного із тринадцяти факторів можна виділити дві підмножини: $R(z_i)$ – множина досяжності, $A(z_i)$ – попередня множина (множина попередніх вершин). Досяжною вершина може вважатися за такі умови: вершину z_j можна досягти з вершини z_i, а у графі (рис. 3.2) буде наявний шлях, що веде з вершини z_i до вершини z_j. Вершина z_i є вершині z_j попередницею, в разі якщо може досягнути її вершини.

Сформовані множини $R(z_i)$, $A(z_i)$, а також їх переріз $R(z_i) \cap A(z_i)$ представлено у табл. 3.3. З тих вершин графа, для яких виконується умова

$$A(z_i) = R(z_i) \cap A(z_i), \qquad (3.3)$$

формується перший (нижній) рівень ієрархії. Ці вершини можна вважати такими, які є недосяжними з усіх інших вершин графа.

Необхідно визначити перший рівень (нижній з точки зору найбільшого впливу на досліджуваний об'єкт) в ієрархії загроз. Саме для цього потрібно побудувати таблицю (табл. 3.3) відповідно до вищезазначеного алгоритму [233].

Таблиця 3.3

Перша ітерація каузальних зв'язків між основними загрозами ефективного функціонування закладів вищої освіти

Z_i	$R(z_i)$	$A(z_i)$	$R(z_i) \cap A(z_i)$
Z_1	Z_1, Z_5	Z_1, Z_{11}	Z_1
Z_2	Z_2, Z_8, Z_{10}, Z_{11}	Z_2	Z_2
Z_3	$Z_3, Z_4, Z_5, Z_6, Z_8, Z_{13}$	Z_3, Z_{11}	Z_3
Z_4	Z_4, Z_{12}, Z_{13}	Z_3, Z_4, Z_{10}	Z_4
Z_5	Z_5, Z_6, Z_{10}, Z_{13}	Z_1, Z_3, Z_5	Z_5
Z_6	Z_6, Z_{12}, Z_{13}	Z_3, Z_5, Z_6, Z_9	Z_6
Z_7	Z_7, Z_{10}, Z_{12}	Z_7	Z_7
Z_8	Z_8	Z_2, Z_3, Z_8	Z_8
Z_9	Z_6, Z_9	Z_9, Z_{11}	Z_9
Z_{10}	Z_4, Z_{10}, Z_{12}	Z_2, Z_5, Z_7, Z_{10}	Z_{10}
Z_{11}	$Z_1, Z_3, Z_9, Z_{11}, Z_{12}$	Z_2, Z_{11}	Z_{11}
Z_{12}	Z_{12}	$Z_4, Z_6, Z_7, Z_{10}, Z_{11}, Z_{12}$	Z_{12}
Z_{13}	Z_{13}	$Z_3, Z_4, Z_5, Z_6, Z_{13}$	Z_{13}

Джерело: власна розробка.

Виконання умови (3.3) чітко представлено для загроз: Z_2 – неузгодженість позицій науковців та політиків щодо розвитку освіти; Z_7 – незбалансованість джерел фінансування вищої школи (значне перевалювання державної частки). Наступним кроком буде видалення з таблиці рядків, які відповідають обраним вершинам (Z_2, Z_7), а також видалення цифр 2, 7 з усієї таблиці [232]. Відповідно, в орієнтованому графі видаляються всі вершини, що відповідають визначеним загрозам. Засобами комп'ютерного моделювання було отримано сім рівнів ієрархії загроз (рис. 3.3).

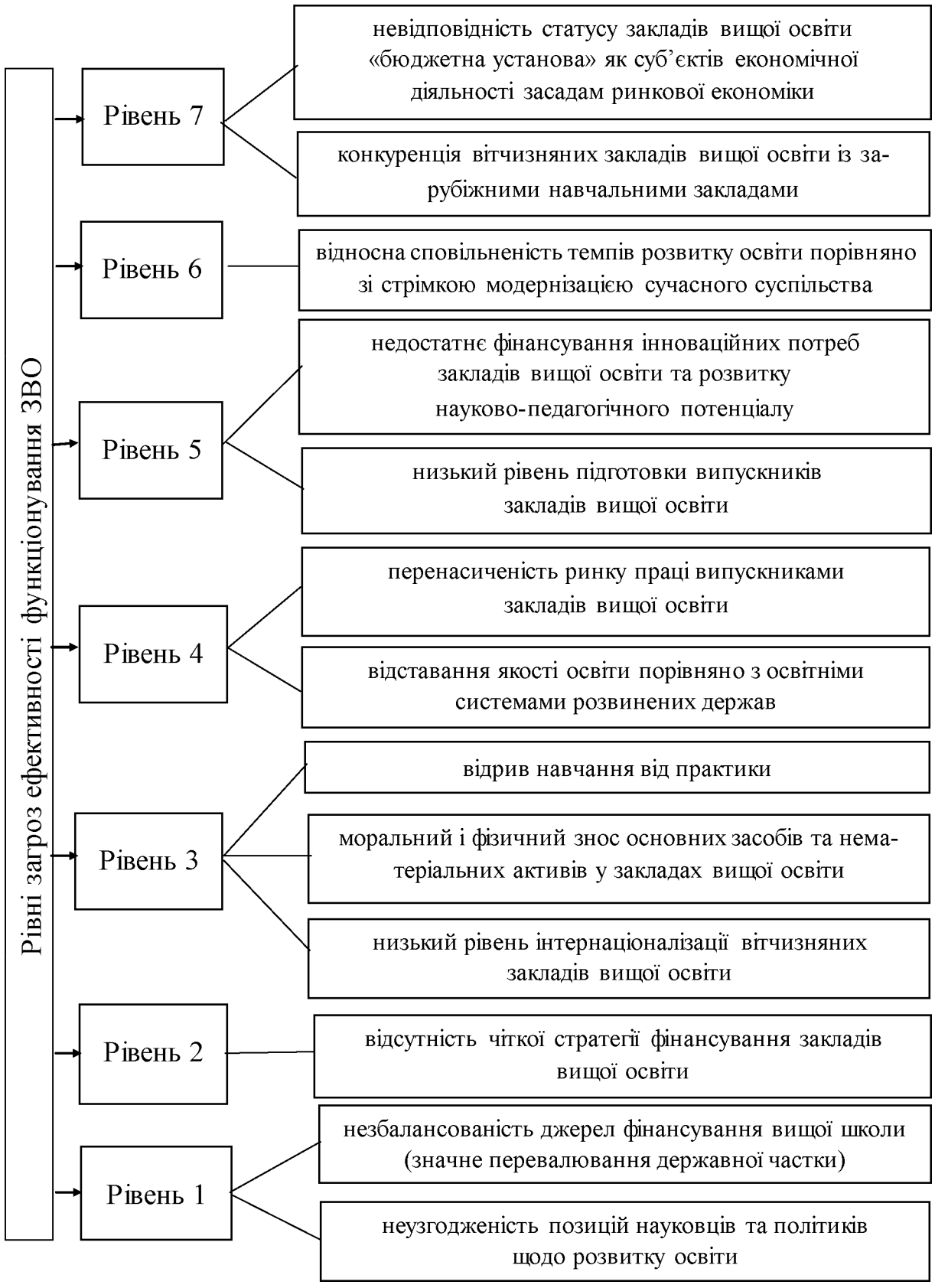

Рис. 3.3. Рівні загроз ефективності функціонування закладів вищої освіти в Україні

Джерело: власна розробка.

Виокремлено наступні рівні ієрархії загроз ефективного функціонування закладів вищої освіти. Здійснивши аналіз, зробимо висновок, що найвищим ступенем ризику є загроза, яку отримали на сьомому рівні, – невідповідність статусу закладів вищої освіти «бюджетна установа» як суб'єктів економічної діяльності засадам ринкової економіки, а також конкуренція вітчизняних закладів вищої освіти із зарубіжними навчальними закладами. Нині усі державні заклади вищої освіти перебувають у статусі «бюджетна установа», які, відповідно до Бюджетного кодексу України, «повністю утримуються за рахунок державного чи місцевого бюджету» і є неприбутковими [71]. У цьому контексті погоджуємося, що «статус «бюджетна установа» унеможливлює одержання закладами вищої освіти економічної (у тому числі фінансової) самостійності (автономії)» [1]. Необхідно розширити автономію, як це працює за кордоном. Отже, в цьому контексті Кабінет Міністрів України вбачає за необхідне змінити систему фінансування та «прогнозує, що за 5 років не менш ніж 70 % державних закладів вищої освіти вийдуть із статусу бюджетної установи» [234]. Це міститься і у Програмі діяльності КМУ, що затверджена постановою від 29.09.2019 № 849 [234].

Закладам вищої освіти необхідно здійснювати економічну діяльність у статусі, що надасть їм повну фінансову автономію. Це, зокрема, такі статуси, як некомерційна організація та нефінансова корпорація. Статус некомерційної організації, відповідно до СНР–2008, передбачає, що прибуток, який отримує навчальний заклад, може повністю залишатися у його розпорядженні [1].

Що ж до конкуренції вітчизняних закладів вищої освіти із зарубіжними навчальними закладами, то сьогодні багато молоді здобувають освіту за кордоном. І щороку цей показник зростає. За даними ЮНЕСКО, нині за кордоном навчається близько 40 тисяч українців [235]. В Україні здобувачам вищої освіти необхідно створити умови для отримання якісної освіти та практичної самореалізації в майбутньому. Цікавим є той факт, що в Німеччині, за статистичними дослідженнями, кожен другий стартап створюється завдяки талановитим студентам, які бажають реалізувати свої бізнес-ідеї, а не через потребу отримувати прибутки. При цьому в Німеччині стартапи створюються в інкубаторах при університетах [236, с. 800]. В Україні у напрямі запровадження інноваційних екосистем при університетах уже почали робитись перші кроки. Створюються бізнес-школи та центри

підприємництва при закладах вищої освіти в Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», у Національному університеті «Львівська політехніка» та в Українському католицькому університеті. У березні 2018 року підписано Меморандум про співробітництво та взаємодію між Міністерством освіти і науки України та ГО «Платформа інноваційного партнерства» (YEP) щодо розвитку мереж бізнес-інкубаторів при ЗВО України, де науковці допомагатимуть здобувачам вищої освіти втілювати результати своїх досліджень у бізнес [236, с. 805]. Імплементація такого досвіду щодо створення інноваційних екосистем (стартапів) при закладах вищої освіти в Україні сприятиме не лише збільшенню фінансування закладів освіти, але й відкриватиме можливість у розбудові економічної системи країни за участі талановитої молоді, їх креативного мислення та допомагатиме самореалізуватися в практичній діяльності. Новостворені підприємства запроваджуватимуть інноваційні продукти, створюватимуть нові робочі місця, підтримуватимуть здорову конкуренцію в бізнесі.

Проведений аналіз дозволив визначити, що шостий рівень ієрархії визначає одну загрозу – відносну сповільненість темпів розвитку освіти порівняно зі стрімкою модернізацією сучасного суспільства. Реформи, які проводяться в освітній сфері, сповільнюються, оскільки відсутня єдина узагальнена концепція розвитку освітньої системи, недосконала теоретико-методологічна база управління нею, зважаючи на новітні досягнення сучасної науки, зміни у світоглядній парадигмі. Значно необхідним є формування та запровадження новітньої стратегії щодо політики держави в освітній сфері, яка відповідатиме діючим світовим тенденціям, а також вітчизняним напрямам розвитку соціально-політичної, економічної і культурної сфер життя суспільства, а саме: проведення політики формування ринкових відносин; стимулювання громадян до професійного зростання та самореалізації; заохочення українців до опанування нових технологій для подальшого запровадження їх в економічну діяльність; пришвидшення змін у виробництві; здійснення демократизації суспільно-політичних відносин тощо. Визначено, що в сучасних умовах розвитку вітчизняної вищої освіти не вистачає глибокого наукового дослідження проблем, системної координації, послідовних кроків у реалізації програмних документів, натомість як ефективна державна політика повинна гуртуватися на проведенні ретельного та всебічного аналізу, знаходженні

та порівнянні різних можливих варіантів розвитку, визначенні пріоритетних ефективних напрямів управління системою вищої освіти та здійсненні контролю за нею [237, с. 21].

П'ятий рівень ієрархії формують дві загрози – низький рівень підготовки випускників закладів вищої освіти і недостатнє фінансування інноваційних потреб закладів вищої освіти та розвитку науково-педагогічного потенціалу.

Сьогодні в Україні стандарти української вищої освіти застарілі і саме тому не встигають за розвитком світового прогресу та інноваціями. Скоригувати створений на ринку праці України дисбаланс можуть допомогти нові і перспективні стратегії формування діалогу між вищою школою та бізнес-середовищем [238]. У цьому контексті вбачаємо за необхідне формування освітнього кластеру як механізму взаємодії закладів вищої освіти з бізнес-структурами в рамках державно-приватного партнерства з відповідним фінансовим забезпеченням. Це сприятиме реалізації ефективного механізму провадження освітньо-наукової діяльності, належної оплати праці науково-педагогічних працівників, диверсифікації джерел фінансування освітніх програм і наукових досліджень. Варто зазначити, що освітньо-наукові кластери – система навчання, взаємонавчання та інструментів самонавчання в інноваційному ланцюгу «освіта – наука – технології», що заснована переважно на горизонтальних зв'язках всередині ланцюга (побудова цілісної системи багаторівневої підготовки фахівців для підприємств та організацій на основі інтеграції закладів освіти та підприємств-роботодавців, які забезпечують підвищення якості, скорочення термінів підготовки, закріплення здобувачів освіти у підприємствах та організаціях, створення гнучкої системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів з урахуванням поточних і прогнозних вимог регіону, економіки та суспільства).

Четвертий рівень ієрархії належить таким загрозам: відставання якості освіти порівняно з освітніми системами розвинених держав, перенасиченість ринку праці випускниками закладів вищої освіти.

На відміну від західних закладів вищої освіти, які зацікавлені в оприлюдненні відкритої інформації щодо рівня працевлаштування випускників, на сайтах України дані подібного формату майже відсутні на офіційних сайтах вітчизняних ЗВО, і це ще більше сприяє поглибленню кризи на ринку праці у молоді: вступники обирають освітні програми переважно за рівнем престижності та складності навчання,

наявністю бюджетних місць у ЗВО, але не за запитаністю ринку праці. Саме тому на ринку праці в Україні створюється професійно-кваліфікаційний дисбаланс між попитом і пропозицією робочої сили. Вітчизняні ЗВО з метою залучення якомога більше абітурієнтів розповсюджують програми підготовки державних службовців, управлінців, менеджерів, і це приваблює абітурієнтів відносною легкістю навчання, а основне – обіцяною високою оплатою праці, однак у результаті збільшує навантаження подібних спеціалістів на ринок праці, а це, в свою чергу, змушує випускників ЗВО цих спеціалізацій перекваліфіковуватися чи погоджуватися на будь-яку іншу суміжну роботу [238].

За кордоном питання якості освіти одне з найважливіших. Робиться вагомий акцент на якості науковців, викладачів, навчальних програм, менеджменту, міжособистісних відносин, що в результаті дають якість, конкурентоспроможність, ефективність, продуктивність освітніх послуг. Також за кордоном використовують рівні оцінювання якості, зокрема: CQI, TQM, TQ (загальна якість), CI (постійне вдосконалення) та QCI (поліпшення якості та комунікацій) [239]. Впевнені, що запровадження діагностики рівня засвоєння теоретичних знань і практичних умінь здобувачами вищої освіти, атестації викладачів, оцінки функціональності певних підрозділів (факультетів, кафедр та ЗВО у цілому) дозволить закладам вищої освіти вийти на новий освітній рівень.

Третій рівень ієрархії загроз формують такі фактори, як низький рівень інтернаціоналізації вітчизняних закладів вищої освіти, моральний і фізичний знос основних засобів та нематеріальних активів у закладах вищої освіти, відрив навчання від практики.

Відомо, що у результаті надмірного зносу основних засобів погіршуються функціональні якості об'єктів. Також скорочується термін їхньої служби, а утримання й експлуатація дорожчають, споживаючи все більше матеріальних, трудових та енергетичних ресурсів, що негативно відображається на бюджетних і суспільних витратах на утримання об'єктів державної власності, зокрема і закладів вищої освіти. За видами економічної діяльності, пов'язаними з наукою та освітою, ступінь зносу 2017 р. становив близько 50 %. Основною фінансовою причиною незадовільного стану майнових комплексів ЗВО є відносна недостатність капітальних інвестицій на стадії експлуатації.

У розвинених країнах, передусім у Великій Британії та США, у 1980-х рр. завдяки поширенню концепції управління вартістю життєвого циклу (Life Cycle Costing) відбулося переосмислення критеріїв

управління нерухомістю, особливо коли об'єкти проєктуються, будуються, утримуються й експлуатуються одним власником – державою, яка прагне оптимізувати відповідні сукупні витрати.

Похідні від ідеї вартості життєвого циклу концепції менеджменту, які стосуються управління об'єктами нерухомості, такі:

– управління будівлею (Building Management);
– управління активами (Assets Management);
– управління власністю, нерухомістю (Property Management);
– управління об'єктом експлуатації (Facilities Management) [240].

Потрібно адаптувати і використовувати названі концепції у складі загальної методології ефективного управління майновими комплексами ЗВО.

Наступною проблемою є відрив навчання від практики, і вже останнім часом ексміністр освіти і науки України Л. Гриневич у своїх виступах наголошувала на необхідності впровадження дуальної освіти. Дуальна освіта передбачає поєднання практичної діяльності і навчання, коли нового спеціаліста освітній заклад готує разом з підприємством (фірмою, організацією). Тобто підприємство визначає необхідні йому спеціальності й замовляє їх у закладі освіти. На нашу думку, це гарна практика, оскільки здобувачі уже одразу набуті знання імплементовують у практичну сферу і після закінчення навчання стають висококваліфікованими працівниками. Молодь упевнена у тому, що набуті теоретичні знання і практичні навички необхідні в практичній діяльності і вони будуть працевлаштовані саме за цим напрямом.

Другий рівень ієрархії загроз формує такий фактор, як відсутність чіткої стратегії фінансування ЗВО. Упродовж усіх років незалежності Україна постійно вдосконалює механізм фінансування, проте на сьогодні чіткої стратегії фінансування ЗВО не існує. На основі зазначеного, пропонуємо запровадити в дію ряд перспективних шляхів удосконалення механізму фінансування ЗВО, що дозволить їм отримати більшу автономність, також варто зазначити про важливість і необхідність освітнього кредитування. Зокрема, впровадження освітнього кредитування забезпечуватиме доступ до платної вищої освіти різних верств населення. Практична реалізація такої моделі сприятиме диверсифікації банківської діяльності, підвищенню якості освітніх послуг закладів вищої освіти в Україні, а також створенню умов для здорової конкуренції між ними.

Аналізуючи досвід США у фінансуванні освітньої сфери, можна відмітити, що важлива роль приділяється саме освітнім кредитам. У системі фінансування закладів вищої освіти освітнє кредитування передбачає, що сам студент, який здобуває освіту, повинен самостійно покривати витрати на надання освітніх послуг [241; 242; 243]. Це надає можливість абітурієнтам та здобувачам вищої освіти заздалегідь вкладати грошові засоби для отримання вищої освіти (тобто самостійно інвестувати у своє майбутнє). В основі освітнього кредиту закладається концепція щодо забезпечення в освітньому процесі рівного доступу різним верствам населення для здобуття вищої освіти незалежно від їх статків та соціально-економічного статусу. Досвід США у сфері застосування освітніх кредитів переконливо свідчить про ефективність такого фінансування.

В Україні виділяють такі групи проблем у процесі запровадження освітнього кредитування:

1) для позичальників: відсутність державного фінансування програми здобуття освіти за рахунок кредитів; високі відсоткові ставки банківських кредитів; труднощі із забезпеченням кредиту заставою; відсутність відстрочки або кредитних канікул щодо погашення відсотків за кредитом упродовж навчання щодо банківських кредитів; кредит спрямований на оплату освітніх послуг ЗВО та не передбачає витрат на харчування і проживання здобувача вищої освіти; короткостроковий характер банківських кредитів; недовіра населення до банківських інституцій; неприйнятні умови освітнього кредитування банками; низька поінформованість щодо освітнього кредитування; невпевненість у завтрашньому дні;

2) для держави: відсутність достатнього обсягу фінансування; високий рівень інфляції; недостатність бюджетних коштів, що призводить до відсутності фінансування програми освітнього кредитування; ймовірність неповернення кредитів;

3) для банків: відсутність стабільної правової бази; високий ризик, що пов'язаний із банківським кредитуванням здобуття освіти; високий рівень інфляції в країні; низький платоспроможний попит населення; кризовий стан банківської системи та української економіки загалом [241, с. 38].

Запровадження українськими ЗВО освітнього кредитування сприятиме залученню додаткових грошових засобів на їх розвиток та визначенню й прогнозуванню потреб молоді на певні спеціалізації.

Перший рівень загроз формують два фактора, серед яких незбалансованість джерел фінансування вищої школи (значне перевалювання державної частки) та неузгодженість позицій науковців і політиків шодо розвитку освіти. Дійсно, на сьогодні проблемі вищої освіти науковці і практики приділяють значну увагу, проте більшої уваги потребує модернізація механізму вітчизняних ЗВО.

Прагнучи підвищити рівень конкурентоспроможності українських закладів вищої освіти, необхідно звернути увагу на ключові загрози ефективності діяльності навчальних закладів. У сучасному світі має здебільшого усвідомлюватись те, що без здійснення парадигмальних змін освіти, а також достатнього фінансування навчальних закладів, вища школа буде неспроможна виконувати свою місію підготовки молоді в конкурентоспроможних умовах розвитку економіки знань.

3.2. Модернізація механізму фінансування закладів вищої освіти державної форми власності

Сучасний стан розвитку світової спільноти створює умови, за яких важливого значення набуває модернізація механізму фінансування закладів вищої освіти державної форми власності в Україні. ЗВО змушені постійно перебувати у пошуках додаткових джерел фінансування власних потреб для стійкого розвитку, що є визначальним елементом високого рівня конкурентоспроможності. Так, за даними Всесвітнього економічного форуму за Індексом глобальної конкурентоспроможності 2018–2019 рр. (The Global Competitiveness Index) [244], Україна посіла 83-є місце серед 137 країн, погіршивши свої позиції на два пункти порівняно з попереднім роком.

На пострадянському просторі вітчизняна система освіти характеризується значно нижчим рівнем розвитку, ніж освітні системи у розвинених державах, що є наслідком соціально-економічного та культурного відставання нашої країни, повільного темпу її розвитку порівняно з активним процесом модернізації, що відбувається у сучасному міжнародному середовищі (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Позиції України в рейтингу країн за індексом глобальної конкурентоспроможності у 2012–2018 рр.

Показник	2012–2013	2013–2014	2014–2015	2015–2016	2016–2017	2017–2018
Індекс глобальної конкурентоспроможності	84	76	79	85	81	83
Вища освіта і професійна підготовка	34	33	34	33	35	34
Зарахування до закладів вищої освіти	13	13	14	11	16	15
Якість вищої освіти	68	72	54	56	56	55
Доступність спеціалізованих науково-дослідних і навчальних закладів	85	84	78	77	68	66
Якість науково-дослідних інститутів	69	67	43	50	60	56
Співпраця університетів та промисловості у дослідженнях та розробці	75	74	74	57	73	63
Державні закупівлі високотехнологічної продукції	130	125	98	82	96	102
Наявність учених та інженерів	49	48	29	29	25	35

Джерело: складено за даними [244].

Так, за даними Індексу глобальної конкурентоспроможності 2017–2018 рр. Всесвітнього економічного форуму (The Global Competitiveness Index) [244], Україна посіла 35-е місце в рейтингу (серед 137 країн) у сфері вищої освіти та професійної підготовки, що на дві позиції гірше, ніж минулого року. За якістю вищої освіти, Україна два роки поспіль посідає 56-е місце, що на два пункти гірше, ніж 2015 р. У свою чергу, якість науково-дослідних інститутів на 10 позицій гірше, ніж минулого року. Однак спеціалізовані науково-дослідні і навчальні заклади з часом стають більш доступними.

На нашу думку, прагнучи підвищити рівень конкурентоспроможності українських закладів вищої освіти, необхідно звернути увагу на вирішення таких пріоритетних завдань:

– відмовитися від фінансування ЗВО переважно з державного бюджету, натомість збільшити частку залучення фінансових ресурсів з корпоративного сектору, а державну підтримку здійснювати у фактично-необхідних обсягах;

– удосконалити та поглибити автономію закладів освіти, передусім у сфері фінансування. Варто зазначити, що за кордоном велика кількість приватних закладів вищої освіти і їх фінансування в основному залежить від оплати за навчання та інших зборів [245];

– включити науково-дослідні установи у склад провідних університетів. Виконання цього завдання поліпшить стан матеріально-технічної бази навчальних установ та закладів післядипломної освіти, підвищить професійний рівень викладачів, дозволить більш ефективно використовувати комплекс матеріальних, фінансових та трудових ресурсів закладів вищої освіти;

– розширити самостійність закладів вищої освіти у сфері розпорядження ресурсами, включаючи кошти з бюджету. Як зауважує А. Вербицька, крім проведення політики, спрямованої на встановлення більш чіткого зв'язку між витратами і результатами діяльності ЗВО, багато країн стимулюють диверсифікацію фінансування вищої освіти. Центральна влада заохочує заклади вищої освіти до пошуку нових джерел фінансування, таких як інвестиції приватних компаній, дослідження на контрактній основі, інша комерційна діяльність, гранти тощо [222];

– дозволити освітнім установам самостійно здійснювати розподіл бюджетних надходжень згідно зі статтями бюджетної класифікації. Відповідно, заклади вищої освіти повинні подавати звіти про витрачання отриманих коштів з бюджету, що може бути вихідною базою до розрахунку статистичних показників у галузі освіти. За умови кредитного фінансування, О. Чумак вважає доцільним розроблення механізму, за якого кредит не може бути непогашеним, з максимальним унеможливленням ризиків і необхідністю здійснення електронного відшкодування за результатами фінансового року [134];

– стимулювати здійснення різних видів діяльності, що приносять доходи. На сьогодні постає закономірна необхідність оптимізувати розподіл наявних ресурсів ЗВО, що дасть можливість виділяти кошти на інвестиційні витрати. З огляду на це, здійснюючи самофінансування, заклади освіти повинні спрямовувати свою діяльність на отримання прибутку. Крім надходження коштів від плати за навчання, до основних джерел позабюджетних коштів варто віднести доходи від самостійної діяльності, зокрема спонсорські кошти, пожертвування, ендавмент, співпраця з бізнес-структурами і кредитування. Ще одним джерелом надходження додаткових коштів є виробництво

позаосвітніх послуг, які приносять дохід. До таких можна віднести: надання приміщень в оренду для проведення конференцій, надання в оренду гуртожитків, забезпечення харчування, надання інформаційно-консультаційних послуг, комерційне використання результатів наукових досліджень, користування мережею Інтернет; надання транспортних засобів в експлуатацію; організація платної музейної та виставкової діяльності; відкриття виставок-продажів наукових та творчих доробків; продаж тренінгових матеріалів; організація платних вебінарів; проведення театральних вистав та концертів; встановлення абонементської плати за користування бібліотечними активами; проведення підготовчих курсів; доходи від діяльності науково-дослідних підрозділів та науково-видавничої діяльності тощо;

– мотивувати заклади вищої освіти брати участь у формуванні національної інноваційної системи шляхом надання закладам вищої освіти статусу дослідницьких. Як зауважує С. Тульчицька [246], претендувати на цей відповідальний статус може «національний вищий навчальний заклад, який має вагомі наукові здобутки, проводить дослідницьку та інноваційну діяльність, забезпечує інтеграцію освіти і науки з виробництвом, бере участь у реалізації міжнародних проєктів та програм». Статус надається зазначеному закладу з метою підвищення ролі університету як центру освіти і науки, підготовки висококваліфікованих наукових і науково-педагогічних кадрів, упровадження в практику наукових досягнень, технічних і технологічних розробок, реалізації разом з іншими вищими навчальними закладами та науковими установами спільних програм за пріоритетними напрямами фундаментальних і прикладних наукових досліджень для вирішення важливих соціально-економічних завдань у різних галузях та регіонах;

– забезпечувати ефективний розподіл фінансових ресурсів на видатки освітніх послуг з державного та місцевих бюджетів у розмірах, що достатні для розвитку навчальних закладів, враховуючи стан матеріально-технічної та лабораторної бази, можливості відтворення потенціалу науково-педагогічних кадрів та розвитку науки;

– посилювати контроль та здійснювати систематичний аналіз цільового використання коштів на освіту;

– удосконалювати методи визначення обсягів фінансування освіти та розробляти нормативи фінансування з урахуванням мінімальних соціальних стандартів, які дозволять встановити нижню межу обов'язкового фінансового забезпечення розвитку освіти;

– удосконалювати механізм фінансування освіти в Україні з урахуванням міжнародного досвіду, перехід на багатоканальне фінансування, прийняти рішучі заходів щодо збільшення та диверсифікації джерел фінансування вищої освіти й оптимізації їхньої структури;

– створити умови для використання інтелектуальної праці, підвищення її престижності та попиту на неї, приведення обсягів підготовки фахівців з вищою освітою до потреб сучасного ринку праці;

– удосконалити науково-методичне й інформаційне забезпечення освітнього процесу, створити умови для проведення фундаментальних і прикладних досліджень у ЗВО, які виступатимуть додатковим джерелом фінансування вищої освіти та сприятимуть підвищенню рівня конкурентоспроможності національних ЗВО;

– розвивати систему освітнього кредитування, що сприятиме підвищенню зацікавленості громадян у використанні кредитних ресурсів для оплати освітніх послуг;

– забезпечувати доступність освітнього кредиту для широких верств населення;

– стимулювати платоспроможний попит на ринку освітніх послуг;

– збільшувати обсяги фінансових ресурсів у закладах вищої освіти;

– залучати фінансові ресурси у сферу довгострокового освітнього кредитування [136];

– створювати нову модель фінансування закладів вищої освіти, яка базується на солідарній участі держави, бізнесових кіл і громадян.

Реалізувавши запропоновані заходи, заклади освіти отримають можливість брати на себе ініціативу та розширювати самостійність в економічній сфері діяльності закладів вищої освіти.

Одним з найважливіших завдань для удосконалення механізму фінансування закладів вищої освіти є зростання ролі позабюджетних коштів, включаючи отримання коштів за надання освітніх послуг, виконання інших позаосвітніх послуг, отримання спонсорської допомоги, пожертвувань, кредитів, доходів від співпраці з бізнес-структурами та ін. Як підкреслює О. Панич [219], інвестиції у вищу освіту – це питання соціальної відповідальності і безпеки. Втім проблема фінансування охоплює не лише питання кількості коштів, але й механізмів фінансування, а також супутнього регулювання, яке впливає на розподіл цих коштів. Стимули для розвитку закладів вищої освіти залежать від загальної економічної політики держави.

Щодо держави, то вона має стимулювати надходження коштів з цих джерел, виконуючи такі завдання:

– оптимізувати механізм надання кредитів і страхових виплат закладам вищої освіти;

– створити привабливі умови для надходження спонсорських коштів у галузь вищої освіти;

– сприяти залученню коштів за іноземними інвестиційними програмами у формі грантів для викладачів і здобувачів вищої освіти;

– надати податкові пільги закладам вищої освіти на доходи від реалізації самостійної прибуткової діяльності.

Таким чином, достатній рівень забезпеченості ЗВО фінансовими ресурсами здійснює свій вплив на стійкий розвиток вищої освіти, а також на якість підготовки конкурентоспроможних висококваліфікованих фахівців. У цьому контексті М. Кужелєв вважає, що Уряд України має розробити не тільки програму ефективного вкладення коштів у розвиток вітчизняної освіти і науки, але й вжити першочергові заходи з реорганізації цієї сфери життя і ставлення до неї суспільства. Можливими заходами для виправлення ситуації у цій сфері є: значне підвищення статусу вченого і ролі науки в суспільстві через нормалізацію оплати праці; збільшення фінансування наукової сфери з державного бюджету з метою оновлення матеріально-технічної бази науки; посилення інституційної та фінансової основ конкурсного (грантового) фінансування наукових досліджень; створення умов для повернення висококваліфікованих науковців, які отримали досвід в університетах і наукових закладах світу; зміцнення зв'язків наукової сфери з бізнесом, промисловими та підприємницькими структурами; розширення міжнародної кооперації та інтеграції наукової сфери України у світову систему, зокрема в європейський науковий простір [247].

На рис. 3.4 виділимо основні напрями подальшого вдосконалення механізму фінансування закладів вищої освіти.

Світовий досвід у питаннях фінансування ЗВО дозволяє дійти висновків, що в практиці провідних країн державне фінансування зводиться до мінімуму та займає мізерну частку, заклади вищої освіти мають більшу автономію, також мають права та широкі можливості залучати і використовувати різні форми фінансування. В Україні фінансування ЗВО переважним чином відбувається за рахунок бюджетних ресурсів,

їх кількість не дає можливостей повноцінно розвиватися, запроваджувати інноваційні проєкти, саме тому українська вища школа потребує розробки нових, більш ефективних систем фінансування ЗВО та наближення до стандартів передових країн.

Рис. 3.4. Основні напрями вдосконалення механізму фінансування закладів вищої освіти

Джерело: власна розробка.

У процесі функціонування українські державні заклади вищої освіти взаємодіють з різними суб'єктами (табл. 3.5). Такі взаємовідносини впливають на:

– ефективність процесу фінансування державних ЗВО та результати їхньої діяльності;

– суспільний розвиток та розвиток самої особистості у цілому. Матеріальними носіями фінансових відносин між усіма учасниками ринку освітніх послуг виступають фінансові ресурси держави, домогосподарств, суб'єктів господарювання та власні кошти державних ЗВО [248]. Саме тому виникає потреба у дослідженні усіх аспектів цих взаємовідносин між державними закладами вищої освіти та всіма стейкхолдерами для здійснення глибокого аналізу процесів існуючого фінансування вітчизняних закладів освіти та визначення перспектив розвитку на основі досвіду зарубіжних країн.

Таблиця 3.5

Фінансові, економічні та соціальні взаємовідносини державних закладів вищої освіти зі стейкхолдерами

Державні заклади вищої освіти	Держава	Держава виступає гарантом прав для кожного громадянина на отримання вищої освіти на рівних умовах, також держава створює і забезпечує усі необхідні умови для здійснення закладами вищої освіти своєї діяльності. Водночас державні заклади вищої освіти є інструментом проведення соціальної політики держави у забезпеченні громадян країни вищою освітою
	Роботодавці	Роботодавці в один і той саме час виступають як замовниками так і споживачами продукту ДЗВО. У разі здійснення фінансування державних закладів вищої освіти роботодавці (як державний, так і приватний сектор) здійснюють замовлення на підготовку необхідних фахівців для визначених галузей економіки і таким чином формують свою пропозицію певних освітніх послуг. Отримуючи висококваліфікованих фахівців, споживають ці ж освітні послуги
	Суб'єкти економічної діяльності	Державні заклади вищої освіти проводять залучення можливих альтернативних джерел фінансування та здійснення капіталізації здійснення певних видів власної діяльності з метою підвищення рівня підготовки висококваліфікованих та інноваційно розвинених фахівців
	Суспільство	Державні заклади вищої освіти зобов'язані готувати сучасних особистостей, які крокуватимуть впевнено «у ногу» із сучасним прогресом, комфортно себе відчуватимуть у суспільстві та сприятимуть його прогресивному розвитку в майбутньому
	Ринок освітніх послуг	Державні заклади вищої освіти здійснюють взаємодію з усіма сегментами ринку освітніх послуг, взаємодіють з іншими навчальними закладами. А ринок освітніх послуг сприяє забезпеченню усіх прав та можливостей здобувачів
	Домогосподарства	Державні заклади вищої освіти виступають інвесторами в розвиток особистості, тим самим забезпечують ринок праці кваліфікованими спеціалістами

Джерело: складено авторами на основі [248].

Це надасть можливість визначення векторів розвитку для функціонуючих держаних ЗВО, розширить фінансові можливості освітніх закладів, надасть їм більшої автономії у використанні фінансових ресурсів для розвитку, наближатиме заклади вищої освіти до світових стандартів, що, у свою чергу, сприятиме зростанню рівня їх конкурентоспроможності.

На пострадянському просторі вітчизняна система освіти характеризується значно нижчим за освітні системи у розвинених країнах рівнем розвитку, що є наслідком соціально-економічного та культурного відставання України, повільного темпу її розвитку порівняно з активним процесом модернізації, що відбувається у сучасному міжнародному середовищі. Ключовими причинами відставання освітньої системи в нашій країні можна назвати:

– недостатнє фінансування системи освіти;

– низьку якість вищої освіти;

– недостатній рівень доступності спеціалізованих науково-дослідних навчальних закладів тощо.

З огляду на глобальне скорочення державних фінансових ресурсів в Україні та інших країнах був запроваджений проєкт «DEFINE». Його основними завданнями стали:

– визначення механізмів державного фінансування та їхній розвиток упродовж останнього десятиліття;

– моніторинг тенденцій державного фінансування університетів;

– визначення ключових проблем у сфері фінансування вищої освіти;

– розробка заходів з підвищення ефективності фінансування університетів тощо.

Тобто основним напрямом діяльності проєкту «DEFINE» є дослідження фінансування у вищій освіті, надання рекомендацій, що сприятимуть розробці стратегій підвищення ефективності фінансування ЗВО.

У дослідженнях наголошується, що у більшості випадків держава розподіляє належне ЗВО фінансування за посередництвом так званих блок-грантів (рис. 3.5).

<table>
<tr><td colspan="4">Гранти</td></tr>
<tr><td colspan="2">Фінансування за результатами діяльності</td><td colspan="2">Інші методи фінансування</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Перфоманс-контракти</td><td colspan="2">Фінансування на основі формули</td><td>На основі переговорного процесу</td></tr>
<tr><td>За критеріями результативності «на виході»</td><td>За критеріями результативності «на вході»</td><td>На основі історично визначеного розподілу</td></tr>
<tr><td colspan="4">Проєктне фінансування</td></tr>
<tr><td colspan="4">Фінансування за програмами «досконалості»</td></tr>
<tr><td colspan="4">Інші методи прямого фінансування, включаючи цільове</td></tr>
</table>

Рис. 3.5. Механізм розподілу державного фінансування [249].

Розподіл блок-грантів за формулою є основним методом розподілу державного фінансування державними закладами вищої освіти та використовується переважною більшістю країн, що включені, наприклад, до дослідження University autonomy in Europe. Блок-грантове фінансування, визначене шляхом переговорів, використовується в деяких країнах, наприклад Австрія, Німеччина та Іспанія. На практиці, однак, країна використовуватиме комбіновані методи для визначення розміру розподілу гранту [250]. Цей досвід може також слугувати українським ЗВО як додаткове джерело залучення фінансових ресурсів, при цьому сприятиме підвищенню реального рівня освітніх продуктів.

Здійснення реформування вітчизняної вищої освіти повинно бути «супутником» впроваджених економічних реформ у країні, що орієнтовані на збільшення обсягів інноваційного потенціалу та суттєве підвищення життєвих стандартів в Україні. Контури ефективної структури розвитку вищої освіти в Україні висвітлено на рис. 3.6.

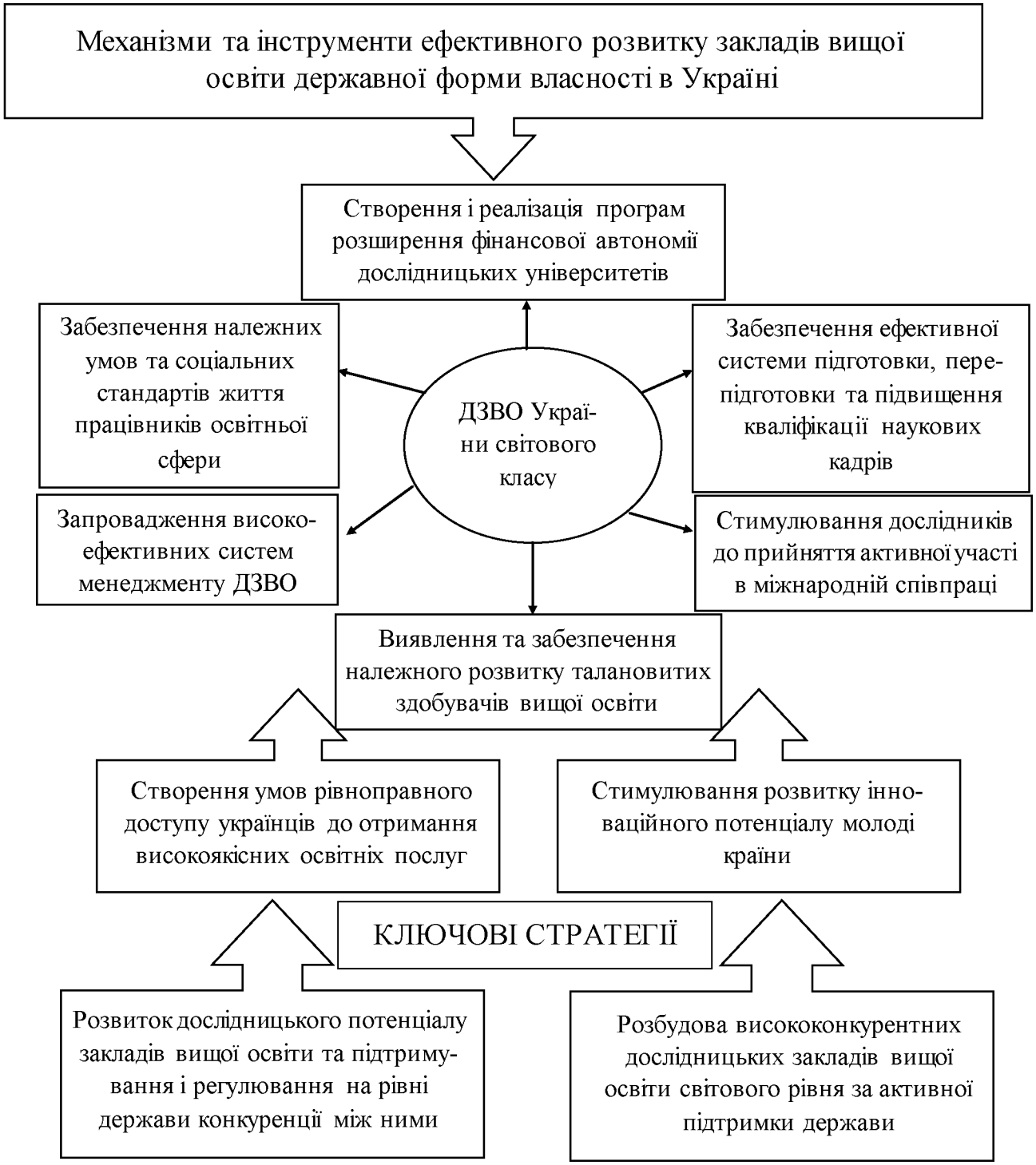

Рис. 3.6. Контури ефективної структури розвитку вищої освіти в Україні

Джерело: власна розробка.

Як уже зазначалося, фінансування освітньої сфери в Україні здійснюється в недостатніх обсягах, переважна частина фінансування здійснюється державою з бюджетів країни та потребує досліджень і уваги науковців та практиків щодо пошуку нових джерел і можливостей залучення фінансових ресурсів для розбудови навчальних закладів

світового класу. Світовий досвід містить декілька стратегій розвитку освітньої сфери, дослідження яких можуть допомогти вітчизняним законодавчим та виконавчим органам влади задати ефективний вектор розвитку в освітній сфері:

1. Стратегія «вшир» (від якісної масової вищої освіти до створення університетів світового класу) передбачає досягнення країною найвищих стандартів вищої школи у сфері навчання та викладання, розширення загального доступу населення до високоякісних освітніх послуг, нарощування дослідницького потенціалу університетів, поступове еволюційне виокремлення університетських закладів, здатних конкурувати на глобальному ринку. Ця стратегія застосовується переважно в країнах Західної Європи.

2. Стратегія «вглиб» (від піонерних досліджень у проривних сферах знань до створення університетів світового класу) полягає в розбудові (за активної участі й фінансової підтримки держави) університетів світового класу на базі невеликої кількості існуючих університетських закладів, спроможних здійснювати серйозні вагомі наукові дослідження. Ця стратегія застосовувалася країнами Східної Азії упродовж ІІ половини ХХ ст. Нині цю модель запроваджують у Саудівській Аравії, Бразилії тощо.

3. Комбінована стратегія «вшир» та «вглиб» є певним поєднанням двох попередніх стратегій і сьогодні застосовується у США та Китаї, а також набуває поширення у країнах Західної Європи [251].

У світовій практиці широко використовуються у здійсненні фінансування закладів вищої освіти ендаументфонди (фонди цільового капіталу), які являють собою цільові фонди, що призначені для використання у некомерційних цілях [252, с. 149]. Ендаумент відрізняється від благодійного фінансування цільовим характером діяльності та спрямованості на отримання доходів за рахунок інвестування коштів. Ендаументфонд, як свідчить практика країн, що використовують такий вид фінансування в освітній сфері, є дієвим інструментом фінансової підтримки інтелектуальної діяльності. Що стосується розміру ендаументу, то це залежить від здатності закладу вищої освіти ефективно займатися фандрайзингом, тобто створювати певні проєкти, спрямовані на залучення фінансових ресурсів для некомерційних цілей. У вітчизняній практиці закладів вищої освіти були спроби запровадження перших ендаументфондів. Однак вони розвиваються повільно, що спричинене нестабільною ситуацією у державі. Створюючи та розвиваючи такий напрям фінансування, як

ендаумент, в Україні необхідно досліджувати та керуватися провідним досвідом передових країн. Лише таким чином можна досягти успіху у запровадженні й ефективному функціонуванні ендаументфондів в Україні, що сприятиме забезпеченню необхідного рівня фінансування вітчизняних закладів вищої освіти та сприятиме активізації розробки міжнародних програм, участі науковців у міжнародних програмах.

У сучасних умовах використання благодійних ресурсів для фінансування освіти і науки в Україні ще не мають широкої популярності, але активно застосовуються у зарубіжній практиці. Його поява спричинена розвитком ряду неприбуткових організацій з метою відчуження з держави на них частини функцій у галузі соціальної політики. На початкових етапах формування таких організацій їхні ресурси використовувалися тільки для соціальних потреб у галузі соціального захисту, а тепер вони широко застосовуються у сфері освіти і науки для накопичення та розвитку людського капіталу.

Здійснення реформи у сфері фінансування закладів вищої освіти необхідно проводити, спираючись на потреби України, але враховуючи світові тенденції, вектор розвитку економіки країни, суспільства та конкурентоспроможності не лише на вітчизняному, але й на світових ринках. Необхідно орієнтуватися на потреби нарощення модернізаційного, інноваційного потенціалу в країні, підвищення життєвих стандартів населення. Це можливо здійснити лише за державної підтримки запровадження та стимулювання імплементації зарубіжного досвіду у сфері фінансування ЗВО, створення належних умов розвитку вищої школи. Наразі ж у сучасному світі має більшою мірою усвідомлюватись те, що без здійснення парадигмальних змін освіти, а також достатнього фінансування навчальних закладів вища школа буде неспроможна виконувати свою місію підготовки молоді в конкурентоспроможних умовах розвитку економіки знань.

Отже, в Україні обмежене фінансування державних закладів вищої освіти негативним чином впливає на якість надання освітніх послуг. Недостатні обсяги бюджетних асигнувань вимагають здійснення пошуку додаткових джерел фінансування, і тому дослідження передового світового досвіду високорозвинених країн та його імплементація в діяльності державних закладів вищої освіти України свідчить про такі перспективні напрями: співфінансування освіти бізнесом і державою; створення належного правового поля для здійснення стимулювання меценатства і спонсорства; розробка та запровадження

механізму кредитування вищої освіти; пошук перспективних напрямів активізації науково-дослідної та інноваційної діяльності закладів вищої освіти; запровадження трансферів наукових розробок у діяльність реального сектору економіки.

Створення належних умов для розвитку освітньої сфери, збільшення фінансування в освіту та науку є запорукою ефективного розвитку держави в цілому.

3.3. Підвищення ефективності фінансування закладів вищої освіти

Європейські стандарти потребують не лише формальних дій на державному рівні, але й значних фінансових вкладень у вітчизняні заклади вищої освіти. Бюджети закладів вищої освіти є досить обмеженими, оскільки переважним чином, фінансування здійснюється за рахунок держави. Показники виділених сум з бюджету щороку зростають, однак інфляційні процеси в країні поглинають їх. Саме тому гостро постає питання дослідження напрямів підвищення ефективності використання бюджетних коштів на фінансування цих закладів. Особливої уваги потребує і вдосконалення подання офіційних звітностей про використання фінансових ресурсів та показники діяльності. Кожен заклад вищої освіти на свій розсуд формує такі звіти, оскільки не існує стандартної форми їх оформлення. Це не дозволяє повною мірою здійснити необхідні розрахунки, щоб визначити ефективність як використання бюджетних коштів, так і функціонування закладу вищої освіти. Варто звернути увагу і на доступність цієї інформації.

Питання щодо фінансування закладів вищої освіти сьогодні є досить важливими. Від того на скільки правильно побудувати цю систему, значною мірою залежатиме їхнє ефективне функціонування. Підвищення ефективності використання бюджетних видатків на заклади вищої освіти сприятиме розвитку матеріально-технічної бази, оновленню технічної бази та інформаційних технологій для удосконалення проведення лекційних, практичних, лабораторних, семінарських занять, що, в свою чергу, сприятиме підвищенню рівня знань, здобутих майбутніми фахівцями. Як зазначив Президент НАПН України В. Кремень, економічна ефективність освіти значною мірою визначається участю всіх зацікавлених сторін суспільства в організації

навчання, поєднанням державного управління і самоврядування в освіті, а також реалізацією підзвітності та відповідальності в прийнятті рішень, взаємодією із суспільними інститутами, ринком праці. Це важливо для більш повної мобілізації як зовнішніх ресурсів, так і внутрішніх резервів [253].

Розвиток освітніх послуг має ґрунтуватися не тільки на збільшенні обсягів фінансування освіти, а й на підвищенні ефективності їх освоєння та результативності роботи закладів вищої освіти. Це має здійснюватися на основі розробки моделей нормативного фінансування й інших механізмів, що приведуть до забезпечення, доступності та якості освіти.

Варто зазначити, що немає єдиного підходу до оцінювання ефективності використання коштів державного бюджету, у зв'язку з цим сучасні економісти оцінку ефективності державного бюджету здійснюють за окремими показниками. Але вибір цих показників, критеріїв їхньої оцінки, визначення ваги окремого показника у загальній їх кількості часто має суб'єктивний характер [254].

Основними показниками ефективності витрачання коштів закладами вищої освіти, на нашу думку, є позитивна динаміка таких показників:

– штатна чисельність професорсько-викладацького складу;
– кількість докторів та кандидатів наук;
– кількість захищених докторських та кандидатських дисертацій;
– загальна кількість здобувачів вищої освіти;
– кількість здобувачів вищої освіти – іноземців; кількість здобувачів, які стали переможцями на II етапі Всеукраїнської студентської олімпіади та II турі Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт;
– кількість друкованої продукції;
– кількість цитувань;
– індекс Гірша.

Статистичні дані щодо вказаних показників наведено у табл. 3.5. На жаль, відсутня офіційна статистика щодо основних фондів закладів вищої освіти та кількості випускників, які працевлаштувалися за фахом. Останній статистичний показник демонструє популярність закладу вищої освіти серед роботодавців. Вважаємо, що відсутність двох вищевказаних показників у формулі розрахунку коефіцієнта ефективності суттєво не вплине на загальний результат дослідження.

Аналіз даних табл. 3.6 показує, що показник частки докторів наук і професорів коливається у ЗВО від 10 до 16 %, лише у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка цей показник становить менше 10 %. Якщо проаналізувати частку кандидатів наук і доцентів, то показник становить більше 50 % у всіх аналізованих навчальних закладах. Це свідчить про високий якісний склад науково-педагогічних працівників. Також у закладах вищої освіти викладачі постійно підвищують рівень кваліфікації, захищаючи докторські і кандидатські дисертації. Середнє значення показника кількості захищених докторських дисертацій щорічно становить 1,6 %, показник кількості захищених кандидатських дисертацій значно вищий і становить 10 % від штатної чисельності професорсько-викладацького складу.

Щодо кількості здобувачів вищої освіти, які навчаються за державним замовленням, то показник коливається від 37,5 до 78,3 %. Найбільше здобувачів, які навчаються за державним замовленням та за кошти фізичних, юридичних осіб, здобувають вищу освіту 2017 р. у КНУ імені Тараса Шевченка. Це свідчить про високу популярність навчального закладу як в Україні, так і в світі, оскільки університет щорічно займає перші місця у загальних національних рейтингах.

Варто також відмітити, що до закладів вищої освіти щороку вступають громадяни інших країн. Цей показник перебуває в межах від 0,3 до 27 %. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна є лідером у цьому напрямі.

Кількість призерів ІІ етапу Всеукраїнської студентської олімпіади та ІІ туру Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт найбільше у таких закладах вищої освіти, як КНУ імені Тараса Шевченка, Сумський державний університет, КНЕУ імені Вадима Гетьмана.

Кількість друкованої продукції у всіх досліджуваних навчальних закладах постійно зростає. Це свідчить про збільшення потреб у поліграфічних роботах, що, у свою чергу, потребує більших фінансових вкладень на друкування наукової продукції.

Аналогічна тенденція прослідковується і у кількості цитувань. Показник збільшується, що позитивно впливає на імідж навчального закладу та його загальний рейтинг. Київський національний університет імені Тараса Шевченка займає перше місце за величиною індекса Гірша. Це означає, що друкована продукція його науково-педагогічних кадрів користується значним попитом, є актуальною та має високу якість.

Таблиця 3.6

Динаміка показників освітньої сфери України у 2015–2017 рр.

Показники	Рік	Штатна чисельність НПП	Кількість кандидатів та докторів наук	Кількість захистів дисертацій	Загальна кількість здобувачів	Кількість здобувачів-іноземців	Кількість переможців олімпіад та конкурсів	Кількість надрукованої продукції	Кількість цитувань	h-індекс
Ужгородський національний університет	2015	1 160	809	46	12 977	448	7	1 572	5 843	28
	2016	1 275	844	55	13 906	672	6	1 660	6 737	29
	2017	1 270	856	38	14 659	1 105	6	2 070	9 208	35
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова	2015	904	673	77	10 339	251	21	2 481	10 061	15
	2016	922	664	27	9 212	216	25	2 780	14 029	50
	2017	986	700	20	8 744	186	20	3 296	17 490	53
Сумський державний університет	2015	610	610	48	15 921	52	116	1 272	6 006	26
	2016	768	768	55	15 930	55	126	1 688	7 887	31
	2017	908	779	36	14 980	56	149	1 934	9 793	33
Київський національний університет імені Тараса Шевченка	2015	5 323	2 209	461	89 954	971	98	13 453	57 459	73
	2016	4 960	2 144	707	100 525	924	102	14 802	68 483	79
	2017	4 862	2 360	2 458	125 969	976	113	15 889	83 047	84
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана	2015	1 087	760	105	10 650	228	83	1 311	16 096	54
	2016	1 104	772	94	11 150	232	92	1 243	27 458	62
	2017	1 119	806	55	11 729	235	97	1 563	34 357	64
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка	2015	428	253	17	7 098	17	10	45	85	3
	2016	430	275	30	8 050	21	8	47	97	3
	2017	411	276	34	8 020	24	11	52	118	4
Львівський національний університет імені Івана Франка	2015	2 036	997	111	19 357	94	59	5 358	24 362	46
	2016	2 610	1 869	163	19 770	54	72	5 823	28 547	50
	2017	3 050	2 106	151	26 100	96	43	6 203	32 400	55
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна	2015	1 583	1 140	85	15 604	4 229	48	7 614	35 148	57
	2016	1 592	1 182	80	18 709	4 084	33	8 382	40 675	60
	2017	1 619	1 204	74	16 226	4 181	35	9 086	49 191	65
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича	2015	1 155	849	66	14 090	52	11	412	1 149	16
	2016	1 316	939	90	16 685	51	20	504	1 505	19
	2017	1 208	935	52	15 711	39	24	621	2 066	23
Національний університет біоресурсів і природокористування	2015	1 500	1 160	108	15 530	96	17	2 311	8 170	44
	2016	1 403	1 129	86	14 222	99	36	2 547	10 122	51
	2017	1 384	1 169	93	15 078	103	58	3 026	12 490	53

Джерело: складено за даними звітів ректорів закладів вищої освіти у 2015–2017 рр.

Окремо варто закцентувати увагу на необхідності фінансової підтримки науково-педагогічних кадрів під час підготовки наукових робіт високої якості та публікації результатів досліджень у провідних світових журналах. Це сприятиме не лише розвитку науки, але й позитивно позначиться на практичних аспектах розвитку країни.

Враховуючи прямий і зворотній зв'язок між показниками діяльності в освітній сфері та ефективністю, можемо запропонувати формулу (3.4) розрахунку порівняльного коефіцієнта ефективності розподілу бюджетних коштів:

$$K_{еф} = P_{ш.п.} \times P_{к.д.н.} \times exp\,(\%\, З_{к.д.д}) \times P_{к.ст.} \times P_{к.ст.ін.} \times exp\,(\%\, Ч_{п.о.к.}) \times P_{д.п.} \times P_{цит.} \times Ч_{h\text{-}інд.}, \quad (3.4)$$

де $Р_{ш.п.}$ – зростання кількості штатних працівників, $Р_{к.д.н.}$ – зростання кількості кандидатів і докторів наук, $З_{к.д.д.}$ – зростання кількості захистів кандидатських і докторських дисертацій, $Р_{к.ст.}$ – зростання кількості здобувачів вищої освіти, $Р_{к.ст.ін.}$ – зростання кількості здобувачів вищої освіти – іноземців, $Ч_{п.о.к.}$ – частка кількості здобувачів вищої освіти, які стали переможцями ІІ етапу Всеукраїнської студентської олімпіади та ІІ туру Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт від загальної кількості здобувачів у закладі вищої освіти, $Р_{д.п.}$ – зростання кількості друкованих праць, $Р_{цит.}$ – зростання кількості цитувань, $Ч_{h\text{-}інд.}$ – частка показника «індекса Гірша» закладу вищої освіти від максимального значення показника серед закладів вищої освіти у відповідному періоді. Такі показники, як відсоток кількості захистів кандидатських і докторських дисертацій та частка кількості здобувачів-переможців олімпіад та конкурсів враховуються у запропонованій формулі з використанням експонентної функції. Властивості цієї функції дозволяють найкращим чином врахувати вплив чинників на досліджуваний показник [255]. Розрахунок зазначених показників наведено у табл. 3.7.

Таблиця 3.7

Розрахунок основних показників освітньої сфери

Показники	Формула розрахунку	Ужгородський національний університет		Одеський національний університет імені І. І. Мечникова		Сумський державний університет		Київський національний університет імені Тараса Шевченка		Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана		Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка		Львівський національний університет імені Івана Франка		Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна		Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича		Національний університет біоресурсів і природо-користування	
Рік		2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Зростання штатної чисельності НПП	$Р_{шп} = \frac{\text{шп у поточному році}}{\text{шп у минулому році}}$	1,099	0,996	1,020	1,069	1,259	1,182	0,932	0,980	1,016	1,014	1,005	0,956	1,282	1,169	1,006	1,017	1,139	0,918	0,935	0,986
Зростання НПП з науковим ступенем	$Р_{кд.н.} = \frac{\text{кдн у поточному році}}{\text{кдн у минулому році}}$	1,043	1,014	0,987	1,054	1,259	1,014	0,971	1,101	1,016	1,044	1,087	1,004	1,875	1,127	1,037	1,019	1,106	0,996	0,973	1,035
К-сть захистів докторських і кандидатських дисертацій, %	$З_{к.д.д.} = З_{к.д.} + З_{д.д.}$	4,314	2,992	2,928	2,028	7,161	3,965	14,254	50,600	8,514	4,915	6,977	8,273	6,245	4,951	5,025	4,571	6,839	4,305	6,130	6,720
Зростання кількості здобувачів	$Р_{к.ст.} = \frac{\text{к.ст. у поточному році}}{\text{к.ст. у минулому році}}$	1,072	1,054	0,891	0,949	1,001	0,940	1,118	1,253	1,047	1,052	1,134	0,996	1,021	1,320	1,199	0,867	1,184	0,942	0,916	1,060
Зростання кількості здобувачів-іноземців	$Р_{к.ст.ін} = \frac{\text{к.ст.ін. у поточному році}}{\text{к.ст.ін. у минулому році}}$	1,500	1,644	0,861	0,861	1,058	1,018	0,952	1,056	1,018	1,013	1,235	1,143	0,574	1,778	0,966	1,024	0,981	0,765	1,031	1,040
Відношення переможців II етапу олімпіад та конкурсу до загальної кількості здобувачів, %	$п.о.к. = \frac{\text{п.о.к.} \times 100\%}{\text{заг. к-сть ст. уд.}}$	0,043	0,041	0,271	0,229	0,791	0,995	0,101	0,090	0,825	0,827	0,099	0,137	0,364	0,165	0,176	0,216	0,120	0,153	0,253	0,385
Зростання надрукованої продукції	$Р_{д.п} = \frac{\text{д.п. у поточному році}}{\text{д.п. у минулому році}}$	1,056	1,247	1,121	1,186	1,327	1,146	1,100	1,073	0,948	1,257	1,044	1,106	1,087	1,065	1,101	1,084	1,223	1,232	1,102	1,188
Зростання кількості цитувань	$Р_{цит.} = \frac{\text{к.цит. у поточному році}}{\text{к.цит. у минулому році}}$	1,153	1,367	1,394	1,247	1,313	1,242	1,192	1,213	1,706	1,251	1,141	1,216	1,172	1,135	1,157	1,209	1,310	1,373	1,239	1,234
Відношення h-індекс до максимального значення	$п.о.к. = \frac{\text{h.o.к.}}{\text{max h.o.к.}}$	0,367	0,417	0,633	0,631	0,392	0,393	1,000	1,000	0,785	0,762	0,038	0,048	0,633	0,655	0,759	0,774	0,241	0,274	0,646	0,631

Джерело: розраховано і складено за даними звітів ректорів закладів вищої освіти у 2015–2017 рр.

Результати розрахунку порівняльного коефіцієнта ефективності витрачання бюджетних коштів України на розвиток закладів вищої освіти 2016 р. відображено на рис. 3.7. Найефективніше бюджетні кошти витрачалися у КНЕУ імені Вадима Гетьмана. Їх ефективність становила 1,5335. Найменший коефіцієнт ефективності становить 0,0743. У Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка бюджетні кошти витрачалися найменш ефективно.

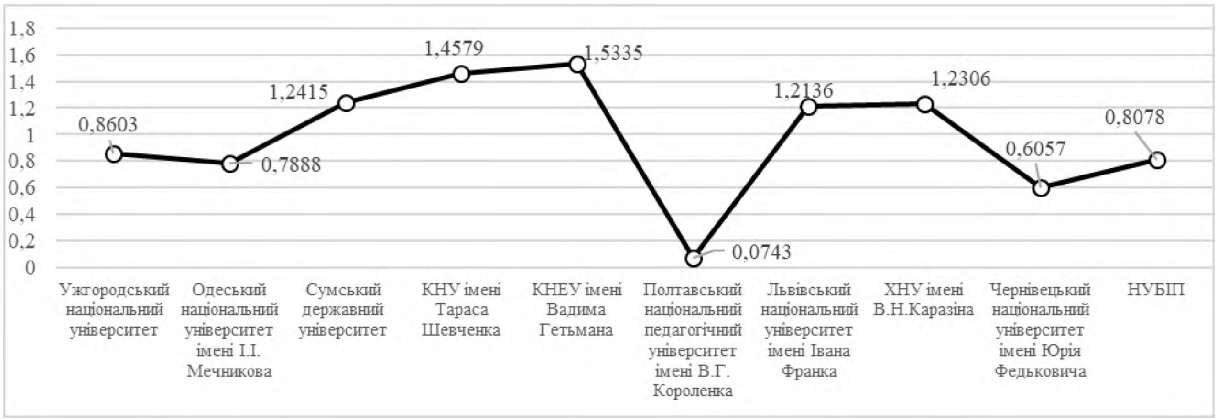

Рис. 3.7. Порівняльний коефіцієнт ефективності витрачання бюджетних коштів України на розвиток закладів вищої освіти 2016 р.

Джерело: розраховано і побудовано за даними звітів ректорів закладів вищої освіти 2016 р.

Результати розрахунку порівняльного коефіцієнта ефективності витрачання бюджетних коштів України на розвиток закладів вищої освіти 2017 р. наведено на рис. 3.8.

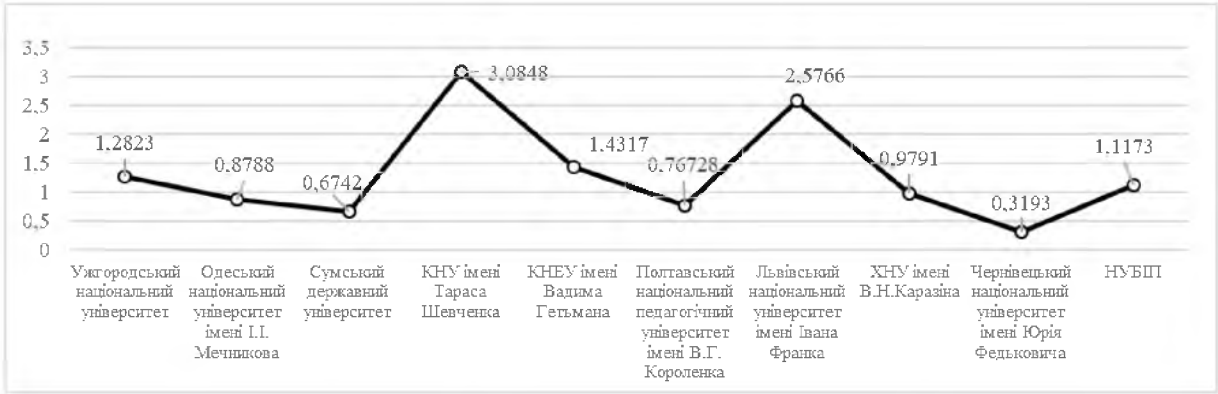

Рис. 3.8. Порівняльний коефіцієнт ефективності витрачання бюджетних коштів України на розвиток закладів вищої освіти 2017 р.

Джерело: розраховано і побудовано за даними звітів ректорів закладів вищої освіти 2017 р.

З рис. 3.8 видно, що найефективніше бюджетні кошти витрачалися у КНУ імені Тараса Шевченка. Їх ефективність становила 3,0848. Найменший коефіцієнт ефективності 2017 р. становив 0,3193. Цей коефіцієнт показує, що 2017 р. у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича бюджетні кошти витрачалися найменш ефективно.

Аналіз розрахунків ефективності фінансування закладів вищої освіти надає можливість виявити позитивні та негативні тенденції, допомагає усунути проблемні аспекти, вчасно на них відреагувати і прийняти ефективні рішення. Проведений аналіз ключових показників освітньої сфери за останні роки свідчить про відносно стабільні результати діяльності. Однак в умовах євроінтеграційних трансформацій в освітній сфері ключовою проблемою є недостатність фінансових ресурсів на повноцінне здійснення діяльності закладами вищої освіти. Необхідним є пошук нових джерел фінансування освітньої сфери, а не лише тільки отримування бюджетних коштів. Удосконалення потребує і подання звітної та статистичної інформації на офіційних сайтах, оскільки важко знайти необхідну інформацію для здійснення розрахунків, проведення порівняльного аналізу, визначення ефективності фінансування закладів вищої освіти. Уніфікація форм звітності для усіх вітчизняних ЗВО сприятиме більш якісному, своєчасному здійсненню аналітичних досліджень у цій сфері.

У період кардинальних змін в освітній сфері важливим завданням для закладів вищої освіти є постійне підтримання свого статусу, підняття рівня конкурентоспроможності, надання якісних освітніх послуг. Для визначення якісних та кількісних параметрів ЗВО існують різні рейтинги. У межах України такими рейтингами є «Топ-200», «Вебометрикс», «консолідований», на міжнародному рівні це – «Таймс», «Шанхайський» рейтинг [256]. Рейтингове оцінювання закладів вищої освіти спонукає до дій щодо підняття статусу навчальної установи, стимулює науково-дослідницьку діяльність. Саме тому необхідно приділяти увагу питанням удосконалення рейтингового оцінювання ЗВО з метою залучення додаткових фінансових ресурсів на розвиток установи.

У сучасних умовах, коли вищу освіту здобувають усе більше осіб, заклади вищої освіти набувають у національній системі освіти особливого значення та активізують спроби посилити свій вплив на зміст та якість вищої освіти. Конкурентоспроможність закладу вищої освіти визначається його місцем у рейтингу. Сьогодні існує ряд рейтингів ЗВО, які акцентують увагу на різних аспектах та результатах діяльності.

У монографії С. Курбатова «Феномен університету в контексті часових та просторових викликів» зазначено, «… що в основі рейтингу як технічного та технологічного процесу лежить принцип порівняння. При чому це порівняння відбувається на основі певних параметрів (критеріїв та/або індикаторів), які оцінюють споріднені якості, носієм яких є об'єкти порівняння. Ідентифікація подібних споріднених сфер – важливе завдання для кожного укладача рейтингів, бо інакше виникає загроза порівнювати тепле та зелене, або, як говорять англійською мовою, «to compare peers and apples» [257]. Погоджуємося, що рейтинг «Топ-200 Україна» став визнаною системою незалежного оцінювання діяльності університетів для академічної спільноти, роботодавців і українського суспільства в цілому. Упродовж останнього десятиліття рейтинг «Топ-200 Україна» стимулював здорову конкуренцію і змагальність між університетами країни відповідно до основних критеріїв оцінювання їхньої роботи [1, с. 90]. Стартувавши 2006 р., проєкт «Топ-200 Україна» став першим і залишається на сьогодні єдиним акредитованим IREG академічним рейтингом в Україні, відмінною рисою якого є спроба порівняти між собою університети різних типів на основі застосування до них універсальної системи критеріїв. У цьому сенсі рейтинг «Топ-200 Україна» трансформує до умов України ідеї таких міжнародних рейтингів, як «Академічний рейтинг університетів світового класу» (AWRU), більш відомого як Шанхайський, Всесвітній рейтинг університетів газети «Таймс» і «Всесвітній рейтинг університетів QS» компанії Quacquqrelli Symonds Ltd. (Сполучене Королівство). А останні два роки команда «Топ-200 Украє «U-Multirank», який фінансує Єврокомісія [258].

Звісно, будь-яка система рейтингування ґрунтується на обмеженій кількості критеріїв, вибір яких – прерогатива укладачів рейтингу [259, с. 214].

Серед київських університетів в U-Multirank представлені Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Національний технічний університет України «КПІ», Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Національний університет «Києво-Могилянська Академія» та Університет банківської справи Національного банку України. У цілому ж проєкт охоплює 850 інститутів вищої освіти, 1 000 факультетів та 5 000 навчальних програм із 74 країн [258].

Для проведення дослідження було взято 35 закладів вищої освіти, які у загальному рейтингу зайняли перші місця (додаток Р, табл. Р. 3).

Для дослідження рейтингів використовують методи рангової кореляції Спірмена [260]. Коефіцієнт рангової кореляції Спірмена – це непараметричний показник взаємозв'язку між змінними, що представлені у ранговій шкалі. У процесі розрахунку цього коефіцієнта не потрібно жодного припущення щодо закону розподілу досліджуваних величин. Коефіцієнт рангової кореляції Спірмена дозволяє визначити ступінь тісноти взаємозв'язку, його величина змінюється в межах від –1 до 1. Висновок про те, наскільки сильно пов'язані порядкові ознаки, що являють собою ранги, можна визначити, або використовуючи шкалу (наприклад, шкалу Чеддока), або провівши тест Ст'юдента. Для побудови цієї таблиці кожному ЗВО був присвоєний ранг від 1 до 35 включно згідно з позицією, яку навчальний заклад займає у відповідному рейтингу. У разі якщо ЗВО займають однакову позицію, наприклад 33–34, відповідно до методики розрахунку кожному з них було поставлено у відповідність ранг 33,5 (додаток Р, табл. Р. 4).

Коефіцієнт рангової кореляції Спірмена розраховується у випадку різних рангів за формулою (3.5) [261]:

$$\rho = 1 - \frac{6 \times \sum_{i=1}^{n} d_i^2}{n^3 - n}, \qquad (3.5)$$

де n – об'єм вибірки;

$d_i = x_i - y_i$ – різниця між рангами, що відповідають i-му об'єкту [261, с. 201].

У цьому дослідженні представлені три рейтинги закладів вищої освіти України, тому під час аналізу було отримано три значення коефіцієнта рангової кореляції Спірмена. Ці значення формують кореляційну матрицю (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

Кореляційна матриця

Рейтинг	Загальний рейтинг	Топ-200 Україна	Рейтинг прозорості
Загальний рейтинг	1	0,6952	0,5223
Топ-200 Україна	0,6952	1	0,5722
Рейтинг прозорості	0,5223	0,5722	1

Джерело: розраховано і складено за даними рейтингів закладів вищої освіти 2017 р.

Використовуючи шкалу Чеддока (табл. 3.9), можна зробити висновок про те, що між досліджуваними рейтингами існує помірний зв'язок. Очевидно, що тісніше пов'язані загальний рейтинг та рейтинг «Топ-200 Україна» ($\rho_{12} = 0{,}6952$), тоді як між рейтингом «Топ-200» та рейтингом прозорості зв'язок менш тісний ($\rho_{23} = 0{,}5722$), а загальним рейтингом і рейтингом прозорості зв'язок значно слабший ($\rho_{13} = 0{,}5223$).

Таблиця 3.9

Градація щільності зв'язку між явищами

Показники	Середній			Сильний	
Характеристики щільності зв'язку	слабкий	помірний	помітний	високий	дуже високий
Величина коефіцієнта кореляції	0,1-0,3	0,3-0,5	0,5-0,7	0,7-0,9	0,9-1,0

Джерело: розраховано і складено за даними [261].

Для того щоб впевнитись у наявності зв'язку між рейтингами, перевіримо, чи є ранговий коефіцієнт кореляції Спірмена значущим. З цією метою перевіряємо гіпотезу про значущість вибіркового коефіцієнта рангової кореляції Спірмена. Використовуємо розподіл Ст'юдента [261, с. 244].

Розрахуємо критичну точку за формулою (3.6):

$$T_{\text{кр}} = t_{\text{кр}}(\alpha, k)\sqrt{\frac{1-\rho^2}{n-2}}, \tag{3.6}$$

де $t_{\text{кр}}(\alpha, k)$ – критична точка двосторонньої критичної сфери розподілу Ст'юдента для рівня значущості α та кількості ступенів свободи $k = n–2$.

У нашому випадку $t_{\text{кр}}(0{,}05, 33) = 2{,}034515$.

Відповідно до правила прийняття рішень за умови $|\rho| < T_{\text{кр}}$ немає підстави відхиляти гіпотезу про рівність нуля коефіцієнта рангової кореляції Спірмена, тобто існуючий між досліджуваними ознаками зв'язок не є значущим. Якщо $|\rho| \geq T_{\text{кр}}$, то основна гіпотеза відхиляється, і є підстави стверджувати про існування значимого рангового зв'язку між ознаками.

Розрахунок критичних точок подано у табл. 3.10.

Таблиця 3.10

Розрахунок критичних точок

Рейтинг	Загальний рейтинг	Топ-200 Україна	Рейтинг прозорості
Загальний рейтинг	1	0,2546	0,3020
Топ-200 Україна	0,2546	1	0,2905
Рейтинг прозорості	0,3020	0,2905	1

Джерело: розраховано і складено за даними рейтингів закладів вищої освіти 2017 р.

Усі три спостережні значення критичної точки не перевищують критичну точку двосторонньої сфери $t_{кр}(0,05;33) = 2,034515$, що дає підставу стверджувати, що між усіма парами рейтингів наявний значущий зв'язок.

Варто зазначити, що оцінка суттєвості коефіцієнта рангової кореляції Спірмена у дослідженнях І. Кадикової показала, що між якісними ознаками (наявність і зміст стратегії закладу вищої освіти, з одного боку, і позиція в консолідованому рейтингу закладів вищої освіти України – з іншого) існує суттєвий ранговий кореляційний зв'язок, який збільшується із збільшенням часового лагу (у цьому дослідженні $\tau = \{0; 1; 2\}$, що зумовлено доступністю вихідних даних) [256].

Варто погодитися з дослідженнями В. Лугового, який зазначає, що автономія, особливо академічна, організаційна та кадрова, є важливим чинником досягнення університетами високих рангових позицій за провідними міжнародними рейтингами «Таймс» і «Шанхайський». Він підкреслює, що вищій освіті України бракує як автономії, крім кадрової, так й інших ключових складових основної діяльності, насамперед дослідницько-інноваційної [262].

Отже, під час проведення аналізу з використанням методики рангової кореляції Спірмена та здійснення побудови імітаційної моделі щодо рейтингових показників закладів вищої освіти надає можливість визначити не лише сильні та слабкі показники діяльності ЗВО, але й недоліки загального стану законодавчих актів, що регулюють діяльність закладів вищої освіти, умов здійснення їх фінансування тощо. За допомогою вищевикладених розрахунків імітаційних рангових моделей можна здійснити порівняльний аналіз з точки зору не лише наявного стану, але й впливу різноманітних зовнішніх та внутрішніх факторів, що не підлягають кількісним вимірюванням.

Враховуючи потребу у переосмисленні теоретико-методологічних засад впливу вищої освіти на розвиток національної економіки, визначено концептуальні підходи до удосконалення механізму фінансування закладів вищої освіти в Україні (рис. 3.9).

Мета: створення Нової моделі економічної діяльності ЗВО на принципах сучасної ринкової економіки, що задовольнятиме інтереси основних суб'єктів економічних відносин: здобувачів – споживачів освітніх послуг; ЗВО – виробників освітніх послуг; органів державної влади та місцевого самоврядування, корпорацій, громадських організацій, фізичних осіб – замовників освітніх послуг

Науково-теоретичне підґрунтя

***Передумови*:** невідповідність діючої моделі економічної діяльності ЗВО принципам вільної ринкової економіки.
Основні прояви невідповідності:
– фінансування утримання ЗВО, а не оплата вироблених послуг вищої освіти як результату економічної діяльності;
– діяльність ЗВО у статусі «бюджетна установа» відповідно до єдиних принципів бюджетної системи, а не як інституціональної одиниці, яка здійснює некомерційну діяльність, і будь-який можливий дохід (прибуток) повністю залишається у її розпорядженні

Базові принципи: 1) узгодженості суспільних і приватних інтересів; 2) пріоритетності національних інтересів за адаптації зарубіжного досвіду; 3) відповідальності держави за стан методичного та організаційного забезпечення освітнього процесу; 4) врахування особливостей освітньої діяльності у процесі розробки методики та організації стимулювання ЗВО; 5) тандемності в управлінні; 6) науковості; 7) системності; 8) комплексності; 9) конкретності

Специфічні принципи: 1) гармонійне узгодження інтересів усіх учасників освітнього процесу; 2) привалювання регулюючої функції фінансування ЗВО над фіскальною; 3) поєднання стимулювання освітньої діяльності із загальною стратегією державного регулювання

***Напрями реалізації мети*:** 1) удосконалення загальних засад впливу фінансування на активізацію освітньої діяльності; 2) удосконалення системи надання пільг; 3) удосконалення нормативно-правового регулювання діяльності ЗВО державної форми власності

Основні цілі: 1) забезпечення конституційного права громадян на доступне та безоплатне здобуття вищої освіти на конкурсній основі в межах обсягу підготовки фахівців для загальносуспільних потреб (державне та регіональні замовлення); 2) підвищення якості освітніх послуг відповідно до державних стандартів як основи вимірювання їх якості та вартості з урахуванням цієї якості; 3) забезпечення права ЗВО на економічну самостійність (фінансову автономію); 4) подолання корупції в економічній діяльності ЗВО; 5) підвищення ефективності використання державних коштів на оплату послуг вищої освіти

Рис. 3.9. Концептуальні підходи до удосконалення механізму фінансування закладів вищої освіти в Україні

Джерело: власна розробка.

На основі концептуальних підходів до посилення впливу фінансування на активізацію освітньої діяльності в Україні розроблені відповідні рекомендації, які структуровано за такими ознаками:

І. Функціональна спрямованість:

– формування методичних засад щодо систематизації джерел фінансування ЗВО державної форми власності, які запропоновано класифікувати за видами послуг, способами формування, видами діяльності, формами власності, постійністю надходження та приналежністю фінансових ресурсів. Це дозволить удосконалити систему аналітичних розрахунків щодо фінансування, а також посилити контроль за надходженням фінансових ресурсів у відповідних ЗВО за складання планової і звітної документації;

– здійснення ідентифікації каузальних зв'язків між основними проблемами ефективного фінансування закладів вищої освіти державної форми власності в Україні. Це надасть можливість вчасно визначати загрози на ефективне функціонування ЗВО та приймати своєчасні рішення щодо уникнення негативних наслідків [263; 264];

– застосування наукових підходів щодо визначення рейтингових показників діяльності ЗВО, що може слугувати базою для визначення їх сильних і слабких сторін, умов фінансування, недоліків чинних нормативно-правових актів, що регулюють діяльність ЗВО, а також підвищення рівня порівняльного аналізу з точки зору не лише наявного стану, але й впливу різноманітних зовнішніх та внутрішніх факторів, які не підлягають кількісним вимірюванням.

ІІ. Нормативно-правове забезпечення:

– внести зміни до законів України «Про освіту» та «Про вищу освіту» щодо уточнення принципів фінансування освітньої діяльності, дефініцій «вища освіта», «освітня діяльність», «механізм фінансування закладів вищої освіти»;

– нормативно-правовою документацією закріпити методику розрахунку порівняльного коефіцієнта ефективності витрачання бюджетних коштів ЗВО, що надасть можливість виявити позитивні та негативні тенденції, уникнути або вчасно відреагувати на проблемні аспекти, прийняти ефективні рішення.

Реалізація запропонованих рекомендацій сприятиме посиленню впливу механізму фінансування на активізацію освітньої діяльності в Україні.

ВИСНОВКИ

У монографії представлено нові підходи до вирішення важливих науково-прикладних завдань щодо обґрунтування теоретико-методичних засад та розроблення науково-практичних рекомендацій щодо подальшого розвитку механізму фінансування закладів вищої освіти державної форми власності в Україні. Результати проведеного дослідження дозволили зробити такі висновки:

1. Узагальнення та систематизація різних підходів до визначення сутності й специфіки освіти дозволили сформулювати поняття вищої освіти як системи, що включає в себе процес виробництва закладом освіти освітніх послуг і результат отримання специфічних знань, надбання навичок, що формують у здобувача цієї освіти ряд загальних та професійних компетентностей для різних спеціальностей і рівнів Національної рамки кваліфікації. Це дало змогу сформувати трактування сутності освітньої послуги, освітньої діяльності, а також конкурентоспроможності ЗВО, що враховують сучасний етап розвитку вищої освіти, її закладів та освітнього сервісу, необхідність гармонізації інтересів учасників освітнього процесу.

2. З'ясовано, що фінансування являє собою процес забезпечення необхідними грошовими ресурсами суб'єктів усіх інституційних секторів економіки, видів економічної діяльності, зокрема освіти та її закладів. До основних джерел фінансування ЗВО віднесено кошти місцевого та державного бюджетів, надходження ресурсів до ЗВО від навчальної, наукової, виробничої діяльності, плату за оренду майна, надходження від реалізації майна, пільгові державні кредити для здобуття вищої освіти, оплату навчання здобувачів за рахунок фірм та підприємств, благодійні внески, гранти та дарунки, кошти, що надходять для виконання конкретних доручень від юридичних та фізичних осіб.

3. У результаті дослідження сутності механізму фінансування ЗВО його визначено як фінансові відносини з властивою йому сукупністю елементів (місії, цілей, принципів, суб'єктів, методів, форм, джерел, факторів забезпечення та аналітичних інструментів), на основі чого досягається необхідний рівень фінансування, функціонування та розвитку цих закладів. Існуючий механізм в Україні є недосконалим, що потребує покращення та імплементації кращих практик, зокрема щодо державно-приватного партнерства.

4. Встановлено, що загальною тенденцією у сфері фінансування зарубіжних ЗВО державної форми власності є економічна автономія, широкі права і можливості у використанні різних форм фінансування. Ідентифіковано такі механізми їх фінансування: за видатками; за результатами; договірне фінансування; дотації, пільги; фінансування спеціальних програм; кредитування. Для вітчизняних ЗВО пропонується фінансування «за видатками», «договірне фінансування» та фінансування «за результатами».

5. На основі дослідження етапів еволюції розвитку ЗВО в Україні та відповідного прогнозу встановлено, що вони потребують збільшення обсягів фінансування. Відстежено зростаючу тенденцію фінансування освіти в абсолютних і відносних показниках, проте інфляційні процеси випереджають суми фінансування. При цьому збільшення обсягу витрат на освіту було досягнуто об'єднанням потоків державних і приватних витрат на навчальні заклади через Державну казначейську службу України. Обсяг бюджетного забезпечення освіти, зокрема вищої, у відсотковому значенні до ВВП залишається надто низьким і не має сталої тенденції до зростання.

6. Оцінювання ефективності використання бюджетних коштів для їх основних розпорядників та підпорядкованих ЗВО дозволило виявити потребу у формуванні комплексної методики такої оцінки. Визначення форм бюджетного фінансування має базуватись на диференційованому підході до кожного з ЗВО. Подальша стабілізація державних фінансів вимагає збільшення суми бюджетних інвестицій, що сприятиме збільшенню видатків на освіту.

7. У результаті аналізу реалізації сучасного механізму фінансування десяти провідних вітчизняних ЗВО державної форми власності виявлено, що вони отримують державне фінансування у вигляді однорічного постатейного бюджету, що позбавляє їх можливості зберігати надлишки та позичати кошти на фінансовому ринку. Необхідною є зміна статусу ЗВО як інституціональної одиниці, яка здійснює некомерційну діяльність, а будь-який можливий прибуток повністю залишається у її розпорядженні, що розширить фінансову автономію ЗВО.

8. Доведено, що у разі розбудови механізму фінансування діяльності ЗВО необхідно враховувати вплив загроз їх стійкому розвитку. Основними загрозами ефективному функціонуванню ЗВО є проблеми

загального розвитку, а також фінансові. На основі методу аналізу ієрархій вибудовано загрози за ступенем ризику, що дало змогу запропонувати відповідні механізми та інструменти їх подолання для стійкого фінансового розвитку ЗВО.

9. Для вироблення універсального підходу щодо оцінювання ефективності розподілу коштів державного бюджету, зокрема на вищу освіту, розроблено методику розрахунку її порівняльного коефіцієнта за пропонованою формулою, що включає основні показники освітньо-наукової діяльності ЗВО та надає можливість ідентифікувати позитивні та негативні тенденції їх розвитку, уникнути або вчасно відреагувати на проблемні аспекти, а також прийняти виважені рішення.

10. Системний аналіз ключових показників діяльності ЗВО України засвідчив відносно стабільні результати, однак у процесі євроінтеграційних трансформацій ключовою проблемою є недостатність фінансових ресурсів на повноцінне здійснення економічної діяльності. З цією метою вироблено концептуальні підходи до вдосконалення механізму фінансування ЗВО державної форми власності, що включає мету, основі цілі, передумови, принципи та напрями реалізації. У контексті наданого комплексного бачення концепції вдосконалення фінансування ЗВО запропоновано здійснювати обґрунтування умов та обсягів фінансування закладів вищої освіти з боку держави засобами рейтингового методу аргументації зв'язку між рівнем фінансування та позицією у рейтингах ЗВО. Це сприятиме раціоналізації процесів фінансування закладів вищої освіти державної форми власності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Економічні відносини у системі вищої освіти: модернізація в умовах інноваційної економіки: монографія / за заг. ред. Ю. Вітренко. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2017. 165 с.

2. Лошенюк І., Іванченко А. Інструменти формування конкурентоспроможності вищих навчальних закладів. URL: http://intkonf.org/ktn-loshenyuk-ir-ivanchenko-a-instrumenti-formuvannya-konkurento spromozhnosti-vnz/

3. Каленюк І. Економіка освіти: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2014. 308 с.

4. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. Москва: Соцэкгиз, 1962. 684 с.

5. Про освіту: Закон України: від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19

6. Москалик Г. Феномен «освіти» у педагогічному дискурсі на межі століть. *Вища освіта України.* 2013. № 4. С. 39.

7. Національний освітній глосарій: вища освіта. Вид. 2-ге., перероб. і допов. / за заг. ред. В. Кременя. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. 100 с.

8. Красовська О. Ю. Роль освіти в сучасних глобальних умовах. *Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму.* 2011. № 1 (4). URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Bmnef/2011_1_4/28.pdf

9. Dewey J. Experience and education. *The Educational Forum.* Vol. 50. No. 3, 1986. URL: https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00764?journalCode=utef20

10. Marginson S. Markets in education. URL: http://hdl.voced.edu.au/17/133

11. Гуменна М. І. Сутність і зміст поняття «освіта». URL: https://ppt-online.org/173420

12. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України: від 25.06.2013 № 344/2013. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013

13. Колин К. Информатизация образования: новые приоритеты. *Математическая морфология: электронный математический и медико-биологический журнал*. 2001. Т. 3, № 4. С. 204–2016.

14. Лернер И. Я. Логика развития дидактики в истории воспитания. *Труды кафедры педагогики, истории образования и педагогической антропологии*. Москва: УРАО, 2002. Вып. 17. С. 100–130.

15. Ярошинська О. О. Освіта як невід'ємний конструкт поняття «освітнє середовище професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів». *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 3. С. 430–441. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2014_3_55.

16. Тюмасева З. И., Богданов Е. Н., Щербак Н. П. Словарь-справочник современного общего образования: акмеологические, валеологические и экологические тайны: учеб. пособ. СПб.: Питер, 2004. 464 с.

17. Мороз В. М. Освіта як фактор впливу на формування якісних характеристик трудового потенціалу. *Університетські наукові записки: часоп. Хмельниц. ун-ту упр. та права*. Хмельницький: ХУУП, 2002. С. 432–437.

18. Хоруженко К. М. Культурология: энцеклопед. слов. Ростов-на-Дону: Феникс, 1997. 348 с.

19. Сисоєва С. О. Освіта і особистість в умовах постіндустріального світу: монографія. Хмельницький: ХГПА, 2008. С. 7–16.

20. Horta H. Global and national prominent universities: internationalization, competitiveness and the role of the State. *Higher Education*. 2009. № 58. P. 387–405.

21. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму у контексті проблем освіти. *Гуманізм та освіта*. Вінниця: ВНТУ, 2006. URL: http://conf.vstu.vinnica.ua/humed/2006/txt/06kvkpo.php.

22. Фінанси інституційних секторів економіки: монографія / за ред. Т. Єфименко, М. Єрмошенка. Київ: ДННУ «Академія фінансового управління», 2014. 584 с.

23. International Standard Classification of Education ISCED. URL: http:uis.unesco.org.

24. Про вищу освіту: Закон України: від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18.

25. Малишко В. В. Фінансування вищої освіти в Україні: проблеми та перспективи. *Молодий вчений*. 2016. № 2. С. 64–67.

26. Андрущенко В. Філософія освіти: поняття і предметне поле. *Роздуми про освіту: статті, нариси, інтерв'ю*. Київ: Знання України, 2004. С. 351–366.

27. Хоружий Г. Ф. Європейська політика вищої освіти: монографія. Полтава: Дивосвіт, 2016. 384 с.

28. Крижко В. В., Мамаєва І. О. Аксіологічний потенціал державного управління освітою. Київ: Освіта України, 2005. 224 с.

29. Розвиток вищої освіти та економіка знань: монографія / за заг. ред. І. Каленюк. Київ: Знання, 2012. 343 с.

30. Луговий В. І. Педагогічна освіта в Україні: структура, функціонування, тенденції розвитку: монографія /за заг. ред. О. Мороза. Київ: МАУП, 1994. 196 с.

31. Антонюк Л. Л., Ільницький Д. О. Сценарії розвитку вищої освіти: глобальний контекст та стратегія України. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Спецвипуск. Серія Економічні науки.* Київ: КНУТД, 2018. С. 203–227.

32. *Національна доктрина розвитку освіти у* XXI столітті. *Освіта України*. 2001. № 1. С. 22–25.

33. Bergan S. Promoting New Approaches to Learning. *EUA Bologna Handbook: Making Bologna Work*. 2006. Vol 4. Berlin: Raabe.

34. Горинь Я. О. Управління конкурентоспроможністю освітніх послуг у сфері вищої освіти України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.03. Львів, 2016. URL: https://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/01/avt_Goryn.pdf.

35. Philip G. Altbach, Liz Reisberg, Laura E. Rumbley Trends in Global Higher Education. *Global Perspectives on Higher Education*. Vol., 22. URL: https://brill.com/view/title/36570.

36. Barnett Ronald Improving Higher Education: Total Quality Care. URL: https://eric.ed.gov/?id=ED382104.

37. Zhu L. The Role of Party Construction in the Cultivation of Talents in Colleges and Universities. URL: https://www.atlantis-press.com/proceedings/ssehr-17/25891669.

38. Maciąg J. Summary, Conclusions, and Directions of Further Research on Lean Culture in Higher Education. In: Lean Culture in Higher Education. Palgrave Macmillan, Cham. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-05686-5_5.

39. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти: наказ Міністерства освіти і науки України: від 01.06.2017 № 600. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/rekomendatsii-1648.pdf.

40. Вітренко Ю. Освіта України в Системі національних рахунків. *Вища освіта України*. 2013. № 3. С. 9–22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vou_2013_3_4.

41. Класифікація видів економічної діяльності (КВЕД). URL: http://evrovektor.com/kved/2010.

42. Державний класифікатор продукції і послуг України (ДКПП ДК 016:2010). URL: https://dk16.dovidnyk.info.

43. Професійна освіта в системі економічних досліджень: монографія / за заг. ред. І. Грищенко. Київ: Грамота, 2014. 364 с.

44. Ловінська Л. Г., Даниленко С. В. Фінансування державних послуг у контексті визначення понятійно-термінологічного апарату. *Фінанси України.* 2017. № 11. С. 7–20.

45. Крачевский К. А. Платные образовательные услуги высших заведений образования МВД Украины: гражданско-правовой аспект: дисс. … канд. юрид. наук: 12.00.03 / Нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2001. 193 с.

46. Astin A. How Service Learning Affects Students. *Higher Education.* 2000. 144 p. URL: http://digitalcommons.unomaha.edu/slcehighered/144.

47. Fitzgerald H., Bruns K., Sonka S., Furco A., & Swanson L. The centrality of engagement in higher education. *Journal of Higher Education Outreach and Engagement*. 2012. № 16 (3). P. 7–28.

48. Кадачников С. М. Особенности высшего образования как экономического блага и некоторые практические следствия этих особенностей. *Университетское управление: практика и анализ.* 2001. № 2 (17). С. 48–49.

49. Оболенська Т. Є. Маркетинг освітніх послуг: вітчизняний і зарубіжний досвід: монографія. Київ: КНЕУ, 2001. 208 с.

50. Матвіїв М. Методологія та організація маркетингового менеджменту в сфері вищої освіти: монографія. Тернопіль: Економ. думка, 2005. 560 с.

51. Огаренко В. М. Державне регулювання діяльності вищих навчальних закладів на ринку освітніх послуг: дис. … д-ра наук з держ. управління: 25.00.02 / Національна академія держ. управління при Президентові України. Київ, 2005.

52. Данилишин Б., Куценко В. Ринок освітніх послуг: основні тенденції та шляхи модернізації. *Україна: аспекти праці*. 2005. № 8. С. 28–34.

53. Патор Р. Ринок освіти у системі кадрового забезпечення стратегічного розвитку країни: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня: 08.09.01. Львів, 2002. 42 с.

54. Зотов В. Н. Разработка стратегии и тактики маркетинговой деятельности вузов на рынке образовательных услуг и научно-технической продукции: дисс. … канд. экон. наук: 08.00.05. Москва, 1997. 203 с. URL: https://search.rsl.ru/ru/record/01000163331

55. Бабаєська В. Л. Теоретичні засади формування ринку освітніх послуг. *Економіка, менеджмент, підприємництво.* 2002. № 9, ч. 2. С. 81–87.

56. Сон Т. А. Формирование рынка образовательных услуг. URL: https:// www.marketing.spd.ru

57. Жигоцька Н. В. Моделювання, оцінка та менеджмент якості освітніх послуг: дис. … канд. екон. наук: 08.03.02 / Київський національний економічний ун-т. Київ, 2002. 193 с.

58. Александров В. Освітня послуга: суть та моделі якості. *Освіта та управління.* 2006. Т. 9, № 1. С. 156–164.

59. Дмитрів А. Я. Характеристика особливостей освітньої послуги з погляду маркетингу. *Вісник національного університету «Львівська політехніка».* Серія: Логістика. 2010. № 690. С. 40–43. URL: http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/11323/1/7.pdf

60. Старостіна А. О. Бюджетна система: навч. посібник. Київ, 2006. 416 с.

61. Каленюк І., Цимбал Л. Особливості регулювання ринку освітніх послуг: монографія. Чернігів: ЧДІЕіУ, 2011. 183 с.

62. Дмитрієв В. Ю. Особливості ринку освітніх послуг у системі вищої освіти. URL: http://narodnaosvita.kiev.ua/vupysku/18/statti/dmitriev.htm

63. Коваленко Ю. Теоретичні аспекти сутності послуги та її види. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету.* 2012. № 2. С. 38–46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2012_2_5

64. Савчин М. Автономія університетів та проблеми їхнього фінансування. URL: http://education-ua.org/ua/articles/124-avtonomiya-universitetiv-ta-problemi-jikhnogo-finansuvannya

65. Вітренко Ю. Про результати наукового дослідження «Економічні відносини у системі вищої освіти: модернізація в умовах інноваційної економіки». URL: http://naps.gov.ua/uploads/files/press/vitrenko21062018.pptx

66. Паризьке комюніке. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/paris-communiqueenua2018.pdf

67. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року. URL: https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf

68. Верхоглядова Н. І. Управління конкурентоспроможністю вищої освіти в процесі формування людського капіталу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: 08.02.03 / Дніпропетровський національний ун-т. Дніпропетровськ, 2005. 32 с.

69. Економічні умови забезпечення якості освітніх послуг у системі вищої освіти: монографія / за ред. І. М. Грищенка. Київ: Педагогічна думка, 2012. 364 с.

70. Портер М. Стратегія конкуренції: методика аналізу галузей і діяльності конкурентів / пер. з англ. А.Олійника, Р. Сільського. Київ, 1998. 390 с.

71. Бюджетний кодекс України. 2010. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2456-17

72. Словник української мови: в 11 томах. URL: http://um.in.ua/s/vyshhyj

73. Система національних рахунків (СНР 2008). URL: https://unstats.un.org/Unsd/nationalaccount/docs/SNA2008Russian.pdf

74. Кужелєв М. О., Брітченко І. Г., Житар М. О. Фінансування наукової діяльності в контексті європейської інтеграції України. *Безпековий, політичний, економічний та гуманітарний виміри сучасного етапу європейської та євроатлантичної інтеграції України:* матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. Ужгород, 2015. С. 150–151.

75. Височан О. С., Борис І. Я. Принципи, методи і механізм фінансування бюджетних установ. *Економічний аналіз.* 2015. Т. 19 (1). С. 171–177. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2015_19(1)__24

76. Пересада А. А., Майорова Т. В. Проектное финансирование: учебник. Киев: КНЭУ, 2007. 767 с.

77. Бланк И. А. Основы финансового менеджмента. Киев: Ника-центр, 2000. 512 с.

78. Morgan J. Financing Public Goods by Means of Lotteries. *The Review of Economic Studies*. Vol. 67. Issue 4. Oct. 2000, P. 761–784. URL: https://doi.org/10.1111/1467-937X.00153

79. Colin Mayer Corporation Tax, Finance and the Cost of Capital. *The Review of Economic Studies*. Vol. 53. Issue 1. Jan. 1986. P. 93–112. URL: https://doi.org/10.2307/2297594

80. Robert M. Sauer Educational Financing and Lifetime Earnings *The Review of Economic Studies*, Vol. 71. Issue 4. Oct. 2004, P. 1189–1216. URL: https://doi.org/10.1111/0034-6527.00319

81. Michele Boldrin, Ana Montes The Intergenerational State Education and Pensions *The Review of Economic Studies*, Vol. 72, Issue 3, Jul. 2005, P. 651–664. URL: https://doi.org/10.1111/j.1467-937X.2005.00346

82. Конєва Т. А. Політика фінансування та фінансова політика підприємства: співвідношення понять. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія: Економіка.* 2010. Т. 126, вип. 113. С. 54–59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchduec_2010_126_113_10

83. Пельтек Л. В. Державне регулювання розвитку венчурного бізнесу в інвестиційній сфері. *Економіка та держава.* 2009. № 3. С. 77–80.

84. Алексеєнко Л. М. Розвиток ринку фінансових і страхових послуг у посткризовий період. *Світ фінансів.* 2010. № 4. С. 164–167.

85. Онишко С. В., Паєнтко Т. В., Швабій К. І. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності: посібник. Київ: КНТ, 2008. 255 с.

86. Дем'янишин В. Бюджетне фінансування та його особливості в сучасних умовах. *Світ фінансів*. 2007. Вип. 2 (11). С. 34–48.

87. Карпишин Н. Сутність, джерела та форми фінансового забезпечення охорони здоров'я. *Світ фінансів*. 2007. Вип. 2. С. 63–72.

88. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л., Смовженко Т. С. Фінансовий словник. Львів: Центр Європи, 1997. 576 с.

89. Estermann T., Nokkala T., Steinel M. University Autonomy in Europe: Exploratory Study. URL: http://www.eua.be/Libraries/ publications/University_Autonomy_in_Europe_II_+_The_Score+ card.pdf?sfvrsn=2

90. Приймак В. Управління проектами: навч. посібник. К.: КНУ імені Тараса Шевченка, 2017. 464 с.

91. Карзун І. Г. Організаційно-економічні засади інноваційного розвитку системи закладів вищої освіти в Україні: дис. … канд. екон. наук: 08.00.03 / Кіровоградський національний технічний університет. Кропивницький, 2016. 270 с. URL: http://www.kntu.kr.ua/doc/K_23_073_03/KARZUN_dis.pdf

92. Шашкевич О. Л. Фінансові ресурси вищих навчальних закладів: оптимізація формування та ефективність використання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.08. Тернопіль: ТНЕУ, 2008. 20 с.

93. Откаленко О. М. Аналіз і контроль фінансових ресурсів вищих навчальних закладів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.09. Київ, 2016. 27 с.

94. Савчук В. А. Оптимізація формування і використання фінансових ресурсів закладів освіти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.08. Ірпінь, 2011. 18 с.

95. Козачок І. А. Економічна сутність та джерела формування фінансових ресурсів підприємства. URL: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_2_077.pdf

96. Опарін В. Фінансові ресурси: проблеми визначення та розміщення. *Вісник НБУ.* 2000. № 5. С. 10–11.

97. Дем'янишин В. Теоретичні підходи до сутності фінансових ресурсів суспільства. *Формування ринкової економіки в Україні.* 2013. Вип. 29, ч. 1. С. 141–152.

98. Пойда-Носик Н. Н., Грабарчук С. С. Фінансові ресурси підприємства. *Фінанси України.* 2003. № 1. С. 96–103.

99. Про затвердження документів, що застосовуються в процесі виконання бюджету: наказ Міністерства фінансів України: від 01.02.2002 № 57. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0086-02

100. Малишко В. В. Видатки державного та місцевих бюджетів на забезпечення функціонування закладів загальної середньої освіти. *Економічний вісник університету: збірник наукових праць учених та аспірантів.* 2010. Випуск 15/1. С. 230–235.

101. Зиятдинова Ф. Г. Социальные проблемы образования. Москва: РГГУ, 1999. 283 с.

102. От Болоньи к Бергену: промежуточная оценка академических кругов. *Болонский процесс: проблемы, опыт, решения*. Изд. 2-е, испр. и доп. Москва: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2006. С. 48–62.

103. Антошкіна Л. І. Економіка вищої освіти: тенденції та перспективи реформування. Київ: Видавничий дім «Корпорація», 2005. 368 с.

104. Білінець М. Ю. Фінансування вищої освіти в Україні: сучасні тенденції, проблеми та перспективи. URL: http://www.global-national.in.ua/archive/4-2015/166.pdf

105. Попович Л. О. Загальні аспекти механізму фінансування вищих навчальних закладів. *Збірник наукових праць УДФСУ*. 2017. № 1. С. 227–240.

106. Шиллер Р. Финансы и хорошее общество. Москва: Издательство института Гайдара, 2014. 504 с.

107. Касич А. О., Циган В. А. Особливості фінансування вищої освіти в Україні та інших країнах світу. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2587

108. Про державно-приватне партнерство: Закон України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2404-17

109. Буковинський В. С. Шляхи удосконалення планування витрат на освіту. *Фінанси України.* 2004. № 6. С. 385.

110. Ляховець О. О. Державно-приватне партнерство у вищій освіті як інституційна складова модернізації економіки. *Інноваційна економіка.* 2014. № 4. С. 71–78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2014_4_12

111. Хусаінов Р. В. Державно-приватне партнерство в системі вищої освіти України. *Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова.* 2014. Т. 19, вип. 2/2. URL: http://www.academia.edu/ %D0%B8

112. Державно-приватне партнерство. URL: https://mtu.gov.ua/content/erzhavnvatne-partnerstvo-publicprivate-partnerships.html

113. Москвічова О. С. Державно-приватне партнерство у сфері професійно-технічної та вищої освіти. URL: jeou.donnu.edu.ua/article/download/4822/4853

114. Коваленко Ю. М., Попович Л. О. Формування джерел фінансових ресурсів закладів вищої освіти в Україні. *Стан та умови розвитку економіки в Україні: теорія, методологія, практика:* монографія / під ред. О. О. Непочатенко. Умань, 2018. С. 178–185.

115. Державні цільові програми та упорядкування програмного процесу в бюджетній сфері: монографія / за ред. В. М. Гейця. Київ: Наукова думка, 2008. С. 5.

116. Румянцева Е. Е. Новая экономическая энциклопедия. 3-е изд. Москва: Инфра-М, 2008. С. 444.

117. Левицька С. О. Впровадження програмно-цільового методу формування бюджетів. *Фінанси України.* 2004. № 6. С. 39.

118. Економічні аспекти проблем розвитку вищої освіти в Україні: монографія / за ред. І. М. Грищенка. Хмельницький: ХНУ, 2010. 273 с.

119. Чугунов І. Я., Запатріна І. В. Розвиток програмно-цільового методу планування бюджету. *Фінанси України.* 2008. № 5. С. 3–14.

120. Михайленко С. В. Показники оцінки обґрунтованості проектів бюджетів. *Актуальні проблеми економіки.* 2010. № 4. С. 219–227.

121. Каленюк І. С. Напрями трансформації механізмів фінансування освіти у сучасному світі. *Демографія та соціальна економіка*. 2017. № 1 (29) С. 24–36. URL: http://dse.org.ua/arhcive/29/1(29)_2017.pdf#page=24

122. Інноваційна Україна 2020: національна доповідь / за заг. ред. В. Гейця та ін. Київ: НАН України, 2015. 336 с.

123. Загірняк Д. М. Вища освіта України: прагматизм фінансово-економічного розвитку: монографія. Харків: Друкарня Мадрид, 2018. 532 с.

124. Економічна енциклопедія: у 3-х т. / ред. кол. С. В. Мочерний та ін. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. 952 с.

125. Онишко С. В. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку: монографія. Ірпінь: НАДПСУ, 2004. 434 с.

126. Житар М. О. Фондовий ринок та механізм його регулювання в умовах економічного розвитку країни. *Економіка та право.* 2016. № 2 (44).

127. Бескид Й. Фінансовий механізм вищої школи в умовах ринку. *Фінанси України.* 2003. № 8. С. 103–106.

128. Васечко Л. Співвідношення понять «фінансовий механізм», «механізм фінансування», «фінансове забезпечення» та «фінансове регулювання». *Вісник Львівського університету. Серія «Економіка».* 2009. Вип. 41. С. 103–107.

129. Боголіб Т. М. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: 08.04.01. Київ, 2006. 38 с.

130. Волинчук Ю. В. Механізм фінансового забезпечення вищої освіти в умовах формування соціально орієнтованої ринкової економіки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.08. Львів, 2010. 21 с.

131. Тадтаєва В. В. Совершенствование механизма финансирования образования: дисс. ... канд. экон. наук: 08.00.10. Москва, 2007. 207 с.

132. Попович Л. О. Механізм фінансування закладів вищої освіти: загальні засади. *The scientific heritage*. Budapest, Hungary. 2018. Part 2. № 24. P. 13–17.

133. Кужелєв М. Формування механізму забезпечення фінансової безпеки корпорації. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Skhid_2013_4_9

134. Чумак О. В., Савченко І. Г. Модернізація державного механізму фінансування вищої освіти в умовах її реформування. *Теорія та практика державного управління*. Харків: ХарРІ НАДУ, 2017. № 3. С. 56–72.

135. Кужелєв М., Нечипоренко А. Механізм реалізації регіональних інвестиційних програм як фінансовий інструмент стимулювання регіонального розвитку. URL: http://skhid.kubg.edu.ua/article/view/122184

136. Тарасенко І. О., Нефедова Т. М. Проблеми фінансування вищої освіти в Україні в контексті забезпечення конкурентоспроможності. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну*. 2013. № 4. С. 177–185. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknutd_2013_4_33

137. Башко В. Фінансування освіти. 2016. URL: https://dt.ua/finances/finansuvannya-osviti-skilki-komu-i-yak-_.html

138. Попович Л. О. Характеристика механізму фінансування закладів вищої освіти. *Вісник Хмельницького національного університету*. Хмельницький, 2018. № 1. С. 142–148.

139. Совсун І. Формула успіху: новий підхід до фінансування університетів. URL: https://dt.ua/education/formula-uspihu-noviy-pidhid-do-finansuvannya-universitetiv-324125_.html

140. Вербицька А. В. Удосконалення державної політики в сфері вищої освіти України в контексті інтеграції до Європейського освітньо-наукового простору: дис. ... канд. наук з державного управління: 25.00.02. Чернігів, 2017. 234 с. URL: http://stu.cn.ua/media/files/pdf/dis/dis_verbytska.pdf

141. QS World University Rankings. URL: https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2019

142. Стойка О. Я. Вища освіта США та України: відмінні та спільні риси. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота».* 2017. Випуск 1 (40). С. 280–283.

143. Юрга В. А. Структура і механізми фінансування системи вищої професійної освіти як умова інноваційного розвитку вищої школи (російський і зарубіжний досвід). URL: www.fa.ru/institutes/efo/science/Documents

144. Curaj A., Deca L. Remus Pricopie European Higher Education Area: The Impact of Past and Future Policies URL: http://link.springer.com/content/pdf/10.1007/978-3-319-77407-7.pdf 2018

145. Johnstone B. Financing higher education: Cost-sharing in international perspective. 2007. Buffalo: ICHEFAP/Sense Publishers.

146. Matei L. A policy gap: Financing in the European higher education area. European higher education at the crossroads: Between the Bologna process and national reforms (pp. 553–572). 2012. Dordrecht, Heidelberg, New York: Springer.

147. Рябков К., Покідіна В. Ендавмент у вищій освіті: світова практика і українське сьогодення. *CASE Україна.* URL: http://www.case-ukraine.com.ua/wpcontent/uploads/2016/03/endowment_2015-11-20-final1.pdf

148. Попович Л. О. Порівняльний аналіз стану фінансування закладів вищої освіти в Україні та закордоном. *Економіка України в умовах євроінтеграції: виклики та перспективи розвитку:* матер. І Всеукр. наук.-практ. конф. Умань: ВПЦ «Візаві», 2018. С. 176–179.

149. Barr N., Crawford, I. Financing higher education. Answers from the UK. 2005. UK: Routledge.

150. Стойка О. Я. Фінансова підтримка вищої освіти в США. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота».* Випуск 29. С. 213–216.

151. Стипендии и финансирование для обучения в Великобритании. URL: https://study-uk.britishcouncil.org/options/scholarships-financial-1503567912

152. Стипендии London School of Economics and Political Science. URL: http://www.lse.ac.uk/study-at-lse

153. Попович Л. О. Зарубіжний досвід функціонування механізму фінансування вищих навчальних закладів. *Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту.* Луцьк: ВІЕМ, 2017. № 19. С. 243–252.

154. Higher education in England 2018. URL: www.hefce.ac.uk

155. Jongbloed B., Vossensteyn H., Van Vught F., Westerheijden D. F. Transparency in Higher Education: The Emergence of a New Perspective on Higher Education. 2018.

156. Харламова Г. Британська модель фінансування вищої освіти: уроки для України. *Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Серія Економіка.* 2017. № 5 (194). С. 58–66.

157. Birnbaum R. (1983). Maintaining Diversity in Higher Education. San Francisco: Jossey-Bass. de Boer, H., Jongbloed, B., et al. 2015. Performance-based funding and performance agreements in fourteen higher education systems. The Hague: Ministry of Education, Culture and Science.

158. Codling A., Meek L. V. Twelve Propositions on Diversity in Higher Education. Higher Education Management and Policy. 2006. 18(3), 1–24.

159. Reports and financial statements for the year ended 31 July 2015. URL: http://www.admin.cam.ac.uk/reporter/201516/weekly/6408/section4.shtmheading2-5

160. The Swiss education system, 2018. URL: http://www.edk.ch/dyn/16342.php

161. Кладченко М. Фінансове забезпечення вищих навчальних закладів: Досвід Швейцарії та Великобританії. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право.* 2017. № 4. С. 116–129.

162. The Tertiary Level of the Swiss Education System, SSIC Report 3/2016. URL: http://www.swir.ch

163. ETH Zurich Strategic orientation, Executive Board of ETH Zurich, 2017. URL: https:// https://ethz.ch/content/main/en.html

164. Гала С. Функціонування системи вищої освіти Китаю: аналіз досвіду. *Актуальні проблеми економіки.* 2012. № 9 (135). С. 72–77.

165. Коваленко Ю. М. Формування інституційних передумов розвитку фінансового сектору економіки України. *Економіка України.* 2011. № 7. С. 49–60.

166. Тимошенко О. В., Федорова В. А Фінансові аспекти конкурентоспроможності вищої освіти в Україні: монографія. Дніпропетровськ: Пороги, 2008. 390 с.

167. Куценко В. І. Розвиток соціальної сфери в умовах формування ринкових відносин (питання теорії і практики). Київ: РВПС України НАН України, 2007. 100 с.

168. Січкаренко Г. Г. Історичний досвід перебудови вищої освіти в Україні (1985–2005 рр.): монографія. Київ, 2014. 326 с.

169. Курко М. Н. Нормативно-правове забезпечення фінансування вищої освіти в України. *Право і Безпека*. 2010. № 2. С. 100–105. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2010_2_24

170. Гуманітарна сфера: питання теорії і практики: монографія / за ред. В. І. Куценко. Київ: Наук. світ, 2002. 456 с.

171. Проект Державної програми розвитку вищої освіти Української РСР. Спр. 8702. С. 67–104.

172. Сухарніков Ю. Нормативно-правові підстави для модернізації вищої освіти в Україні. *Вища школа.* 2014. № 10. С. 20–39.

173. Черкашин Д. К. Особливості правового регулювання вищої освіти в Україні. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Право.* 2015. Вип. 232. С. 112–120. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_prav_2015_232_20

174. Грушева А. А. Формування управлінської компетентності бакалаврів економічних спеціальностей у процесі професійної підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2012. 20 с.

175. Грушева А. А. Формування управлінської компетентності майбутніх економістів у процесі професійної підготовки: теорія і практика: монографія. Ірпінь: НУДПСУ, 2015. 242 с.

176. Воробйова О. П., Горецька Т. О., Дем'яненко Н. М., Калашнікова С. А., Коваленко О. М., Луговий В. І., Сич О., Слюсаренко О. М., Таланова Ж. В., Ткаченко В. П. Автономія та врядування у вищій освіті: монографія. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2015. 192 с.

177. Як змінилася освіта в Україні за 20 років незалежності. URL: http://osvita.ua/school/method/22193/

178. Державна служба статистики. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/

179. Голубчикова Ю. В., Підгорний А. З. Статистичний аналіз динаміки та стану розвитку ВНЗ України. *Статистика – інструмент соціально-економічних досліджень.* 2017. Випуск 3, ч. І.

180. Аналітична записка Інституту стратегічних досліджень «Глобальні тенденції і проблеми розвитку освіти: наслідки для України». URL: http://www.niss.gov.ua/articles/1537/

181. Паянок Т. М. Методичні вказівки до проведення практичних занять з використанням комп'ютерних технологій з курсу «Методи економічних та статистичних досліджень». Ірпінь: НУДПСУ, 2014. 61 с.

182. Лінії тренду в діаграмах. URL: https://support.office.com/uk-ua/articleB0%D1%85-f6ffa76c-80e1-4fab-9aa0-ddc7840a7cc3

183. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні: монографія / за ред. В. Кременя. Київ: Педагогічна думка, 2016. 448 с.

184. Інтеграція вищої освіти України в європейський та світовий освітній простір: економічний вимір: монографія / за ред. І. Каленюк. Чернігів: Деснянська правда, 2011. 165 с.

185. Гончарук Н., Мокіна Ю., Мокін Б. Математичні моделі для прогнозування та управління процесами надходженням грошових коштів від платних послуг вищих навчальних закладів: монографія. Вінниця: ВНТУ, 2015. 180 с.

186. Основи моделювання ринкових ситуацій. URL: https://posibnyky.vntu.edu.ua/kocuba/p6.html

187. Дудко В. С., Краснова Т. Д., Лаговський В. В. Економіко-математичне моделювання: навч. посіб. Ірпінь: НУДПСУ, 2010. 448 с.

188. Frederick C. Program Budgeting Theory and Practice with Particular Reference to the U. S. Deparment of the Army / Chicago: Publie Administration Service, 1954. 258 p.

189. Лисяк Л. В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України: монографія. Київ: АФУ, 2009. 600 с.

190. Бень Т., Довбня С. Бюджетування як процес удосконалення системи фінансового менеджменту підприємств. *Фінанси України.* 2000. № 7. С. 48–55.

191. Набока Т. С. Управління видатками бюджету та напрями його вдосконалення в Україні: дис. … канд. екон. наук: 08.00.08. Київ, 2015. 349 с.

192. Підгорний А. З., Корольова Т. С., Лапіна І. С. Бюджетування – ефективний засіб управління фінансами ВНЗ. *Вісник соціально-економічних досліджень.* 2013. Вип. 2 (1). С. 155–162.

193. Терованесов М. Р., Терованесов А. М. Основні напрями удосконалення управління системою вищої освіти. *Науковий журнал «Бізнес Інформ».* 2017. № 4 (471). С. 157–162.

194. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. *Стратегія. Реалізація. Результати.* Київ: Грамота, 2005. 448 с.

195. Попович Л. О. Аналіз сучасного стану фінансування закладів вищої освіти в Україні. *Вісник Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.* Одеса, 2018. Т. 23, вип. 2 (67). С. 37–42.

196. Державна казначейська служба України. URL: https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/richna-zvitnist

197. Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посібник. Київ, 2008. 639 с.

198. Попович Л. О. Прогнозування капітальних видатків до закладів вищої освіти в Україні. *Економіка, фінанси, право.* 2018. № 4/2. С. 16–20.

199. Попович Л. О., Параниця Н. В. Статистичний аналіз, прогнозування капітальних видатків на вищу освіту в Україні. *Формування ринкових відносин в Україні.* Київ, 2018. № 10 (209). С. 16–22.

200. Перова В. И., Гончарова Д. Г. Нейросетевой анализ динамики инновационной активности регионов Российской Федерации. *Финансовая аналитика: проблемы и решения.* 2015. № 29. С. 56–68.

201. Білинський Й., Огородник К., Юкиш М. Електронні системи: навч. посіб. URL: https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/firen/6bj_elnni_systemy/22.htm

202. Джай К. Шим. Основы коммерческого бюджетирования / пер. с англ. СПб.: Азбука, 2001. 496 с.

203. Підгорний А. З., Корольова Т. С., Лапіна І. С. Методика впровадження системи бюджетування в вищих навчальних закладах. *Вісник Одеського національного економічного університету.* 2012. С. 30.

204. Гордієнко Л. А. Фінансове забезпечення вищих навчальних закладів в Україні. *Економіка. Фінанси. Право.* 2015. № 8. С. 21.

205. Ніколаєв Є., Длугопольський О. Реформа вищої освіти України: реалізація профільного закону. URL: http://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/HE-shadow-report-final.pdf

206. Проблеми управління фінансами вищих навчальних закладів: монографія / за ред. А. З. Підгорного. Одеса: ФОП Гуляєва В.М., 2017. 152 с.

207. Варналій З. С. Фінансове забезпечення вищих навчальних закладів України – справа державна (присвячено пам'яті Т. М. Боголіб). *Економічний вісник університету.* 2018. Вип. 36 (1). С. 9–17.

208. Офіційний сайт Національного університету біоресурсів і природокористування. URL: https://nubip.edu.ua

209. Офіційний сайт Ужгородського національного університету. URL: https://www.uzhnu.edu.ua

210. Офіційний сайт Київського національного університету імені Тараса Шевченка. URL: http://www.univ.kiev.ua

211. Офіційний сайт Сумського державного університету. URL: http://sumdu.edu.ua/ukr

212. Офіційний сайт Чернівецького національного університету Юрія Федьковича. URL: http://www.chnu.edu.ua/index.php?page=ua

213. Офіційний сайт Запорізького національного університету. URL: https://www.znu.edu.ua

214. Офіційний сайт Національного технічного університету України «КПІ імені Ігоря Сікорського». URL: http://kpi.ua

215. Офіційний сайт Київського національного лінгвістичного університету. URL: http://www.knlu.edu.ua

216. Офіційний сайт Національного авіаційного університету. URL: http://nau.edu.ua

217. Офіційний сайт Херсонського національного університету. URL: http://kntu.net.ua

218. Варналій З. С., Красільник О. В. Оптимізація фінансування державних вищих навчальних закладів України. *Вісник КНУ імені Тараса Шевченка*. 2017. № 5 (194). С. 6–13.

219. Панич О. Реформа фінансування вищої освіти: на що слід звернути увагу. *Освітня політика: портал громадських експертів.* 2017. URL: http://education-ua.org/ua/articles/1068-reforma-finansuvannya-vishchoji-osviti-na-shcho-slid-zvernuti-uvagu

220. Троцик Т. І. Видатки на освіту та науку в Україні: проблеми та основні шляхи вдосконалення. URL: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Evu/2011_17_2/Trotsyk.pdf

221. Бурдонос Л. І. Кризові явища в системі вищої освіти України. *Молодий вчений.* 2015. № 2. С. 97.

222. Вербицька А. В. Фінансування вищої освіти країн Європейського Союзу: стратегічні пріоритети державної політики. *Держава та регіони.* Сер. «Державне управління». 2016. № 2. С. 45–51.

223. Добко Т. А. Управління вищим навчальним закладом в умовах диверсифікації джерел фінансування вищої освіти: співпраця з жертводавцями (на прикладі Українського католицького університету). *Новий колегіум.* 2017. № 1 (87). С. 22–31.

224. Жиляєв І. Б., Ковтунець В. В., Сьомкін М. В. Вища освіта України: стан та проблеми. Київ: Науково-дослідний інститут інформатики і права Національної академії правових наук України, Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України, 2015. 96 с.

225. Заїка Ю. А. Регулювання сфери вищої освіти в Україні: проблеми та перспективи економічного розвитку. *Економічний форум.* 2016. № 1. С. 347–355.

226. Семенець Ю. А. Аналіз стану фінансування системи вищої освіти в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки».* 2017. № 5 (5). С. 77–83.

227. Цюк О. Розвиток системи забезпечення якості вищої освіти Швеції. Педагогіка і психологія професійної освіти. 2016. № 2. С. 169–178.

228. Совсун І. Р. Чому українських університетів немає у світових рейтингах? URL: https://life.pravda.com.ua/columns/2017/09/19/226499

229. Саати Т. Л. Принятие решений. Метод анализа иерархий / пер. с англ. Москва: Радио и связь, 1993. 278 с.

230. Мамонова Г. В., Немировська О. В. Моделювання загроз для функціонування вітчизняних транснаціональних корпорацій. *Young Scientist.* 2014. № 7. URL: http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2014/7/62.pdf

231. Глущук Г. Каузальність та каузативність – якісні різновиди каузації. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика».* 2009. Вип. IX. С. 209–212.

232. Мамонова Г. В., Федорчук О. С. Моделювання ієрархії загроз привабливого інвестиційного клімату в туристичній галузі України. *Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова.* 2015. № 2 (2). URL: http://visnyk-onu.od.ua/journal/2015_20_2_2/47.pdf

233. Попович Л. О., Мамонова Г. В. Ієрархія загроз ефективного функціонування закладів вищої освіти в Україні. *Вісник Київського національного економічного університету*. Київ: КНЕУ, 2018. С. 170–181.

234. 70 % державних вишів втратять статус бюджетних установ. URL: https://osvita.ua/vnz/65687/

235. Освіта за кордоном: чому студенти їдуть з України. URL: https://konkurent.in.ua/news/ukrayina/20788/osvita-za-kordonom-chomu-studenti-yidut-z-ukrayini.html

236. Литвин І. В., Мельник А. В. Формування інноваційних екосистем стартапів на прикладі вищих навчальних закладів Німеччини. *Молодий вчений*. 2018. № 4 (56). С. 799–805.

237. Парпан У. Правова природа вищої освіти в Україні: теоретико-правовий вимір: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2019. 38 с. URL: http://ena.lp.edu.ua/bitstrem/avt_Parpan.pdf

238. Університети та бізнес: міжнародний досвід співпраці та перспективи для України. URL: http://www.cost.ua/news/421-college-business-cooperation

239. Quality in higher education / edited by Brent D. Ruben; with a preface by Francis L. Lawrence. URL: content.taylorfrancis.com

240. Вітренко Л. О., Ніколаєва Т. В. Управління нерухомістю вищих навчальних закладів на методичних засадах менеджменту активів. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Миколаїв, 2015. № 6. С. 215–220.

241. Білінець М. Ю. Освітні кредити як джерело фінансування вищої освіти: світова практика та українські реалії. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 15. С. 34–38.

242. Грищенко А. І. Освітнє кредитування: світовий досвід та перспективи впровадження в Україні. *Економіка та держава.* 2015. № 3. С. 38–42.

243. Проць М. З. Фінансування вищої освіти в США. *Молодий вчений*. 2017. № 4 (44). С. 429–432.

244. Позиція України в рейтингу країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності. URL: http://edclub.com.ua/analityka/pozyciya-ukrayiny-v-reytyngu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-2

245. Futao H. Changes and challenges to higher education financing in Japan. Centre for Global Higher Education, UCL Institute of Education. 2016.

246. Тульчинська С. О. Вимоги та критерії визначення статусу дослідницьких університетів в Україні. *Маркетинг і менеджмент інновацій.* Суми: ТОВ «ВТД Університетська книга», 2015. № 1. С. 158–167.

247. Кужелєв М. О. Сучасний стан фінансування української науки: проблеми та перспективи. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. Херсон: ВД «Гельветика», 2015. Випуск 13/3. С. 129–131.

248. Тарасюк М. В., Кладченко М. В. Економічна сутність фінансового забезпечення державних закладів вищої освіти. *Економічний простір.* 2018. № 132. С. 203–215.

249. Стратегії ефективного фінансування університетів в Європі. URL: http://www.edu-trends.info/funding-strategies/

250. Терещенко Г. Державне фінансування вищої освіти як чинник розвитку економіки знань. URL: http://skhid.com.ua/article/view/111195

251. Сацик В. І. Ключові фактори становлення конкурентоспроможних університетів. *Економіка України*. 2013. № 5 (618). С. 75–90.

252. Бабій П. Створення, розвиток та функціонування ендаумент-фондів як джерело фінансування інтелектуальної діяльності суб'єктів господарювання. *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України*. 2017. Вип. 22. С. 149.

253. Кремень В. Г. Підвищення економічної ефективності освіти України: концептуальні засади вирішення проблеми. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну*. Київ, 2013. № 5. С. 23.

254. Мамонова Г. В., Канцур І. Г. Ефективність використання бюджетних коштів на розвиток соціальної сфери. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2014. Вип. 3. С. 95–99. URL: http://nbuv.gov.ua/Nvuuec_2014_3_23

255. Мамонова Г., Салямон-Міхєєва К. Ефективність видаткової частини бюджету України. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. № 2 (116). С. 147–153.

256. Кадикова І. М., Ларіна С. О., Чумаченко І. В. Процесне управління ефективністю стратегії вищого навчального закладу. *Радіоелектронні і комп'ютерні системи*. 2018. № 1 (85). С. 54–62.

257. Курбатов С. В. Феномен університету в контексті часових та просторових викликів: монографія. Суми: Університетська книга, 2014. 262 с.

258. ГО Центр міжнародних проектів «Євроосвіта». URL: http://www.euroosvita.net/index.php/?category=1&id=4757

259. Курбатов С. В. Феномен університету в контексті глобальних трансформацій: дис. ... д-ра філос. наук: 09.00.10. Київ, 2015. 36 с. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2019/01/Kurbatov_29.09.2015_avtoref.pdf

260. Селезньова Н. П., Селезньова Н. В., Селезньов С. В. Кореляційний аналіз навчального процесу на прикладі підсумкових оцінок учнів. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка*. 2012. № 1. С. 139–145. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKPI_fpp_2012_ 1_30

261. Гмурман В. Е. Руководство к решению задач по теории вероятностей и математической статистике. URL: http://elenagavrile.narod.ru/ms/gmurman.pdf

262. Луговий В., Калашніков С., Слюсаренко О. Автономія та лідерство в Європейському просторі вищої освіти. *Вища освіта України.* 2014. № 1. С. 14.

263. Попович Л. О. Перспективні напрями фінансування закладів вищої освіти в Україні. *Удосконалення обліку, контролю, аудиту, аналізу та оподаткування в сучасних умовах інтеграційних процесів у світовій економіці:* матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., 18–19 квітня 2018 р. Ужгород: УжНУ «Говерла», 2018. С. 439–442.

264. Popovych L., Kovalenko J. Main directions of higher educational establishments` financing improvement in Ukraine. *Концептуальні засади менеджменту та фінансів в умовах глобальної нестабільності:* матеріали VI Міжнар. наук.-практ. інт.-конф. «Актуальні проблеми менеджменту та фінансів в сучасних глобалізаційних процесах». Ірпінь, 2019. С. 199–202.

265. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. С. 141. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%A/96-%D0%B2%D1%80

266. Про офіційне тлумачення положень частини третьої статті 53 Конституції України (справа про доступність і безоплатність освіти): рішення Конституційного Суду України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-04

267. Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів: Закон України. *Урядовий кур'єр.* 2013. № 1. С. 9.

268. Про публічні закупівлі: Закон України: від 25.04.2015 № 922-VIII. URL: http:// zakon3.rada.gov.ua/laws/show/922-19

269. Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 рр. URL: http://www.minfin.gov.ua/uploads/redactor/files/PFM%20Strategy%20presentation.pdf

270. Про Стратегію реформування системи публічних закупівель («дорожню карту»): розпорядження КМУ: від 24.02.2016 № 175-р. URL: zakon.rada.gov.ua/go/175-2016-р

271. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011

272. Гончаренко С. Дидактична концепція змісту освіти. *Сучасні технології та інноваційні методики в підготовці фахівців.* Київ: Вид. дім «Шкільний світ», 2002. С. 22–30.

273. Огієнко О. Генезис дефініції «освіта дорослих» у зарубіжних дослідженнях. URL: http://lib.iitta.gov.ua/6770/10%BF._19_-_2008.pdf

274. Вища освіта України в умовах трансформації суспільства: стан, проблеми, тенденції розвитку, 2007–2011 рр.: наук.-допом. бібліогр. покажч. Вип. 2 / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, Ін-т вищ. освіти. Київ: Нілан-ЛТД, 2012. 663 с.

275. Проблеми сучасної освіти в Україні та її культурологічна складова / цит. за О. П. Зеленською. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2013. Вип. 29. С. 184–190. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2013_29_34

276. Всемирная декларация о высшем образовании для XXI века: подходы и практические меры. URL: http://www.e-joe.ru/sod/99/4_99/st180.html

277. *Дослідницькі університети: світовий досвід та перспективи розвитку в Україні*: монографія / *за ред. А. Павленка, Л. Антонюк. Київ: КНЕУ, 2014. 350 с.*

278. The World Bank (2013). China 2030. URL: http://wwwwds.worldbank.org/external/default/62990PUB0chinaBLIC0.pdf

279. Всемирная декларация о высшем образовании для XXI века: подходы и практические меры. *ЮНЕСКО.* Москва: Магистр-Пресс, 1998. С. 27.

280. Юрчук Л. М. Механізм формування регіонального ринку освітніх послуг. URL: http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2011-01%285%29/11ylmrop.pdf

281. Оболенська Т. Є. Природа і особливості освітніх послуг як товару. *Маркетинг: теорія і практика:* збірник наукових праць Східноукр. нац. ун-ту. Луганськ, 2001. С. 79–89.

282. Дубровка О. В. Система маркетингу в державному управлінні вищої освіти України: дис. … канд. наук з держ. управління: 25.00.02 / Національна академія держ. управління при Президентові України. Київ, 2005. 206 с.

283. Свінцов О. М. Інститут освіти у структурі ринкової економічної системи. *Наукові праці ДонНТУ*. Серія Економіка. 2005. Вип. 89/3. С. 40–44.

284. Сагинова О. В. Стратегия маркетинга международных образовательных программ вуза: дисс. ... канд. экон. наук: 08.00.05. Москва, 1999. 191 с. URL: www.disserr.ru

285. Астахов В. В. Правовое регулирование функционирования в Украине высших учебных заведений, основанных на негосударственной форме собственности: дисс. … канд. юрид. наук: 12.00.03 / Нац. юрид. акад. им. Ярослава Мудрого. Харьков, 1999. 185 с.

286. Кулагин П. Рынок в социалистической экономике. *Вопросы экономики.* 1990. № 1. С. 143–145.

287. Освітня діяльність в Україні: адміністративно-правове дослідження: монографія. Харків: Золота миля, 2011.

288. Красняков Є. В. Освітня політика як інструмент впливу держави на систему освіти. *Шлях освіти*. 2006. № 4. С. 15–17.

289. Нісімчук А. С., Падалка О. С., Шпак О. І. Сучасні педагогічні технології: навч. посіб. Київ: Просвіта, 2000. 224 с.

290. Степанова В. С, Миронова И. Б. О дефиниции понятий «образование», «образовательная деятельность», «образовательная услуга». *Гуманизация образования.* 2015. № 1. С. 22–26.

291. Семенюк С. Б. Маркетинг інновацій на ринку освітніх послуг. *Маркетинг і менеджмент інновацій.* 2012. № 2. С. 39–44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mimi_2012_2_6

292. Артикуца Н. В. Освітні інновації у контексті євроінтеграційних процесів. *Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору: моніторинг якості освіти*. 2007. Дод. 3 (Т. 5). С. 15–23.

293. Сиченко В. В. Сутність та особливості маркетингу освітніх послуг в Україні. *Державне будівництво.* 2007. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2007_2_23

294. Болсун С. Роль і місце педагогічної техніки в системі післядипломної освіти. *Наукові записки (Педагогічна серія).* 2002. № 41. URL: http://www.cuspu.edu.ua/download/nauk_zapiski/2002_vipusk_41_zamovlennya_2591.pdf#page=26

295. Луговий В., Таланова Ж. Міжнародна та національні стандартні класифікації освіти: концепція і реалізація. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dslg_2013_1_4

296. Олійник В., Гравіт В. Проблеми модернізації освітньої діяльності у вищих навчальних закладах післядипломної педагогічної освіти. *Післядипломна освіта в Україні.* 2012. № 1. С. 15–17.

297. Бєлєнький П. Ю. Дослідження проблем конкурентоспроможності. *Вісник НАН України.* 2007. № 5. С. 9–18.

298. Васильева З. А. Иерархия понятий конкурентоспособности субъектов рынка. *Маркетинг в России и за рубежом.* 2006. № 2. С. 83–90.

299. Фатхутдинов Р. А. Конкурентоспособность организации в условиях кризиса: экономика, маркетинг, менеджмент. *Маркетинг.* 2002. 892 с.

300. Яновский А. Конкурентоспособность товара и товаропроизводителя. *Бизнес-Информ.* 1996. № 5. С. 21–23.

301. Шинкаренко В. Г., Бондаренко А. С. Управление конкурентоспособностью предприятия: монография. Харьков: Изд-во ХНАДУ, 2003. 186 с.

302. Porter M. E. Competitive Advantage of Nations. New York: Free Press, 1990. 426 p.

303. Тріщ Р. М., Кіпоренко Г. С., Кім Н. І., Денисенко А. М. Оцінювання ризиків функціонування системи управління якістю вищих навчальних закладів. *Системи управління, навігації та зв'язку.* 2016. Вип. 2. С. 133–136. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/suntz_2016_2_32

304. Подоляк Л. Г., Юрченко В. І. Психологія вищої школи: навч. посіб. К.: ТОВ «Філ-студія», 2006. 320 с.

305. Біскуп В. С. Технологія управління розвитком кар'єрної компетентності студентів ВНЗ. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики:* збірник наукових праць. Запоріжжя, 2012. Випуск 53. С. 50–57.

306. Швець Д. Є. Тестування як ефективна форма контролю та підвищення якості знань. *Гуманітарний вісник Запорізької інженерної державної академії.* Запоріжжя: Запорізька держ. інжен. акад., 2010. Вип. 41. С. 169–177.

307. Власенко О. М. Особливості розвитку освітнього середовища педагогічного навчального закладу. *Проблеми освіти:* збірник наукових праць. Житомир–Київ, 2015. Вип. 84. С. 82–85.

308. Пономарьов О. С., Згурська М. П. Педагогічна культура викладача вищої школи як ресурс підвищення якості освіти. *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія.* 2011. № 3. С. 19–25.

309. Аносов І. П., Приходько В. М., Приходько М. І. Соціально-педагогічні основи студентського самоврядування як джерела демократизації вищої школи (управлінський аспект). Мелітополь: ТОВ «Видавничий будинок ММД», 2008. 196 с.

310. Яковенко Р. Використання сучасних економічних концепцій у процесі управління вищою освітою в Україні. *Зовнішній торг.* 2014. № 1. С. 260–270.

311. Субіна О. Міжнародні конкурентні переваги вищих навчальних закладів. *Малий і середній бізнес (право, держава, економіка).* 2011. № 1–2. С. 135–142.

312. Крупенна І. А. Роль організаційної культури як компоненти реалізації етапів маркетингового стратегічного управління вищими навчальними закладами. *Сталий розвиток економіки. Міжнародний науково-виробничий журнал.* 2013. № 2 (19). С. 228–293. URL: http://www.nbuv.gov.ua/2013_2/288.pdf

313. Виноградня В. М. *Організаційно-економічні аспекти управління вищими навчальними закладами України. Наукові праці НДФІ.* 2010. Вип. 1.

314. *Ільїн* О. О. Про *деякі аспекти організації навчальної діяльності* університету на базі інформаційно-комунікаційних технологій. *Вісник Державного університету телекомунікацій*. 2013. № 4. URL: http://journals.dut.edu.ua/index.php/vduikt/article/view/91

315. Буняк Н. Роль вищих навчальних закладів у формуванні національної інноваційної системи України. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.* 2015. № 2. С. 15–20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/echcenu_2015_2_5

316. Стеблецький А. Л. Розвиток науково-педагогічної спільності вищого навчального закладу. *Педагогічна освіта: теорія і практика.* 2018. URL: http://www.pedosvita.kubg.edu.ua

317. Голубєва Т. С. Фінансування підприємства в умовах ринкової економіки. *Вісник Технологічного університету Поділля. Серія: Економічні науки.* 2003. № 5, т. 2, ч. 2. С. 66–70.

318. Терещенко О. О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2003. 554 с.

319. Гуцайлюк Л. Облік фінансування бюджетних установ. *Галицький економічний вісник.* 2010. № 3 (28). С. 191–196.

320. Авксентьєв М. Ю. Характеристика процесу фінансування вищої освіти в Україні. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво.* 2013. № 4. С. 126–131.

321. Олексин А. Г. Аналіз фінансування вищої освіти в Україні. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Dtr_ep/2011_6/files/EC611_52.pdf

322. *Куліков* А. *Фінансування діяльності* вищих навчальних закладів. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво.* 2012. Вип. 1. С. 213–217.

323. Яструбський М. Я. Фінансове забезпечення автономних дослідницьких ВНЗ України в умовах реформування. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Логістика.* 2016. № 846. С. 191–196. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPL_2016_846_31

324. Каленюк І. С. Проблеми удосконалення фінансово-економічного управління системою освіти. *Вісник Київського Національного університету технологій та дизайну.* 2013. № 5. С. 172–178.

325. Коверник Н. В. Особливості планування і фінансування видатків бюджету на освіту. *Молодий вчений.* 2016. № 11. С. 614–617.

326. Енциклопедія освіти / за ред. В. Кремень. Київ, 2008. С. 962.

327. Якубовський Р. В. Фінансування освіти: правовий зміст, поняття та види. *Держава і право.* 2009. Вип. 46. С. 410–415.

328. *Куценко* В. І., Гаращук О. В. *Перспективи розвитку* системи підготовки кадрів: пошук альтернативи. *Ефективна економіка.* 2011. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2011_1_29

329. Брігхем Є. Ф. Основи фінансового менеджменту: навч. посіб. / пер. з англ. Київ: Молодь, 2007. 404 с.

330. Філімоненков О. С. Фінанси підприємств: навч. посіб. К.: Ельга, Ніка-Центр, 2002. 360 с.

331. Лахтіонова Л. А. Фінансовий аналіз суб'єктів господарювання: монографія. Київ: КНЕУ, 2001. 387 с.

332. Гриньова В. М., Коюда В. О. Фінанси підприємств: навч. посіб. Київ: Знання-Прес, 2004. 423 с.

333. Бандурка О. М., Коробов М. Я. Фінансова діяльність підприємства. Київ: Либідь, 2003. 383 с.

334. Балабанов А. И. Финансы: учеб. пособ. СПб.: Питер, 2000. 192 с.

335. Колчина Н. В., Поляк Г. Б., Бурмистрова Л. М. Финансы организаций: учеб. для вузов. Москва: Юнити Дана, 2006. 368 с.

336. Єріс Л. М. Управління фінансовими ресурсами підприємств переробної галузі Сумської області: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.04.01. Суми, 2004. 20 с.

337. Стецюк П. А. Формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств. *Економіка АПК.* 2005. № 11. С. 111–116.

338. Гудзь О. Є. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств: монографія. Київ: ННЦ, 2007. 578 с.

339. Зятковський І. В. Фінанси підприємств: навч. посібник. Вид. 2-ге, перероб. та доп. Київ: Кондор, 2003. 364 с.

340. Рибалко Н. О. Фінансові ресурси підприємств: грошові кошти чи щось більше. *Загальні питання економіки.* 2009. С. 28–31.

341. Петленко Ю. Проблеми забезпечення обіговими коштами в умовах економічної кризи. *Фінанси України.* 1998. № 9. С. 107.

342. Мішина С. В. Організаційно-економічний механізм управління фінансовими ресурсами на підприємстві. Харків: ХНЕУ, 2006. С. 8.

343. Юрій С. І., Федосов В. М., Алексеєнко Л. М. Фінанси: навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 611 с.

344. Юрій С. І., Кізима Т. О. Фінанси домогосподарств: теоретичні підходи до трактування сутності. *Фінанси України.* 2008. № 8. С. 3–10.

345. Тарасова О. В. Фінансовий механізм стійкого розвитку підприємства. *Економіка харчової промисловості.* 2016. Т. 8, № 2. С. 59–63. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/echp_2016_8_2_10

346. Ковалев В. В. Финансовый анализ: методы и процедуры. Москва: Финансы и статистика, 2002. 560 с.

347. Ковалюк О. М. Методологічні основи фінансового механізму. *Фінанси України.* 2003. № 4. С. 54.

348. Поддєрьогін А. М. Фінанси підприємств: підручник. Київ: КНЕУ, 2004. 546 с.

349. Безгуба М. О. Фінансовий механізм державного регулювання економіки. *Економічний вісник університету.* 2016. Вип. 28 (1). С. 158–165. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2016_28(1)__22

350. Савченко К. Фінансовий механізм реалізації стабілізаційної політики держави. *Вісник КНТЕУ.* 2013. № 1. С. 77–85. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2013_1_9

351. Дідик Л. М. Фінансовий механізм управління діяльністю сучасного підприємства. *Економічний вісник Національного гірничого університету.* 2011. № 2. С. 92–100. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evngu_2011_2_14

352. Ковальчук С. В., Форкун І. В. Фінанси: навч. посібник. Львів: Новий світ, 2006. 568 с.

353. Артус М. М. Фінансовий механізм в умовах ринкової економіки. *Фінанси України.* 2005. № 5. С. 55–57.

354. Бізнес-словник. URL: http://www.businessdictionary.com/definition/financial-mechanism.html

355. Марцин В. С. Економічний механізм відносин у структурі інституційного інвестування. *Актуальні проблеми економіки.* 2013. № 2. С. 19–28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2013_2_3

356. Коваленко Ю. М. Можливості і межі інституціоналізму як дослідницької програми. *Збірник наукових праць НУДПСУ.* Ірпінь: НУДПСУ, 2009. № 2. С. 115–127. URL: http://ir.asta.edu.ua/jspui/bitstream/doc/88/1/058_IR.pdf

357. Азрилиян А. Н. Краткий экономический словарь. Москва: Институт новой экономики, 2001. 1088 с.

358. Дороніна М. С. Управління економічними та соціальними процесами підприємства: монографія. Харків: ХДЕУ, 2002. 432 с.

359. Кульман А. Экономические механизмы. Москва: Прогресс; Универс, 1993. 192 с.

360. Нижник Н. Р., Машков О. А. Системний підхід в організації державного управління: навч. посібник / за ред. Н. Р. Нижник. К.: УАДУ, 1998. 160 с.

361. Супрун О. М. Господарський механізм у розвитку та регулюванні економіки. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. 2011. № 1. С. 122–124.

362. Іваницький О. О., Косенко В. В. Господарський механізм у системі державного регулювання економіки. *Актуальні проблеми державного управління.* 2008. № 2. С. 119–126. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2008_2_17

363. Чистов Ю. І. Сутність механізму енергозбереження та його багатогранна природа. *Вісник Хмельницького національного університету.* 2010. № 5, т. 4. С. 341–344.

364. Байденко В. Еволюція бакалаврату і магістратури: 1999–2010 рр. (Європейський ракурс). *Вища школа*. 2011. № 1. С. 9–23.

365. Сисоєва С. О., Мосьпан Н. В. *Новий закон України про вищу освіту: нововведення та ризики. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.* 2015. № 43. С. 16–20. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/10954/1/S_Sysoieva_N_Mospan_NZVDPU_43.pd

366. *Білан Г. І. Аналіз Закону України «Про вищу освіту». Вісник Придніпровської державної академії будівництва та архітектури. 2014. № 12. С. 24–29. URL:* http://nbuv.gov.ua/UJRN/ Vpabia_2014_12_10

367. Панасевич Д. Новий закон України про вищу освіту. *Вища школа.* 2015. № 6. С. 20–37.

368. Коваленко Ю. М. Фінансовий ринок і ринок фінансових послуг: сутність, суб'єкти, сегменти. *Фінанси України.* 2013. № 1. С. 101–112.

369. *Король А. Вища освіта України: етапи розвитку. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки. 2016. № 1. С. 93–97. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2016_1_20*

370. Загірняк Д. М., Кратт О. А. Наслідки реформування вищої освіти: пошук вихідних передумов. *Науковий вісник Херсонського державного університету.* Серія: Економічні науки. 2015. № 14, ч. 1 С. 35–39.

371. Енглезі І. П., Смерічевська С. В. Перспективи підприємницької діяльності вищих навчальних закладів України в умовах євроінтеграції освітянського простору. *Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка.* Київ, 2010. Вип. 94–96: Філософія. Політологія. С. 60–63.

372. Ткаченко Н. Диференціація форм фінансового забезпечення діяльності закладів вищої освіти в Україні. URL: https://ppeu.stu.cn.ua/tmppdf/593.pdf

373. Коваленко Ю. М., Літвін Я. А. Фінансові інструменти, їх класифікації та напрями інноваційних розвідок. *Проблеми і перспективи економіки та управління.* 2019. № 1. С. 132–142.

374. Загірняк Д. М. Прагматизм фінансування вищої освіти: інструменти визначення. Соціально-економічний розвиток регіонів у контексті міжнародної інтеграції. 2018. № 28(17). С. 99–105.

375. Ткаченко Н. Проблеми гуманізації вищої освіти. *Вища школа.* 2012. № 6. С. 51–56.

376. Zagirniak D. M. Renewal of paradigm of Ukrainian higher education field development. Theoretical, methodological and practical foundations of human resources management: collective monograph / edited by M. Bezpartochnyi / ISMA University. Riga: «Landmark» SIA, 2016. P. 227–239.

377. Загірняк Д. М. Методологічні засади реновації державного фінансування закладів вищої освіти. *Ефективна економіка.* 2018. № 6. URL: www.economy.nayka.com.ua

378. Загірняк Д. М. Розподіл держзамовлення як інструмент фінансової політики у сфері вищої освіти. *Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського.* 2018. № 4/2018 (111). С. 122–129.

ДОДАТКИ

Додаток А
Таблиця А.1

Нормативно-правові акти щодо фінансування закладів вищої освіти

Назва нормативно-правового акта	Статті нормативно-правових актів у частині фінансування ЗВО
1	2
Конституція України [265]	У ст. 53 зазначається: «Кожен має право на освіту… Держава забезпечує доступність і безоплатність … вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах». Ст. 95: «…Виключно законом про Державний бюджет України визначаються будь-які видатки держави на загальносуспільні потреби, розмір і цільове спрямування цих видатків…»
Рішення Конституційного Суду України від 04.03.2004 № 5-рп/2004 [266]	Обсяг безоплатної вищої освіти в навчальних закладах державної і комунальної форм власності (на конкурсній основі в межах ліцензованого обсягу) регулюється державним замовленням і фінансується за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів
Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII [5]	Розділ X. Фінансово-економічні відносини у сфері освіти Ст. 78. Фінансування системи освіти. Ст. 79. Фінансово-господарська діяльність закладів освіти та установ, організацій, підприємств системи освіти. Ст. 81. Державно-приватне партнерство у сфері освіти і науки
Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII [24]	Стаття 67. Організація наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності. Стаття 71. Фінансування закладів вищої освіти Здійснюється за рахунок коштів державного бюджету на умовах державного замовлення на оплату послуг з підготовки фахівців, наукових і науково-педагогічних кадрів та за рахунок інших джерел, не заборонених законодавством. Стаття 72. Формування та розміщення державного замовлення. Стаття 73. Платні послуги у сфері вищої освіти
Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI [71]	Глава 8. Виконання державного бюджету України Ст. 43. Казначейське обслуговування бюджетних коштів Розділ VI Прикінцеві та перехідні положення. П. 46. «Обсяг видатків державного бюджету на освіту розподіляється між ВНЗ на основі формули, яка розробляється центральним органом виконавчої влади, … та затверджується КМУ і має враховувати, зокрема, такі параметри: кількість здобувачів вищої освіти і співвідношення вартості освітніх послуг; рівень результатів ЗНО вступників; показники якості освітньої і наукової діяльності ВНЗ»

Продовження табл. А. 1

1	2
Закон України «Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців» від 20.11.2012 № 5499-VI [267]	Стаття 2. Формування державного та/або регіонального замовлення. Стаття 3. Розміщення державного та/або регіонального замовлення
Закон України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 № 922-VIII [268]	Стаття 2 п. 5: Особливості здійснення процедур закупівлі, визначених цим Законом, встановлюються окремими законами для таких товарів, робіт і послуг: … «послуги з підготовки фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів (післядипломна освіта) за державним замовленням»
Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 [269]	Секторальна децентралізація у сфері освіти, зокрема і вищої, спрямована на розширення доступності, підвищення якості та зниження вартості публічних послуг з урахуванням реальних потреб соціальних груп, у тому числі за гендерною ознакою, оптимізацію мережі бюджетних установ, підвищення ефективності та результативності видатків місцевих бюджетів
Стратегії реформування системи публічних закупівель («дорожня карта») [270]	Запровадження більш гнучких процедур для закупівлі визначених соціальних, освітніх та культурних послуг
Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [271]	Стаття 3: «Сторони визнають, що принципи вільної ринкової економіки становлять основу для їхніх відносин...». Глава 23. Освіта, навчання та молодь. Сторони зобов'язуються активізувати співробітництво в галузі вищої освіти, зокрема, з метою: стаття 431: «а) реформування та модернізації систем вищої освіти; б) сприяння зближенню у сфері вищої освіти, яке відбувається в рамках Болонського процесу; в) підвищення якості та важливості вищої освіти; г) поглиблення співробітництва між вищими навчальними закладами; д) розширення можливостей вищих навчальних закладів; е) активізації мобільності студентів та викладачів; є) увага приділятиметься співробітництву в галузі освіти з метою спрощення доступу до отримання вищої освіти»

Продовження табл. А. 1

1	2
Система національних рахунків 2008 (СНР 2008) [73]	Пункт 1.6: «… У центрі СНР – вимір виробництва товарів і послуг». Глава 4. С. Некомерційні організації. Пункт 4.88: «… Школи, коледжі, університети … є некомерційними організаціями (НКО), зайнятими ринковим виробництвом, якщо вони отримують платежі, які відображають їх витрати на виробництво і які достатньо високі, щоб суттєво впливати на попит на їх послуги. У результаті виробничої діяльності цих одиниць повинні бути прибуток або збиток. Любий прибуток повинен залишатися у розпорядженні НКО…». Глава 6. В. Пункт 6.17: «Послуги є результатом виробничої діяльності, яка змінює стан споживаючих одиниць або сприяє обміну продуктами або фінансовим активами…». Пункт 6.18: «Зміни у стані… можуть приймати багато різних форм… с. зміни в інтелектуальному стані окремих осіб: виробник надає … освіту…»
Міжнародні та національні стандартні класифікації: Державний класифікатор продукції та послуг (PRODCOM), Класифікатор гармонізовано із статистичною кла сифікацією видів економічної діяльності у Європейському Співтоваристві (NACE), Міжнародна стандартна галузева класифікація (МСГК), Міжнародна стандартна класифікація освіти (МСКО), Класифікація видів економічної діяльності (КВЕД), Державний класифікатор продукції та послуг (ДКПП), Національна рамка кваліфікацій (НРК), Класифікація інституційних секторів економіки (КІСЕ) [41; 42]	NACE та CPA є складовими частинами міжнародної інтегрованої системи статистичних класифікацій для країн-членів Європейського Союзу, країн Європейської асоціації вільної торгівлі та більшості країн Центральної Європи. Українські національні статистичні класифікації видів економічної діяльності, продукції, товарів і послуг створювались з використанням міжнародних та європейських класифікацій в незмінному вигляді. Відповідно до рекомендацій Євростату та на основі зазначених вище міжнародних і регіональних класифікацій в Україні діють класифікатори КВЕД і ДКПП. Класифікатор видів економічної діяльності (КВЕД-2010), затверджений наказом Держспоживстандарту України від 11.10.2010 № 457, згармонізований за ISIC, Rev.4-2008 та NACE, Rev.4-2006, у якому вища освіта, виокремлена в групу 85.4-85.42 «Вища освіта», виду економічної діяльності «секція Р Освіта», розділу 85 «Освіта». Державний класифікатор продукції і послуг України (ДКПП ДК 016:2010), згармонізовано згідно з CPA, Переліком промислової продукції ЄС та КВЕД. Послуги вищої освіти відображено у секції «Р. Послуги у сфері освіти» розділі 85 «Послуги у сфері освіти», групі 85.4 «Послуги у сфері вищої освіти». Посилання, які наводяться в поясненнях до цієї секції у розрізі рівнів та ступенів вищої освіти, ґрунтуються на МСКО. Варто додати, що у цьому класифікаторі не відображено освіту для дорослих, а включено професійно-технічну освіту на рівні вищого професійно-технічного навчального закладу (клас 85.41) та вищу освіту (клас 85.42). Міжнародна стандартна класифікація освіти (МСКО) є стандартним документом для збору, аналізу і компеляції порівнянню економічних статистичних міжнародних даних по освіті в цілому і по вищій освіті зокрема

Джерело: систематизовано авторами.

Додаток Б
Таблиця Б. 1

Сутність поняття «освіта»

Автор, джерело	Сутність поняття
1	2
Г. Москалик [6]	Процес і результат оволодіння людиною певною системою знань, умінь і навичок, а також способів мислення, які є необхідними для повноцінного включення в соціальне і культурне життя суспільства і виконання певних професійних функцій
К. Колін [13]	Система наукових знань, практичних умінь і навичок, а також світоглядних і морально-естетичних ідей, які необхідно засвоїти у процесі навчання
С. Гончаренко [272]	Духовне обличчя людини, яке складається під впливом моральних і духовних цінностей, що є надбанням її культурного кола, а також процес формування людини
І. Лернер, М. Скаткін [14]	Педагогічно адаптована система знань, умінь і навичок, досвіду творчої діяльності й емоційно-вольового ставлення, засвоєння якого покликане забезпечити формування всебічно розвиненої особистості, підготовленої до відтворення (збереження) і розвитку матеріальної і духовної культури суспільства
З. Тюмасева, Є. Богданов [16]	Комплексне педагогічне явище, «яке інтегрує в собі навчання, виховання і цілеспрямований розвиток людини як особистості»
М. Конох	Не лише спеціалізована діяльність, а й соціальний інститут. І характеризується багатовимірністю – економічно-фінансовою, політичною, світоглядною
Б. Комаровський	В одних випадках цей термін уживається у значенні «нагромадження знань» (синонім – збільшення наук), в інших – як «виховання у вузькому змісті» (синоніми – наставляння, освіта серця)
О. Новіков	Процес навчання
XX сесія Генеральної конференції ЮНЕСКО	Процес і результат удосконалення здібностей і поведінки особистості, при якому вона досягає соціальної зрілості та індивідуального зростання
К. Хоруженко [18]	Соціальний інститут, за допомогою якого здійснюється передача культур, спадщини (професійних знань та умінь, моральних цінностей тощо) від одного покоління до іншого, а також соціалізація індивіда і підготовка його до оволодіння різними соціальними ролями

Продовження табл. Б. 1

1	2
Т. Андрущенко [26]	Процес суб'єкт-суб'єктної взаємодії педагога й студента, спрямованої на передачу знань, формування вмінь і навичок, виховання культури мислення і почуття, здатності до самонавчання і самостійної життєтворчої діяльності
А. Євтодюк	Один із найяскравіших і найзагадковіших загальноцивілізаційних феноменів. Відкрита, нелінійна й динамічна соціокультурна система, що постійно розвивається
І. Степаненко	Поле, де перетинаються педагогіка, етика і політика, взаємодіють різні соціальні інститути у здійсненні освітнього процесу, виявляється внутрішня єдність індивіда і суспільства
Н. Піщулін [8]	Не лише індивідуальна, суспільна, але й всезагальна онтологічна форма розвитку», «така ж фундаментальна форма існування буття, як простір, час, рух»
Міжнародна стандартна класифікація освіти [273]	Усі цілеспрямовані та систематичні дії, що призначені для задоволення освітніх потреб. Організований та стійкий процес комунікації, який породжує навчання
Декларація про вищу освіту	Є досить важливою опорою прав людини, демократії, сталого розвитку і тому повинна стати доступною для всіх упродовж усього життя
А. Василіу [274]	Є могутнім локомотивом економічного зростання та кращою страховкою від безробіття
Р. Хайхо [20]	«…політика в галузі освіти повинна дозволити кожному розвиватися морально, інтелектуально і фізично, і стати робітником з соціалістичною свідомістю і культурою», а також: «…освіта повинна слугувати пролетарській політиці в поєднанні з продуктивністю праці»
С. Сисоєва [19]	Перетворює і спрямовує життя суспільства, зберігаючи в ньому все те, що має цінність для людини; визначає стратегію і реалістичні умови розвитку суспільства, перетворюючи його із «суспільства сьогодні» на «суспільство завтра»; формує нове мислення, нове бачення сенсу життя. Іншими словами, в такому контексті освіта виступає як засіб управління розвитком суспільства
В. Кремень [21]	Поле комплексних досліджень, міждисциплінарного підходу й системного аналізу, оскільки вона є «системним» об'єктом, як і системними є її основні проблемні ситуації
Г. Харламова [156]	Оволодіння особистістю певною системою наукових знань, практичних умінь та навичок і пов'язаний з ними певний рівень розвитку її розумово-пізнавальної та творчої діяльності, а також морально-естетичної культури, які в сукупності визначають її соціальний стан та індивідуальну своєрідність

Продовження табл. Б. 1

1	2
В. Краєвський	Особливий вид цілеспрямованої діяльності з метою підготовки людини до життя в суспільстві, яка складається з виховання та навчання і здійснюється в інтересах людини, суспільства й держави
В. Рубцов	Трансляція соціального досвіду в часі історії та відтворення усталених форм суспільного життя в просторі культури
В. Сластьонін	Цілісний процес фізичного та духовного формування особистості, процес соціалізації, свідомо орієнтований на певні ідеальні образи, історично обумовлені, більш-менш чітко зафіксовані в суспільній свідомості соціальні еталони
Енциклопедія освіти [124]	Спеціальна сфера соціального життя, унікальна система, своєрідний соціокультурний феномен, який сприяє нагромадженню знань, умінь і навичок, інтелектуальному розвитку людини
В. Луговий [275]	Процес і результат цілеспрямовано організованого інформаційного окультурення суб'єктів діяльності з метою забезпечення відтворення, підтримки та безперервного розвитку людського життя
Дж. Дьюі [9]	Процес подолання природних схильностей та їх заміщення звичками, набутими під тиском зовнішнього середовища; природні здібності людини
С. Маргінсон [10]	Процес і результат, товар на ринку

Джерело: систематизовано авторами.

Таблиця Б. 2

Сутність поняття «вища освіта»

Автор, джерело	Сутність поняття
1	2
Декларація про вищу освіту [276]	Усі види навчальних курсів, навчання чи підготовки для наукових досліджень на післясередньому рівні, які надаються університетами чи іншими навчальними закладами, які визнані як навчальні заклади вищої освіти компетентними державними органами
Г. Хоружий [27, с. 7]	Покликана передусім надавати відповідну компетенцію молодим людям
А. Павленко [277, с. 30]	Забезпечення суспільства позиційними товарами, які дають доступ людям до соціального престижу й отримання доходів
Стратегія розвитку Китаю «Китай 2030» [278, с. 171]	Передумова формування інноваційної нації
С. Гончаренко [272]	Соціокультурний інститут, який сприяє економічному, культурному функціонуванню й удосконаленню суспільства за допомогою спеціально організованої цілеспрямованої соціалізації окремих індивідів, виражений у системі, що включає освітні установи, органи управління ними, освітні стандарти, які забезпечують їх функціонування та розвиток
В. Малишко [25]	Джерело задоволення духовних, культурних, інформаційних потреб людини
Я. Горинь [34]	Ринок освітніх послуг
В. Крижка [28, с. 25]	Фундаментальна основа й одне з джерел створення реальної уяви про справжні та уявні цінності людини в різних життєвих сферах, то розробка ціннісного каркасу освіти, системи пріоритетних цінностей, педагогічних технологій відповідної орієнтації є необхідним і значимим кроком на шляху удосконалення системи освіти, розробки стратегії її розвитку
Л. Антонюк, Д. Ільницький [31]	Специфічний сектор суспільства та економіки
В. Андрущенко [26]	Основа самоствердження особистості в житті; формує гармонійну, всебічно розвинену, самодостатню особистість з розвиненими почуттями і волею, здатну жити і працювати у світі постійних змін
С. Мочерний [124, с. 12]	Є однією з основних ланок системи освіти, що спрямована на забезпечення духовного й професійного розвитку населення, тобто надання специфічних знань і вироблення навичок, які сприяють формуванню професійної спеціалізації особистості, її компетенції як працівника

Продовження табл. Б. 2

1	2
В. Луговий [30, с. 3]	Невід'ємна складова соціального організму з нею пов'язують становлення нових та вдосконалення нинішніх людських поколінь, перспективи соціального прогресу
Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті [32, с. 8–9]	Стратегічний ресурс поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету й конкурентоспроможності держави на міжнародній арен, на якій її статус визначається насамперед інтелектуальним потенціалом
ЮНЕСКО [279, с. 27]	Процес і результат удосконалення здібностей і поведінки особистості, завдяки якому вона досягає свідомої зрілості й індивідуального зростання
Дж. Філіп [35]	Ключовий фактор розвитку економіки знань, продукт
Р. Барнетт [36]	Випуск продукції з вхідними та вихідними даними
Л. Рейзберг [35]	Комерційний продукт, який можна купувати і продавати як будь-який інший товар
Л. Жу [37]	Товар, що передбачає розвиток талантів
Ю. Месіад [38]	Товар у вигляді одержаних необхідних знань, навичок і вмінь

Джерело: систематизовано авторами.

Таблиця Б. 3

Сутність поняття «освітня послуга»

Автор, джерело	Сутність поняття
1	2
Ю. Вітренко [1]	Освітня діяльність, що вносить зміни в інтелектуальний стан окремої особи, виробляється на замовлення, відповідно до визначених у законному порядку, стандартів освіти або відповідно до вимог, сформульованих замовником у документі щодо виконання замовлення (договір, угода, контракт), та яка має вартісний вираз
І. Грищенко [43]	Цілеспрямована діяльність юридичних і фізичних осіб, за основу якої взято навчання для задоволення різноманітних інтелектуальних потреб людини і суспільства в нових знаннях, уміннях, навичках, розвитку індивідуальних здібностей, що має вартісний вимір
В. Александров [58]	Організований процес навчання для одержання необхідних знань, навичок і вмінь, це особливий інтелектуальний товар, який надається стороною, що організовує і здійснює процес навчання, та утримується іншою стороною, яка може бути одночасно і учнем, і контролером якості послуги, і платником за неї
Т. Оболенська [49, с. 36]	Результат здійснення різноманітної (педагогічної, виховної, наукової, організаційно-управлінської) діяльності працівниками сфери освіти для задоволення освітніх потреб окремих людей та всього суспільства
С. Кадачников [48]	Нематеріальні, а соціальні блага, система знань, інформації, умінь і практичних навичок
Т. Оболенська [49, с. 133]	Специфічний товар, який задовольняє потребу людини в набутті певних знань, навичок і вмінь для їх подальшого використання в професійній діяльності
М. Матвіїв [50, с. 43]	Освітній товар, що являє собою визначену діяльність, яку здійснює виробник і в процесі якої відбувається задоволення потреби споживача в освіті
Л. Юрчук [280]	Економічне благо, корисне з погляду його споживачів і потребує витрат на своє виробництво
Закон Уураїни «Про освіту» [5]	Комплекс визначених законодавством, освітньою програмою та/або договором дій суб'єкта освітньої діяльності, що мають визначену вартість та спрямовані на досягнення здобувачем освіти очікуваних результатів навчання
Л. Ловінська, С. Даниленко [44, с. 10–11]	Єдність діяльності установи й результату з двох позицій: 1) здобувача послуги (як навчання та атестація відповідно до стандартів освіти й освітньої діяльності); 2) закладу освіти (як провадження освітнього процесу на певних рівнях вищої освіти згідно зі стандартами освіти та освітньої діяльності)

Продовження табл. Б. 3

1	2
А. Дмитрів [59, с. 41]	Складний, багатоступеневий, комплексний процес передання та отримання спеціальних знань, якому притаманні певні особливості
В. Огаренко [51, с. 42]	Освітній товар, що визначений як діяльність здійснюваною виробником, у процесі якої відбувається задоволення потреби споживача в освіті
Т. Оболенська [281, с. 81]	Специфічний товар, що формує цінності людини та задовольняє її потреби у придбанні певних знань, навичок і вмінь для їх подальшого використання у подальшій професійній діяльності
О. Свінцова [283, с. 44]	Духовне виробництво, продуктивність якого прямопропорційна рівню інформаційного насичення в момент споживання
О. Дубровка [282, с. 77]	Задовольняє потребу людини у набутті певних знань, навичок і вмінь для їх подальшого використання у професійній діяльності, тобто це певний обсяг навчальної та наукової інформації, переданому суб'єкту у формі знань загальноосвітнього і спеціального характеру, а також для практичних навичок для подальшого їх застосування
Р. Патор [53, с. 11]	Обсяг навчальної та наукової інформації, що трансформується у процесі навчання в певну суму знань для задоволення освітньо-наукових потреб фізичних та юридичних осіб у загальноосвітній, професійно-кваліфікаційній підготовці, перепідготовці, навчанні упродовж усього життя людини
В. Зотов [54]	Комплекс навчальної та наукової інформації, що передається громадянину у вигляді системи знань загальноосвітнього характеру, а також практичних навичок для наступного використання
В. Бабаєвська [55, с. 81–87]	Сукупність навчальної та наукової інформації, що передається студенту у вигляді системи знань і практичних навичок, умінь, за умови успішного засвоєння якої студент отримує кваліфікацію чи вчений ступінь
Т. Сон [56]	Результат навчальної, управлінської та фінансово-господарської діяльності навчального закладу, що спрямована на задоволення виробничого попиту на підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації робочої сили і попиту індивідів на набуття професії чи кваліфікації, перекваліфікації
О. Сагінова [284]	Навчальні програми, що диференціюються залежно від специфіки
В. Александров [158, с. 156]	Організований процес навчання для отримання (здобуття) необхідних знань, навичок і вмінь
Н. Жигоцька [57, с. 28]	Здійснення комплексної (педагогічної, виховної, наукової) діяльності працівниками сфери освіти із задоволенням освітніх потреб окремих людей і всього суспільства

Продовження табл. Б. 3

1	2
У педагогіці [45, с. 33]	Діяльність, спрямована на виховання та навчання, що полягає в передачі знань, формуванні вмінь та навичок, які відповідають змісту освіти, а також наступному підтвердженню ступеня засвоєння таких знань, навичок і вмінь, здійснюється на засадах науковості, систематичності та послідовності, за умови активної участі учнів у навчанні та наявності необхідних умов для навчання
В. Астахов [285, с. 121]	Здійснення діяльності чи дій, які не мають матеріального втілення та утворюють з отриманим результатом одне ціле
К. Крачевський [45, с. 34]	Діяльність особи з передачі замовнику певних знань, формування у нього певних навичок і вмінь
В. Дмитрієв [62]	Система взаємин між навчальними закладами та іншими суб'єктами ринку; взаємини з питань надання освітніх послуг, обміну, продажу і вжитку освітніх продуктів
І. Каленюк, Л. Цимбал [61]	Сукупність економічних взаємовідносин, що складаються між різнорівневими суб'єктами з приводу купівля-продажу освітніх послуг
П. Кулагін [286]	Принцип вільної купівлі-продажу результатів та умов господарювання, які приймають форму товару
А. Старостіна [60]	Економічні взаємовідносини між виробниками (продавцям) і споживачами (покупцями) з приводу купівлі-продажу товару «освітня послуга» в процесі обміну

Джерело: систематизовано авторами.

Таблиця Б. 4

Сутність поняття «освітня діяльність»

Автор, джерело	Сутність поняття
Закон України «Про вищу освіту» [24]	Діяльність, пов'язана з наданням послуг для здобуття вищої освіти, з видачею відповідного документа
МСКО	Цілеспрямована діяльність, що включає певну комунікацію і призначена для здійснення навчання
Р. Шаповал [287]	Сукупність дій окремих громадян, педагогів, установ, суспільства в цілому для передачі і засвоєння знань
Є. Красняков [288]	Важливий фактор економічного розвитку і соціального прогресу як сфери, що потребує особливої уваги на загальнодержавному рівні
А. Нісімчук [289]	Складноорганізована система кількох видів діяльності, найперша з них – дидактична. Інші діяльності є рефлексивно надбудовними над першою (і обслуговують її)
В. Куклін, С. Беляков [288]	Складова частина політики держави, сукупність теоретичних ідей, цілей і завдань, практичних заходів розвитку освіти
В. Степанова [290, с. 25]	Організація і реалізація процесу освіти
С. Семенюк [291]	Забезпечення методичного забезпечення навчального процесу (створення методичної літератури, електронних підручників) та надання освітніх послуг
Н. Артикуца [292]	Забезпечення різних видів організаційної, маркетингової та управлінської діяльності, створення нових освітніх програм, навчальних та управлінських технологій, ефективних методів і форм підготовки фахівців на рівні сучасних вимог
В. Сиченко [293]	Процес ефективної комунікації з цільовою аудиторією
С. Болсун [294]	Охоплює навчання і виховання, формує у здобувачів освіти критичне ставлення до дійсності, вміння застосовувати та дотримуватися норм закону, сприяти вихованню молодих людей, відданих принципам демократії, і жити в умовах демократичного суспільства
В. Луговий, Ж. Таланова [295]	Цілеспрямована діяльність, що включає певну форму комунікації для навчання
В. Олійник, В. Гравіт [296]	Багатоаспектна за змістом та достатньо тривала програма, у її структурі присутні технічна, програмна, навчаюча та методична складові

Джерело: систематизовано авторами.

Таблиця Б. 5

Сутність поняття «конкурентоспроможність освіти»

Автор, джерело	Сутність поняття
Я. Горинь [34]	Складна економічна категорія, що характеризує можливість досягати власних цілей, у тому числі отримання доходу, через задоволення потреб споживача в умовах конкурентного ринку у певний проміжок часу
Н. Верхоглядова [68]	Складова частина якості людського капіталу, що передбачає прийняття нової парадигми системи управління якістю освіти, перехід від централізованого управління до організаційної та фінансової свободи ЗНО, інноваційний підхід до розвитку форм і методів навчання, забезпечення державних стандартів підготовки здобувачів вищої освіти, професійну адаптацію випускників ЗВО
І. Тарасенко, Т. Нефедова [136]	Здатність швидко реагувати на запити ринку в умовах невизначеності та ризику, надавати освітні послуги на рівні, який відповідає запитам споживачів за рівнем якості та ціною, і сприяти розвитку соціально-економічного середовища країни (регіону)
П. Бєлєнький [297]	Показник узагальнення, який відображає дієвість усього комплексу механізмів функціонування, і до дослідження проблем його забезпечення потрібно підходити комплексно з урахуванням усіх факторів і механізмів
З. Васильєва [298]	Здатність задовольняти потреби споживачів на основі виробництва освітніх послуг, що перевершують конкурентів за необхідним набором параметрів
Р. Фатхутдінов [299, с. 35]	Властивість об'єкта, що характеризується ступенем реального або потенційного задоволення ним конкретної потреби порівняно з аналогічними об'єктами, які представлені на цьому ринку
А. Яновський [300, с. 22]	Багаторівнева категорія, оскільки передбачає оцінку всіх функціональних сфер освітньої діяльності
В. Шинкаренко, А. Бондаренко [301, с. 14]	Динамічна характеристика здібності навчальних закладів адаптуватися до змін зовнішнього середовища і забезпечувати при цьому визначений рівень конкурентних переваг
М. Портер [302, с. 76]	Порівняльна перевага щодо інших начальних закладів, здатність суб'єкта ринкових відносин бути на ринку на одному рівні з наявними там аналогічними конкуруючими суб'єктами

Джерело: систематизовано авторами.

Таблиця Б. 6

Сутність поняття «заклад вищої освіти»

Автор, джерело	Сутність поняття
Закон України «Про вищу освіту» [24]	Освітній, освітньо-науковий заклад, який заснований і діє відповідно до законодавства про освіту, реалізує, відповідно до наданої ліцензії, освітньо-професійні програми вищої освіти за певними освітніми та освітньо-кваліфікаційними рівнями, забезпечує навчання, виховання та професійну підготовку осіб відповідно до їх покликання, інтересів, здібностей та нормативних вимог у галузі вищої освіти, а також здійснює наукову та науково-технічну діяльність
Енциклопедія сучасної України [124]	Інституція (установа, юридична особа), яка надає вищу освіту
ЮНЕСКО [279]	Складова частина системи освіти, що продовжується упродовж усього життя
Р. Тріщ, Г. Кіпоренко [303]	Складна соціально-економічна система, що складається із значної кількості процесів, для оцінювання яких необхідно вивчати характеристики кожного з них
Ю. Вітренко [1]	Офіційний заклад, що провадить освіту як основну мету, такий як школа, коледж, університет або центр підготовки
Л. Подоляк, В. Юрченко [304]	Один із провідних чинників соціалізації особистості студента як фахівця
В. Біскуп [305]	Поліфункціональний осередок підготовки молодих людей до майбутньої трудової діяльності
Д. Швець [306]	Одна з важливих соціально-економічних систем, яка створює на користь усього суспільства таку цінність, як інтелектуальний ресурс, який інвестується в усі галузі народного господарства
О. Власенко [307]	Соціально-педагогічна система і системоутворювальний компонент освіти
О. Пономарьов, М. Згурська [308]	Складна педагогічна система, результати діяльності якої оцінюються залежно від того, як адаптуються його випускники в умовах практичної роботи і наскільки успішно вони розв'язують численні професійні завдання
І. Аносов [309]	Один із засобів соціального просування
Р. Яковенко [310]	Інструмент інтелектуального зростання молоді, спосіб збереження робочих місць для представників регіональної еліти

Продовження табл. Б 6

1	2
О. Субіна [311]	Відкрита соціально-педагогічна організація, яка пов'язана з багатьма суспільними інститутами і «забезпечує навчання, виховання та професійну підготовку осіб відповідно до їх покликання, інтересів, здібностей та нормативних вимог у галузі вищої освіти, а також здійснює наукову та науково-технічну діяльність
І. Крупенна [312]	Складний ресурсний комплекс, який передбачає паритет традицій і новацій в освіті, наукових пошуках, поєднанні навчання та дослідженнях, в оптимізації економічної політики, вихованні людини високої культури
В. Виноградня [313]	Установа визначеної форми власності, першочерговою метою якої є надання освітніх послуг
О. Ільїн [314]	Інноваційна структура, у якій реалізацією загальної стратегії займаються декілька інколи не пов'язаних між собою підрозділів зі своїми специфічними завданнями
Н. Буняк [315]	Відкрита інноваційно орієнтована система, у якій відбувається генерування й інтеграція знань, трансфер технологій
А. Стеблецький [316]	Складна організація зі своїм статутом та ієрархічною структурою, яка здійснює науково-освітню діяльність

Джерело: систематизовано авторами

Додаток В

Таблиця В. 1

Сутність поняття «фінансування»

Автор, джерело	Сутність поняття
С. Онишко, Т. Паєнтко, К. Швабій [85]	Специфічна форма управління у суспільному виробництві; одна з форм перерозподілу; способ управління після передачі грошових коштів на придбання необхідних ресурсів та їх використання
А. Пересада [76]	Досить складний процес, який залежить від потужності кожного джерела в певний період часу, фінансового стану і перспектив розвитку, а також кон'юктури ринку й актуальності інвестиційного проєкту в перспективі
О. Височан [75]	Забезпечення бюджетних установ коштами з державного, місцевого бюджетів та позабюджетних джерел на виконання ними загальнодержавних функцій, функцій місцевого самоврядування та на задоволення власних потреб
Т. Голубєва [317]	Мобілізація фінансових ресурсів, їх розміщення та використання для досягнення стратегічних і поточних цілей підприємства
А. Загородній, Г. Вознюк, Т. Смовженко [88, с. 47]	Форма централізованого виділення з державного бюджету фінансових ресурсів у вигляді безповоротного, безоплатного надання коштів, інвестицій на розвиток економіки, соціально-культурні заходи, оборону та інші громадські потреби
О. Терещенко [318]	Мобілізація підприємством чи організацією необхідних для виконання поставлених перед ним планових завдань фінансових ресурсів; комплекс заходів щодо формування та обслуговування капіталу оранізації
В. Дем'янишин [86]	Надане в безповоротному порядку грошове забезпечення, виділення (асигнування) грошових коштів з державного (місцевого) бюджету на витрати, пов'язані з виконанням державних замовлень, державних програм, утримання державних організацій
О. Романенко	Надання грошових коштів юридичним і фізичним особам на проведення заходів, передбачених бюджетом
М. Карлін	Надання грошового забезпечення підприємствам на видатки, пов'язані із здійсненням державних замовлень, виконанням державних програм, утриманням державних і комунальних установ й організацій
В. Родіонова	Основний метод формування та удосконалення народногосподарських пропорцій у галузевій структурі економіки; здійснюється шляхом надання бюджетних коштів об'єднанням, підприємствам, організаціям та установам на проведення заходів, передбаченим планом

Продовження табл. В 1

1	2
В. Опарін [87]	Відбиваючи перерозподіл отриманих державних доходів, відображається у формуванні вторинних, а в окремих випадках і первинних доходів юридичних і фізичних осіб
Л. Алексеєнко [84]	Надання капіталів і залучення інвестицій (капіталовкладень) для втілення (реалізації) певного проєкту
П. Атамаса [319]	Забезпечення бюджетних установ грошовими коштами для здійснення їхньої статутної діяльності
А. Поддєрьогін [82]	Система використання різних форм і методів для фінансового забезпечення функціонування установ та досягнення ними поставлених цілей, що спрямовано на виконання основних завдань
Л. Пельтек [83]	Довгострокові фінансові інвестиції з високим ступенем ризику в акції новостворюваних малих інноваційно-технологічних фірм, які орієнтовані на розробку і виробництво наукомістких продуктів, для їх розвитку й розширення, з метою отримання прибутку від приросту вартості вкладених коштів
І. Бланк [77]	Процес вибору напрямів, форм та методів використання фінансових ресурсів з метою забезпечення економічного розвитку та зростання ринкової вартості підприємства

Джерело: систематизовано авторами.

Таблиця В. 2

Сутність поняття «фінансування закладів вищої освіти»

Автор, джерело	Сутність поняття
М. Авксентьєв [320, с. 126]	Безоплатний та безповоротний процес надходження коштів з державного та місцевих бюджетів на виконання державою своїх функцій у галузі освіти, тобто забезпечення освітньої галузі грошовими коштами, необхідними для її функціонування та забезпечення громадян України правом на освіту (за Конституцією України)
А. Олексин [321]	Державне капіталовкладення в майбутнє нації
А. Куліков [322]	Забезпечення фінансовими ресурсами витрат на здійснення науково-дослідних робіт та навчально-методичного процесу
М. Яструбський [323, с. 195]	Динамічний процес, який безпосередньо пов'язаний з наявністю контингенту студентів та припливом вступників, що передбачає проведення прогнозних розрахунків потреби у фінансуванні на підготовку фахівців, затребуваних на ринку праці
І. Каленюк [324]	Певна система відносин з формування, розподілу та використання різних фінансових ресурсів в освітній сфері
Н. Коверник [325]	Капіталовкладення з боку держави в майбутнє нації в умовах економічної кризи, фінансування освіти і науки повномасштабного обсягу
І. Кравченко [326]	Процес спрямування фінансових ресурсів закладам, установам, організаціям і підприємствам системи освіти
Р. Якубовський [327]	Система правовідносин, пов'язаних з розподілом, видачею та використанням бюджетних і позабюджетних коштів на переважно безвідплатній та беззворотній основі на освітні цілі (потреби)
В. Куценко [328]	Державні гарантії забезпечення технічного переоснащення навчальних закладів – важливої передумови якісної освіти

Джерело: систематизовано авторами.

Таблиця В. 3

Сутність поняття «фінансові ресурси»

Автор	Сутність поняття
1	2
В. Опарін [96, с. 11]	Сума коштів спрямованих в основні засоби та обігові кошти підприємства. Авансові кошти, які вкладаються в оборот і повинні обов'язково повертатися. Втрата або нецільове використання фінансових ресурсів призводить до скорочення виробництва і банкрутства
Фінансовий словник [88, с. 404]	Сукупність коштів, що перебувають у розпорядженні держави або суб'єктів господарювання
Є. Брігхем [329, с. 35]	Сукупність доходів, відрахувань та надходжень, що перебувають у розпорядженні підприємств, організацій та держави і спрямовуються на задоволення суспільних потреб з метою розширення виробництва і зростання матеріального добробуту народу
О. Філімоненко [330, с. 351]	Власний, позиковий і залучений капітал, що використовується підприємствами для формування своїх активів і здійснення виробничо-фінансової діяльності з метою одержання відповідного доходу, прибутку
Л. Лахтіонова [331, с. 16]	Грошові кошти у формі грошових фондів (статутний фонд, фонд оплати праці, резервний фонд) та нефондовій формі (використання фінансових коштів для виконання фінансових зобов'язань перед бюджетом і позабюджетними фондами, банками, страховими компаніями тощо)
В. Гриньова [332, с. 14]	Грошові прибутки та надходження, які перебувають у розпорядженні підприємства та призначені для виконання фінансових зобов'язань перед усіма суб'єктами господарювання, з якими підприємство має взаємовідносини
О. Бандурка, М. Коробов [333, с. 15]	Грошові фонди цільового призначення, які формуються у процесі розподілу й перерозподілу національного багатства, сукупного суспільного продукту та національного доходу і використовуються у статутних цілях підприємств
І. Балабанов [334, с. 43]	Грошові кошти, наявні у його (підприємства) розпорядженні
Н. Колчина, Г. Поляк [335, с. 12]	Сукупність власних грошових доходів і надходжень ззовні (активних і пасивних), призначених для виконання фінансових зобов'язань підприємства, фінансування поточних витрат та витрат, пов'язаних з розвитком виробництва
Л. Єріс [336, с. 8]	Грошові кошти, які створені за рахунок власних, позикових і залучених джерел фінансування і використовуються для формування активів підприємства, виконання фінансових зобов'язань, стимулювання працівників, а також здійснення комплексу інших заходів з метою забезпечення ефективності подальшого розвитку підприємства

Продовження табл. В. 3

1	2
П. Стецюк [337]	Найбільш ліквідні активи, які забезпечують неперервність руху грошових потоків підприємства у процесі реалізації його планів та виконання зобов'язань
О. Ґудзь [338, с. 301]	Сукупність високоліквідних активів, які перебувають у його розпорядженні і призначені для виконання поточних фінансових зобов'язань і розширеного відтворення. Вони характеризують фінансовий потенціал та платоспроможність підприємства
І. Зятковський [339]	Грошові фонди цільового призначення, сформовані у процесі розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту, створеного на підприємстві, якими воно володіє і розпоряджається на правах власності або повного господарського відання і використовує на статутні потреби
Н. Рибалко [340, с. 28–31]	Сукупність активів підприємства, сформованих із зовнішніх і внутрішніх джерел, що перебувають у розпорядженні підприємства на правах власності або тимчасового володіння і використовуються для погашення фінансових зобов'язань та забезпечення безперервності функціонування підприємства
Ю. Петленко [341]	Грошові кошти, які залучені в господарський оборот підприємства з різних джерел, сформованих під впливом організаційно-правових форм господарювання, призначених для покриття його власних потреб
С. Мішина, О. Мішин [342]	Сукупність грошових коштів, що перебувають у фондовій, нефондовій формі або перетворені у відповідну матеріальну форму і призначені для виконання фінансових зобов'язань, здійснення поточних витрат і витрат на забезпечення розширеного відтворення
Т. Кізима [343]	Доходи і витрати як матеріальне вираження фінансових відносин домашніх господарств з іншими суб'єктами економічної діяльності
В. Федосов [344]	Сукупний фонд грошових коштів, що перебуває у розпорядженні сім'ї, створений у результаті виробничої діяльності членів домогосподарства, він виступає частиною національного доходу суспільства
Н. Геронін	Сумарний результат поточного потоку доходів і накопичень, отриманих у процесі створення і перерозподілу внутрішнього валового продукту за певний період (елемент обороту) і раніше накопичених доходів як грошової частини стану на дату (елемент запасу)
П. Левчаєв	Поточні та потенційно можливі засоби, які за необхідності можуть бути прийняті і використані як знаки розподіленої вартості з метою підтримки бажаних пропорцій функціонування

Продовження табл. В. 3

1	2
О. Шашкевич [92]; О. Откаленко [93]; В. Савчук [94]	Активи з високою трансформаційною здатністю, що формуються за рахунок загального та спеціального фондів бюджету, залучаються у формі бюджетних асигнувань та власних надходжень, перебувають у розпорядженні закладу вищої освіти, створюють можливість фінансової автономії
С. Мочерний [95]	Грошові фонди, створені у процесі розподілу, перерозподілу та використання валового внутрішнього продукту країни
В. Дем'янишин [97]	Сукупність грошових фондів, створених у результаті розподілу й перерозподілу ВВП суб'єктами фінансових відносин для досягнення кінцевої мети, забезпечення виконання їхніх завдань, функцій і зобов'язань
Н. Пойда-Носик, С. Грабарчук [98]	Сукупність усіх грошових ресурсів, які надійшли в установу за певний період або на визначену дату у процесі реалізації продукції (товарів, робіт, послуг – операційна діяльність), основних і оборотних засобів (інвестиційна діяльність) і видачі зобов'язань (майнових і боргових – фінансова діяльність)
С. Юрій, В. Федесов [343]	Грошові кошти (власні і залучені), що перебувають у його розпорядженні та призначені для виконання фінансових зобов'язань і здійснення різних витрат (виробничих і споживчих). Вони включають грошові доходи, вартість продукції з особистого підсобного господарства, пільги та субсидії, а також інші надходження
О. Янін [344]	Сукупний фонд грошових коштів, який перебуває у розпорядженні сім'ї

Джерело: узагальнено авторами на основі систематизації даних.

Додаток Д

Таблиця Д. 1

Сутність поняття «фінансовий механізм»

Автор, джерело	Сутність поняття
О. Тарасова [345]	Оформлена законодавчими й нормативними актами взаємозалежна система заходів, спрямованих на використання об'єктивно існуючих грошових відносин для досягнення цілей підприємства, установи, організації
В. Ковалев [346]	Система управління фінансами, або спосіб впливу на фінансові відносини через фінансові важелі за допомогою фінансових методів
О. Ковалюк [347]	Система фінансових форм, методів, важелів та інструментів, які використовують у фінансовій діяльності держави і підприємств за відповідного нормативного, правового та інформаційного їхнього забезпечення, а також за відповідної фінансової політики на мікро- і макрорівні
А. Поддєрьогіна [348]	Оптимізація впливу фінансів на кінцеві результати діяльності підприємства
М. Безгуба [349]	Складова частина господарського механізму, який є сукупністю фінансових стимулів, важелів, інструментів, форм і способів регулювання економічних процесів і відношень
К. Савченко [350]	Система дій фінансових методів і важелів, спрямованих на управління фінансовими відносинами
Л. Дідик [351]	Сукупність методів реалізації економічних інтересів шляхом фінансового впливу на соціально-економічний розвиток підприємства
С. Ковальчук [352]	Сукупність конкретних фінансових форм, методів і важелів, за допомогою яких забезпечується процес суспільного відтворення, тобто здійснюються розподільні і перерозподільні відносини, утворюються доходи суб'єктів господарювання і фонди грошових коштів
М. Артус [353]	Система доцільно спрямованих заходів впливу на процес відтворення у формі методів, інструментів і важелів у межах нормативно-правового забезпечення з метою соціально-економічного розвитку суспільства – це цілісність, властивості якої виявляються лише за спільної взаємодії її елементів
Бізнес-словник [354]	Метод або джерело, через яке здійснюється фінансування, такі як банківські кредити, випуск облігацій або акцій, резерви або заощадження, дохід від продажу

Джерело: систематизовано авторами.

Додаток Е
Таблиця Е. 1

Сутність поняття «механізм»

Автор, джерело	Сутність поняття
Словник [72]	Сукупність станів і процесів, з яких складається певне фізичне, хімічне та інше явище
В. Марцин [355; 356]	Відкрита, багаторівнева динамічна соціальна система, яка складається з базових і похідних інститутів, забезпечує їх взаємодію і, як єдине ціле, є основою організації ринкових процесів, забезпечення прозорих і стабільних умов існування й розвитку інвестицій
Економічний словник [357]	Послідовність станів процесів, які визначають собою будь-які дії, явища
К. Савченко [350]	Система, знаряддя, що визначає порядок певного виду діяльності, сукупність законів і процедур, які регламентують взаємодію учасників системи, сукупність процедур прийняття управлінських рішень
М. Дороніна [358]	Складна система, яка має «вхід» (зовнішній поштовх до дії) та «вихід» (корисний результат)
А. Кульман [359]	Система взаємозв'язків економічних явищ, які виникають у певних умовах під впливом початкового імпульсу.
Н. Нижник, О. Машков [360]	Послідовність станів процесів, які визначають собою будь-які дії, явища; система, пристрій, який визначає порядок будь-якого виду діяльності
В. Опарін [96]	Сукупність фінансових методів і форм, інструментів та важелів впливу на соціально-економічний розвиток суспільства
О. Супрун [361]	Система основних форм, методів і важелів використання економічних законів, вирішення суперечностей суспільного способу виробництва, реалізації власності, а також всебічного розвитку людини й узгодження її інтересів з інтересами колективу, класу, суспільства
О. Іваницький [362]	Механізм дії на практиці об'єктивних економічних законів, характерних для цієї стадії розвитку суспільства
В. Дем'янишин	Сукупність способів організації бюджетних відносин, що застосовує держава з метою забезпечення належних умов для економічного і соціального розвитку
Ю. Чистов [363]	Сукупність методів впливу на економічні процеси їх регулювання

Джерело: систематизовано авторами.

Додаток Ж

Таблиця Ж. 1

Переваги та недоліки етапів розвитку вищої освіти за часів незалежності України

I етап 1992–1995 рр.		
Роки	**Переваги**	**Недоліки**
1992–1995	1. Відродження і впровадження кращих надбань та досвіду систем Радянської вищої освіти та країн Європи; 2. Становлення законодавчих основ сучасної системи української освіти (ухвалення Державної національної програми «Освіта. Україна XXI століття» (1993); Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті та законів «Про освіту» (1993), наказу Міносвіти від 03.06.1992 «Про невідкладні заходи в системі освіти». 3. У листопаді-грудні 1991 р. Мінвуз прийняв положення «Про вищий навчальний заклад України», «Про порядок створення, реорганізації і ліквідації ВНЗ України», «Про акредитацію ВНЗ», «Про формування професорсько-викладацького складу ВНЗ», «Про педагогічний персонал ВНЗ», «Про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів» (проект), «Про присвоєння вчених звань педагогічним працівникам України», «Про порядок присвоєння кваліфікації бакалавра і магістра та присудження відповідних наукових ступенів», «Про ВАК України» (проект), «Про атестацію ВНЗ України» (проект), «Про наукову та науково-виробничу діяльність ВНЗ» (проєкт), «Про наукову інтелектуальну власність». 4. Початок розвитку недержавної вищої школи. 5. Законодавчо унормовано гуманізацію і демократизацію вищої школи, діяльність приватних навчальних закладів, ступеневу освіту, систему ліцензування й акредитації ВНЗ, децентралізацію і регіоналізацію управління освітою, нову структуру напрямів та спеціальностей підготовки, посилено вплив громадськості на прийняття рішень у сфері освітньої політики. 6. Зростання кількості ВНЗ, зокрема приватних. 7. Збільшення кількості студентів. 8. Різке зниження кількості ПТУ і технікумів. 9. Державне замовлення становило 25–30 % 10. Закон установив освітньо-кваліфікаційні рівні. 11. Формування освіченої, творчої особистості, забезпечення пріоритетності розвитку людини	1. Вузькоспеціалізована. 2. Надмірна ідеологізація навчально-виховного процесу, звужені засади демократії. 3. Диспропорції між освітою, наукою, економіко і наростали тенденції відставання вищої освіти від внутрішніх потреб держави і світових процесів у цій сфері. 4. Зниження якості підготовки людського капіталу. 5. Брак нормативно-правового забезпечення договірної підготовки випускників. 6. Скорочення бюджетного фінансування, необхідність пошуку додаткових коштів, нового менеджменту, виникнення нових типів ВНЗ тощо. понад два навчальні роки після здобуття незалежності, відсутність національної концепції реформування освіти, конкретних шляхів її реалізації. 7. Міністерствам економіки і фінансів належало упродовж 1993–2005 рр. виділити фінансування для реалізації Програми, однак воно фактично надано не було
	16.03.1994 Міносвіти ухвалило Перелік платних послуг, які могли надавати ВНЗ: 1) виготовлення і реалізація товарів народного споживання; 2) здобуття другої вищої освіти; 3) поглиблене вивчення окремих предметів понад навчальний план; 4) підготовка до вступних іспитів; 5) організація лекторіїв, курсів щодо вивчення української й іноземних мов, комп'ютера; 6) навчання студентів понад встановлене держзамовлення; 7) платні гуртки, секції; 8) консультації (аспірантів, докторантів); 9) культосвітні послуги; 10) здача в оренду приміщень; 11) користування обладнанням, копіювальною технікою. До наукових платних послуг віднесені: прийом кандидатських іспитів, цільових сторонніх аспірантів, зовнішня експертиза атестаційних справ здобувачів, надання послуг з міжнародного співробітництва тощо	

Продовження табл. Ж. 1

II етап 1996–2001 рр.		
Роки	**Переваги**	**Недоліки**
1996	1996 р. ознаменувався затвердженням змін і доповнень до Закону України «Про освіту» (23.03), постанов Кабміну «Про ліцензування, атестацію та акредитацію закладів освіти» (12.02), «Про Порядок працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, підготовка яких здійснювалась за державним замовленням» (22.08), «Про затвердження Положення про державний вищий навчальний заклад освіти» (5.09), указів Президента України «Про заходи щодо реформування системи підготовки спеціалістів та працевлаштування випускників вищих навчальних закладів» (23.01), «Про Положення про національний заклад (установу) України» (16.06). Загалом за 1994–1999 рр. Верховною Радою України було прийнято 7 законів, Президентом України видано 67 указів і 4 розпорядження, Кабінетом Міністрів України затверджено 83 постанови щодо освітньої сфери	1. Незадовільне бюджетне фінансування. 2. Хронічна затримка зарплат, стипендій. 3. Припинення розвитку матеріально-технічної бази. 4. Погіршення умов роботи призвели до пікетів і страйків, тимчасового призупинення навчального процесу в багатьох навчальних закладах
1996–1998	1. Збільшення частки коштовного прийому в освітній діяльності ВНЗ. 2. Розвиток господарської та неосвітньої діяльності ВНЗ. 3. Демократизація освіти (Конституція України, 1996 рік)	
1998–2000	Активізація діяльності ВНЗ щодо організації платної довузівської підготовки	
2000–2001	Становлення сучасних механізмів розподілу фінансових потоків між ВНЗ, розвиток ринкових стосунків у системі освіти	
III етап 2002–2014 рр.		
Роки	**Переваги**	**Недоліки**
2002–2014	1. Закон України «Про вищу школу» (2002 р.). 2. Указ Президента України Л. Кучми від 17 квітня 2002 року № 347/2002 «Про Національну доктрину розвитку освіти». 3. З 1 січня 2003 року запроваджено виплати надбавок за вислугу років педагогічним і науково-педагогічним працівникам, допомоги на оздоровлення під час надання щорічної відпустки. 4. Приєднання України до Болонського процесу (2005 р.). 5. Національна стратегія розвитку освіти в Україні (2012 р.). 6. Суттєво збільшено видатки на освіту з держбюджету. 7. Державне замовлення становило 54 %. 8. Вперше законодавчо визнано платну вищу освіту. 9. Навчання студента може фінансуватися щонайменше з трьох джерел: державним бюджетом, юридичними особами недержавної форми власності, фізичними особами. 10. Підкреслено необхідність збільшення видатків на навчання громадян України у ВНЗ. 11. Кожен ВНЗ у межах правового поля залучає додаткові джерела фінансування, відпрацьовує багатоканальну методологію цього процесу. 12. Згідно зі ст. 64 Закону України «Про вищу освіту» основними джерелами фінансування закладів вищої освіти державної форми власності є кошти загальнодержавного та місцевих бюджетів, кошти галузей економіки, державних підприємств і додаткові надходження. Додатковими джерелами фінансування є: кошти, одержані з інших джерел за надання освітніх послуг відповідно до основної діяльності; плата за додаткові освітні послуги; плата за наукові дослідження та інші роботи, виконані на замовлення; доходи від реалізації продукції навчально-виробничих майстерень, оренди приміщень; дотації з місцевих бюджетів; кредити і позики банків, доходи від депозитних вкладів тимчасово вільних коштів; валютні надходження; добровільні внески фізичних та юридичних осіб; інші надходження.	Закон України вичерпав свій регуляторний і реформаторський ресурс, не відповідає вимогам часу і міжнародним стандартам. 2010 рік – комерціалізація вищої освіти набуває загрозливих масштабів. 2013 рік – втрата гнучкості освітніх бакалаврських програм, наростання жорсткості конструкцій, зниження мобільності студентів

Продовження табл. Ж. 1

III етап 2002–2014 рр.		
Роки	**Переваги**	**Недоліки**
	13. Статті 89 та 90 Бюджетного кодексу України дають можливість здійснювати фінансування вищих навчальних закладів державної і комунальної форм власності з різних бюджетних джерел. 14. Запровадження ліцензування та акредитації. 15. 12 липня 2006 року КМУ було схвалено Концепцію Державної програми розвитку освіти на 2006–2010 рр., метою якої стало підвищення якості освіти і виховання, інноваційний розвиток, адаптація до соціально орієнтованої ринкової економіки, інтеграція в європейський та світовий освітній простори, забезпечення рівного доступу до здобуття якісної освіти, удосконалення механізму управління та фінансування, соціальний захист усіх учасників навчально-виховного процесу, прискорення розвитку вищої освіти як визначального чинника інноваційного розвитку суспільства	
IV етап 2015–2017 рр.		
Роки	**Переваги**	**Недоліки**
2015–2017	Закон України «Про вищу освіту». Законом передбачено розширення академічної і частково організаційної автономії вищих навчальних закладів; ВНЗ отримують більше гарантованих майнових прав. Зокрема, майно передається у повне господарське відання, що в умовах правової системи України практично рівносильне праву власності; ВНЗ отримують право власності на результати наукової роботи, які виконані за бюджетні кошти. Ці кроки спрямовані на поліпшення якості вищої освіти шляхом надання академічної, організаційної та фінансової автономії вищим навчальним закладам і забезпечення на цій основі справедливої конкуренції. Раціоналізація державних витрат на вищу освіту без суттєвого збільшення їх частки в консолідованому бюджеті держави з метою забезпечення потреб суспільства та ринку праці у фахівцях з вищою освітою і гарантованого надання особам, здатним здобувати вищу освіту, якісної освіти світового рівня. Саме цей пункт закону викликає занепокоєння науковців і піднімає ряд питань. Виші отримали також фінансову самостійність: державні й комунальні ВНЗ зможуть розпоряджатися надходженнями від своєї освітньої, наукової та навчально-виробничої діяльності, відкривати поточні та депозитні рахунки в банках. Ці кошти можуть бути використані для придбання майна, на капітальне будівництво та ремонт приміщень, для поліпшення матеріально-технічного, навчально-лабораторного, методичного забезпечення освітнього процесу, а також для збільшення розміру доплат науковим і педагогічним працівникам (стаття 59, пункт 2). Введення в систему вищої освіти поняття «молодший бакалавр» з коротким циклом навчання	1. Невідповідність Закону України «Про освіту» (1996). 2. Відсутність єдиної методології щодо його структури та змісту. 3. Невиваженість класифікації рівнів і ступенів вищої освіти. 4. Проблема визначення професійної кваліфікації. 5. Проблема працевлаштування випускників ВНЗ. 6. Широка автономія університетів посилила розрив між провідними вишами й іншими. Додаткова паперотворчість у ВНЗ

Продовження табл. Ж. 1

V етап 2018 – дотепер		
Роки	**Переваги**	**Недоліки**
2018	Закон України «Про вищу освіту» (2018) ПРОЄКТ 1. Необхідно оцінювання якості освітніх програм привести у відповідність до Європейських стандартів та рекомендацій, які орієнтуються не стільки на стандарти освіти, скільки на цілі кожної окремої програми і її відповідність стратегії розвитку ЗВО. Це має також спонукати ЗВО до розробки стратегії і чіткішого розуміння власної місії. 2. Необхідне розширення права безоплатно здобувати освіту у будь-яких закладах і не лише одноразово. Крім того, варто позбавити ЗВО тиску контролюючих органів, які вимагають від них подавати до суду на тих здобувачів, які відраховуються і не відшкодовують вартість навчання. 3. Пропонується видалити норму, згідно з якою перелік фахових видань затверджується МОН, з метою дерегуляції вищої освіти. 4. Кожна спеціалізована вчена рада повинна скликатися для атестації окремого здобувача і складатися з науковців, які мають наукові здобутки у сфері, близькій до теми дисертаційного дослідження здобувача. Для докторів філософії немає сенсу акредитувати спецради, тому що самі PhD програми акредитуються. Для докторів наук варто скликати окремі разові ради, які має акредитувати Науковий комітет Національної ради з питань розвитку науки і технологій у кожному конкретному випадку (подібна модель існує в Польщі). 5. П. 6 варто видалити з метою синхронізації Закону України «Про вищу освіту» з новим Законом України «Про освіту», де немає такої категорії, як «диплом державного зразка». 6. Посилення фінансової автономії ЗВО під час одночасного помірного державного регулювання. Заклади освіти мають отримати право самостійно формувати, затверджувати та корегувати власний штатний розпис, у т.ч. визначати штатні нормативи, найменування та чисельність посад працівників, встановлювати нормативи чисельності осіб, які навчаються, на одну посаду НПП, самостійно визначати норму часу навчальної та іншої роботи НПП. 7. Пропозиції Є. Стадного: 2. Реєстр вищих навчальних закладів містить відомості про кожен вищий навчальний заклад. За рішенням розпорядника Єдиної державної електронної бази з питань освіти перелік видів даних у Реєстрі вищих навчальних закладів може бути збільшено. Відомості Реєстру вищих навчальних закладів є відкритими та оприлюднюються, відповідно до вимог Закону України «Про доступ до публічної інформації», у зручному для копіювання та автоматизованого оброблення форматі	1. Відсутність єдиної методології щодо його структури та змісту. 2. Невиваженість класифікації рівнів і ступенів вищої освіти. 3. Проблема визначення професійної кваліфікації. 4. Проблема працевлаштування випускників ЗВО

Джерело: систематизовано авторами [5; 24; 166; 169; 172; 364–375]

.

Динаміка закладів вищої освіти у 1991–2018 рр.

Рік	Кількість ЗВО, од.	Абсолютний приріст		Темп зростання, %		Темп приросту, %		Абсолютне значення 1 % приросту	Кількість ЗВО, од.	Абсолютний приріст		Темп зростання, %		Темп приросту, %		Абсолютне значення 1 % приросту
	I–II рівнів акредитації	ланцюговий	базисний	ланцюговий	базисний	ланцюговий	базисний		III–IV рівнів акредитації	ланцюговий	базисний	ланцюговий	базисний	ланцюговий	базисний	
1990/91	742								149							
1991/92	754	12	12	101,62	101,62	1,62	1,62	7,42	156	7	7	104,70	1,05	4,70	–98,95	1,49
1992/93	753	–1	11	99,87	101,48	–0,13	1,48	7,54	158	2	9	101,28	1,06	1,28	–98,94	1,56
1993/94	754	1	12	100,13	101,62	0,13	1,62	7,53	159	1	10	100,63	1,07	0,63	–98,93	1,58
1994/95	778	24	36	103,18	104,85	3,18	4,85	7,54	232	73	83	145,91	1,56	45,91	–98,44	1,59
1995/96	782	4	40	100,51	105,39	0,51	5,39	7,78	255	23	106	109,91	1,71	9,91	–98,29	2,32
1996/97	790	8	48	101,02	106,47	1,02	6,47	7,82	274	19	125	107,45	1,84	7,45	–98,16	2,55
1997/98	660	–130	–82	83,54	88,95	–16,46	–11,05	7,9	280	6	131	102,19	1,88	2,19	–98,12	2,74
1998/99	653	–7	–89	98,94	88,01	–1,06	–11,99	6,6	298	18	149	106,43	2,00	6,43	–98,00	2,8
1999/00	658	5	–84	100,77	88,68	0,77	–11,32	6,53	313	15	164	105,03	2,10	5,03	–97,90	2,98
2000/01	664	6	–78	100,91	89,49	0,91	–10,51	6,58	315	2	166	100,64	2,11	0,64	–97,89	3,13
2001/02	665	1	–77	100,15	89,62	0,15	–10,38	6,64	318	3	169	100,95	2,13	0,95	–97,87	3,15
2002/03	667	2	–75	100,30	89,89	0,30	–10,11	6,65	330	12	181	103,77	2,21	3,77	–97,79	3,18
2003/04	670	3	–72	100,45	90,30	0,45	–9,70	6,67	339	9	190	102,73	2,28	2,73	–97,72	3,3
2004/05	619	–51	–123	92,39	83,42	–7,61	–16,58	6,7	347	8	198	102,36	2,33	2,36	–97,67	3,39
2005/06	606	–13	–136	97,90	81,67	–2,10	–18,33	6,19	345	–2	196	99,42	2,32	–0,58	–97,68	3,47
2006/07	570	–36	–172	94,06	76,82	–5,94	–23,18	6,06	350	5	201	101,45	2,35	1,45	–97,65	3,45
2007/08	553	–17	–189	97,02	74,53	–2,98	–25,47	5,7	351	1	202	100,29	2,36	0,29	–97,64	3,5
2008/09	528	–25	–214	95,48	71,16	–4,52	–28,84	5,53	353	2	204	100,57	2,37	0,57	–97,63	3,51
2009/10	511	–17	–231	96,78	68,87	–3,22	–31,13	5,28	350	–3	201	99,15	2,35	–0,85	–97,65	3,53
2010/11	505	–6	–237	98,83	68,06	–1,17	–31,94	5,11	349	–1	200	99,71	2,34	–0,29	–97,66	3,5
2011/12	501	–4	–241	99,21	67,52	–0,79	–32,48	5,05	345	–4	196	98,85	2,32	–1,15	–97,68	3,49
2012/13	489	–12	–253	97,60	65,90	–2,40	–34,10	5,01	334	–11	185	96,81	2,24	–3,19	–97,76	3,45
2013/14	478	–11	–264	97,75	64,42	–2,25	–35,58	4,89	325	–9	176	97,31	2,18	–2,69	–97,82	3,34
2014/15	387	–91	–355	80,96	52,16	–19,04	–47,84	4,78	277	–48	128	85,23	1,86	–14,77	–98,14	3,25
2015/16	371	–16	–371	95,87	50,00	–4,13	–50,00	3,87	288	11	139	103,97	1,93	3,97	–98,07	2,77
2016/17	370	–1	–372	99,73	49,87	–0,27	–50,13	3,71	287	–1	138	99,65	1,93	–0,35	–98,07	2,88
2017/18	372	2	–370	100,54	50,13	0,54	–49,87	3,7	289	2	140	100,70	1,94	0,70	–98,06	2,87
2018/19	370	–2	–372	99,46	49,87	–0,54	–50,13	3,72	282	–7	133	97,58	1,89	–2,42	–98,11	2,89
СЗ	593,79	–13,29	–153,50	97,68	79,31	–2,32	–20,69	6,02	291,31	4,75	147,39	102,67	1,99	2,67	–98,01	2,92

Джерело: розраховано і складено на основі [178].

Додаток К
Таблиця К.1

Диниміка здобувачів вищої освіти у 1991–2018 рр.

Рік	Кількість осіб у ЗВО, тис. ос.	Абсолютний приріст		Темп зростання, %		Темп приросту, %		Абсолютне значення 1% приросту	Кількість осіб у ЗВО, тис. ос.	Абсолютний приріст		Темп зростання, %		Темп приросту, %		Абсолютне значення 1 % приросту
	I–II рівнів акредитації	ланцюговий	базисний	ланцюговий	базисний	ланцюговий	базисний		III–IV рівнів акредитації	ланцюговий	базисний	ланцюговий	базисний	ланцюговий	базисний	
1990/91	757								881,3							
1991/92	739,2	–17,8	–17,8	97,65	97,65	–2,35	–2,35	7,57	876,2	–5,1	–5,1	99,42	99,42	–0,58	–0,58	8,81
1992/93	718,8	–20,4	–38,2	97,24	94,95	–2,76	–5,05	7,39	855,9	–20,3	–25,4	97,68	97,12	–2,32	–2,88	8,76
1993/94	680,7	–38,1	–76,3	94,70	89,92	–5,30	–10,08	7,19	829,2	–26,7	–52,1	96,88	94,09	–3,12	–5,91	8,56
1994/95	645	–35,7	–112	94,76	85,20	–5,24	–14,80	6,81	888,5	59,3	7,2	107,15	100,82	7,15	0,82	8,29
1995/96	617,7	–27,3	–139,3	95,77	81,60	–4,23	–18,40	6,45	922,8	34,3	41,5	103,86	104,71	3,86	4,71	8,89
1996/97	595	–22,7	–162	96,33	78,60	–3,67	–21,40	6,18	976,9	54,1	95,6	105,86	110,85	5,86	10,85	9,23
1997/98	526,4	–68,6	–230,6	88,47	69,54	–11,53	–30,46	5,95	1110	133,1	228,7	113,62	125,95	13,62	25,95	9,77
1998/99	503,7	–22,7	–253,3	95,69	66,54	–4,31	–33,46	5,26	1210,3	100,3	329	109,04	137,33	9,04	37,33	11,10
1999/00	503,7	0	–253,3	100,00	66,54	0,00	–33,46	5,04	1285,4	75,1	404,1	106,21	145,85	6,21	45,85	12,10
2000/01	528	24,3	–229	104,82	69,75	4,82	–30,25	5,04	1402,9	117,5	521,6	109,14	159,19	9,14	59,19	12,85
2001/02	561,3	33,3	–195,7	106,31	74,15	6,31	–25,85	5,28	1548	145,1	666,7	110,34	175,65	10,34	75,65	14,03
2002/03	582,9	21,6	–174,1	103,85	77,00	3,85	–23,00	5,61	1686,9	138,9	805,6	108,97	191,41	8,97	91,41	15,48
2003/04	592,9	10	–164,1	101,72	78,32	1,72	–21,68	5,83	1843,8	156,9	962,5	109,30	209,21	9,30	109,21	16,87
2004/05	548,5	–44,4	–208,5	92,51	72,46	–7,49	–27,54	5,93	2026,7	182,9	1145,4	109,92	229,97	9,92	129,97	18,44
2005/06	505,3	–43,2	–251,7	92,12	66,75	–7,88	–33,25	5,49	2203,8	177,1	1322,5	108,74	250,06	8,74	150,06	20,27
2006/07	468	–37,3	–289	92,62	61,82	–7,38	–38,18	5,05	2318,6	114,8	1437,3	105,21	263,09	5,21	163,09	22,04
2007/08	441,3	–26,7	–315,7	94,29	58,30	–5,71	–41,70	4,68	2372,5	53,9	1491,2	102,32	269,20	2,32	169,20	23,19
2008/09	399,3	–42	–357,7	90,48	52,75	–9,52	–47,25	4,41	2364,5	–8	1483,2	99,66	268,30	–0,34	168,30	23,73
2009/10	354,2	–45,1	–402,8	88,71	46,79	–11,29	–53,21	3,99	2245,2	–119,3	1363,9	94,95	254,76	–5,05	154,76	23,65
2010/11	361,5	7,3	–395,5	102,06	47,75	2,06	–52,25	3,54	2129,8	-115,4	1248,5	94,86	241,67	-5,14	141,67	22,45
2011/12	356,8	–4,7	–400,2	98,70	47,13	–1,30	–52,87	3,62	1954,8	-175	1073,5	91,78	221,81	-8,22	121,81	21,30
2012/13	345,2	–11,6	–411,8	96,75	45,60	-3,25	-54,40	3,57	1824,9	-129,9	943,6	93,35	207,07	-6,65	107,07	19,55
2013/14	329	–16,2	–428	95,31	43,46	-4,69	-56,54	3,45	1723,7	-101,2	842,4	94,45	195,59	-5,55	95,59	18,25
2014/15	251,3	–77,7	–505,7	76,38	33,20	-23,62	-66,80	3,29	1438	-285,7	556,7	83,43	163,17	-16,57	63,17	17,24
2015/16	230,1	–21,2	–526,9	91,56	30,40	-8,44	-69,60	2,51	1375,2	-62,8	493,9	95,63	156,04	-4,37	56,04	14,38
2016/17	217,3	–12,8	–539,7	94,44	28,71	-5,56	-71,29	2,30	1369,4	-5,8	488,1	99,58	155,38	-0,42	55,38	13,75
2017/18	208,6	–8,7	–548,4	96,00	27,56	-4,00	-72,44	2,17	1330	-39,4	448,7	97,12	150,91	-2,88	50,91	13,69
2018/19	199,9	–8,7	–557,1	95,83	26,41	-4,17	-73,59	2,09	1322,3	-7,7	441	99,42	150,04	-0,58	50,04	13,30
СЗ	474,78	–19,90	–292,3	95,54	61,39	-4,46	-38,61	4,85	1528,19	15,75	669,99	101,71	176,02	1,71	76,02	15,36

Джерело: розраховано і складено на основі [178].

Динаміка видатків на освіту у 1991–2018 рр.

Рік	Загальні видатки зведеного бюджету, млрд крб, млн грн	Видатки на освіту, млрд крб, млн грн	Видатки на освіту, % до загальних видатків	Видатки на освіту, % до ВВП	Видатки на вищу освіту, млн грн	Видатки на вищу освіту, % до загальних видатків	Видатки на вищу освіту, % до видатків на освіту	Видатки на вищу освіту, % до ВВП	Темп зростання видатків на освіту, %	Темп зростання видатків на вищу освіту, %	Офіційний курс гривні щодо долара США (сер. за період), грн	Рівень інфляції, %	ВВП, млрд крб, млн грн
1991	979,18	149,8	15,3	5,0	19,14	2,0	12,8	0,6			2	390	2990
1992	1919,71	281,1	14,6	5,6	32,8	1,7	11,7	0,7	1,88	1,71	2,08	2100	5033
1993	57248,7	7235,5	12,6	4,9	589,5	1,0	8,1	0,4	25,74	17,97	45,39	10256	148200
1994	6306,47	70198,6	1113,1	5,8	676,5	10,7	1,0	0,1	9,70	1,15	317	501	1203700
1995	24302,76	316984,5	1304,3	5,8	342,4	1,4	0,1	0,0	4,52	0,51	1474,6	281,7	5451600
1996	34182,8	4081	11,9	5,0	769,7	2,3	18,9	0,9	0,01	2,25	1,82	139,7	81519
1997	34312,7	5094,5	14,8	5,5	600,8	1,8	11,8	0,6	1,25	0,78	1,86	110,1	93365
1998	31195,6	4564,2	14,6	4,4	604	1,9	13,2	0,6	0,90	1,01	2,44	120	102593
1999	34820,9	4719,5	13,6	3,6	624,4	1,8	13,2	0,5	1,03	1,03	4,13	119,2	130442
2000	48148,6	7085,5	14,7	4,0	2285,5	4,7	32,3	1,3	1,50	3,66	5,44	125,8	176128
2001	55528	9557,1	17,2	4,5	3046,6	5,5	31,9	1,4	1,35	1,33	5,37	106,1	211175
2002	60318,9	12269	20,3	5,4	4167	6,9	34,0	1,8	1,28	1,37	5,32	99,4	225810
2003	75655,3	14977,7	19,8	5,6	4627,9	6,1	30,9	1,7	1,22	1,11	5,33	108,2	267344
2004	90345,9	18333,2	20,3	5,3	5813,7	6,4	31,7	1,7	1,22	1,26	5,31	112,3	345113
2005	141989,5	26801,8	18,9	6,1	7934,1	5,6	29,6	1,8	1,46	1,36	5,12	110,3	441452
2006	175284,3	33785	19,3	6,2	9935,7	5,7	29,4	1,8	1,26	1,25	5,05	111,6	544153
2007	226054,4	44333,6	19,6	6,2	12827,8	5,7	28,9	1,8	1,31	1,29	5,05	116,6	720731
2008	309203,7	60959,4	19,7	6,4	18552,9	6,0	30,4	2,0	1,38	1,45	5,27	122,3	948056
2009	307399,4	66773,6	21,7	7,3	20966,3	6,8	31,4	2,3	1,10	1,13	7,79	112,3	913345
2010	377842,8	79826	21,1	7,4	24998,4	6,6	31,3	2,3	1,20	1,19	7,94	109,1	1082569
2011	416853,6	86253,6	20,7	6,6	26619,6	6,4	30,9	2,0	1,08	1,06	7,97	104,6	1316600
2012	492454,7	101560,9	20,6	7,2	29335,9	6,0	28,9	2,1	1,18	1,10	7,99	99,8	1408889
2013	505843,8	105538,7	20,9	7,3	30003,1	5,9	28,4	2,1	1,04	1,02	7,99	100,5	1454931
2014	523126	100105,6	19,1	6,4	28340,5	5,4	28,3	1,8	0,95	0,94	11,89	124,9	1566728
2015**	679871,4	114193,5	16,8	5,8	30981,8	4,6	27,1	1,6	1,14	1,09	21,85	143,3	1979458
2016**	835832,1	129437,7	15,5	5,4	35233,6	4,2	27,2	1,5	1,13	1,14	25,55	112,4	2383182
2017**	1056759,9	177755,7	16,8	6,0	38681,1	3,7	21,8	1,3	1,37	1,10	26,59	113,7	2982920
2018**	1250200	210000	16,8	5,9	47981,1	3,8	22,8	1,3	1,18	1,24	28,06	109,8	3558706

*1991–1995 рр. – млрд крб, 1996–2018 млн грн; ** без урахування видатків бюджетів АРК та м. Севастополь

Джерело: розраховано і складено на основі [178].

Додаток М
Таблиця М. 1

Видатки за функціональною класифікацією видатків та кредитування бюджету у 2007 – 2018 рр.

	ПОКАЗНИКИ	Код бюджетної класифікації	Загальний фонд		Спеціальний фонд		Разом	
			План на рік з урахуванням внесених змін	Виконано	План на рік з урахуванням внесених змін	Виконано	План на рік з урахуванням внесених змін	Виконано
1	2	3	4	5	6	7	8	9
I кв 2007	**Освіта**	**0900**	**33 002 728 898,64**	**7 004 238 697,34**	**6 597 408 036,39**	**1 361 704 726,50**	**39 600 136 935,03**	**8 365 943 423,84**
	Вища освіта	0940	7 126 304 891,00	1 474 167 656,03	4 968 161 829,62	996 361 592,47	12 094 466 720,62	2 470 529 248,50
	ЗВО І і ІІ рівнів акредитації	0941	1 923 332 157,00	395 449 891,20	591 863 283,08	125 239 441,59	2 515 195 440,08	520 689 332,79
	ЗВО ІІІ і IV рівнів акредитації	0942	5 202 972 734,00	1 078 717 764,83	4 376 298 546,54	871 122 150,88	9 579 271 280,54	1 949 839 915,71
II кв 2007	**Освіта**	**0900**	**36 214 067 940,89**	**16 919 948 985,25**	**6 835 695 542,24**	**2 990 048 129,49**	**43 049 763 483,13**	**19 909 997 114,74**
	Вища освіта	0940	7 803 339 301,00	3 483 909 186,49	5 082 085 080,35	2 152 352 263,48	12 885 424 381,35	5 636 261 449,97
	ЗВО І і ІІ рівнів акредитації	0941	2 124 066 467,00	889 028 847,86	613 715 157,00	251 605 838,54	2 737 781 624,00	1 140 634 686,40
	ЗВО ІІІ і IV рівнів акредитації	0942	5 679 272 834,00	2 594 880 338,63	4 468 369 923,35	1 900 746 424,94	10 147 642 757,35	4 495 626 763,57
III кв 2007	**Освіта**	**0900**	**37 075 887 302,79**	**25 090 546 050,76**	**7 151 418 040,07**	**4 688 562 750,52**	**44 227 305 342,86**	**29 779 108 801,28**
	Вища освіта	0940	7 832 157 349,00	5 266 429 287,71	5 313 848 078,42	3 323 903 724,80	13 146 005 427,42	8 590 333 012,51
	ЗВО І і ІІ рівнів акредитації	0941	2 144 842 747,00	1 411 193 935,12	638 764 868,33	412 830 185,44	2 783 607 615,33	1 824 024 120,56
	ЗВО ІІІ і IV рівнів акредитації	0942	5 687 314 602,00	3 855 235 352,59	4 675 083 210,09	2 911 073 539,36	10 362 397 812,09	6 766 308 891,95
IV кв 2007	**Освіта**	**0900**	**37 502 872 351,44**	**37 155 869 062,33**	**7 572 390 481,93**	**7 177 707 065,64**	**45 075 262 833,37**	**44 333 576 127,97**
	Вища освіта	0940	7 870 997 291,00	7 840 850 506,29	5 632 425 725,73	4 986 957 266,70	13 503 423 016,73	12 827 807 772,99
	ЗВО І і ІІ рівнів акредитації	0941	2 154 290 042,00	2 146 419 352,37	660 903 942,98	602 924 957,68	2 815 193 984,98	2 749 344 310,05
	ЗВО ІІІ і IV рівнів акредитації	0942	5 716 707 249,00	5 694 431 153,92	4 971 521 782,75	4 384 032 309,02	10 688 229 031,75	10 078 463 462,94
I кв 2008	**Освіта**	**0900**	**51 159 894 176,85**	**10 528 021 658,84**	**8 019 318 201,54**	**1 708 514 256,45**	**59 179 212 378,39**	**12 236 535 915,29**
	Вища освіта	0940	12 137 811 953,00	2 398 409 843,44	6 003 034 595,20	1 282 036 373,71	18 140 846 548,20	3 680 446 217,15
	ЗВО І і ІІ рівнів акредитації	0941	3 217 845 493,00	621 619 567,99	751 174 521,07	156 052 361,62	3 969 020 014,07	777 671 929,61
	ЗВО ІІІ і IV рівнів акредитації	0942	8 919 966 460,00	1 776 790 275,45	5 251 860 074,13	1 125 984 012,09	14 171 826 534,13	2 902 774 287,54
II кв 2008	**Освіта**	**0900**	**51 577 073 893,96**	**25 249 141 175,60**	**8 369 751 496,07**	**3 933 125 736,39**	**59 946 825 390,03**	**29 182 266 911,99**
	Вища освіта	0940	12 150 264 879,00	5 598 953 683,73	6 147 923 329,92	2 834 263 240,86	18 298 188 208,92	8 433 216 924,59
	ЗВО І і ІІ рівнів акредитації	0941	3 221 482 619,00	1 428 717 333,17	780 956 839,89	321 372 902,42	4 002 439 458,89	1 750 090 235,59
	ЗВО ІІІ і IV рівнів акредитації	0942	8 928 782 260,00	4 170 236 350,56	5 366 966 490,03	2 512 890 338,44	14 295 748 750,03	6 683 126 689,00
III кв 2008	**Освіта**	**0900**	**52 359 101 425,47**	**35 668 480 538,07**	**8 983 194 467,76**	**6 177 324 327,98**	**61 342 295 893,23**	**41 845 804 866,05**
	Вища освіта	0940	12 337 575 343,00	8 077 789 917,96	6 494 643 979,67	4 291 773 803,00	18 832 219 322,67	12 369 563 720,96
	ЗВО І і ІІ рівнів акредитації	0941	3 249 285 183,00	2 113 957 970,25	813 765 829,81	514 870 148,78	4 063 051 012,81	2 628 828 119,03
	ЗВО ІІІ і IV рівнів акредитації	0942	9 088 290 160,00	5 963 831 947,71	5 680 878 149,86	3 776 903 654,22	14 769 168 309,86	9 740 735 601,93
IV кв 2008	**Освіта**	**0900**	**52 904 154 941,66**	**51 661 105 061,18**	**9 588 779 221,73**	**9 298 266 312,71**	**62 492 934 163,39**	**60 959 371 373,89**
	Вища освіта	0940	12 369 180 629,00	12 193 668 689,25	6 997 723 488,14	6 359 280 608,12	19 366 904 117,14	18 552 949 297,37
	ЗВО І і ІІ рівнів акредитації	0941	3 269 550 007,00	3 243 970 530,84	826 939 200,54	743 365 200,74	4 096 489 207,54	3 987 335 731,58
	ЗВО ІІІ і IV рівнів акредитації	0942	9 099 630 622,00	8 949 698 158,41	6 170 784 287,60	5 615 915 407,38	15 270 414 909,60	14 565 613 565,79

Продовження табл. М. 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
I кв 2009	**Освіта**	**0900**	**56 782 115 947,42**	**13 102 592 982,23**	**10 751 787 765,60**	**2 146 329 825,58**	**67 533 903 713,02**	**15 248 922 807,81**
	Вища освіта	0940	13 931 946 563,00	3 158 742 985,04	8 413 440 554,89	1 505 932 996,56	22 345 387 117,89	4 664 675 981,60
	ЗВО I і II рівнів акредитації	0941	3 876 214 748,00	845 172 143,13	947 954 484,64	179 578 560,76	4 824 169 232,64	1 024 750 703,89
	ЗВО III і IV рівнів акредитації	0942	10 055 731 815,00	2 313 570 841,91	7 465 486 070,25	1 326 354 435,80	17 521 217 885,25	3 639 925 277,71
II кв 2009	**Освіта**	**0900**	**57 347 892 627,11**	**28 945 026 092,75**	**10 989 787 724,18**	**4 548 444 407,32**	**68 337 680 351,29**	**33 493 470 500,07**
	Вища освіта	0940	14 039 343 527,00	7 105 861 695,24	8 543 178 561,62	3 277 877 777,40	22 582 522 088,62	10 383 739 472,64
	ЗВО I і II рівнів акредитації	0941	3 890 172 812,00	1 883 098 272,99	970 789 381,64	365 210 471,00	4 860 962 193,64	2 248 308 743,99
	ЗВО III і IV рівнів акредитації	0942	10 149 170 715,00	5 222 763 422,25	7 572 389 179,98	2 912 667 306,40	17 721 559 894,98	8 135 430 728,65
III кв 2009	**Освіта**	**0900**	**57 617 576 492,51**	**40 827 707 570,84**	**11 349 592 268,08**	**6 743 011 190,26**	**68 967 168 760,59**	**47 570 718 761,10**
	Вища освіта	0940	14 046 618 442,00	9 939 793 348,33	8 746 084 233,16	4 847 066 824,77	22 792 702 675,16	14 786 860 173,10
	ЗВО I і II рівнів акредитації	0941	3 886 585 327,00	2 695 959 108,66	997 103 279,27	565 014 608,27	4 883 688 606,27	3 260 973 716,93
	ЗВО III і IV рівнів акредитації	0942	10 160 033 115,00	7 243 834 239,67	7 748 980 953,89	4 282 052 216,50	17 909 014 068,89	11 525 886 456,17
IV кв 2009	**Освіта**	**0900**	**58 579 101 085,87**	**57 073 566 744,52**	**11 067 288 968,72**	**9 699 991 215,96**	**69 646 390 054,59**	**66 773 557 960,48**
	Вища освіта	0940	14 069 736 988,20	14 015 517 502,24	8 481 050 984,78	6 950 774 903,49	22 550 787 972,98	20 966 292 405,73
	ЗВО I і II рівнів акредитації	0941	3 906 575 328,20	3 863 755 877,51	955 029 772,90	787 033 945,44	4 861 605 101,10	4 650 789 822,95
	ЗВО III і IV рівнів акредитації	0942	10 163 161 660,00	10 151 761 624,73	7 526 021 211,88	6 163 740 958,05	17 689 182 871,88	16 315 502 582,78
I кв 2010	**Освіта**	**0900**	**27 845 644 282,01**	**14 687 396 475,01**	**4 740 195 163,74**	**2 221 129 593,53**	**32 585 839 445,75**	**16 908 526 068,54**
	Вища освіта	0940	7 212 142 106,24	3 707 740 636,83	3 850 612 264,39	1 655 727 582,98	11 062 754 370,63	5 363 468 219,81
	ЗВО I і II рівнів акредитації	0941	1 924 949 513,24	1 027 317 011,19	411 615 807,00	181 147 699,48	2 336 565 320,24	1 208 464 710,67
	ЗВО III і IV рівнів акредитації	0942	5 287 192 593,00	2 680 423 625,64	3 438 996 457,39	1 474 579 883,50	8 726 189 050,39	4 155 003 509,14
II кв 2010	**Освіта**	**0900**	**69 472 018 740,19**	**33 463 042 569,66**	**9 811 061 892,48**	**4 924 432 407,18**	**79 283 080 632,67**	**38 387 474 976,84**
	Вища освіта	0940	17 045 709 997,00	8 165 328 768,85	7 243 193 599,25	3 626 271 201,12	24 288 903 596,25	11 791 599 969,97
	ЗВО I і II рівнів акредитації	0941	4 909 408 203,00	2 252 793 346,64	782 451 106,26	378 373 609,57	5 691 859 309,26	2 631 166 956,21
	ЗВО III і IV рівнів акредитації	0942	12 136 301 794,00	5 912 535 422,21	6 460 742 492,99	3 247 897 591,55	18 597 044 286,99	9 160 433 013,76
III кв 2010	**Освіта**	**0900**	**69 666 273 353,41**	**48 121 790 136,51**	**11 018 387 050,44**	**7 499 125 682,21**	**80 684 660 403,85**	**55 620 915 818,72**
	Вища освіта	0940	17 047 593 749,35	11 571 561 031,62	8 244 036 121,62	5 486 317 389,96	25 291 629 870,97	17 057 878 421,58
	ЗВО I і II рівнів акредитації	0941	4 909 371 305,35	3 231 321 611,83	892 398 367,82	605 330 156,58	5 801 769 673,17	3 836 651 768,41
	ЗВО III і IV рівнів акредитації	0942	12 138 222 444,00	8 340 239 419,79	7 351 637 753,80	4 880 987 233,38	19 489 860 197,80	13 221 226 653,17
IV кв 2010	**Освіта**	**0900**	**69 908 021 102,65**	**68 524 601 645,90**	**12 394 257 127,97**	**11 301 443 610,33**	**82 302 278 230,62**	**79 826 045 256,23**
	Вища освіта	0940	17 049 426 666,81	16 972 059 615,25	9 505 480 756,18	8 026 362 345,84	26 554 907 422,99	24 998 421 961,09
	ЗВО I і II рівнів акредитації	0941	4 902 260 356,35	4 859 156 963,48	1 016 743 695,04	909 874 791,32	5 919 004 051,39	5 769 031 754,80
	ЗВО III і IV рівнів акредитації	0942	12 147 166 310,46	12 112 902 651,77	8 488 737 061,14	7 116 487 554,52	20 635 903 371,60	19 229 390 206,29
I кв 2011	**Освіта**	**0900**	**70 236 543 855,96**	**16 948 482 678,56**	**12 942 391 125,48**	**2 965 967 430,99**	**83 178 934 981,44**	**19 914 450 109,55**
	Вища освіта	0940	17 192 321 272,75	3 942 984 435,02	9 266 554 008,64	2 106 469 315,27	26 458 875 281,39	6 049 453 750,29
	ЗВО I і II рівнів акредитації	0941	4 940 920 066,75	1 112 852 801,92	1 118 248 918,60	264 215 221,32	6 059 168 985,35	1 377 068 023,24
	ЗВО III і IV рівнів акредитації	0942	12 251 401 206,00	2 830 131 633,10	8 148 305 090,04	1 842 254 093,95	20 399 706 296,04	4 672 385 727,05
II кв 2011	**Освіта**	**0900**	**53 048 175 281,71**	**28 834 972 331,10**	**3 751 717 916,13**	**1 857 525 900,51**	**56 799 893 197,84**	**30 692 498 231,61**
	Вища освіта	0940	2 054 238 567,75	1 035 355 774,14	325 526 364,47	167 278 424,83	2 379 764 932,22	1 202 634 198,97
	ЗВО I і II рівнів акредитації	0941	1 750 670 761,75	876 081 762,50	251 271 282,47	126 366 365,40	2 001 942 044,22	1 002 448 127,90
	ЗВО III і IV рівнів акредитації	0942	303 567 806,00	159 274 011,64	74 255 082,00	40 912 059,43	377 822 888,00	200 186 071,07
III кв 2011	**Освіта**	**0900**	**72 135 150 365,31**	**50 743 914 821,20**	**14 406 075 198,37**	**9 608 878 481,21**	**86 541 225 563,68**	**60 352 793 302,41**
	Вища освіта	0940	17 501 518 530,75	12 298 199 090,64	10 099 951 734,70	6 369 281 015,73	27 601 470 265,45	18 667 480 106,37
	ЗВО I і II рівнів акредитації	0941	5 014 539 004,75	3 467 644 060,99	1 227 286 658,99	792 978 655,21	6 241 825 663,74	4 260 622 716,20
	ЗВО III і IV рівнів акредитації	0942	12 486 979 526,00	8 830 555 029,65	8 872 665 075,71	5 576 302 360,52	21 359 644 601,71	14 406 857 390,17

Продовження табл. М. 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
IV кв 2011	**Освіта**	**0900**	**73 471 738 284,71**	**72 046 457 601,61**	**15 314 739 290,56**	**14 207 097 188,31**	**88 786 477 575,27**	**86 253 554 789,92**
	Вища освіта	0940	17 517 742 150,76	17 405 120 573,10	10 912 149 940,22	9 214 495 740,65	28 429 892 090,98	26 619 616 313,75
	ЗВО I і II рівнів акредитації	0941	5 009 552 708,30	4 983 770 061,20	1 288 979 193,13	1 157 392 024,01	6 298 531 901,43	6 141 162 085,21
	ЗВО III і IV рівнів акредитації	0942	12 508 189 442,46	12 421 350 511,90	9 623 170 747,09	8 057 103 716,64	22 131 360 189,55	20 478 454 228,54
I кв 2012	**Освіта**	**0900**	**84 255 681 437,51**	**20 557 608 046,19**	**13 808 840 747,64**	**3 635 871 436,08**	**98 064 522 185,15**	**24 193 479 482,27**
	Вища освіта	0940	19 279 928 001,30	4 320 820 507,76	9 921 312 008,15	2 609 753 999,36	29 201 240 009,45	6 930 574 507,12
	ЗВО I і II рівнів акредитації	0941	5 669 571 437,30	1 254 559 838,68	1 309 268 150,35	330 827 245,33	6 978 839 587,65	1 585 387 084,01
	ЗВО III і IV рівнів акредитації	0942	13 610 356 564,00	3 066 260 669,08	8 612 043 857,80	2 278 926 754,03	22 222 400 421,80	5 345 187 423,11
II кв 2012	**Освіта**	**0900**	**85 241 248 096,92**	**45 483 985 935,37**	**14 427 745 116,18**	**7 404 064 545,16**	**99 668 993 213,10**	**52 888 050 480,53**
	Вища освіта	0940	19 394 007 071,93	9 659 298 956,96	10 153 604 114,26	5 314 677 589,96	29 547 611 186,19	14 973 976 546,92
	ЗВО I і II рівнів акредитації	0941	5 678 709 157,93	2 782 348 787,65	1 359 999 597,03	662 830 694,50	7 038 708 754,96	3 445 179 482,15
	ЗВО III і IV рівнів акредитації	0942	13 715 297 914,00	6 876 950 169,31	8 793 604 517,23	4 651 846 895,46	22 508 902 431,23	11 528 797 064,77
III кв 2012	**Освіта**	**0900**	**85 826 700 286,73**	**61 658 705 649,00**	**15 665 581 254,46**	**11 021 742 153,23**	**101 492 281 541,19**	**72 680 447 802,23**
	Вища освіта	0940	19 392 148 010,93	13 657 820 712,95	10 968 841 055,32	7 400 301 328,10	30 360 989 066,25	21 058 122 041,05
	ЗВО I і II рівнів акредитації	0941	5 674 181 962,93	3 978 910 358,96	1 420 892 676,23	949 618 774,05	7 095 074 639,16	4 928 529 133,01
	ЗВО III і IV рівнів акредитації	0942	13 717 966 048,00	9 678 910 353,99	9 547 948 379,09	6 450 682 554,05	23 265 914 427,09	16 129 592 908,04
IV кв 2012	**Освіта**	**0900**	**87 986 391 379,56**	**86 009 089 403,32**	**16 756 608 675,05**	**15 551 857 749,14**	**104 743 000 054,61**	**101 560 947 152,46**
	Вища освіта	0940	19 372 211 736,93	19 167 285 464,54	11 869 626 840,10	10 168 588 138,65	31 241 838 577,03	29 335 873 603,19
	ЗВО I і II рівнів акредитації	0941	5 660 813 806,93	5 600 057 737,18	1 470 998 351,46	1 321 722 536,99	7 131 812 158,39	6 921 780 274,17
	ЗВО III і IV рівнів акредитації	0942	13 711 397 930,00	13 567 227 727,36	10 398 628 488,64	8 846 865 601,66	24 110 026 418,64	22 414 093 329,02
I кв 2013	**Освіта**	**0900**	**89 897 595 420,29**	**21 813 845 771,32**	**16 145 035 508,85**	**3 573 934 793,39**	**106 042 630 929,14**	**25 387 780 564,71**
	Вища освіта	0940	20 299 682 297,37	4 652 496 196,43	11 572 004 533,06	2 551 337 691,73	31 871 686 830,43	7 203 833 888,16
	ЗВО I і II рівнів акредитації	0941	6 024 790 986,37	1 360 811 507,95	1 464 237 559,13	327 438 004,14	7 489 028 545,50	1 688 249 512,09
	ЗВО III і IV рівнів акредитації	0942	14 274 891 311,00	3 291 684 688,48	10 107 766 973,93	2 223 899 687,59	24 382 658 284,93	5 515 584 376,07
II кв 2013	**Освіта**	**0900**	**90 292 007 773,85**	**48 752 786 492,99**	**16 546 994 326,10**	**7 150 309 836,77**	**106 839 002 099,95**	**55 903 096 329,76**
	Вища освіта	0940	20 359 930 007,37	10 274 250 209,93	11 672 848 320,71	5 000 654 320,65	32 032 778 328,08	15 274 904 530,58
	ЗВО I і II рівнів акредитації	0941	6 058 296 896,37	2 907 154 128,52	1 499 413 401,14	638 558 898,56	7 557 710 297,51	3 545 713 027,08
	ЗВО III і IV рівнів акредитації	0942	14 301 633 111,00	7 367 096 081,41	10 173 434 919,57	4 362 095 422,09	24 475 068 030,57	11 729 191 503,50
III кв 2013	**Освіта**	**0900**	**90 292 007 773,85**	**48 752 786 492,99**	**16 546 994 326,10**	**7 150 309 836,77**	**106 839 002 099,95**	**55 903 096 329,76**
	Вища освіта	0940	20 359 930 007,37	10 274 250 209,93	11 672 848 320,71	5 000 654 320,65	32 032 778 328,08	15 274 904 530,58
	ЗВО I і II рівнів акредитації	0941	6 058 296 896,37	2 907 154 128,52	1 499 413 401,14	638 558 898,56	7 557 710 297,51	3 545 713 027,08
	ЗВО III і IV рівнів акредитації	0942	14 301 633 111,00	7 367 096 081,41	10 173 434 919,57	4 362 095 422,09	24 475 068 030,57	11 729 191 503,50
IV кв 2013	**Освіта**	**0900**	**92 959 550 988,28**	**90 516 942 599,67**	**19 004 781 286,66**	**15 021 759 028,44**	**111 964 332 274,94**	**105 538 701 628,11**
	Вища освіта	0940	20 439 766 957,47	20 301 629 960,03	12 166 773 502,31	9 701 673 880,38	32 606 540 459,78	30 003 303 840,41
	ЗВО I і II рівнів акредитації	0941	6 100 105 142,47	6 013 810 882,19	1 609 106 887,75	1 284 342 022,79	7 709 212 030,22	7 298 152 904,98
	ЗВО III і IV рівнів акредитації	0942	14 339 661 815,00	14 287 819 077,84	10 557 666 614,56	8 417 331 857,59	24 897 328 429,56	22 705 150 935,43
I кв 2014	**Освіта**	**0900**	**95 998 811 106,01**	**20 595 409 034,26**	**17 451 580 162,33**	**3 130 576 451,40**	**113 450 391 268,34**	**23 725 985 485,66**
	Вища освіта	0940	21 356 641 497,31	4 326 768 438,92	11 842 724 359,19	2 321 762 571,99	33 199 365 856,50	6 648 531 010,91
	ЗВО I і II рівнів акредитації	0941	6 375 734 335,31	1 340 378 797,36	1 627 904 243,54	270 941 474,05	8 003 638 578,85	1 611 320 271,41
	ЗВО III і IV рівнів акредитації	0942	14 980 907 162,00	2 986 389 641,56	10 214 820 115,65	2 050 821 097,94	25 195 727 277,65	5 037 210 739,50

Продовження табл. М. 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
II кв 2014	**Освіта**	**0900**	**93 242 525 274,64**	**45 803 968 495,59**	**18 060 773 868,73**	**6 627 506 269,71**	**111 303 299 143,37**	**52 431 474 765,30**
	Вища освіта	0940	20 514 369 989,78	9 833 390 487,61	12 036 763 933,77	4 813 849 286,06	32 551 133 923,55	14 647 239 773,67
	ЗВО I і II рівнів акредитації	0941	6 161 922 110,78	3 013 088 225,53	1 693 156 174,55	608 030 205,72	7 855 078 285,33	3 621 118 431,25
	ЗВО III і IV рівнів акредитації	0942	14 352 447 879,00	6 820 302 262,08	10 343 607 759,22	4 205 819 080,34	24 696 055 638,22	11 026 121 342,42
III кв 2014	**Освіта**	**0900**	**92 721 275 227,86**	**62 110 483 444,38**	**18 816 691 425,94**	**9 656 002 435,77**	**111 537 966 653,80**	**71 766 485 880,15**
	Вища освіта	0940	20 021 212 485,78	13 869 905 730,49	12 356 655 384,60	6 613 587 703,03	32 377 867 870,38	20 483 493 433,52
	ЗВО I і II рівнів акредитації	0941	6 116 097 306,78	4 101 626 012,83	1 731 881 135,12	880 604 540,50	7 847 978 441,90	4 982 230 553,33
	ЗВО III і IV рівнів акредитації	0942	13 905 115 179,00	9 768 279 717,66	10 624 774 249,48	5 732 983 162,53	24 529 889 428,48	15 501 262 880,19
IV кв 2014	**Освіта**	**0900**	**94 171 616 341,27**	**86 179 284 671,19**	**18 831 561 567,79**	**13 930 249 295,68**	**113 003 177 909,06**	**100 109 533 966,87**
	Вища освіта	0940	20 021 122 552,78	19 283 353 559,12	12 002 888 956,04	9 060 412 525,81	32 024 011 508,82	28 343 766 084,93
	ЗВО I і II рівнів акредитації	0941	6 113 448 103,78	5 727 878 734,69	1 577 390 974,12	1 217 815 917,59	7 690 839 077,90	6 945 694 652,28
	ЗВО III і IV рівнів акредитації	0942	13 907 674 449,00	13 555 474 824,43	10 425 497 981,92	7 842 596 608,22	24 333 172 430,92	21 398 071 432,65
I кв 2015	**Освіта**	**0900**	**91 921 391 041,25**	**46 992 414 813,78**	**17 899 048 244,41**	**7 555 083 187,24**	**109 820 439 285,66**	**54 547 498 001,02**
	Вища освіта	0940	19 980 748 571,58	9 872 017 742,34	11 776 231 333,03	4 963 025 025,47	31 756 979 904,61	14 835 042 767,81
	ЗВО I і II рівнів акредитації	0941	6 167 400 354,58	2 878 348 407,78	1 581 039 207,74	610 580 417,20	7 748 439 562,32	3 488 928 824,98
	ЗВО III і IV рівнів акредитації	0942	13 813 348 217,00	6 993 669 334,56	10 195 192 125,29	4 352 444 608,27	24 008 540 342,29	11 346 113 942,83
II кв 2015	**Освіта**	**0900**	**91 921 391 041,25**	**46 992 414 813,78**	**17 899 048 244,41**	**7 555 083 187,24**	**109 820 439 285,66**	**54 547 498 001,02**
	Вища освіта	0940	19 980 748 571,58	9 872 017 742,34	11 776 231 333,03	4 963 025 025,47	31 756 979 904,61	14 835 042 767,81
	ЗВО I і II рівнів акредитації	0941	6 167 400 354,58	2 878 348 407,78	1 581 039 207,74	610 580 417,20	7 748 439 562,32	3 488 928 824,98
	ЗВО III і IV рівнів акредитації	0942	13 813 348 217,00	6 993 669 334,56	10 195 192 125,29	4 352 444 608,27	24 008 540 342,29	11 346 113 942,83
III кв 2015	**Освіта**	**0900**	**95 528 738 687,60**	**64 381 166 181,16**	**19 854 921 759,86**	**11 525 883 102,86**	**115 383 660 447,46**	**75 907 049 284,02**
	Вища освіта	0940	20 464 919 247,26	13 947 565 144,24	12 453 855 168,44	7 112 242 606,00	32 918 774 415,70	21 059 807 750,24
	ЗВО I і II рівнів акредитації	0941	6 125 644 335,26	4 092 483 113,08	1 660 304 573,85	890 925 201,07	7 785 948 909,11	4 983 408 314,15
	ЗВО III і IV рівнів акредитації	0942	14 339 274 912,00	9 855 082 031,16	10 793 550 594,59	6 221 317 404,93	25 132 825 506,59	16 076 399 436,09
IV кв 2015	**Освіта**	**0900**	**98 330 706 751,01**	**95 897 718 033,20**	**22 804 924 296,46**	**18 295 774 129,41**	**121 135 631 047,47**	**114 193 492 162,61**
	Вища освіта	0940	20 552 610 042,58	20 393 191 459,13	13 607 661 975,85	10 588 642 173,51	34 160 272 018,43	30 981 833 632,64
	ЗВО I і II рівнів акредитації	0941	6 208 625 948,58	6 058 195 033,98	1 580 338 402,54	1 332 886 021,79	7 788 964 351,12	7 391 081 055,77
	ЗВО III і IV рівнів акредитації	0942	14 343 984 094,00	14 334 996 425,15	12 027 323 573,31	9 255 756 151,72	26 371 307 667,31	23 590 752 576,87
I кв 2016	**Освіта**	**0900**	**99 093 993 512,27**	**21 920 079 963,74**	**18 925 958 808,09**	**3 700 562 816,84**	**118 019 952 320,36**	**25 620 642 780,58**
	Вища освіта	0940	21 889 404 134,84	4 752 602 554,46	11 898 509 477,97	2 514 811 924,96	33 787 913 612,81	7 267 414 479,42
	ЗВО I і II рівнів акредитації	0941	6 511 554 615,84	1 391 974 352,25	1 574 561 944,88	285 723 947,52	8 086 116 560,72	1 677 698 299,77
	ЗВО III і IV рівнів акредитації	0942	15 377 849 519,00	3 360 628 202,21	10 323 947 533,09	2 229 087 977,44	25 701 797 052,09	5 589 716 179,65
II кв 2016	**Освіта**	**0900**	**102 224 917 533,78**	**51 691 469 335,36**	**22 022 924 206,44**	**8 558 304 613,88**	**124 247 841 740,22**	**60 249 773 949,24**
	Вища освіта	0940	21 991 232 658,84	10 824 990 706,59	12 486 066 685,81	5 404 587 525,69	34 477 299 344,65	16 229 578 232,28
	ЗВО I і II рівнів акредитації	0941	6 532 105 430,84	3 189 913 532,64	1 645 052 354,07	632 981 057,33	8 177 157 784,91	3 822 894 589,97
	ЗВО III і IV рівнів акредитації	0942	15 459 127 228,00	7 635 077 173,95	10 841 014 331,74	4 771 606 468,36	26 300 141 559,74	12 406 683 642,31
III кв 2016	**Освіта**	**0900**	**102 224 917 533,78**	**51 691 469 335,36**	**22 022 924 206,44**	**8 558 304 613,88**	**124 247 841 740,22**	**60 249 773 949,24**
	Вища освіта	0940	21 991 232 658,84	10 824 990 706,59	12 486 066 685,81	5 404 587 525,69	34 477 299 344,65	16 229 578 232,28
	ЗВО I і II рівнів акредитації	0941	6 532 105 430,84	3 189 913 532,64	1 645 052 354,07	632 981 057,33	8 177 157 784,91	3 822 894 589,97
	ЗВО III і IV рівнів акредитації	0942	15 459 127 228,00	7 635 077 173,95	10 841 014 331,74	4 771 606 468,36	26 300 141 559,74	12 406 683 642,31

Продовження табл. М. 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
IV кв 2016	**Освіта**	**0900**	**106 469 596 236,66**	**103 567 310 159,11**	**32 782 452 576,56**	**25 870 395 682,55**	**139 252 048 813,22**	**129 437 705 841,66**
	Вища освіта	0940	22 171 082 783,84	22 032 884 847,79	17 220 852 772,27	13 200 726 785,59	39 391 935 556,11	35 233 611 633,38
	ЗВО І і ІІ рівнів акредитації	0941	6 523 515 580,84	6 392 262 424,55	1 635 808 232,23	1 395 077 629,63	8 159 323 813,07	7 787 340 054,18
	ЗВО ІІІ і IV рівнів акредитації	0942	15 647 567 203,00	15 640 622 423,24	15 585 044 540,04	11 805 649 155,96	31 232 611 743,04	27 446 271 579,20
I кв 2017	**Освіта**	**0900**	**147 679 544 422,15**	**33 590 133 341,62**	**24 341 019 896,37**	**4 629 579 072,54**	**172 020 564 318,52**	**38 219 712 414,16**
	Вища освіта	0940	23 985 311 018,00	5 461 756 742,74	13 546 679 560,10	2 902 404 323,13	37 531 990 578,10	8 364 161 065,87
	ЗВО І і ІІ рівнів акредитації	0941	6 802 624 896,00	1 481 416 927,82	1 619 459 367,44	344 533 751,94	8 422 084 263,44	1 825 950 679,76
	ЗВО ІІІ і IV рівнів акредитації	0942	17 182 686 122,00	3 980 339 814,92	11 927 220 192,66	2 557 870 571,19	29 109 906 314,66	6 538 210 386,11
II кв 2017	**Освіта**	**0900**	**150 098 812 190,36**	**76 381 861 539,38**	**28 243 711 357,89**	**10 952 874 332,55**	**178 342 523 548,25**	**87 334 735 871,93**
	Вища освіта	0940	24 216 254 426,00	12 238 540 734,18	14 278 228 332,24	6 361 917 874,92	38 494 482 758,24	18 600 458 609,10
	ЗВО І і ІІ рівнів акредитації	0941	6 958 595 841,00	3 338 685 448,69	1 713 837 517,10	712 793 603,13	8 672 433 358,10	4 051 479 051,82
	ЗВО ІІІ і IV рівнів акредитації	0942	17 257 658 585,00	8 899 855 285,49	12 564 390 815,14	5 649 124 271,79	29 822 049 400,14	14 548 979 557,28
III кв 2017	**Освіта**	**0900**	**151 817 253 869,91**	**102 853 162 897,42**	**32 468 269 585,62**	**18 053 616 065,59**	**184 285 523 455,53**	**120 906 778 963,01**
	Вища освіта	0940	24 513 104 608,65	17 200 670 392,44	15 430 031 190,16	9 253 941 806,74	39 943 135 798,81	26 454 612 199,18
	ЗВО І і ІІ рівнів акредитації	0941	7 023 881 623,65	4 805 195 978,48	1 800 112 428,55	1 054 371 047,51	8 823 994 052,20	5 859 567 025,99
	ЗВО ІІІ і IV рівнів акредитації	0942	17 489 222 985,00	12 395 474 413,96	13 629 918 761,61	8 199 570 759,23	31 119 141 746,61	20 595 045 173,19
IV кв 2017	**Освіта**	**0900**	**153 572 812 441,02**	**147 673 912 956,01**	**38 515 827 248,98**	**30 241 849 565,16**	**192 088 639 690,00**	**177 915 762 521,17**
	Вища освіта	0940	25 098 414 758,91	24 937 813 196,08	18 606 814 233,66	13 900 406 330,27	43 705 228 992,57	38 838 219 526,35
	ЗВО І і ІІ рівнів акредитації	0941	7 333 669 928,91	7 195 303 356,95	1 842 522 443,23	1 554 727 007,15	9 176 192 372,14	8 750 030 364,10
	ЗВО ІІІ і IV рівнів акредитації	0942	17 764 744 830,00	17 742 509 839,13	16 764 291 790,43	12 345 679 323,12	34 529 036 620,43	30 088 189 162,25
I кв 2018	**Освіта**	**0900**	**175 218 099 696,79**	**39 546 848 960,49**	**27 589 955 941,79**	**4 942 861 683,68**	**202 808 055 638,58**	**44 489 710 644,17**
	Вища освіта	0940	26 915 867 204,40	6 523 201 381,70	15 380 288 732,16	3 154 830 103,94	42 296 155 936,56	9 678 031 485,64
	ЗВО І і ІІ рівнів акредитації	0941	6 007 654 763,40	1 299 529 841,09	1 015 581 841,83	195 319 489,11	7 023 236 605,23	1 494 849 330,20
	ЗВО ІІІ і IV рівнів акредитації	0942	20 908 212 441,00	5 223 671 540,61	14 364 706 890,33	2 959 510 614,83	35 272 919 331,33	8 183 182 155,44
II кв 2018	**Освіта**	**0900**	**179 119 040 262,10**	**92 046 046 600,31**	**32 778 697 800,81**	**12 662 556 083,90**	**211 897 738 062,91**	**104 708 602 684,21**
	Вища освіта	0940	27 981 698 860,39	14 705 473 546,12	16 300 807 908,59	7 282 661 091,72	44 282 506 768,98	21 988 134 637,84
	ЗВО І і ІІ рівнів акредитації	0941	5 994 330 050,39	2 944 467 278,48	1 056 625 803,92	429 327 227,72	7 050 955 854,31	3 373 794 506,20
	ЗВО ІІІ і IV рівнів акредитації	0942	21 987 368 810,00	11 761 006 267,64	15 244 182 104,67	6 853 333 864,00	37 231 550 914,67	18 614 340 131,64
III кв 2018	**Освіта**	**0900**	**180 953 160 484,67**	**123 716 592 586,62**	**36 452 959 340,77**	**21 159 868 904,46**	**217 406 119 825,44**	**144 876 461 491,08**
	Вища освіта	0940	28 481 784 212,38	20 353 092 553,35	17 640 170 722,24	10 522 979 565,58	46 121 954 934,62	30 876 072 118,93
	ЗВО І і ІІ рівнів акредитації	0941	5 994 338 038,38	4 080 246 403,68	1 108 789 358,90	634 431 297,46	7 103 127 397,28	4 714 677 701,14
	ЗВО ІІІ і IV рівнів акредитації	0942	22 487 446 174,00	16 272 846 149,67	16 531 381 363,34	9 888 548 268,12	39 018 827 537,34	26 161 394 417,79
IV кв 2018	**Освіта**	**0900**	**182 461 846 852,81**	**176 459 818 802,72**	**41 717 834 183,49**	**33 572 503 064,91**	**224 179 681 036,30**	**210 032 321 867,63**
	Вища освіта	0940	28 840 180 497,91	28 626 024 816,54	21 133 106 780,99	15 617 548 635,47	49 973 287 278,90	44 243 573 452,01
	ЗВО І і ІІ рівнів акредитації	0941	6 001 275 883,91	5 810 461 666,36	1 101 602 737,25	960 535 752,69	7 102 878 621,16	6 770 997 419,05
	ЗВО ІІІ і IV рівнів акредитації	0942	22 838 904 614,00	22 815 563 150,18	20 031 504 043,74	14 657 012 882,78	42 870 408 657,74	37 472 576 032,96

Джерело: складено на основі [196].

Таблиця М. 2

Динаміка ряду номінального та реального показників видатків на заклади вищої освіти І–ІІ р.а. у 2007–2018 рр.

Період	Номінальний показник видатків на ЗВО І–ІІ	Абсолютний приріст		Темп зростання, %		Темп приросту, %		Абсолютне значення 1% приросту	Реальний показник видатків на ЗВО І–ІІ	Абсолютний приріст		Темп зростання, %		Темп приросту, %		Абсолютне значення 1 % приросту
		ланцюговий	базисний	ланцюговий	базисний	ланцюговий	базисний			ланцюговий	базисний	ланцюговий	базисний	ланцюговий	базисний	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
І кв. 2007	520,69								518,61							
ІІ кв. 2007	1140,63	619,95	619,95	219,06	219,06	119,06	119,06	5,21	1125,96	607,34	607,34	217,11	217,11	117,11	117,11	5,19
ІІІ кв. 2007	1824,02	683,39	1303,33	159,91	350,31	59,91	250,31	11,41	1775,69	649,74	1257,08	157,71	342,39	57,71	242,39	11,26
ІV кв. 2007	2749,34	925,32	2228,65	150,73	528,02	50,73	428,02	18,24	2613,76	838,07	2095,15	147,20	503,99	47,20	403,99	17,76
І кв. 2008	777,67	–1971,67	256,98	28,29	149,35	–71,71	49,35	27,49	717,09	–1896,67	198,48	27,44	138,27	–72,56	38,27	26,14
ІІ кв. 2008	1750,09	972,42	1229,40	225,04	336,11	125,04	236,11	7,78	1586,78	869,69	1068,17	221,28	305,97	121,28	205,97	7,17
ІІІ кв. 2008	2628,83	878,74	2108,14	150,21	504,87	50,21	404,87	17,50	2378,77	791,98	1860,15	149,91	458,68	49,91	358,68	15,87
ІV кв. 2008	3987,34	1358,51	3466,65	151,68	765,78	51,68	665,78	26,29	3544,25	1165,49	3025,64	149,00	683,41	49,00	583,41	23,79
І кв. 2009	1024,75	–2962,59	504,06	25,70	196,81	–74,30	96,81	39,87	893,89	–2650,36	375,28	25,22	172,36	–74,78	72,36	35,44
ІІ кв. 2009	2248,31	1223,56	1727,62	219,40	431,79	119,40	331,79	10,25	1945,64	1051,75	1427,03	217,66	375,16	117,66	275,16	8,94
ІІІ кв. 2009	3260,97	1012,66	2740,28	145,04	626,28	45,04	526,28	22,48	2816,35	870,71	2297,74	144,75	543,05	44,75	443,05	19,46
ІV кв. 2009	4650,79	1389,82	4130,10	142,62	893,20	42,62	793,20	32,61	3976,90	1160,55	3458,29	141,21	766,83	41,21	666,83	28,16
І кв. 2010	1208,46	–3442,33	687,78	25,98	232,09	–74,02	132,09	46,51	1018,09	–2958,81	499,48	25,60	196,31	–74,40	96,31	39,77
ІІ кв. 2010	2631,17	1422,70	2110,48	217,73	505,32	117,73	405,32	12,08	2225,57	1207,48	1706,96	218,60	429,14	118,60	329,14	10,18
ІІІ кв. 2010	3836,65	1205,48	3315,96	145,82	736,84	45,82	636,84	26,31	3203,58	978,01	2684,97	143,94	617,72	43,94	517,72	22,26
ІV кв. 2010	5769,03	1932,38	5248,34	150,37	1107,96	50,37	1007,96	38,37	1597,18	–1606,40	1078,57	49,86	307,97	–50,14	207,97	32,04
І кв. 2011	1377,07	–4391,96	856,38	23,87	264,47	–76,13	164,47	57,69	377,10	–1220,08	–141,52	23,61	72,71	–76,39	–27,29	15,97
ІІ кв. 2011	1002,45	–374,62	481,76	72,80	192,52	–27,20	92,52	13,77	272,33	–104,77	–246,28	72,22	52,51	–27,78	–47,49	3,77
ІІІ кв. 2011	4260,62	3258,17	3739,93	425,02	818,27	325,02	718,27	10,02	1163,30	890,96	644,68	427,16	224,31	327,16	124,31	2,72
ІV кв. 2011	6141,16	1880,54	5620,47	144,14	1179,43	44,14	1079,43	42,61	1675,07	511,78	1156,46	143,99	322,99	43,99	222,99	11,63
І кв. 2012	1585,39	–4555,78	1064,70	25,82	304,48	–74,18	204,48	61,41	431,57	–1243,50	–87,05	25,76	83,22	–74,24	–16,78	16,75
ІІ кв. 2012	3445,18	1859,79	2924,49	217,31	661,66	117,31	561,66	15,85	939,72	508,15	421,10	217,74	181,20	117,74	81,20	4,32
ІІІ кв. 2012	4928,53	1483,35	4407,84	143,06	946,54	43,06	846,54	34,45	1345,66	405,95	827,05	143,20	259,47	43,20	159,47	9,40
ІV кв. 2012	6921,78	1993,25	6401,09	140,44	1329,35	40,44	1229,35	49,29	1889,89	544,23	1371,28	140,44	364,41	40,44	264,41	13,46
І кв. 2013	1688,25	–5233,53	1167,56	24,39	324,23	-75,61	224,23	69,22	460,95	-1428,94	-57,66	24,39	88,88	-75,61	-11,12	18,90

223

Продовження табл. М. 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
II кв. 2013	3545,71	1857,46	3025,02	210,02	680,97	110,02	580,97	16,88	968,11	507,15	449,49	210,02	186,67	110,02	86,67	4,61
III кв. 2013	3545,71	0,00	3025,02	100,00	680,97	0,00	580,97	35,46	970,73	2,62	452,11	100,27	187,18	0,27	87,18	9,68
IV кв. 2013	7298,15	3752,44	6777,46	205,83	1401,63	105,83	1301,63	35,46	1990,09	1019,36	1471,48	205,01	383,73	105,01	283,73	9,71
I кв. 2014	1611,32	–5686,83	1090,63	22,08	309,46	–77,92	209,46	72,98	435,03	–1555,06	–83,58	21,86	83,88	–78,14	–16,12	19,90
II кв. 2014	3621,12	2009,80	3100,43	224,73	695,45	124,73	595,45	16,11	951,94	516,91	433,33	218,82	183,55	118,82	83,55	4,35
III кв. 2014	4982,23	1361,11	4461,54	137,59	956,85	37,59	856,85	36,21	1291,68	339,73	773,06	135,69	249,06	35,69	149,06	9,52
IV кв. 2014	6945,69	1963,46	6425,01	139,41	1333,94	39,41	1233,94	49,82	1758,51	466,84	1239,90	136,14	339,08	36,14	239,08	12,92
I кв. 2015	3488,93	–3456,77	2968,24	50,23	670,06	–49,77	570,06	69,46	830,20	–-928,32	311,58	47,21	160,08	–52,79	60,08	17,59
II кв. 2015	3488,93	0,00	2968,24	100,00	670,06	0,00	570,06	34,89	786,92	–43,28	268,30	94,79	151,73	–5,21	51,73	8,30
III кв. 2015	4983,41	1494,48	4462,72	142,83	957,08	42,83	857,08	34,89	1121,75	334,83	603,13	142,55	216,30	42,55	116,30	7,87
IV кв. 2015	7391,08	2407,67	6870,39	148,31	1419,48	48,31	1319,48	49,83	1655,43	533,68	1136,81	147,58	319,20	47,58	219,20	11,22
I кв. 2016	1677,70	–5713,38	1157,01	22,70	322,21	–77,30	222,21	73,91	373,90	–1281,53	–144,72	22,59	72,10	–77,41	–27,90	16,55
II кв. 2016	3822,89	2145,20	3302,21	227,87	734,20	127,87	634,20	16,78	842,71	468,81	324,09	225,39	162,49	125,39	62,49	3,74
III кв. 2016	3822,89	0,00	3302,21	100,00	734,20	0,00	634,20	38,23	838,52	–4,19	319,90	99,50	161,68	–0,50	61,68	8,43
IV кв. 2016	7787,34	3964,45	7266,65	203,70	1495,58	103,70	1395,58	38,23	1677,88	839,36	1159,26	200,10	323,53	100,10	223,53	8,39
I кв. 2017	1825,95	–5961,39	1305,26	23,45	350,68	–76,55	250,68	77,87	388,37	–1289,50	–130,24	23,15	74,89	–76,85	–25,11	16,78
II кв. 2017	4051,48	2225,53	3530,79	221,88	778,10	121,88	678,10	18,26	850,68	462,30	332,06	219,04	164,03	119,04	64,03	3,88
III кв. 2017	5859,57	1808,09	5338,88	144,63	1125,35	44,63	1025,35	40,51	1221,77	371,09	703,15	143,62	235,58	43,62	135,58	8,51
IV кв. 2017	8750,03	2890,46	8229,34	149,33	1680,47	49,33	1580,47	58,60	1806,39	584,62	1287,77	147,85	348,31	47,85	248,31	12,22
I кв. 2018	1494,85	–7255,18	974,16	17,08	287,09	–82,92	187,09	87,50	304,94	–1501,45	–213,67	16,88	58,80	–83,12	–41,20	18,06
II кв. 2018	3373,79	1878,95	2853,11	225,69	647,95	125,69	547,95	14,95	686,18	381,24	167,57	225,02	132,31	125,02	32,31	3,05
III кв. 2018	4714,68	1340,88	4193,99	139,74	905,47	39,74	805,47	33,74	955,08	268,90	436,46	139,19	184,16	39,19	84,16	6,86
IV кв. 2018	6770,99	2056,31	6250,30	143,62	1300,39	43,62	1200,39	47,15	1318,88	363,80	800,27	138,09	254,31	38,09	154,31	9,55
СЗ	3633,17	191,38	3184,86	138,35	711,66	38,35	611,66	35,14	1392,14	29,95	893,84	134,79	272,35	34,79	172,35	13,83

Джерело: розраховано і складено на основі [196]

Таблиця М. 3

Динаміка ряду номінального та реального показників видатків на заклади вищої освіти III–IV р.а. у 2007–2018 рр.

Період	Номінальний показник видатків на ЗВО III–IV	Абсолютний приріст		Темп зростання, %		Темп приросту, %		Абсолютне значення 1 % приросту	Реальний показник видатків на ЗВО III–IV	Абсолютний приріст		Темп зростання, %		Темп приросту, %		Абсолютне значення 1 % приросту
		ланцюговий	базисний	ланцюговий	базисний	ланцюговий	базисний			ланцюговий	базисний	ланцюговий	базисний	ланцюговий	базисний	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
I кв. 2007	1949,84								1942,07							
II кв. 2007	4495,63	2545,79	2545,79	230,56	230,56	130,56	130,56	19,50	4437,78	2495,70	2495,70	228,51	228,51	128,51	128,51	19,42
III кв. 2007	6766,31	2270,68	4816,47	150,51	347,02	50,51	247,02	44,96	6587,02	2149,24	4644,95	148,43	339,17	48,43	239,17	44,38
IV кв. 2007	10078,46	3312,15	8128,62	148,95	516,89	48,95	416,89	67,66	9581,46	2994,44	7639,38	145,46	493,36	45,46	393,36	65,87
I кв. 2008	2902,77	–7175,69	952,93	28,80	148,87	–71,20	48,87	100,78	2676,65	–6904,81	734,58	27,94	137,82	–72,06	37,82	95,81
II кв. 2008	6683,13	3780,35	4733,29	230,23	342,75	130,23	242,75	29,03	6059,51	3382,86	4117,44	226,38	312,01	126,38	212,01	26,77
III кв. 2008	9740,74	3057,61	7790,90	145,75	499,57	45,75	399,57	66,83	8814,17	2754,67	6872,10	145,46	453,85	45,46	353,85	60,60
IV кв. 2008	14565,61	4824,88	12615,77	149,53	747,02	49,53	647,02	97,41	12947,05	4132,88	11004,98	146,89	666,66	46,89	566,66	88,14
I кв. 2009	3639,93	–10925,69	1690,09	24,99	186,68	–75,01	86,68	145,66	3175,12	–9771,93	1233,05	24,52	163,49	–75,48	63,49	129,47
II кв. 2009	8135,43	4495,51	6185,59	223,51	417,24	123,51	317,24	36,40	7040,25	3865,13	5098,18	221,73	362,51	121,73	262,51	31,75
III кв. 2009	11525,89	3390,46	9576,05	141,68	591,12	41,68	491,12	81,35	9954,37	2914,13	8012,30	141,39	512,56	41,39	412,56	70,40
IV кв. 2009	16315,50	4789,62	14365,66	141,56	836,76	41,56	736,76	115,26	13951,43	3997,06	12009,36	140,15	718,38	40,15	618,38	99,54
I кв. 2010	4155,00	–12160,50	2205,16	25,47	213,09	–74,53	113,09	163,16	3500,45	–10450,98	1558,38	25,09	180,24	–74,91	80,24	139,51
II кв. 2010	9160,43	5005,43	7210,59	220,47	469,80	120,47	369,80	41,55	7748,34	4247,90	5806,27	221,35	398,97	121,35	298,97	35,00
III кв. 2010	13221,23	4060,79	11271,39	144,33	678,07	44,33	578,07	91,60	11039,65	3291,30	9097,58	142,48	568,45	42,48	468,45	77,48
IV кв. 2010	19229,39	6008,16	17279,55	145,44	986,20	45,44	886,20	132,21	5323,75	–5715,90	3381,68	48,22	274,13	–51,78	174,13	110,40
I кв. 2011	4672,39	–14557,00	2722,55	24,30	239,63	–75,70	139,63	192,29	1279,50	–4044,25	–662,57	24,03	65,88	–75,97	–34,12	53,24
II кв. 2011	200,19	–4472,20	–1749,65	4,28	10,27	–95,72	–89,73	46,72	54,38	–1225,11	–1887,69	4,25	2,80	–95,75	–97,20	12,79
III кв. 2011	14406,86	14206,67	12457,02	7196,73	738,87	7096,73	638,87	2,00	3933,57	3879,18	1991,50	7232,90	202,54	7132,90	102,54	0,54
IV кв. 2011	20478,45	6071,60	18528,61	142,14	1050,26	42,14	950,26	144,07	5585,74	1652,17	3643,66	142,00	287,62	42,00	187,62	39,34
I кв. 2012	5345,19	–15133,27	3395,35	26,10	274,13	–73,90	174,13	204,78	1455,05	–4130,68	–487,02	26,05	74,92	–73,95	–25,08	55,86
II кв. 2012	11528,80	6183,61	9578,96	215,69	591,27	115,69	491,27	53,45	3144,63	1689,57	1202,55	216,12	161,92	116,12	61,92	14,55
III кв. 2012	16129,59	4600,80	14179,75	139,91	827,23	39,91	727,23	115,29	4403,96	1259,33	2461,88	140,05	226,77	40,05	126,77	31,45
IV кв. 2012	22414,09	6284,50	20464,25	138,96	1149,54	38,96	1049,54	161,30	6119,85	1715,89	4177,78	138,96	315,12	38,96	215,12	44,04
I кв. 2013	5515,58	–16898,51	3565,74	24,61	282,87	–75,39	182,87	224,14	1505,95	–4613,90	–436,12	24,61	77,54	–75,39	–22,46	61,20
II кв. 2013	11729,19	6213,61	9779,35	212,66	601,55	112,66	501,55	55,16	3202,49	1696,54	1260,42	212,66	164,90	112,66	64,90	15,06
III кв. 2013	11729,19	0,00	9779,35	100,00	601,55	0,00	501,55	117,29	3211,16	8,67	1269,09	100,27	165,35	0,27	65,35	32,02
IV кв. 2013	22705,15	10975,96	20755,31	193,58	1164,46	93,58	1064,46	117,29	6191,34	2980,18	4249,26	192,81	318,80	92,81	218,80	32,11
I кв. 2014	5037,21	–17667,94	3087,37	22,19	258,34	–77,81	158,34	227,05	1359,97	–4831,37	–582,10	21,97	70,03	–78,03	–29,97	61,91
II кв. 2014	11026,12	5988,91	9076,28	218,89	565,49	118,89	465,49	50,37	2898,62	1538,65	956,55	213,14	149,25	113,14	49,25	13,60
III кв. 2014	15501,26	4475,14	13551,42	140,59	795,00	40,59	695,00	110,26	4018,81	1120,19	2076,74	138,65	206,93	38,65	106,93	28,99
IV кв. 2014	21398,07	5896,81	19448,23	138,04	1097,43	38,04	997,43	155,01	5417,57	1398,77	3475,50	134,81	278,96	34,81	178,96	40,19
I кв. 2015	11346,11	–10051,96	9396,27	53,02	581,90	–46,98	481,90	213,98	2699,83	–2717,75	757,75	49,83	139,02	–50,17	39,02	54,18
II кв. 2015	11346,11	0,00	9396,27	100,00	581,90	0,00	481,90	113,46	2559,08	–140,75	617,01	94,79	131,77	–5,21	31,77	27,00

Продовження табл. М.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
III кв. 2015	16076,40	4730,29	14126,56	141,69	824,50	41,69	724,50	113,46	3618,74	1059,66	1676,67	141,41	186,33	41,41	86,33	25,59
IV кв. 2015	23590,75	7514,35	21640,91	146,74	1209,88	46,74	1109,88	160,76	5283,77	1665,03	3341,70	146,01	272,07	46,01	172,07	36,19
I кв. 2016	5589,72	–18001,04	3639,88	23,69	286,68	–76,31	186,68	235,91	1245,74	–4038,04	–696,34	23,58	64,14	–76,42	–35,86	52,84
II кв. 2016	12406,68	6816,97	10456,84	221,96	636,29	121,96	536,29	55,90	2734,90	1489,16	792,82	219,54	140,82	119,54	40,82	12,46
III кв. 2016	12406,68	0,00	10456,84	100,00	636,29	0,00	536,29	124,07	2721,29	–13,61	779,22	99,50	140,12	–0,50	40,12	27,35
IV кв. 2016	27446,27	15039,59	25496,43	221,22	1407,62	121,22	1307,62	124,07	5913,64	3192,35	3971,57	217,31	304,50	117,31	204,50	27,21
I кв. 2017	6538,21	–20908,06	4588,37	23,82	335,32	–76,18	235,32	274,46	1390,66	–4522,98	–551,41	23,52	71,61	–76,48	–28,39	59,14
II кв. 2017	14548,98	8010,77	12599,14	222,52	746,16	122,52	646,16	65,38	3054,82	1664,16	1112,74	219,67	157,30	119,67	57,30	13,91
III кв. 2017	20595,05	6046,07	18645,21	141,56	1056,24	41,56	956,24	145,49	4294,23	1239,42	2352,16	140,57	221,12	40,57	121,12	30,55
IV кв. 2017	30088,19	9493,14	28138,35	146,09	1543,11	46,09	1443,11	205,95	6211,52	1917,28	4269,44	144,65	319,84	44,65	219,84	42,94
I кв. 2018	8183,18	–21905,01	6233,34	27,20	419,68	–72,80	319,68	300,88	1669,33	–4542,18	–272,74	26,87	85,96	–73,13	–14,04	62,12
II кв. 2018	18614,34	10431,16	16664,50	227,47	954,66	127,47	854,66	81,83	3785,89	2116,55	1843,82	226,79	194,94	126,79	94,94	16,69
III кв. 2018	26161,39	7547,05	24211,55	140,54	1341,72	40,54	1241,72	186,14	5299,65	1513,76	3357,58	139,98	272,89	39,98	172,89	37,86
IV кв. 2018	37472,57	11311,18	35522,73	143,24	1921,83	43,24	1821,83	261,61	7299,06	1999,41	5356,99	137,73	375,84	37,73	275,84	53,00
Середнє значення	13016,53	755,80	11302,15	280,24	679,64	180,24	579,64	124,96	4757,16	113,98	2874,99	277,64	248,04	177,64	148,04	47,03

Джерело: розраховано і складено на основі [196]

Таблиця М. 4

Номінальний та реальний показники видатків на заклади вищої освіти III–IV рівня акредитації у 2007–2018 рр.

Період	Номінальний показник видатків на ЗВО	Темп зростання інфляції, %	Кумулятивний індекс	Реальний показник видатків на ЗВО
I кв. 2007	1949,84	100,4	1,004	1942,07
II кв. 2007	4495,627	100,9	1,0130	4437,78
III кв. 2007	6766,309	101,4	1,0272	6587,02
IV кв. 2007	10078,46	102,4	1,0519	9581,46
I кв. 2008	2902,774	103,1	1,0845	2676,65
II кв. 2008	6683,127	101,7	1,1029	6059,51
III кв. 2008	9740,736	100,2	1,1051	8814,17
IV кв. 2008	14565,61	101,8	1,1250	12947,05
I кв. 2009	3639,925	101,9	1,1464	3175,12
II кв. 2009	8135,431	100,8	1,1556	7040,25
III кв. 2009	11525,89	100,2	1,1579	9954,37
IV кв. 2009	16315,5	101	1,1695	13951,43
I кв. 2010	4155,004	101,5	1,1870	3500,45
II кв. 2010	9160,433	99,6	1,1822	7748,34
III кв. 2010	13221,23	101,3	1,1976	11039,65
IV кв. 2010	19229,39	301,6	3,6120	5323,75
I кв. 2011	4672,386	101,1	3,6517	1279,50
II кв. 2011	200,1861	100,8	3,6809	54,38
III кв. 2011	14406,86	99,5	3,6625	3933,57
IV кв. 2011	20478,45	100,1	3,6662	5585,74
I кв. 2012	5345,187	100,2	3,6735	1455,05
II кв. 2012	11528,8	99,8	3,6662	3144,63
III кв. 2012	16129,59	99,9	3,6625	4403,96
IV кв. 2012	22414,09	100	3,6625	6119,85
I кв. 2013	5515,584	100	3,6625	1505,95
II кв. 2013	11729,19	100	3,6625	3202,49
III кв. 2013	11729,19	99,73	3,6526	3211,16
IV кв. 2013	22705,15	100,4	3,6672	6191,34
I кв. 2014	5037,211	101	3,7039	1359,97
II кв. 2014	11026,12	102,7	3,8039	2898,62
III кв. 2014	15501,26	101,4	3,8572	4018,81
IV кв. 2014	21398,07	102,4	3,9498	5417,57
I кв. 2015	11346,11	106,4	4,2025	2699,83
II кв. 2015	11346,11	105,5	4,4337	2559,08
III кв. 2015	16076,4	100,2	4,4425	3618,74
IV кв. 2015	23590,75	100,5	4,4648	5283,77
I кв. 2016	5589,716	100,5	4,4871	1245,74
II кв. 2016	12406,68	101,1	4,5364	2734,90
III кв. 2016	12406,68	100,5	4,5591	2721,29
IV кв. 2016	27446,27	101,8	4,6412	5913,64
I кв. 2017	6538,21	101,3	4,7015	1390,66
II кв. 2017	14548,98	101,3	4,7626	3054,82
III кв. 2017	20595,05	100,7	4,7960	4294,23
IV кв. 2017	30088,19	101	4,8439	6211,52
I кв. 2018	8183,182	101,17	4,9006	1669,83
II кв. 2018	18614,34	100,27	4,9138	3788,14
III кв. 2018	26161,39	100,4	4,9364	5299,65
IV кв. 2018	37472,58	104	5,1339	7299,06

Джерело: розраховано і складено на основі [196].

Таблиця М. 5

Згладження методом ковзної середньої реального показника видатків на заклади вищої освіти III–IV рівня акредитації у 2007–2017 рр.

Період	Номінальний показник видатків на ЗВО	Реальні капітальні видатки	Середні реальні капітальні видатки	Загладжене значення капітальних видатків	Центрові згладжені рівні
I кв. 2007	1949,84	1942,07	5637,08	#Н/Д	#Н/Д
II кв. 2007	4495,627	4437,78		#Н/Д	1942,07
III кв. 2007	6766,309	6587,02		4322,29	3689,065
IV кв. 2007	10078,46	9581,46		6868,75	5717,633
I кв. 2008	2902,774	2676,65	7624,35	6281,71	8422,31
II кв. 2008	6683,127	6059,51		6105,87	4400,349
III кв. 2008	9740,736	8814,17		5850,11	5561,759
IV кв. 2008	14565,61	12947,05		9273,58	7838,45
I кв. 2009	3639,925	3175,12	8530,29	8312,12	11414,47
II кв. 2009	8135,431	7040,25		7720,81	5646,926
III кв. 2009	11525,89	9954,37		6723,25	6622,251
IV кв. 2009	16315,5	13951,43		10315,35	8954,738
I кв. 2010	4155,004	3500,45	6903,05	9135,42	12452,42
II кв. 2010	9160,433	7748,34		8400,07	6186,04
III кв. 2010	13221,23	11039,65		7429,48	7279,653
IV кв. 2010	19229,39	5323,75		8037,25	9911,649
I кв. 2011	4672,386	1279,50	2713,30	5880,97	6700,12
II кв. 2011	200,1861	54,38		2219,21	2905,685
III кв. 2011	14406,86	3933,57		1755,82	909,7744
IV кв. 2011	20478,45	5585,74		3191,23	3026,43
I кв. 2012	5345,187	1455,05	3780,87	3658,12	4817,944
II кв. 2012	11528,8	3144,63		3395,14	2463,92
III кв. 2012	16129,59	4403,96		3001,21	2940,414
IV кв. 2012	22414,09	6119,85		4556,14	3964,893
I кв. 2013	5515,584	1505,95	3527,73	4009,92	5473,362
II кв. 2013	11729,19	3202,49		3609,43	2696,175
III кв. 2013	11729,19	3211,16		2639,87	3050,594
IV кв. 2013	22705,15	6191,34		4201,66	3162,989
I кв. 2014	5037,211	1359,97	3423,74	3587,49	5282,832
II кв. 2014	11026,12	2898,62		3483,31	2536,827
III кв. 2014	15501,26	4018,81		2759,13	2790,081
IV кв. 2014	21398,07	5417,57		4111,67	3650,19
I кв. 2015	11346,11	2699,83	3540,35	4045,40	4887,359
II кв. 2015	11346,11	2559,08		3558,83	3356,086
III кв. 2015	16076,4	3618,74		2959,21	2798,18
IV кв. 2015	23590,75	5283,77		3820,53	3372,571
I кв. 2016	5589,716	1245,74	3153,89	3382,75	4710,413
II кв. 2016	12406,68	2734,90		3088,14	2285,139
III кв. 2016	12406,68	2721,29		2233,97	2599,969
IV кв. 2016	27446,27	5913,64		3789,94	2684,894
I кв. 2017	6538,21	1390,66	3737,81	3341,86	4945,014
II кв. 2017	14548,98	3054,82		3453,04	2456,966
III кв. 2017	20595,05	4294,23		2913,24	2875,461
IV кв. 2017	30088,19	6211,52		4520,19	3868,602
I кв. 2018	8183,18	1669,33	2728,99	1868,47	5508,645
II кв. 2018	18614,34	3785,89		1690,83	2821,143
III кв. 2018	26161,39	5299,65		1380,36	3498,143
IV кв. 2018	37472,58	7299,06		5870,84	1049,443

Джерело: розраховано і складено на основі [196].

Додаток Н
Таблиця Н. 1

Групування освітніх показників за областями України 2017 р.

№ з/п	Область	Кількість установ вищої освіти I–II р.а.	Кількість установ вищої освіти III–IV р.а.	Кількість студентів у ЗВО I–II р.а.	Кількість студентів у ЗВО III–IV р.а.	Прийом студентів на початковий цикл навчання у ЗВО I–II р.а.	Прийом студентів на початковий цикл навчання у ЗВО III–IV р.а.	Випуск фахівців із ЗВО I–II р.а.	Випуск фахівців із ЗВО III–IV р.а.	Кандидат наук	Доктор наук
1.	Вінницька	16	7	9 547	35 408	2 597	6 769	2 857	6 638	1 770	337
2.	Волинська	10	4	7 061	18 227	1 885	4 133	2 121	5 359	959	120
3.	Дніпропетровська	31	24	18 720	94 359	5 413	19 648	5 690	25 518	3 914	932
4.	Донецька	19	10	7 849	24 337	2 408	5 105	1 988	6 759	1 185	279
5.	Житомирська	15	5	9 536	20 406	2 857	4 054	2 929	5 168	853	168
6.	Закарпатська	9	5	2 968	20 727	747	4 416	905	4 575	1 017	230
7.	Запорізька	13	11	7 358	60 086	2 099	11 092	2 082	17 466	2 262	474
8.	Івано-Франківська	11	5	6 597	30 491	1 853	6 593	2 064	8 896	1 670	319
9.	Київська	16	5	5 794	21 751	1 591	4 117	1 906	6 498	751	144
10.	Кіровоградська	13	3	5 576	8 857	1 522	1 831	1 757	2 685	510	60
11.	Луганська	8	5	2 346	16 774	780	3 958	703	4 630	598	134
12.	Львівська	21	22	14 404	108 744	3 858	22 829	4 489	27 733	5 810	1 182
13.	Миколаївська	12	5	6 595	25 045	2 026	4 780	1 859	6 625	860	221
14.	Одеська	19	21	14 135	93 382	3 728	17 680	3 659	28 255	4 617	988
15.	Полтавська	12	6	6 346	39 878	1 974	7 901	2 162	10 221	1 612	335
16.	Рівненська	9	5	6 378	26 095	1 964	5 234	2 075	8 707	1 002	146
17.	Сумська	10	4	4 142	30 462	1 201	5 909	1 252	8 330	1 330	227
18.	Тернопільська	12	6	7 460	33 532	2 106	7 595	2 098	8 694	1 767	297
19.	Харківська	30	35	17 119	154 179	4 837	28 457	4 861	37 811	8 739	1 936
20.	Херсонська	12	9	6 364	20 271	1 807	4 220	1 713	6 022	818	174
21.	Хмельницька	9	9	4 650	26 333	1 235	5 452	1 342	6 947	1 286	172
22.	Черкаська	10	6	5 635	31 400	1 500	5 495	1 632	10 905	1 199	225
23.	Чернівецька	13	3	8 071	21 802	2 148	4 687	2 309	5 869	1 284	245
24.	Чернігівська	12	4	4 495	15 618	1 310	2 971	1 342	4 795	748	107
25.	м. Київ	30	70	19 455	351 800	5 683	69 522	5 435	94 795	14 705	3 620
26.	Разом – Україна	**372**	**289**	**208 601**	**1 329 964**	**59 129**	**264 448**	**61 230**	**359 901**	**61 266**	**13 072**

Джерело: розраховано і складено на основі [178; 196].

Таблиця Н. 2

Інтегральна оцінка рівня освіти регіонів України 2018 р.

№ з/п	Область	Кількість установ вищої освіти I–II р.а.	Кількість установ вищої освіти III–IV р.а.	Кількість студентів у ЗВО I–II р.а.	Кількість студентів у ЗВО III–IV р.а.	Прийом студентів на початковий цикл навчання у ЗВО I–II р.а.	Прийом студентів на початковий цикл навчан-ня у ЗВО III–IV р.а.	Випуск фахівців із ЗВО I–II р.а.	Випуск фахівців із ЗВО III–IV р.а.	Кандидат наук	Доктор наук
1.	Вінницька	4,30	2,42	4,58	2,66	4,39	2,56	4,67	1,84	2,89	2,58
2.	Волинська	2,69	1,38	3,38	1,37	3,19	1,56	3,46	1,49	1,57	0,92
3.	Дніпропетровська	8,33	8,30	8,97	7,09	9,15	7,43	9,29	7,09	6,39	7,13
4.	Донецька	5,11	3,46	3,76	1,83	4,07	1,93	3,25	1,88	1,93	2,13
5.	Житомирська	4,03	1,73	4,57	1,53	4,83	1,53	4,78	1,44	1,39	1,29
6.	Закарпатська	2,42	1,73	1,42	1,56	1,26	1,67	1,48	1,27	1,66	1,76
7.	Запорізька	3,49	3,81	3,53	4,52	3,55	4,19	3,40	4,85	3,69	3,63
8.	Івано-Франківська	2,96	1,73	3,16	2,29	3,13	2,49	3,37	2,47	2,73	2,44
9.	Київська	4,30	1,73	2,78	1,64	2,69	1,56	3,11	1,81	1,23	1,10
10.	Кіровоградська	3,49	1,04	2,67	0,67	2,57	0,69	2,87	0,75	0,83	0,46
11.	Луганська	2,15	1,73	1,12	1,26	1,32	1,50	1,15	1,29	0,98	1,03
12.	Львівська	5,65	7,61	6,91	8,18	6,52	8,63	7,33	7,71	9,48	9,04
13.	Миколаївська	3,23	1,73	3,16	1,88	3,43	1,81	3,04	1,84	1,40	1,69
14.	Одеська	5,11	7,27	6,78	7,02	6,30	6,69	5,98	7,85	7,54	7,56
15.	Полтавська	3,23	2,08	3,04	3,00	3,34	2,99	3,53	2,84	2,63	2,56
16.	Рівненська	2,42	1,73	3,06	1,96	3,32	1,98	3,39	2,42	1,64	1,12
17.	Сумська	2,69	1,38	1,99	2,29	2,03	2,23	2,04	2,31	2,17	1,74
18.	Тернопільська	3,23	2,08	3,58	2,52	3,56	2,87	3,43	2,42	2,88	2,27
19.	Харківська	8,06	12,11	8,21	11,59	8,18	10,76	7,94	10,51	14,26	14,81
20.	Херсонська	3,23	3,11	3,05	1,52	3,06	1,60	2,80	1,67	1,34	1,33
21.	Хмельницька	2,42	3,11	2,23	1,98	2,09	2,06	2,19	1,93	2,10	1,32
22.	Черкаська	2,69	2,08	2,70	2,36	2,54	2,08	2,67	3,03	1,96	1,72
23.	Чернівецька	3,49	1,04	3,87	1,64	3,63	1,77	3,77	1,63	2,10	1,87
24.	Чернігівська	3,23	1,38	2,15	1,17	2,22	1,12	2,19	1,33	1,22	0,82
25.	м. Київ	8,06	24,22	9,33	26,45	9,61	26,29	8,88	26,34	24,00	27,69
26.	Разом - Україна	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Джерело: розраховано і складено на основі [178; 196].

Додаток П
Таблиця П. 1

Зведений аналіз кошторисів закладів вищої освіти у 2015–2017 рр., грн

Назва закладу вищої освіти	Кошторис	2015 р.	2016 р.	2017 р.
Національний університет біоресурсів і природокористування	загальний фонд	15000000	18275771	28254500
	спеціальний фонд	2000000	6649000	7933200
	разом	17000000	24924771	36187700
Київський національний університет імені Тараса Шевченка	загальний фонд	565074000	610765600	764016100
	спеціальний фонд	326746000	332672200	381331900
	разом	891820000	943437800	1145348000
Сумський державний університет	загальний фонд	144486367	167150981	195075940
	спеціальний фонд	193885411,3	259235625	259070150
	разом	338371778,3	426386606	454146090
Чернівецький національний університет Юрія Федьковича	загальний фонд	135174320	625575800	245795000
	спеціальний фонд	109252870,4	19850000	93221000
	разом	244427190,4	645425800	339016000
Запорізький національний університет	загальний фонд	66259200	74145100	76340500
	спеціальний фонд	67538500	64500000	70000000
	разом	133797700	138645100	146340500
Національний технічний університет України «КПІ імені Ігоря Сікорського»	загальний фонд	692167600	784059000	879777200
	спеціальний фонд	140000000	139800000	190000000
	разом	832167600	923859000	1069777200
Київський національний лінгвістичний університет	загальний фонд	40714900	46050000	50580700
	спеціальний фонд	75404000	79678000	83265700
	разом	116118900	125728000	133846400
Національний авіаційний університет	загальний фонд	247192700	283322300	317517100
	спеціальний фонд	247797000	257700000	279700000
	разом	494989700	541022300	597217100
Херсонський національний університет	загальний фонд	73624400	83390300	79104600
	спеціальний фонд	39901500	43787000	50782600
	разом	113525900	127177300	129887200
Ужгородський національний університет	загальний фонд	117791100	132531800	138056200
	спеціальний фонд	70000000	86000000	117000000
	разом	187791100	218531800	255056200

Джерело: розраховано і складено на основі [208–217].

Таблиця П. 2

Складові спеціального фонду закладів вищої освіти у 2015–2017 рр., грн.

Назва закладу вищої освіти	Рік	Плата за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю	Надходження бюджетних установ від додаткової (господарської) діяльності	Плата за оренду майна бюджетних установ	Надходження бюджетних установ від реалізації в установленому порядку майна (крім нерухомого майна)	Благодійні внески, гранти, подарунки	Кошти, що отримують бюджетні установи від підприємств, організацій, фіз. осіб	Субвенції	Фінансування за активними операціями	Інше	Спеціальний фонд
Національний університет біоресурсів і природокористування	2015	1318896	681104								2000000
	2016	6249000	400000								6649000
	2017	7533200	400000								7933200
Ужгородський національний університет	2015	69730000		270000							70000000
	2016	76890000	8635000	457000							85982000
	2017	116523300		476700							117000000
Київський національний університет імені Тараса Шевченка	2015	247443600	77577300	1525100	200000						326746000
	2016	243695000	87252100	1525100	200000						332672200
	2017	282426900	97120000	1585000	200000						381331900
Сумський державний університет	2015	120862069	9134549	416070	27028	2546258,88	4054488,44	25000	56819947,99		193885411,3
	2016	168975561	22988162	520758	22775	3405684,22	151832,76	227000	62447557,06	496295	259235625
	2017	214254179	37052591	791895	7496,5	4192775,77	233216	2437997		100000	259070150,3
Чернівецький національний університет Юрія Федьковича	2015	78231846	12771972	1573467	16367	4894710,39	337241		242876	11184391	109252870,4
	2016	19850000									19850000
	2017	80874000	10879000	1452000	16000						93221000
Запорізький національний університет	2015	61883500	5400000	250000	5000						67538500
	2016	57593000	6570000	320000	17000						64500000
	2017	64280000	5400000	300000	20000						70000000
Національний технічний університет «КПІ імені Ігоря Сікорського»	2015	80500000	55000000	4500000							140000000
	2016	83800000	52000000	4000000							139800000
	2017	90000000	94000000	6000000							190000000
Київський національний лінгвістичний університет	2015	70132000	4922000	350000							75404000
	2016	73253000	5775000	650000							79678000
	2017	76331800	6213900	720000							83265700
Національний авіаційний університет	2015	204797000	38000000	5000000							247797000
	2016	197700000	55000000	5000000							257700000
	2017	207700000	65000000	7000000							279700000
Херсонський національний університет	2015	32058100	7783400	60000							39901500
	2016	35878000	7644000	265000							43787000
	2017	41083800	9260300	438500							50782600

Джерело: розраховано і складено на основі [208–217].

Додаток Р
Таблиця Р. 1

Матриця сучасних проблем фінансування вітчизняних закладів вищої освіти

Перелік ключових проблем фінансування ЗВО / Науковці, які в працях виділяють проблеми фінансування ЗВО	Павлушнко Т.	Дегтяр А., Календжян Я.	Радіонова Н.	Сало А.	Хоружий Г.	Ніколаєва Н.	Косова Т., Машенко К.	Хомич О.	Норд Г., Руденко Н.
Зменшення маневрування власними коштами (кошти спеціального фонду) після включення їх до складу державного бюджету	+	–	–	–	–	–	+	–	+
Повна залежність стабільності надходження коштів загального фонду від політичної та економічної ситуації в країні	+	–	+	–	–	–	–	–	+
Залишаються не розробленими теоретико-методичні підходи до фінансового прогнозування освіти, недосконаліть законодавчої бази в частині бюджетного фінансування	–	+	+	+	–	–	–	–	–
Неможливість точного прогнозування майбутніх потреб у фінансуванні ЗВО через регламентні терміни бюджетного процесу	+	–	–	+	–	–	–	–	+
Розбіжність реального рівня фінансової незалежності державних ЗВО із задекларованими намірами	+	–	–	–	–	+	–	–	+
Значна розпорошеність у підпорядкуванні державних ЗВО, що зменшує можливості управління та контролю їх діяльності єдиним розпорядником	+	–	–	–	–	–	+	–	+
Неефективність існуючих критеріїв для визначення обсягів фінансування ЗВО	–	+	+	–	–	–	–	–	–
Залежність державних ЗВО від фінансування з державним бюджетом	+	–	+	–	–	–	–	–	+
Відсутність практик альтернативного фінансування ЗВО	–	–	+	–	–	–	+	+	–
Несправедлива система оплати праці науково-педагогічних працівників ЗВО	–	–	+	–	–	–	–	+	–
Недостатній рівень фінансування наукових досліджень, інновацій, нових технологій, сучасного обладнання, інформаційних технологій тощо	–	–	–	–	+	+	+	+	–

Джерело: систематизовано авторами.

Таблиця Р. 2

Матриця шляхів удосконалення сучасного механізму фінансування вітчизняних закладів вищої освіти

Науковці, які в працях пропонують напрями удосконалення фінансування ЗВО / Перелік напрямів удосконалення фінансування ЗВО	Триганська С.	Дегтяр А., Календжян Я.	Павлушнко Т.	Сало А.	Красільнік О.	Мартинова Т.	Ішук Л., Килипенко Н., Ковальчук Ю.	Фукс Н., Уложенко В.	Височан О., Борис І.
Диференційований підхід до надання коштів ЗВО	+	–	+	–	+	–	–	–	–
Перехід від централізованої структури розподілу бюджетних коштів на ЗВО до децентралізованої	+	+	+	–	–	–	+	–	–
Підвищення ролі місцевих органів влади у фінансовому забезпеченні освіти	+	–	–	–	–	–	+	–	–
Перехід до багаторівневого виділення бюджетних асигнувань для ЗВО	+	–	–	+	–	–	–	–	–
Активний пошук недержавних джерел фінансових і матеріальних ресурсів для ЗВО	+	+	+	–	–	–	+	–	–
Заміна попереднього витратного механізму виділення коштів з державного бюджету на цільовий	+	–	+	+	–	+	–	+	+
Удосконалення умов фінансування системи вищої освіти, механізм планування фінансування видатків на освіту	–	+	–	–	+	+	–	–	+
Здійснювати пріоритетне фінансування забезпечення стратегічно важливих для розвитку країни галузей системи вищої освіти	–	–	–	+	+	–	–	–	+
Враховувати під час визначення обсягів фінансування ЗВО його рейтингових показників, що має стимулювати заклади досягнення високого рівня та якості підготовки фахівців	+	–	–	–	+	–	–	+	–
Раціональне використання бюджетних коштів під час фінансування освітньої галузі: запровадження науково обґрунтованої методики фінансування	–	–	+	–	+	–	–	–	–
Удосконалення механізму фінансування вищої освіти в Україні з урахуванням міжнародного досвіду, перехід на багатоканальне фінансування, збільшення диверсифікації джерел фінансування ЗВО	+	–	+	–	–	–	–	+	–

Джерело: систематизовано авторами.

Таблиця Р. 3

Позиції закладів вищої освіти в українських рейтингах 2017 р.

Назва закладу вищої освіти	Загальний рейтинг	Топ-200 Україна	Рейтинг прозорості
Київський національний університет імені Тараса Шевченка	1	1	5
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна	2	3	2
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»	3	1	4
Львівський національний університет імені Івана Франка	4	10	3
Національний університет «Львівська політехніка»	5	5	1
Національний університет «Києво-Могилянська академія»	6	12	10
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця	7	7	23
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара	8	14	33
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова	9	18	24
Сумський державний університет	10	9	6
Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького	11	43	7
Національний авіаційний університет	13	19	18
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича	13	24	19
Національний фармацевтичний університет	14–15	20	15
Харківський національний медичний університет	14–15	31	16
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»	16	4	12
Дніпропетровська медична академія	17	57	25
Донецький національний університет імені Василя Стуса	18	27	28
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»	19	11	29
Харківський національний університет радіоелектроніки	20	23	27
Одеський національний медичний університет	21	46	20
Національний університет біоресурсів і природокористування України	22	6	11
Буковинський державний медичний університет	23	49	31
Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова	24	26	17
Ужгородський національний університет	25	35	14
Івано-Франківський національний медичний університет	26	67	21
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника	27	42	9
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана	28	13	13
Національний університет харчових технологій	29	17	26
Київський національний університет будівництва і архітектури	30	41	34
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки	31	80	30
Запорізький державний медичний університет	32	58	32
Одеський національний політехнічний університет	33–34	37	22
Тернопільський державний медичний університет імені І. Я. Горбачевського	33–34	62	35
Київський національний торговельно-економічний університет	35	28	8

Джерело: узагальнено на основі рейтингів закладів вищої освіти.

Таблиця Р. 4

Ранги закладів вищої освіти в рейтингах 2017 р.

Назва закладу вищої освіти	Ранг у загальному рейтингу	Ранг у рейтингу «Топ-200 Україна»	Ранг у рейтингу прозорості
1	2	3	4
Київський національний університет імені Тараса Шевченка	1	1,5	5
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна	2	3	2
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»	3	1,5	4
Львівський національний університет імені Івана Франка	4	9	3
Національний університет «Львівська політехніка»	5	5	1
Національний університет «Києво-Могилянська академія»	6	11	10
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця	7	7	23
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара	8	13	33
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова	9	15	24
Сумський державний університет	10	8	6
Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького	11	28	7
Національний авіаційний університет	12	16	18
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича	13	19	19
Національний фармацевтичний університет	14,5	17	15
Харківський національний медичний університет	14,5	23	16
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»	16	4	12
Дніпропетровська медична академія	17	31	25
Донецький національний університет імені Василя Стуса	18	21	28
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»	19	10	29
Харківський національний університет радіоелектроніки	20	18	27
Одеський національний медичний університет	21	29	20
Національний університет біоресурсів і природокористування України	22	6	11
Буковинський державний медичний університет	23	30	31
Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова	24	20	17
Ужгородський національний університет	25	24	14
Івано-Франківський національний медичний університет	26	34	21
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника	27	27	9

Продовження табл. Р 4

1	2	3	4
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана	28	12	13
Національний університет харчових технологій	29	14	26
Київський національний університет будівництва і архітектури	30	26	34
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки	31	35	30
Запорізький державний медичний університет	32	32	32
Одеський національний політехнічний університет	33,5	25	22
Тернопільський державний медичний університет імені І. Я. Горбачевського	33,5	33	35
Київський національний торговельно-економічний університет	35	22	8

Джерело: узагальнено на основі рейтингів закладів вищої освіти

Наукове видання

Коваленко Юлія Михайлівна,
Вітренко Людмила Олексіївна

ФІНАНСУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Монографія

Відповідальний за випуск — *Д. Ф. Салахова*

Редактор — *М. М. Грабарчук*

Форматування та комп'ютерна верстка — *Д. П. Завальніцька*

Здано до друку 05.05.2020. Формат 60×84/16
Папір офсетний № 1. Гарнітура «Times New Roman».
Друк. арк. 13,7.
Тираж 300 примірників. Замовлення № 879.

Підготовлено до друку Видавничо-поліграфічним центром
Університету ДФС України
08205, вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, Київська область, Україна

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготовлювачів і
розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 5104 від 20.05.2016

ФІНАНСУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У монографії досліджено теоретичні та практичні засади фінансування закладів вищої освіти, визначено канали його розширення в Україні.

Монографія включає в себе дослідження еволюції розвитку вищої освіти в Україні, зокрема її фінансування. Подано детальну оцінку динаміки бюджетного фінансування та специфіку механізму фінансування закладів вищої освіти різних форм власності. Визначено проблемні аспекти та загрози для подальшого розвитку сфери вищої освіти з урахуванням сучасних тенденцій розвитку механізму її фінансування.

У монографії запропоновано шляхи подальшого розвитку механізму фінансування закладів вищої освіти, що дає змогу розширити спектр джерел фінансових ресурсів для розвитку їх економічної діяльності, а також досягнення більшої автономії.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

Автор і співавтор понад 300 наукових і навчально-методичних праць, серед яких 1 одноосібна монографія «Інституціалізація фінансового сектору економіки» (2013), 15 колективних монографій, 1 одноосібний підручник «Управління фінансовими активами» у 2-х ч. (2019), 6 колективних підручників («Інвестиційний аналіз» (2003, 2008), «Проектне фінансування» (2005, 2007), «Фінансові інвестиції» (2006), «Фінансовий ринок» у 2-х ч. (за власною науковою редакцією (2018), 2 одноосібних навчальних посібники («Управління фінансовими інвестиціями» (2010), «Економіка фінансового сектору» (2020), 3 колективних навчальних посібники («Інвестиційний аналіз» (2003), «Портфельне інвестування» (2004), «Основи податкових знань» для 9 класу шкіл України (2013), а також понад 90 наукових статей у вітчизняних і закордонних виданнях.

[illegible]
[illegible]
[illegible]

Автор і співавтор понад 80 наукових і навчально-методичних праць, серед яких 2 колективних монографії, 2 колективних навчальних посібники («Фінансовий менеджмент проектів і програм» (2019), «Менеджмент» (2020), а також понад 30 наукових статей у вітчизняних і закордонних виданнях.

9 789663 375762